

ISSN 0353-9644

БРАНИЧ

Часопис за правну теорију и праксу
Адвокатске коморе Србије

Година СХХХИХ • Нова серија

Број 1/2026

Београд

2026

Власник и издавач:
АДВОКАТСКА КОМОРА СРБИЈЕ
11000 Београд, Дечанска бр. 13/II
Телефон: +381 11/32 39 875

Досадашњи главни и одговорни уредници:

Милан Ст. МАРКОВИЋ (1887 и 1897–1900); Ђорђе А. НЕНАДОВИЋ (1887–1889);
Марко ТРИФКОВИЋ (1899–1901); Милан С. МИЛОВАНОВИЋ (1901); Михаило С.
ПОЛИЋЕВИЋ (1901); Добривоје Добра С. ПЕТКОВИЋ (1903–1906, 1925–1926);
Љубомир СТЕФАНОВИЋ (1927–1929); др Обрад БЛАГОЈЕВИЋ (1930–1932);
Драгутин ЈАНКОВИЋ (1932–1934); др Видан О. БЛАГОЈЕВИЋ (1934–1941);
др Радоје Ј. ВУКЧЕВИЋ (1935–1941); др Александар МИКУЛИЋ (1975–1980);
Горазд ОГУРЕК (1980–1984); Михаило МЛАДЕНОВИЋ (1985–1988);
Мирослав ДИНЧИЋ (1991–1995); Живојин ШЕСТИЋ (1995–2002);
др Недељко ЈОВАНЧЕВИЋ (2002–2014)

Главни и одговорни уредник
ДР МИРОСЛАВ ПАУНОВИЋ
адвокат

Уређивачки одбор

— * —

др Јована ВЕЛИЧКОВИЋ, адвокатица у Београду
Оливер Б. ИЊАЦ, адвокат у Нишу
Тијана КОСТИЋ, адвокатица у Београду
Владимир П. МИЉЕВИЋ, адвокат у Београду
проф. др Наташа ПЕТРОВИЋ ТОМИЋ, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Београду
проф. др МИЛАН ШКУЛИЋ, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Београду

Припрема за штампу: Душан Ђасић

Адреса редакције

— * —

АДВОКАТСКА КОМОРА СРБИЈЕ
11000 БЕОГРАД, Дечанска 13/II – Тел.: +381 11/32 39 875 – Факс: 32 37 082
www.aks.org.rs; e-mail: a.k.srbije@gmail.com

БРЕНИЧ излази тромесечно.

Електронска адреса часописа *Бранич*: <https://aks.org.rs/cir/бранич/>

Штампано у 1100 примерака
Штампа Службени гласник, Београд

Овај број *Бранича* припремљен је за штампу у фебруару 2026. године.

Stamp
Bar Association of Serbia

BRANIČ

Journal of Legal Theory and Practice
of the Bar Association of Serbia

Year CXXXIX • New series

Number 1/2026

Belgrade

2026

Owner and publisher:
BAR ASSOCIATION OF SERBIA
11000 Beograd, Dečanska 13/II
Telephone:+381 11 32 39 875 – Fax: 32 37 082

Previous editors-in-chief:

Milan St. MARKOVIĆ (1887 and 1897–1900); Đorđe A. NENADOVIĆ (1887–1889);
Marko TRIFKOVIĆ (1899–1901); Mian S. MILOVANOVIĆ (1901); Mihailo S.
POLIĆEVIĆ (1901); Dobrivoje Dobra S. PETKOVIĆ (1903–1906, 1925–1926);
Ljubomir STEFANOVIĆ (1927–1929); Obrad BLAGOJEVIĆ, PhD (1930–1932);
Dragutin JANKOVIĆ (1932–1934); Vidan O. BLAGOJEVIĆ, PhD (1934–1941);
Radoje J. VUKČEVIĆ, PhD (1935–1941); Aleksandar MIKULIĆ, PhD (1975–1980);
Gorazd OGUREK (1980–1984); Mihailo MLADENOVIĆ (1985–1988);
Miroslav DINČIĆ (1991–1995); Živojin ŠESTIĆ (1995–2002); Nedeljko
JOVANČEVIĆ, PhD (2002–2014)

Editor-in-chief

———— * ————
dr Miroslav PAUNOVIĆ

Attorney at law

Editorial Board:

———— * ————
dr Jovana VELIČKOVIĆ, attorney at law in Belgrade • Oliver B. INJAC, attorney at
law in Niš • Tijana KOSTIĆ, attorney at law in Belgrade • Vladimir P. MILJEVIĆ,
attorney at law in Belgrade • dr Nataša PETROVIĆ TOMIĆ, full professor at the
Faculty of Law, University of Belgrade • dr Milan ŠKULIĆ, full professor at the
Faculty of Law, University of Belgrade

Prepress: Dušan Ćasić

Address of the Editor

———— * ————
ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE

11000 Beograd, Dečanska 13/II – Tel.: +381 11/32 39 875 – Fax: 32 37 082

www.aks.org.rs; e-mail: a.k.srbije@gmail.com

Branich is published quarterly. Manuscripts are withheld.

Contributions to the journal are not paid.

Subscription: **ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE** – 11000 Beograd, Dečanska 13/II,

Circulation: 1100 copies
Printed by Službeni glasnik, Belgrade

САДРЖАЈ

Увод	9
------------	---

ЧЛАНЦИ

<i>Др Небојша Станковић</i> Вештачка интелигенција у адвокатској пракси: алгоритамско одлучивање, пристрасност и професионална одговорност	13
<i>Мр Горан Бубић</i> О новом кривичном дјелу „неизвршења одлука високог представника”	34
<i>Др Милан Павић</i> Огранак привредног друштва	70
<i>Др Иван Тодоровић, Бојана Веселиновић</i> Сукоб интереса адвоката у стечајном поступку: ко је ту стварно клијент?	81
<i>Др Мирослав Пауновић</i> <i>Lex specialis</i> у српском праву	99
<i>Чарна Вукићевић, масџер йрава</i> (Не)оправданост кривичне неодговорности лица млађих од 14 година	122

КОМЕНТАРИ, РАСПРАВЕ, ИСТРАЖИВАЊА

<i>Владимир В. Миљевић</i> Утврђивање присуства психоактивних супстанци код возача	143
<i>Бојана Савовић, Радован Лазић</i> Зашто нам је неопходна тужилачка полиција	181

<i>Др Снежана Шарбох, Саша Здравковић</i> Заштита жигова, модела и узорака у окупираној Србији у току Другог светског рата	191
<i>Мирсен Алибашић</i> Ометање службеног лица у вршењу службене дужности од стране лица према којем се примењују полицијска овлашћења	208
<i>Бојан Лазаревић</i> Несагласност ставова различитих већа истог суда	222
ПРИКАЗИ	
<i>Алекса Шкундрић, масџер Ђрава</i> „Коментар Законика о кривичном поступку: криминалистика и доказно право” – Приказ књиге професора др Милана Шкулића	225
<i>Др Мирослав Пауновић</i> „Пројекат Јадар – литијумско-борна катастрофа” – приказ монографије групе аутора	229
<i>Владимир П. Миљевић</i> „Једно поравњање из доба слабе писмености” – представљање чланка из <i>Бранича</i> број 7–8 за 1939. годину (репринт)	233

TABLE OF CONTENTS

Introduction	9
--------------------	---

ARTICLES

Nebojša Stanković, Ph.D.

Artificial Intelligence in Attorneys Practice: Algorithmic Decision-making, Bias and Professional Liability on Algorithmic Decision-making	13
--	----

Goran Bubić, MA

On the New „Criminal Offence” Failure to Comply with the Decisions of the High Representative	34
---	----

Milan Pavić, PhD

Branch Office of the Company	70
------------------------------------	----

Ivan Todorovic, PhD, Bojana Veselinović

Conflict of Interest of Attorneys in Insolvency Proceedings: Who is the Real Client?	81
--	----

Miroslav Paunović, PhD

<i>Lex Specialis</i> in Serbian Law	99
---	----

Čarna Vukićević, LLM

The (Non)justification of the Criminal Non Liability of Children under the Age of 14	122
--	-----

COMMENTARIES, DISCUSSIONS, RESEARCHES

Vladimir V. Miljević

Determination of the Presence of Psychoactive Substances in Drivers	143
---	-----

Bojana Savovović, Radovan Lazić

Why do we Need a Prosecutorial Police	181
---	-----

<i>Dr Snežana Šarboh, Saša Zdravković</i> Protection of Trademarks, Models and Patterns in Occupied Serbia During World War II	191
<i>Mirsen Alibašić</i> Obstruction of an Public Official in the Performance of an Official Duty by a Person to whom Police Powers are Applied	208
<i>Bojan Lazarević</i> Discrepancy in the Positions of the Different Panels of the same Court	222
REVIEWS	
<i>Aleksa Škundrić, LL.M</i> “Commentary of the Criminal Procedure Law: Criminalistics and the Law of Evidence” – Review of Book by professor Milan Škulić, PhD	225
<i>Miroslav Paunović, PhD</i> „The Jadar Project – a Lithium-Boron Catastrophe” – review of the monograph by a group of authors	229
<i>Vladimir P. Miljević</i> „A Settlement from Period of Limited Literacy” – presentation of article from <i>Branich</i> nos. 7-8 for 1939 (reprint)	233

УВОД

Поштоване колегинице и колеге,

I.

И овог фебруара прослављена је годишњица адвокатури у Србији. Све-чаној академији поводом 164. рођендана наше професије присуствова-ли су и гости, представници адвокатских комора из окружења, као и г. Рајко Марић, адвокат из Новог Сада, први потпредседник Федерације европских адвокатских комора (*European Bars Federation*), те г. Роман Завршек, адвокат из Љубљане, председник Савета адвокатски комора и правничких удружења Европе (*Council of Bars and Law Societies of Europe – CCBE*). Колега Завршек се обратио присутнима:

„Поштоване колегинице и колеге, уважени представници власти, даме и господо,

Данас славимо Дан адвокатури Србије. Дан када се подсећамо да адвокатури није само професија – она је мисија. Мисија да штитимо правду, да бранимо права грађана, да будемо влас оних који сами не могу да се чују.

Независна адвокатска професија није луксуз. Она је темељ владавине права. Без независног адвоката нема ни слободног човека, нема ни праведног друштва. Адвокат мора да делује слободно, лојално и поверљиво – у интересу клијента, али и у интересу правде.

Европска унија је то јасно преконала. Суд правде ЕУ је нагласио: адвокатска тачна није привилегија адвоката, већ заштићена права на одбрану и владавине права. То је стуб на којем почива поверење у правосудни систем.

Године 2025. Савет Европске уније је усвојио Конвенцију о професији адвоката – први обавезујући међународни инструмент посвећен заштити независности, безбедности и професионалне аутономије адвоката. То је историјски корак. То је порука Европске уније: адвокат мора бити слободан да ради свој посао, без страха, без притисака, без одмазде.

Али, реалност је другачија. У последњим годинама бележимо забрињавајуће трендове: заштитивање, кампање блажења, „онлајн“ узнемиравање, па чак и физичке нападе. Истичујућа показују да је више од половине европских адвоката доживело претње или агресију. Замислите – сваки други адвокат! То није само напад на појединца. То је напад на правду.

Такве праксе стварају „ефекат хлађења“. Адвокати се повлаче, размишљају да напусте професију. А када адвокат ћути – правда ћути. Када адвокат одустане – грађанин остаје незаштићен.

Посебну забринутост изазивају мере надзора, претреси канцеларија, приступ дијигналним подацима без адекватних гаранција. Ако адвокатска шајна пагне – пада и поверење у правни систем. Зато је Конвенција Савета Европе важна: она штити адвокате од застрашавања, надзора и одмазде, гарантује правичне дисциплинске поступке и признаје кључну улогу самоуправних удружења.

Европска унија прати стање кроз годишње извештаје о владавини права. Иако се независност адвоката формално поштује, изазови остају: поверљивост, дисциплински оквири, самоуправа професије. Повеља о основним правима ЕУ пружа гаранције, али не регулише институционални положај адвоката. Зато је важно да ЕУ систематичније узме у обзир ризике који угрожавају професију, користећи Конвенцију као референтни оквир.

Даме и тосого, укркос свему – притисцима, нападима, покушајима да се наш глас утиша – независност адвоката остаје стуб владавине права. Српски адвокати позвани су да испирају. Да бране људска права. Да штите поверљивост. Да унапређују правни систем.

Ваша храброст је потребна. Ваш интелектуалитет је неопходан. Будите инспирација младим колегама. Будите глас правде. Будите ослонац грађанима.

Јер само заједничким снагама можемо тражити друштво у којем су права свакој појединца поштована. Само заједничким снагама можемо очувати адвокатуру – независну, достојанствену и слободну.

Хвала вам. И још једном – честитам Дан адвокатуре Србије!"

II.

Времена су таква да Уређивачки одбор нема проблема са избором тема за часопис. И за број који је пред вама теме су се саме наметале, а сарадници су се јављали са прилозима или су радо прихватили предлоге да пишу о одређеним појавама или случајевима.

Тако су у овом броју *Бранича* обрађене теме за које су адвокати, и професионално и као грађани, заинтересовани; тако часопис садржи прилоге о мотивима и дометима специфичне примене метода *lex specialis* у уређивању законодавне материје. И нека друга општа питања односно теме о друштвеним појавама и околностима су обрађене у часопису, али тако да су сагледане са посебног, „адвокатског” становишта и повезане са специфичним питањима професионалних норми, положаја и мисије адвоката у друштву; такав је чланак о примени вештачке интелигенције у раду адвоката. Адвокати су за овај број приложили и

текстове о утврђивању присуства психоактивних супстанци код возача, о сукобу интереса адвоката у стечајном поступку, о ометању службеног лица од стране лица према коме се примењују службена овлашћења, те о практичним проблемима који се јављају када већа једног суда заузимају различите ставове о исти питањима. На страницама часописа су и прилози из области компанијског права (о огранцима привредних друштава) и права индустријске својине (о заштити ових права у специфичним историјским условима у Србији). Читаоци ће моћи да погледају и критички приказ кривичног дела неизвршења одлука такозваног високог представника које је уведено у право БиХ одлукама тог међународног чиновника.

И у овом броју рубрика „Прикази” садржи прилог о новој књизи од интереса за правнике, те репринте из ранијих издања *Бранича* који потврђују оно што је, у коментарима уз те старе текстове, написано у прошлим бројевима – да су адвокатске теме „вечите” и као да су прилози, неки стари и преко 100 година, писани данас.

Разноликост чланака и приступа темама сведочи о томе колико је широко поље интересовања адвоката. Посебан квалитет прилозима даје и то што се међу сарадницима налазе и припадници академске заједнице и других правосудних професија.

III.

Подсећамо Вас да се, по одлуци Управног одбора Адвокатске коморе Србије, „Бранич” сада штампа у знатно смањеном броју примерака. Часопис је доступан и на посебном „сајту” Адвокатске коморе Србије, у *PDF* формату који омогућава једноставно претраживање.

Часопис се поштом шаље институцијама којима је и до сада достављан (библиотеке, правни факултети, регионалне адвокатске коморе), као и члановима органа Адвокатске коморе, те сарадницима часописа. Колегинцама и колегама који то затраже, часопис ће и даље бити слат на адресе адвокатских канцеларија (на овај начин сада се дистрибуира преко 1.100 штампаних примерака). Штампане примерке часописа можете добити једноставно пријавом на електронску адресу Адвокатске коморе Србије (a.k.srbije@gmail.com).

ЧЛАНЦИ

Датум пријема рада: 13. фебруар 2026.
Датум одобрења рада: 21. фебруар 2026.
ТИП РАДА: ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД
УДК 347.965.6:004.8

Др Небојша Станковић
адвокат из Ниша*

ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА У АДВОКАТСКОЈ ПРАКСИ: АЛГОРИТАМСКО ОДЛУЧИВАЊЕ, АЛГОРИТАМСКА ПРИСТРАСНОСТ И ПРОФЕСИОНАЛНА ОДГОВОРНОСТ

Сажетак:

Рад анализира правне импликације употребе система вештачке интелигенције у адвокатској пракси, са посебним освртом на алгоритамско одлучивање, ризике алгоритамске пристрасности и професионалну одговорност адвоката. Полазећи од концепта владавине права и процесне правичности, аутор указује да алгоритам може бити средство подршке, али не и замена за одговорно људско расуђивање. Посебна пажња посвећена је уставном положају адвокатуре као независне службе правне помоћи, као и потреби да се у дигиталном добу очува институционална равнотежа између технолошке ефикасности и правне сигурности.

У раду се разматрају упоредноправни модели (европски, амерички, британски и кинески) као оријентациони оквири за домаћу расправу, али се наглашава да

* Шеф Катедре за грађанско право Адвокатске академије АКС. Електронска адреса аутора: office@stankovicandpartners.com

решење за Републику Србију мора бити прилагођено уставном и професионалном контексту домаћег правног поретка. Посебно се анализирају дисциплинска и грађанскоправна одговорност адвоката, осигуравајући и репутациони ризици, као и значај струковне саморегулације као израза независности, а не ограничења адвокатуре.

De lege ferenda, рад заступа став да је неопходан комплементаран модел који обједињује законодавно уређење питања транспарентности, људског надзора и одговорности у областима од значаја за правосуђе, са паралелним усвајањем струковних смерница које конкретизују стандард разумне професионалне пажње у дигиталном окружењу. Основна теза рада гласи: технологија може унапредити ефикасност правне услуге, али одговорност мора остати лична, професионална и нормативно артикулисана.

Кључне речи: вештачка интелигенција, адвокатура, алгоритамско одлучивање, алгоритамска пристрасност, професионална одговорност, владавина права, процесна правичност, *due process*, саморегулација, правна етика

I. Увод

Развој система вештачке интелигенције у текућој деценији XXI века више није технолошка појава ограничена на домен информатике, већ структурна трансформација која захвата саме темеље правног поретка и начина правног расуђивања. Алгоритамски системи данас више не служе искључиво као алати техничке подршке; они утичу на процес анализе чињеница, на структурирање правних аргумената, на процену ризика и, посредно, на исходе правних поступака. У том контексту, питање њихове употребе у адвокатској пракси није маргинално питање технолошке модернизације, већ питање професионалне одговорности, уставне позиције адвокатуре и очувања владавине права у дигиталном добу. Развој ових процеса препознат је и на наднационалном нивоу, где је Европска унија већ 2018. године артикулисала стратешки приступ развоју и уређењу вештачке интелигенције.¹

Адвокатура, као самостална и независна служба правне помоћи, заузима специфично место у правном систему. Она није орган државне власти, али учествује у функционисању правосуђа; није носилац суверене власти, али посредује у њеном остваривању. Управо због те институционалне позиције, свака промена у начину на који се формира правна аргументација и доноси стручна процена неминовно има утицај на укупну структуру правне сигурности. Уколико алгоритам постане

¹ European Commission, *Artificial Intelligence for Europe*, COM(2018) 237 final, Brussels, 2018.

фактор у правном расуђивању, питање одговорности за његов утицај више није техничко, већ нормативно и етичко.

Технологија сама по себи није ни вредносно неутрална ни вредносно одређена; она поприма карактер у зависности од начина на који је укључена у институционални контекст. У адвокатској делатности, где се одлуке и процене непосредно одражавају на права, слободе и имовинске интересе странака, употреба система вештачке интелигенције мора бити подређена основним начелима правног поретка: владавини права, једнакости странака, процесној правичности и професионалној савесности.

Овај рад полази од претпоставке да вештачка интелигенција у адвокатској пракси није по себи проблематична, али да је њена употреба нормативно релевантна. Централно питање није да ли технологију треба прихватити или одбацити, већ како обезбедити да њена примена не доведе до ерозије професионалне одговорности и слабљења поверења у правни систем. У том смислу, расправа о алгоритамском одлучивању у адвокатури нужно повезује технолошке, етичке и уставноправне аспекте.

Посебна пажња у раду посвећена је односу између алгоритамског посредовања и права на образложену одлуку, ризицима алгоритамске пристрасности и повреди начела једнакости, као и питању професионалне одговорности адвоката у условима дигиталне трансформације. Коначно, анализира се постојећи нормативни оквир у Републици Србији и разматрају се могући правци даљег развоја – не у смислу радикалне реформе, већ у смислу уравнотеженог, одмереног и институционално одговорног прилагођавања.

Методолошки, рад комбинује догматску анализу домаћег права, упоредноправни осврт и теоријско разматрање концепата владавине права, процесне правичности и професионалне врлине. Намера није да се понуде категоричка решења, већ да се артикулише нормативни оквир унутар кога се могу развијати професионални стандарди у дигиталном окружењу.

Основна теза рада гласи: употреба система вештачке интелигенције у адвокатској пракси мора бити подређена јасно артикулисаој линији личне и професионалне одговорности. Технологија може унапредити ефикасност, али не може преузети нормативни терет расуђивања. У праву, као и у професионалној етици, одговорност остаје лична.

II. Алгоритамско одлучивање и право на образложену одлуку

Алгоритамско посредовање у процесу правног расуђивања отвара питање које сеже далеко изван техничког аспекта употребе софтверских алата. У питању је однос између процеса формирања правне аргументације и уставног захтева да свака правно релевантна одлука буде разумљива, проверљива и рационално образложена. У правној држави, одлука која утиче на права и обавезе појединца не сме бити резултат непрозирног механизма, већ исход поступка који омогућава разумевање логичког пута од чињеница до правног закључка.

Иако адвокат формално не доноси одлуке, његова улога у процесу формирања правне позиције странке има суштински утицај на исход поступка. Поднесак који формулише, аргументација коју изграђује и процена коју даје странци утичу на ток спора, на избор процесне стратегије и на расподелу ризика. У том смислу, адвокатска процена представља нормативно релевантан чин, јер посредно учествује у структури правног одлучивања.

Када се у тај процес укључи систем вештачке интелигенције – било да је реч о алатима за анализу судске праксе, генерисање нацрта поднесака или процену исхода спора – поставља се питање: да ли алгоритамско посредовање утиче на способност адвоката да образложи сопствену правну позицију? Другим речима, да ли употреба AI алата може довести до ситуације у којој резултат постоји, али логички пут до њега није у потпуности разумљив?

Право на образложену одлуку представља један од битних елемената процесне правичности. Оно подразумева да се одлука мора заснивати на разлозима који су логички кохерентни и доступни разумевању странака. У англосаксонској традицији, концепт *due process of law* управо почива на идеји да поступак мора бити фер не само у формалном, већ и у материјалном смислу – што подразумева транспарентност разлога и могућност њихове критичке провере.

Алгоритамски системи, посебно они засновани на комплексним моделима машинског учења, често функционишу као „црне кутије”. Њихови излази могу бити статистички прецизни, али процес генерисања резултата није нужно интуитивно разумљив. У контексту техничких дисциплина то може бити прихватљиво; у праву, међутим, таква непрозирност представља проблем. Правна аргументација није пука оптимизација исхода, већ рационално артикулисано образложење засновано на нормама, чињеницама и вредносним премисама.

Уколико адвокат некритички преузме алгоритамски генерисан текст или процену без сопствене анализе, настаје ризик од „епистемолошке затамњености” аргументације – ситуације у којој ни сам професионалац не може у потпуности реконструисати разлоге који стоје иза изнетог става. Такав исход није само питање професионалне технике; он додирује саму суштину процесне правичности. Странка има право да разуме зашто је одређена стратегија предложена, зашто је одређени аргумент изабран и који су ризици преузети.

Уставноправни аспект овог питања огледа се у захтеву да правна аргументација остане под контролом људског расуђивања. Иако адвокат није орган власти, његова делатност има јавноправни значај, јер је интегрални део механизма остваривања права. У том контексту, образложење није само инструмент убеђивања суда; оно је израз професионалне одговорности према странци и правном поретку.

Потребно је разликовати две равни алгоритамског утицаја. Прва је техничка – употреба алата као помоћног средства у истраживању и обради података. Друга је нормативна – ситуација у којој алгоритам утиче на саму структуру правног закључка. У првом случају, технологија може повећати ефикасност без нарушавања суштине професионалног расуђивања. У другом, постоји ризик да се одлука ослони на резултат чији је унутрашњи логички механизам недовољно транспарентан.

Зато људски надзор није пука формалност, већ суштински елемент процесне правичности. Он подразумева активну, критичку проверу алгоритамски генерисаног садржаја, процену његове тачности и релевантности, као и способност да се резултат одбаци ако није у складу са правним стандардима. У том смислу, технологија може бити инструмент, али не и носилац одговорности.

Право на образложену одлуку представља један од битних елемената процесне правичности.² Питање образложења у дигиталном добу добија и додатну димензију: способност реконструкције процеса. Ако се алгоритам користи у анализи чињеница или процени исхода, адвокат мора бити у стању да документује начин на који је дошао до коначне одлуке. То није захтев техничке педантности, већ услов правне сигурности. У евентуалном спору о професионалној одговорности, способност да се покаже да је алгоритамски резултат критички проверен може бити од пресудног значаја.

У коначном, алгоритамско одлучивање у адвокатури не сме довести до ерозије права на разумљиву и образложену аргументацију.

² *European Convention on Human Rights* (Европска конвенција о људским правима), Рим, 1950, чл. 6.

Технологија може убрзати анализу, али не сме заменити процес расуђивања. У правном поретку заснованом на владавини права, образложење није формалност – оно је гаранција рационалности и одговорности.

III. Алгоритамска пристрасност и ризици повреде начела једнакости

Једно од најозбиљнијих питања које прати примену система вештачке интелигенције у правној пракси односи се на феномен алгоритамске пристрасности. За разлику од класичних облика дискриминације, који су видљиви и нормативно препознатљиви, алгоритамска пристрасност делује суптилније: она може бити уграђена у структуру података, у модел тренирања или у статистичке корелације које систем препознаје као „релевантне”. Управо зато овај феномен представља посебан изазов за адвокатуру, чија је професионална дужност да штити начело једнакости и недискриминације.

Начело једнакости пред законом није пука декларативна формула. Оно представља један од темељних стубова уставног поретка и суштински елемент владавине права.³ Једнакост подразумева да се правна процена не сме заснивати на ирелевантним или дискриминаторним критеријумима, већ на нормативно оправданим разликама. Уколико алгоритамски системи, услед структуре података на којима су тренирани, репродукују историјске неједнакости или статистичке обрасце који фаворизују одређене групе, постоји реална опасност да се та пристрасност рефлектује и у правној аргументацији.⁴

Посебан проблем настаје у ситуацијама када AI алати служе за процену вероватноће исхода спора, анализу судске праксе или препознавање „типичних” образаца одлучивања. Слична питања транспарентности и могуће пристрасности алгоритамских процена појавила су се и у америчкој судској пракси у предмету *State v. Loomis*.⁵ Ако се, на пример, на основу историјских података закључи да су одређене категорије странака статистички мање успешне у одређеној врсти поступака, алгоритам може препоручити конзервативнију стратегију или чак одвраћати од покретања спора. Иако таква препорука може бити ста-

³ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006), чл. 21, 32 и 67.

⁴ Solon Barocas, Andrew D. Selbst, “Big Data’s Disparate Impact”, *California Law Review*, 104 (2016): 674–675.

⁵ *State v. Loomis*, 881 N.W.2d 749 (Wis. 2016).

тистички оправдана, она истовремено може продубити структурне неједнакости.

Овде се открива суштинска разлика између статистичке и нормативне рационалности. Алгоритам функционише на основу вероватноће и корелације; право, међутим, почива на нормативној процени која укључује вредносне разлоге. Оно што је статистички „највероватније” није нужно правно оправдано. Ако би адвокатска пракса некритички прихватила алгоритамску логику као мерило рационалности, дошло би до суптилног померања од појединачне правичности ка агрегатној вероватноћи.

Начело једнакости захтева да се сваки случај посматра у његовој конкретности. Алгоритамски системи, напротив, делују на основу генерализације. Та напетост између појединачног и агрегатног представља централни теоријски изазов. Уколико адвокат не задржи способност критичког дистанцирања од алгоритамских препорука, постоји ризик да се индивидуална правна процена замени статистичким шаблоном.

Проблем алгоритамске пристрасности није нужно последица намерне дискриминације. Често је реч о „структурној пристрасности” која произлази из самих података. Историја одређене категорије судске праксе може одражавати одређене друштвене неједнакости; алгоритам који учи на тим подацима репродуковаће те обрасце као „неутралне”. У том смислу, алгоритам није извор пристрасности, већ њен појачивач. Међутим, у правном контексту то не умањује последице.

За адвокатуру, ово питање има двоструку димензију. Прва је етичка: адвокат има дужност да штити интересе странке без дискриминације и да поступа у складу са начелом једнакости. Друга је професионална: употреба алата који потенцијално репродукују пристрасност може довести до повреде дужне пажње ако таква пристрасност није критички преиспитана.

У теоријском смислу, алгоритамска пристрасност доводи у питање концепт материјалне једнакости. Формално, систем може бити „неутралан”, јер не садржи експлицитне дискриминаторне критеријуме. Суштински, међутим, он може производити различите исходе за различите групе. Управо ту се јавља потреба за људским расуђивањем које превазилази статистичку логику.

Правна аргументација мора бити осетљива на контекст. Она подразумева способност да се препознају специфичности случаја и да се, по потреби, одступи од „типичног” обрасца. Ако алгоритам препознаје већински образац као оптималан, адвокат мора бити у стању да процени

да ли је тај образац применљив на конкретан случај. У супротном, ризикује да индивидуалну правичност подреди агрегатној предвидљивости.

Поред тога, постоји и питање транспарентности података. Уколико адвокат не зна на којим подацима је систем трениран или који су параметри релевантни за препоруку, тешко је проценити да ли постоји пристрасност. Ово питање додирује и ширу тему доказивости процеса: способност да се реконструише логика алгоритамске анализе постаје предуслов одговорне употребе.

Са становишта уставног начела једнакости, кључно је да се алгоритамска процена не третира као ауторитет. Она може бити један од елемената анализе, али не и коначни критеријум. Одлука о процесној стратегији, о избору аргумената или о процени ризика мора остати под контролом адвокатског расуђивања.

У том смислу, алгоритамска пристрасност није само технички проблем, већ нормативни изазов. Она нас подсећа да је једнакост вредносна категорија, а не статистичка чињеница. Право не тежи просечном исходу, већ правичној одлуци у конкретном случају.

Зато се може закључити да употреба AI алата у адвокатској пракси мора бити праћена свешћу о потенцијалним ризицима пристрасности. Критичка провера алгоритамских препорука, разумевање ограничења система и способност да се уоче структурне неједнакости представљају саставни део дужне професионалне пажње.

Технологија може помоћи у анализи обимних података, али не може заменити етичку одговорност заштите једнакости. Тамо где алгоритам оперише вероватноћама, адвокат мора деловати у складу са нормама и вредностима правног поретка.

IV. Професионална одговорност адвоката при употреби система вештачке интелигенције

Употреба система вештачке интелигенције у адвокатској пракси неминовно поставља питање професионалне одговорности. Ако алгоритам учествује у анализи чињеница, формулисању аргумената или процени ризика, поставља се суштинско питање: ко носи одговорност за коначни исход те процене? Одговор, са становишта правне етике и позитивног права, не може бити двосмислен. Одговорност остаје лична и професионална.

Према Закону о адвокатури, адвокат је дужан да савесно, стручно и у складу са законом пружа правну помоћ. Кодекс професионалне

етике адвоката додатно наглашава обавезу стручности, независности и очувања поверљивости. Употреба вештачке интелигенције не укида ниједну од ових обавеза; напротив, она уводи нову димензију процене да ли је адвокат поступао са дужном пажњом.

Адвокат није технички посредник између софтвера и суда. Он је носилац процесне улоге, субјект обавезе стручности и савесности, и гарант да је аргументација која се износи пред судом резултат одговорног расуђивања. У том смислу, употреба AI алата не трансформише карактер професионалне обавезе, већ мења контекст у коме се она остварује. Судска пракса већ је указала на ризике некритичког ослањања на AI алате, посебно у случајевима када су у поднесцима коришћени непостојећи извори генерисани од стране алгоритама.⁶

Професионална одговорност адвоката традиционално обухвата више димензија: дисциплинску, грађанскоправну (накнада штете), а у одређеним случајевима и кривичноправну. У дигиталном окружењу ове димензије не нестају; напротив, оне постају сложеније.

1. Дужна професионална пажња у дигиталном окружењу

Кључни појам за разумевање одговорности јесте појам дужне професионалне пажње. Оно што је некада било изузетак, временом постаје минимум професионалне компетентности.

У контексту употребе AI система, дужна пажња подразумева најмање три елемента:

1. способност разумевања ограничења алата који се користи;
2. критичку проверу алгоритама генерисаног садржаја;
3. контролу над коначном одлуком о употреби резултата.

Адвокат који механички прихвата текст, анализу или препоруку коју је генерисао алгоритам без провере њене тачности, релевантности и нормативне оправданости, доводи у питање сопствену професионалну одговорност. Чињеница да је садржај „произвела машина” не представља олакшавајућу околност.

Дужна пажња у дигиталном добу обухвата и елемент технолошке писмености. Није неопходно да адвокат буде програмер, али мора разумети основне карактеристике алата који користи: на којим подацима се заснива, да ли постоји ризик од „халуцинација”, каква је могућност грешке. Непознавање тих ограничења може довести до повреде професионалне обавезе.

⁶ Mata v. Avianca, Inc., 678 F. Supp. 3d 443 (S.D.N.Y. 2023).

2. Дисциплинска одговорност и етичке обавезе

Адвокатска професија почива на систему саморегулације и дисциплинске одговорности. Повреда правила струке не захтева нужно материјалну штету; довољно је да понашање буде несагласно са стандардом стручности, савесности или интегритета.

Употреба AI система може довести до дисциплинске одговорности у више ситуација:

- ако адвокат изнесе пред судом нетачне или непостојеће правне изворе,
- ако повреди поверљивост уношењем осетљивих података у небезбедан систем,
- ако дозволи да алгоритамска препорука замени његово лично расуђивање.

Посебно је осетљиво питање поверљивости. Адвокатска тајна није формална обавеза, већ структурни елемент поверења између адвоката и странке. Уколико се подаци странке уносе у систем чији режим обраде није довољно јасан или контролисан, постоји ризик од повреде те тајне. Та повреда може имати дисциплинске, али и шире последице.

У том смислу, употреба AI алата захтева повећану пажњу у погледу заштите података, избора безбедних платформи и минимизације информација које се уносе у систем.

3. Грађанскоправна одговорност и накнада штете

У случају да употреба AI алата доведе до професионалне грешке и штете по странку, поставља се питање накнаде штете. Суд ће у таквом спору процењивати да ли је адвокат поступао са дужном пажњом у конкретним околностима.

Овде се јавља један специфичан проблем: како доказати да је алгоритамска препорука била погрешна или непоуздана? Ако адвокат није документовао процес провере и разлоге због којих је прихватио одређени алгоритамски резултат, биће у тежој позицији да докаже да је поступао одговорно.

Стога се у дигиталном окружењу повећава значај документовања процеса одлучивања. Доказивост расуђивања постаје део стандарда пажње. Ово не значи увођење бирократског формализма, већ разумно вођење евиденције о кључним корацима у сложеним анализама.

4. Персонализована одговорност и непреносивост етичке обавезе

Једна од најважнијих теоријских поука јесте да алгоритам не може бити субјект одговорности. Он нема морални статус, нема професионалну лиценцу и не подлеже дисциплинском поступку. Одговорност је неизбежно персонализована.

У том смислу, сваки покушај да се евентуална грешка оправда „техничким пропустом система“ мора бити критички посматран. Адвокат може користити техничку подршку, али не може делегирати сопствену етичку обавезу алгоритму.

Ово начело има дубоку везу са концептом процесне правичности. Странка има право да зна ко је одговоран за правну процену која се у њено име износи. Увођење непрозирног алгоритамског посредника не сме довести до замућења те линије одговорности.

5. Професионална врлина и интегритет у условима технолошке посредованости

У ширем теоријском оквиру, професионална одговорност не може се свести на пуко поштовање формалних правила. Она подразумева врлину расуђивања, способност критичке дистанце и интегритет у доношењу одлука.

Адвокат који користи AI алате мора задржати свест о томе да технологија није ауторитет. Она може понудити информацију, али не може понудити вредносну процену. Одлука да ли ће се одређени аргумент изнети, да ли ће се одређена стратегија применити или да ли је ризик прихватљив остаје људска.

Уколико би алгоритамска препорука постала доминантни критеријум одлучивања, дошло би до ерозије професионалне аутономије. Адвокат би се постепено трансформисао из носиоца расуђивања у оператера техничког система. Такав развој био би несагласан са природом адвокатске професије.

6. Одговорност као услов поверења

Професионална одговорност није само санкциони механизам; она је предуслов поверења. Странка поверава свој правни положај конкретном професионалцу, а не алгоритму. Тај однос поверења подразумева очекивање да ће адвокат лично проценити све релевантне околности.

У дигиталном добу, поверење се одржава транспарентношћу и контролом. Ако адвокат користи AI алат, он мора бити у стању да објасни

странци основне разлоге своје одлуке и да гарантује да технологија није заменила његово расуђивање.

Одговорност, дакле, није препрека иновацији. Она је услов њене легитимности.

V. Нормативни оквир и стање у Републици Србији

Расправа о употреби система вештачке интелигенције у адвокатској пракси у Републици Србији одвија се у специфичном нормативном контексту. Са једне стране, не постоји посебан закон који би системски уредио област вештачке интелигенције. Са друге стране, постојећи уставни, законски и подзаконски оквир већ садржи норме које су релевантне за процену професионалне одговорности и стандарда поступања адвоката у дигиталном окружењу.

Стога се не може говорити о нормативној празнини, већ пре о нормативној фрагментарности: правила постоје, али нису артикулисана у форми која експлицитно препознаје алгоритамску посредованост правне услуге.

1. Уставни оквир: независност правне помоћи

Устав Републике Србије утврђује да је правна помоћ самостална и независна служба. Ова формулација није декларативна. Она поставља институционални оквир у коме адвокатура има посебан статус у правном поретку.

Независност правне помоћи подразумева: – организациону и функционалну самосталност, – саморегуларност струке, – одсуство недозвољеног утицаја државних органа и других центара моћи, али и – преузимање пуне професионалне одговорности.

У контексту употребе AI система, уставни оквир има двоструки значај. С једне стране, он штити адвокатуру од прекомерне или несразмерне спољне интервенције у њену унутрашњу организацију. Са друге стране, он имплицитно намеће обавезу струци да сопствене стандарде понашања прилагоди новим околностима, како би независност била очувана кроз одговорно поступање.

Независност није привилегија; она је институционална одговорност.

2. Закон о адвокатури и стандард стручности

Закон о адвокатури утврђује да је адвокатура независна и самостална служба која пружа правну помоћ физичким и правним лицима.

Закон такође прописује обавезу савесног, стручног и одговорног обављања делатности.

Иако Закон не помиње вештачку интелигенцију, његове норме су технолошки неутралне и применљиве и на дигитално посредовану праксу.

Стандард стручности не зависи од алата који се користи; он зависи од квалитета професионалног поступања.

У том смислу, употреба AI система не ослобађа адвоката од обавезе: – да поступа у најбољем интересу странке, – да провери тачност правних и чињеничних навода, – да чува поверљивост података, – да избегава радње које могу угрозити углед професије.

Питање није да ли је AI дозвољена, већ да ли је употреба конкретног алата у конкретној ситуацији у складу са стандардом стручности.

3. Кодекс професионалне етике и дисциплинска одговорност

Кодекс професионалне етике адвоката представља кључни инструмент саморегулације. Он уређује питања достојанства професије, поверљивости, односа према суду и странкама, као и забране обмањујућег или непоштено стеченог поступања.

У дигиталном контексту, посебно су релевантне одредбе које се односе на: – истинитост и тачност изнетих навода, – поштовање суда и процеса, – заштиту поверљивих података, – избегавање поступања које може довести до нарушавања угледа адвокатуре.

Уколико адвокат поднесе поднесак који садржи непроверене или нетачне правне изворе генерисане алгоритмом, повреда није техничке природе; она је етичка. Ако адвокат унесе осетљиве податке у небезбедан систем, ризикује повреду професионалне тајне.

Дисциплинска одговорност у том смислу већ постоји као могућност, чак и без посебног AI закона. Међутим, недостатак конкретних смерница може довести до различитих тумачења стандарда, што повећава правну неизвесност.

4. Закон о заштити података о личности

Употреба AI система често подразумева обраду података о личности. Закон о заштити података о личности, који је усклађен са европским стандардима, прописује обавезе у погледу законитости, сврсисходности, минимизације података и безбедности обраде.

Адвокат који користи AI алат мора бити свестан: – да ли се подаци шаљу на сервере ван Републике Србије, – да ли постоје одговарајуће

гаранције заштите, – да ли се подаци користе за даље обучавање система, – да ли је обрада пропорционална и неопходна.

Овде се укрштају обавезе из области адвокатске тајне и заштите података. Повреда у једној сфери може имати последице у другој.

5. Процесно право и право на образложену одлуку

Иако се *AI* системи у овом контексту односе пре свега на рад адвоката, не сме се занемарити шири процесни оквир. Странка има право на фер поступак и образложену одлуку суда. Ако би се алгоритамска логика некритички уградила у аргументацију без разумљивог објашњења, то би могло утицати и на квалитет процесне комуникације.

Адвокат као процесни субјект има обавезу да своје аргументе учини разумљивим и проверљивим. Алгоритамска сложеност не сме постати изговор за нејасну аргументацију.

6. Практично стање: између иновације и неизвесности

У пракси, *AI* алати се већ користе: за претрагу праксе, анализу уговора, припрему нацрта поднесака, процену ризика у трансакцијама. Ова употреба је често неформална и без јасно дефинисаних интерних протокола.

Управо ту настаје ризик: технологија се примењује брже него што се артикулишу стандарди.

Може се уочити неколико карактеристика актуелног стања: – неуједначеност у приступу између канцеларија; – недостатак формализованих процедура провере; – ослањање на личну процену појединог адвоката; – одсуство експлицитних струковних смерница.

Ово стање не значи да професија поступа неодговорно, али указује на потребу за већом нормативном јасноћом.

7. Између нормативне празнине и нормативне преоптерећености

Србија се тренутно налази у међупростору: не постоји посебан закон о вештачкој интелигенцији, али постоје опште норме које се могу применити. Изазов је избећи две крајности: – потпуни нормативни вакуум, који повећава неизвесност; – прекомерну регулацију, која би могла угрозити флексибилност и независност адвокатуре.

Овај баланс није искључиво законодавно питање. Он је и питање зрелости струке и њене способности да унапред артикулише стандарде одговорног поступања.

VI. Потреба за нормативним уређењем и професионалним стандардима (*de lege ferenda*)

Расправа о будућем нормативном уређењу употребе система вештачке интелигенције у адвокатској пракси не може се посматрати као техничко питање регулације новог алата. Она задире у темељне координате правног поретка: у појам владавине права, у концепт процесне правичности и у уставни положај адвокатуре као независног чиниоца правосуђа. Стога питање *de lege ferenda* није питање „да ли регулисати технологију”, већ како очувати институционалну равнотежу између технолошке ефикасности и професионалне одговорности.

Уколико се алгоритамски системи све чешће користе у анализи чињеница, формулисању аргумената и процени ризика, онда правни поредак мора одговорити на једноставно питање: ко сноси одговорност за исход који је настао уз технолошко посредовање? Одговор на то питање није само технички, већ системски. Владавина права не трпи „нормативну маглу” – стање у коме последице постоје, али је носилац одговорности нејасан.

1. Упоредноправни оријентири и логика контроле

Упоредноправни развој показује да савремени правни системи траже различите институционалне одговоре на исту дилему: како помирити технолошку иновацију и правну сигурност.

Европски приступ, заснован на ризично-базираној регулацији, полази од превентивне логике: тамо где алгоритам може утицати на остваривање права или приступ правди, унапред се постављају стандарди транспарентности, документације, управљања подацима и људског надзора.⁷ Овај модел имплицитно афирмише тезу да технолошка моћ није вредносно неутрална, те да мора бити подређена правним гаранцијама. Чак и ако такав режим није непосредно применљив у Републици Србији, он делује као референтни оријентир у формирању стандарда разумне професионалне пажње.

Амерички модел, мање централизован, али нормативно поучан, показује да одговорност не може бити делегирана алгоритму. Судска

⁷ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), (Уредба (ЕУ) 2024/1689 Европског парламента и Савета од 13. јуна 2024. о утврђивању усклађених правила о вештачкој интелигенцији), *Official Journal of the European Union*, 1689, 2024.

пракса у којој се санкционише некритичко ослањање на AI алате афирмише једноставан принцип: професионална одговорност је персонализована и непреносива. Алгоритам може генерисати текст, али не може преузети етичку обавезу истинитости, проверљивости и стручности. У том смислу, и без свеобухватног закона, правни систем путем дисциплинске и судске реакције обезбеђује да одговорност прати моћ одлучивања.

Кинески приступ⁸, који тежи снажнијој административној контроли алгоритамских система, служи као подсећање да нормативни вакуум може довести до интензивније и централизоване интервенције државе. Његова вредност за српску расправу није у преузимању модела, већ у разумевању да одсуство унутрашње регулаторне артикулације може постати повод за спољно наметање правила.

Британски принципијелни приступ, ослоњен на секторске регулаторе и струковне стандарде, показује да је могуће обезбедити функционалан режим и без једног кодификованог „AI закона“, под условом да постоји јасна институционална координација и развијена професионална култура одговорности.⁹

Сви ови модели, упркос различитостима, деле једну константу: људски надзор и јасна линија одговорности представљају минимални услов легитимне употребе алгоритамских система у правно осетљивим областима.

2. Владавина права и процесна правичност као нормативни оквир

Владавина права подразумева да свака одлука која утиче на права и обавезе појединца мора бити рационално образложива и институционално контролисана. Ако алгоритам утиче на процес правног расуђивања, та чињеница мора бити нормативно интегрисана у систем одговорности.

Процесна правичност не исцрпљује се у формалним гаранцијама. Она подразумева право странке да разуме аргументацију која стоји иза правне процене. У англосаксонској традицији концепт *due process of law* управо почива на захтеву да поступак буде фер, транспарентан и рационално образложив. Алгоритамска интервенција не сме довести до ситуације у којој се исход користи, а логика која је до њега довела остаје неразумљива.

⁸ Cyberspace Administration of China, *Provisions on the Management of Algorithmic Recommendation*, Beijing, 2022.

⁹ UK Government, *A Pro-Innovation Approach to AI Regulation*, London, 2023.

Епистемолошка затамњеност одлуке – када је резултат технички употребљив, али логички непрозиран – несагласна је са идејом правне државе. У адвокатској пракси, где је аргументација суштински део професионалне делатности, одговорност за разумљивост и проверљивост остаје на човеку.

Алгоритам може бити средство унапређења анализе; он не сме постати носилац нормативног ауторитета.

3. Двострука структура будућег решења

Полазећи од наведеног, могуће је уочити двоструку структуру будућег нормативног одговора у Републици Србији.

а) Законодавни ниво

Будући закон о вештачкој интелигенцији, када буде донет, требало би да уреди питања одговорности, транспарентности и људског надзора у доменима од значаја за правосуђе и правне професије. Посебно је важно нормативно разјаснити линију одговорности у случајевима алгоритамски подржане правне процене.

У правном поретку заснованом на владавини права не сме постојати стање у коме се одлука доноси уз технолошку посредованост, а одговорност се губи у сложеној структури добављача, софтверских платформи и корисника. Јасна конструкција одговорности није ограничење иновације, већ услов правне сигурности.

б) Струковни ниво – саморегулација као израз независности

Паралелно са законодавним процесом, струка има сопствену одговорност. Адвокатура, као уставом призната независна служба¹⁰, поседује нормативни капацитет да артикулише стандарде добре праксе у условима технолошких промена.

Independentia non est immunitas a regula, sed potestas regulandi. Независност није имунитет од правила, већ способност да се правила обликују изнутра. Управо у томе лежи разлика између спољне регулације и унутрашње професионалне одговорности.

Уколико адвокатура сама не утврди минималне стандарде употребе AI алата у погледу: проверљивости извора, очувања поверљивости, људског надзора и интерне контроле ризика, постоји реална могућност

¹⁰ Закон о адвокатури, *Службени гласник РС*, бр. 31/2011, 24/2012 – одлука УС и 121/2012, чл. 2–4.

да ће та правила бити формулисана искључиво кроз општу технолошку регулацију. Саморегулација, стога, није уступак; она је израз институционалне зрелости.

4. Осигуравајући и репутациони аспект као прагматична димензија

Поред уставноправног и теоријског утемељења, постоји и изразито практична перспектива.

У евентуалном спору о професионалној одговорности, суд ће процењивати да ли је адвокат поступао са дужном пажњом у конкретним околностима. У дигиталном окружењу та пажња укључује способност критичке провере алгоритамски генерисаног садржаја. Постојање струковних смерница може послужити као нормативни оријентир у процени тог стандарда, чиме се повећава правна предвидљивост и смањује осигуравајући ризик.

Истовремено, поверење представља кључни институционални капитал адвокатуре. У условима дигиталне комуникације, један јавни пример непровереног ослањања на *AI* може имати дугорочне последице по углед адвоката. Управљање репутационим ризиком није питање маркетинга, већ елемент професионалне етике.

5. Теоријско утемељење: професионална врлина у дигиталном добу

У теорији професионалне врлине (*virtue ethics*), одговорност се не своди на поштовање формалних правила, већ на карактер и расуђивање професионалца. Адвокат као носилац *phronesis*¹¹ – разборитог, практичног расуђивања – мора задржати способност критичке процене и интегритета, чак и када користи алгоритамске алате.

Технологија мења инструменте, али не мења суштину адвокатске функције. Ако би алгоритам постао *de facto* носилац правне процене, а адвокат пуки преносилац резултата, дошло би до ерозије саме идеје професионалне одговорности.

Странка има право не само на формалну заступљеност, већ на разумљиво, образложено и рационално брањено правно становиште. Ако би правна аргументација била заснована на непрозирном алгоритамском исходу који ни сам адвокат не може објаснити, била би нарушена материјална компонента правичног поступка. Људски надзор није техничка формалност већ уставноправни и етички захтев.

¹¹ Aristotle, *Nicomachean Ethics* (Никомахова еџика), Book VI, Oxford, 2009.

6. Нормативна синтеза

De lege ferenda, Република Србија треба да развије комплементаран модел који обједињује системско законодавно уређење и струковну саморегулацију. Закон треба да обезбеди транспарентност и јасну линију одговорности у доменима од значаја за правосуђе, док струковне смернице треба да конкретизују стандард разумне професионалне пажње у дигиталном окружењу.

Независност адвокатуре у XXI веку не подразумева одсуство правила, већ способност да се правила формулишу у складу са владавином права, процесном правичношћу и професионалном етиком. Технологија може бити паметна; одговорност мора остати људска.

VII. Закључак

Употреба система вештачке интелигенције у адвокатској пракси више није питање будућности, већ стварност професионалног окружења. Технологија улази у анализу чињеница, припрему поднесака, процену ризика и структурирање аргументације. Међутим, упркос технолошкој динамици, суштинска питања остају правна: ко одлучује, ко одговара и под којим условима се одлука сматра легитимном.

Основна теза овог рада може се свести на једноставан, али нормативно захтеван принцип: алгоритам може бити инструмент, али никада не може постати носилац одговорности. Професионална одговорност адвоката је персонализована, неутуђива и непреносива. Она произилази из уставног положаја адвокатуре, из закона који уређује њену делатност и из етичких стандарда који дефинишу њен идентитет.

Алгоритамско посредовање у правном расуђивању отвара питања процесне правичности и права на разумљиву, проверљиву аргументацију. Уколико би технолошка сложеност довела до непрозирности одлуке, нарушила би се сама логика владавине права. Стога је људски надзор над алгоритамски генерисаним садржајем не само технички, већ уставноправни и етички захтев.

У нормативном погледу, Република Србија се налази у прелазној фази. Посебан закон о вештачкој интелигенцији још није донет, али општи правни оквир већ поставља стандарде професионалне пажње, поверљивости и одговорности. Ово стање не представља нормативну празнину, али указује на потребу за већом јасноћом и предвидљивошћу.

De lege ferenda, одговор мора бити комплементаран. Законодавни оквир треба да артикулише транспарентност, људски надзор и јасну

линију одговорности у областима од значаја за правосуђе. Истовремено, адвокатура као саморегулативна и независна служба има обавезу да кроз струковне стандарде конкретизује минимални стандард разумне професионалне пажње у дигиталном окружењу.

Саморегулација у овом контексту није ограничење професионалне слободе, већ њено учвршћивање. Независност адвокатуре не штити се одбацивањем технологије, већ њеним одговорним и нормативно артикулисаним укључивањем у праксу.

Технологија може повећати ефикасност, убрзати анализу и проширити приступ информацијама. Али одлука, расуђивање и одговорност остају људски. Само ако алгоритам буде подређен нормативно утемељеном професионалном расуђивању, могуће је очувати институционалну равнотежу између иновације и правне сигурности.

Изазов који вештачка интелигенција поставља пред адвокатуру није пре свега технолошки, већ етички и нормативни. Он позива струку да у дигиталном добу потврди своју суштинску улогу: да буде гарант размности, одговорности и поверења у правни поредак.

Nebojša Stanković, PhD

attorney at law from Niš

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ATTORNEYS PRACTICE: ALGORITHMIC DECISION-MAKING, BIAS AND PROFESSIONAL LIABILITY ON ALGORITHMIC DECISION-MAKING

Summary:

This paper examines the legal implications of the use of artificial intelligence systems in legal practice, with particular emphasis on algorithmic decision-making, algorithmic bias, and the professional responsibility of attorneys. Grounded in the concepts of the rule of law and procedural fairness, the paper argues that algorithmic tools may serve as instruments of professional support but cannot replace responsible human judgment.

Special attention is devoted to the constitutional position of the legal profession as an independent pillar of the legal order. The paper analyzes comparative regulatory models (European, American, British, and Chinese) as reference frameworks, while emphasizing that the Serbian legal system requires a context-sensitive solution aligned with its constitutional and professional structure.

The analysis focuses on disciplinary and civil liability, insurance exposure, and reputational risks arising from the uncritical use of AI tools. It further explores professional self-regulation as an expression of institutional independence rather than its limitation. From a *de lege ferenda* perspective, the paper advocates a complementary model combining legislative regulation of transparency, human over-

sight, and accountability in justice-related domains with the adoption of professional guidelines that define the standard of due professional care in the digital environment.

The central thesis is that artificial intelligence may enhance the efficiency of legal services, but responsibility must remain personal, professional, and normatively articulated.

Keywords: artificial intelligence, legal profession, algorithmic decision-making, algorithmic bias, professional liability, rule of law, procedural fairness, due process, self-regulation, legal ethics

Датум пријема рада: 15. децембар 2025.

Датум одобрења рада: 31. јануар 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНА КРИТИКА

УДК 343.3/.7(497.6)

342.5(497.6)

Мр Горан Бубић

адвокат из Бањалуке*

О НОВОМ „КРИВИЧНОМ ДЈЕЛУ” НЕИЗВРШЕЊЕ ОДЛУКА ВИСОКОГ ПРЕДСТАВНИКА

Сажетак:

Аутор у раду проблематизује ново кривично дјело „неизвршење одлука високог представника” из члана 203а Кривичног закона Босне и Херцеговине (БиХ. КЗ БиХ), које, и по природи ствари, не постоји нигдје у свијету, у упоредном праву. Примарно се обрађује неконзистентност нове инкриминације са Уставом БиХ, али и супротност са Општим дијелом КЗ БиХ.

Нова инкриминација је покушај увијања у право политичког пројекта који је инструмент елиминације председника Републике Српске из политичког живота, супротно одредби члана 87 Устава Републике Српске, која регулише начин престанка мандата председника Републике. У оквиру тога, размотрено је питање легитимности господина Кристијана Шмита због непотврђивања његовог постављења за високог представника за БиХ, у Савјету безбједности Уједињених нација (СБ УН), што је услов из Анекса 10 Општег оквирног споразума за мир у БиХ, те противно и пракси СБ УН у односу на постављање претходних високих представника.

Када је у питању сам кривични поступак против Милорада Додика, као изабраног председника Републике Српске, у чланку се поставља питање како било ко може починити кривично дјело ако неспорно користи уставно овлашћење из члана 80 Устава Републике Српске, и према самом чињеничном опису у осуђујућој пресуди. Према аутору, ријеч је о неотклоњивом *contradiction in adjecto* у одлукама Суда БиХ и Уставног суда БиХ, јер поступање по Уставу Републике Српске искључује противправност понашања.

У сложеној држави, са више федералних јединица, какав је уставни поредак у БиХ, не постоји хијерархијски однос између закона на нивоу БиХ и устава два

* Електронска адреса аутора: lawyer@blic.net

Ентитета – Устава Републике Српске и Устава Федерације БиХ, што је потврдио и Уставни суд БиХ у ранијој пракси. Устав Републике Српске не само да није у супротности са Уставом БиХ, већ је у сагласности с њим и према ставу Венецијанске комисије. Аутор закључује да би било нелогично и неприхватљиво да се на нивоу БиХ усвајају закони који би онда производили потребу да се ентитетски уставни усаглашавају с таквим законима. На такав начин не функционише правни поредак ни у једној сложеној, федералној држави, каква је и БиХ. Тиме се крши вертикална подјела власти из Устава БиХ. Како су стварни аутори Дејтонског споразума и Анекса уз Споразум амерички адвокати, указује се и да је еволуција америчког федерализма развила тзв. доктрину двојног суверенитета, према којој ни једна савезна држава не може пружити својим становницима мању правну заштиту од оне која се јамчи Уставом САД. У раду се указује и на друге пропусте у наведеном кривичном поступку, посебно на кршење начела законитости који, по мишљењу аутора, доводе у питање правну утемељеност осуђујуће пресуде изабраном предсједнику Републике Српске.

Кључне ријечи: сложена држава, Устав БиХ, Устав Републике Српске, начело законитости, доступност, предвидљивост, службена објава закона, искључење противправности, право одбране, непристрасност суда, Бонски закључци, одлука високог представника, заштитни објекат, безначајно дјело

I. Увод

О улози високог представника у Босни и Херцеговини (ОХР) објављени су бројни текстови. Иако формално није саставни дио уставно-правног поретка (не познаје га Устав БиХ), високи представник у БиХ више од двије и по деценије има и улогу законодавца. Додуше, првобитно интензивно (од 2000. до 2010. године), после чега следи десетогодишњи застој, па опет агресивно почев од 2021. године до данас. Оваквој његовој улози на почетку није било противљења у БиХ; нису се противили уставни органи БиХ, а ни уставни органи у Републици Српској и Федерацији БиХ. Субјекти права су добровољно прихватили и извршавали одлуке високих представника. Да није било ове добровољности физичких и правних лица одлуке високих представника би биле „јутарња роса“, како након престанка мандата свједочи Педи Ешдаун, један од ранијих високих представника у БиХ.¹ Република

¹ Исто тако, бивши британски амбасадор Чарлс Крафорд, који је учесник у креирању бонских овлаштења наводи: *Колико ја видим, бонска овлашћења немају никакав стварни правни основ. Изродила су се у међународно политичко блефовање у три моћи, коју су високи представници узастопно умотавали у правнички језик да би цијела ствар изгледала импозантно и неизбјежно* – цитирано из Двадесет деветог извјештаја Владе Републике Српске СБ УН (април 2023. године, тачка 18, стр. 9).

Српска, као уговорна страна Анекса 10 Општег оквирног споразума за мир у БиХ, од 2021. године противи се изопаченој улози високог представника у БиХ.²

Први високи представник у БиХ Карл Билт³ истицао је да „континуирано присуство ОХР-а у својству старатеља Дејтона често разводњава утицај дјеловања Европске уније (ЕУ).” У истом документу бивши високи представник Волфганг Петрич наводи: „Моја кључна поениа је ако не престану све вањске интервенције, неће бити европске будућности за Босну и Херцеговину.”⁴

И Европска комисија је, још у Мишљењу о захтјеву БиХ за чланство у ЕУ из 2019. године, навела да је постојање ОХР препрека за улазак БиХ у ЕУ истичући: „Тако интензиван међународни надзор је, у начелу, несвојив са суверенишетом Босне и Херцеговине, па стоја и са чланштвом у ЕУ”.⁵ Парадокс је што управо ОХР треба да предложи сопствено затварање, што је нереално очекивати, јер никад ниједна бирократија није укинула саму себе. Из анализе последњих пет година у БиХ чини се вјероватнијим да је управо ОХР генерисао бројне проблеме, укључујући и наметање допуна Кривичног закона БиХ по којој је неизвршење одлука Високог представника кривично дјело, са запријеђеном казном затвора, обавезним изрицањем мјере безбједности забране обављања јавне дужности у трајању до десет година, те правном посљедицом престанка функције (нови члан 203а КЗ БиХ). С обзиром на то да је наметање допуна Кривичног закона БиХ било планиран пројекат за елиминисање изабраног председника Републике Српске из политичког живота, произвело је вјероватно највећу послијератну политичку кризу у БиХ.

Давно је објелодањено да је суштински илегално наметање закона од стране ОХР „правно” покривано „активизмом” Уставног суда БиХ,⁶

² В. Закључке Народне скупштине Републике Српске у вези са оцјеном рада високог представника, примјеном Анекса X Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини у периоду разговора о именовану новог високог представника брoј: 02/1-021-220/21 од 10. марта 2021. године.

³ Carl Bildt, „Bosnia to war, to Dayton, and to its slow peace”, *European Council on Foreign Relations*, 28 јануар 2021. године.

⁴ *Ibid.*

⁵ Commission Opinion on Bosnia and Herzegovina's application for membership of the European Union, 29. мај 2019. године, 7.

⁶ Након повлачења судија из Републике Српске, почев од краја јуна мјесеца 2023. године, Уставни суд БиХ не суди у уставном саставу од девет судија (члан VI.1.a) Устава БиХ), па га у Републици Српској називају крњим Уставним судом.

дакако, мимо покрића у Уставу БиХ. Тако је бивши страни судија у Уставном суду БиХ Јозеф Марко (*Joseph Marko*) истицао да постоји „*ирећушан договор између Суда и високог представника да Суд ... увијек пошврћује меритум његових закона...*”.⁷

Предмет чланка је правни осврт управо на одлуку господина Кристијана Шмита, којег Република Српска не признаје за Високог представника у БиХ, којом је измијенио КЗ БиХ проглашавајући потпуно ново кривично дјело из члана 203а КЗ БиХ којим инкриминише неизвршење његових одлука, укључујући и кривични поступак који је за ово кривично дјело проведен против предсједника Републике Српске Милорада Додика.⁸

У чланку се детаљније образлаже зашто сматрамо да наметање измјена, као и нова инкриминација, нису у складу ни са одредбама Устава Босне и Херцеговине, нити са одредбама општег дијела КЗ БиХ, који има примарну важност у односу на одредбе посебног дијела КЗ БиХ. Сумарно ћемо размотрити ставове судова и основне приговоре одбране у предметном кривичном поступку и осуђујућој пресуди.

II. Садржина нове инкриминације у одредби члана 203а КЗ БиХ

Одлука о наметању измјена и допуна КЗ БиХ објављена је у „Службеном гласнику Босне и Херцеговине број 47/2023 од 7. јула 2023. године. Истог дана, 7. јула 2023. године, потписана су два указа који су били предметом кривичног поступка. Најважнији дијелови преамбуле те наметнута одредба члана 203а КЗ БиХ изворно у ћириличној верзији гласе:

Бр. 13/23

Користећи се овлаштењима која су ми дата чланом В Анекса 10 (Споразум о цивилној имплементацији Мировног уговора) Опћег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, према којем је високи представник коначни ауторитет у земљи у погледу тумачења поменутог Споразума о цивилној имплементацији наведеног Мировног уговора; и посебно узевши у обзир члан II.1(д) горе наведеног Споразума, према којем високи представник

⁷ Joseph Marko, Five Years of Constitutional Jurisprudence in Bosnia and Herzegovina, *European Diversity and Autonomy Papers* (јули 2004. године), 17 и 18.

⁸ Предмет С1 2 К 046070 23 К, а пред Уставним судом БиХ предмет АП-3722/25.

„пружа помоћ, када то оцијени неопходним, у изналажењу рјешења за све проблеме који се појаве у вези са цивилном имплементацијом“;⁹

Позивајући се на став XI.2 Закључака Вијећа за имплементацију мира које се састало у Бону 9. и 10. децембра 1997. године, у којем је Вијеће за имплементацију мира поздрвило намјеру високог представника да искористи свој коначни ауторитет у земљи у погледу тумачења Споразума о цивилној имплементацији Мирвог уговора како би помогао у изналажењу рјешења за проблеме, како је претходно речено, „доношењем обавезујућих одлука, када то буде сматрао неопходним,“ у вези са одређеним питањима, укључујући (у складу са тачком (ц) овог става) и „мјере у сврху осигурања имплементације Мирвог споразума на читавој територији Босне и Херцеговине и њених ентитета“¹⁰ ...

Узимајући у обзир све претходно наведено, високи представник овим доноси сљедећу одлуку:

ОДЛУКА

којом се доноси Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Босне и Херцеговине

(„Службени гласник БиХ”, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21 и 31/23)

1. Закон који слиједи и који чини саставни дио ове Одлуке ступа на снагу као што је предвиђено у члану 4. тог Закона, на привременој основи све док га Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине не усвоји у истом облику, без измјена и допуна и без додатних услова.

2. Ова Одлука ступа на снагу одмах и одмах се објављује на службеној интернетској страници Канцеларије високог представника и у „Службеном гласнику Босне и Херцеговине”.

Сарајево, 1. јула 2023.

Кристијан Шмит

Високи представник

⁹ Из садржине овог дијела преамбуле јасно се закључује да је високи представник према Анексу 10 тумач, посредник и медијатор, а не законодавац.

¹⁰ Ово је неистинит навод јер и према тзв. бонским овлаштењима „обавезујуће одлуке” високог представника Савјет за имплементацију мира је „поздравио” само у односу на надлежности извршних органа – Предсједништва БиХ и Савјета министара БиХ, а не и према Парламентарној скупштини БиХ, као једином уставном законодавцу у БиХ. У суштини, ово је и лажан навод, јер се и према садржини закључака Бонске конференције представљених на *web site* ОХР јасно закључује да нису предвиђене „обавезујуће одлуке” према Парламентарној скупштини БиХ, а у линку „мандат” на *web* страници ОХР стоји својеврстан фалсификат да су „обавезујуће одлуке” могуће и према Парламентарној скупштини БиХ. Оваквом очигледном подметању уистину не треба посебан коментар.

ЗАКОН

О ИЗМЈЕНАМА И ДОПУНАМА КРИВИЧНОГ ЗАКОНА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Члан 1. (испуштено)

Члан 2.

(Нови члан 203а)

Иза члана 203. Кривичног закона додаје се нови члан 203а, који гласи:

„Неизвршавање одлука високог представника

Члан 203а

(5) Службено лице у институцији Босне и Херцеговине, Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске, Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, или у кантону, граду или општини или локалној заједници или било којем органу локалне управе и самоуправе, или одговорно лице које не примијени, не проведе, не изврши или на други начин не поштује одлуку високог представника за Босну и Херцеговину, или које спријечи односно на други начин омете примјену, провођење или извршење такве одлуке, казниће се казном затвора од шест мјесеци до пет година.

(2) Лице из става (1), којем је директно или индиректно наложено да се понаша на начин предвиђен у ставу (1) овог члана, а осјећало се принуђеним да изврши такав налог како не би изгубило средства за живот или не би било изложено злостављању на радном мјесту, али је обавијестило надређеног да би се таквим радњама могло починити кривично дјело, може се блаже казнити.

(3) Лице из става (1) којем је директно или индиректно наложено да се понаша на начин предвиђен у ставу (1) овог члана, али које је о таквој ситуацији обавијестило надлежног тужиоца, ослободиће се казне.

(4) За кривично дјело из става (1) овог члана изрећи ће се мјера безбједности забране вршења дужности.

(5) У складу с члановима 113. и 114. овог закона, осуда за кривична дјела из става (1) овог члана има за правну посљедицу осуде:

а) престанак службене дужности и престанак запослења;

б) одузимање одликовања;

ц) забрану вршења службене дужности у законодавном, извршном, правосудном, управном или било којем органу који се у цијелости или дјелимично финансира из јавних средстава; и

д) забрану стицања службене дужности у законодавном, извршном, правосудном, управном или било којем органу који се у цијелости или дјелимично финансира из јавних средстава.”

Члан 3.

(Измјена члана 239. *Исцпуштено.*)

Члан 4.

(Ступање на снагу)

Овај закон ступа на снагу 2. јула 2023. године, објављује се на службеној интернетској страници Канцеларије високог представника те се одмах објављује у „Службеном гласнику Босне и Херцеговине“.

III. Антиномија наметнутих измјена и допуна КЗ БиХ у односу на Устав Босне и Херцеговине

Уставни суд БиХ је у више својих одлука заузео становиште да су акти високог представника за БиХ по својој природи саставни дио правног поретка БиХ, односно да имају карактер „домаћег закона“. Из оваквог става се може закључити да онда такви акти подлијежу свим особинама интерног/домаћег правног поретка, укључујући и оспорену одлуку господина Кристијана Шмита о наметању новог кривичног дјела.

У праву немамо аксиоме, мада бисмо правила о хијерархији правних аката могли назвати аксиомом. То значи да се актом ниже правне снаге не може мијењати правни акт више правне снаге, односно акт више хијерархијске вриједности. Зато је сувишно образлагати да се закони ни у једној цивилизованој држави, па ни у Босни и Херцеговини, не могу мијењати „обавезујућом одлуком“ страног дипломате, још и без легитимитета, чије доношење је унапред „поздравио“ дипломатски форум, Савјет за спровођење мира, који нема оснивачки акт, статут, правила поступања, правила гласања и којем предсједава управо високи представник, те чији акти не могу бити извор права.

1. Високи представник и када је постављен у складу са резолуцијом Савјета безбједности УН није орган власти предвиђен Уставом БиХ

У Уставу БиХ не постоји институција високог представника, нити овлаштење да он доноси законе. Устав БиХ (Анекс 4 Општег оквирног споразума за мир у БиХ) исцрпно набраја органе власти на нивоу Босне и Херцеговине – то су Парламентарна скупштина БиХ, Предсједништво БиХ, Савјет министара, Уставни суд и Централна банка БиХ.

Такође, Босна и Херцеговина је пуноправан члан Уједињених нација и суверена држава.¹¹

¹¹ В. одредбе у ставовима 5 и 6 Преамбуле Устава БиХ.

Према начелима цивилизованих народа, органи који нису предвиђени Уставом не могу прописивати/стварати кривична дјела. Разумно је закључити уколико орган није предвиђен Уставом, не би могло постојати ни кривично дјело неизвршавања његових „одлука“.

Граматицим, правно системским, циљним, логичким и сваким другим познатим методом тумачења права, Устав БиХ не допушта делегацију законодавне власти ван институција БиХ. Одредба члана IV.4.(a) Устава БиХ прописује да законе доноси Парламентарна скупштина БиХ. Како се може јасно закључити у одредбама Устава БиХ, не постоји уставна норма која омогућава пренос законодавне функције на високог представника.

Можемо се сагласити да прописивање/наметање кривичних дјела представља најстрожи облик законодавне функције у свакој држави јер се на тај начин најдиректније манифестује монопол државне принуде који државна власт има. Очигледно, наметање члана 203а КЗ БиХ представља узурпирање искључиве надлежности Парламентарне скупштине БиХ. Свака узурпација садржи елементе противправности што је у директној опозицији са владавином права.

2. Анекс 10, на који се позива ОХР, нема хијерархијску предност над Уставом БиХ

Како се види, цитирана оспорена одлука се у првој тачки увода (преамбуле) позива на одредбе Анекса 10 Општег оквирног споразума за мир у БиХ – Споразума о цивилном спровођењу мирног рјешења. Анекс 10, на који се позива Кристијан Шмит, нема хијерархијску предност над Уставом БиХ.¹² Како је општепознато, Устав БиХ је Анекс 4 Општег оквирног споразума за мир у БиХ (тзв. Дејтонски споразум). Укупно 11 Анекса регулишу различита питања, али међусобно нису надређени један другоме. Штавише, ако би се говорило о хијерархијском

¹² Општи оквирни споразум за мир у БиХ са 11 Анекса неспорно је *sui generis* међународни уговор и треба га тумачити у цјелини. Истина је да су уговорне стране Анекса 4 (Устав БиХ) Босна и Херцеговина, Федерација Босне и Херцеговине и Републике Српска. По томе је он акт интерног права, као уосталом било који устав. А Анекс 10 (Споразум о цивилном спровођењу мирног рјешења) су, поред наведене три стране, још потписали Република Србија и Република Хрватска. Значи да је у питању међународно-правни акт. Овдје се не поставља питање супремације међународног између ова два Анекса, јер не постоји нити једна одредба у Анексу 10 која на то упућује. Високи представник је према Анексу 10 дефинисан као тумач, посредник и медијатор за цивилна питања, а и ЕСЉП у предмету *Берић и др. против БиХ* износи јасан став да се Високи представник не може мијешати у Устав БиХ.

односу, разумно је закључити да Устав БиХ, као и Анекс 6 (Споразум о људским правима) не би могли бити подређени Анексу 10.

Уосталом, како се види из садржине Устава БиХ, једино је Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода хијерархијски надређена Уставу БиХ (члан II.2), а не Анекс 10, или било који други Анекс. Анекс 10 не садржи одредбу да Високи представник може доносити законе, а поготово не кривичне норме. То се види и из цитиране преамбуле одлуке господина Шмита од 1. јула 2023. године.

Оспорена одлука, као и пракса која се позива на „бонска овлаштења” као овлаштења за доношења закона, никада није потврђена од стране Уједињених нација одговарајућом резолуцијом или другим актом Савјета безбједности. СБ УН јесте упознат са „бонским овлаштењима”, али никада није потврдио праксу да високи представник може доносити законе у БиХ умјесто јединог уставног законодавца. Зато се одлука о наметању измјена и допуна КЗ БиХ у уводном дијелу само уопштено позива на „резолуције” УН, без навођења конкретне резолуције која би ОХР потврдила наводно законодавно овлаштење.

Уставни поредак БиХ заснива се на демократским принципима и владавини права.¹³ То претпоставља и подјелу власти на законодавну, извршну и судску власт. Ако високи представник – орган који није уставан – узурпира законодавну функцију, и то најделикатније њено подручје као што је кривично право, тиме директно поткопава уставну структуру БиХ. Закључујемо да кривично-правна норма настала кршењем темељне уставне структуре, као што је одредба члана 203-а КЗ БиХ, не може бити уставна.

3. Повреда начела законитости и правне сигурности (члан II.3.(е) Устава БиХ)

У одредби члана II Устав БиХ гарантује људска права и слободу, од којих је темељно начело законитости да нико не може бити кажњен за дјело које није било прописано законом. Одлука високог представника, и када би био легално постављен, није закон у смислу одредаба Устава БиХ.

Не постоји општи правни акт, као саставни дио уставно-правног поретка, који би јасно дефинисано шта чини „одлуку” ОХР-а, како и гдје се објављује, ко је овлашћен да је аутентично тумачи. Али ако се, и поред тога, оспорена одлука тумачи као закон и да има све каракте-

¹³ Одредба члана I.2. Устава БиХ.

ристике „домаћег закона“, онда се ступање на снагу цијени као и за остале домаће законе, уосталом као и за сам Кривични закон.

Vacatio legis је правни стандард који непобитно важи и данас и есенција је начела законитости и уставности. У овом случају, доносилац одлуке одређује ступање на снагу 2. јула 2023. године, без повезивања са објавом у службеном гласилу. Непостојање *vacatio legis* код наметања члана 203а КЗБиХ у конкретном случају чини да је овакав закон (или „закон“) неуставан сам по себи,¹⁴ јер је „ступио на снагу“ супротно уставно-правном стандарду да ступање на снагу никада не може претходити објави. Важећи уставни стандард је да објава у службеном гласилу, с минималним *vacatio legis* бар од једног дана, чини *conditio sine qua non* ступања прописа на правну снагу.

Датум ступања на снагу закона не може се одредити арбитрарно, мимо правила домаћег правног поретка. Ступање на снагу не може се одвојити од питања објаве у службеном гласилу, са минималним *vacatio legis*. Ово значи да, у конкретном случају, услови доступности и предвидљивости апсолутно нису били испуњени у погледу инкриминације која се односи не само на кривично дјело у ужем смислу, већ и на мјеру безбједности забране обављања функције (и то мјере која је у члану 203а КЗ БиХ предвиђена као облигатна, а не факултативна, као што су друге мјере према општим одредбама КЗ БиХ).

Регулатива о ступању закона на снагу прије објаве у службеном гласилу произвела је потпуну правну несигурности што указује на повреду начела законитости у кривичном праву и у коначном представља неуставност предметне инкриминације из члана 203-а КЗ БиХ, цијенећи начин на који је одређено ступање на снагу (самостална одредба члана 4 одлуке/закона од 1. јула 2023. године).

¹⁴ Честа је пракса како у упоредном, тако и унутрашњем кривичном праву, да тзв. *vacatio legis* код измјена кривичног законодавства не буде само уставних осам дана (од дана објаве до дана ступања на правну снагу), већ више мјесеци. У досадашњих 16 измјена КЗ БиХ није било случајева ступања на снагу прије објаве у „Службеном гласнику БиХ“. У тексту првог, основног КЗ БиХ, наведено је да ступа на снагу 1. марта 2003. године, а тај је закон објављен у „Службеном гласнику БиХ“ бр. 3/2003 од 24. јануара 2003. године; дакле, објављен је у службеном гласилу више од мјесец дана прије но је ступио на правну снагу (35 дана раније).

IV. Одлука о наметању измјена и допуна КЗ БиХ противна је одредбама Општег дијела КЗ БиХ

Општи дио Кривичног закона је нормативни темељ цијелог кривичног права и опште одредбе имају примат над посебним нормама, појединачним инкриминацијама. Посебна инкриминација (овдје члан 203а КЗ БиХ) може постојати само ако су испуњени сви услови из Општег дијела КЗ. Ово слиједи и из одредбе члана 13 став 1 КЗ БиХ који гласи: „(1) *Одредбе ошћшеї дијела ової закона йримјењују се йрема учиниоцима свих кривичних дјела йройисаних у законима Босне и Херцејовине*”.

Слиједи да општа начела ограничавају појединачне инкриминације, које се тумаче уско и у складу с Општим дијелом. Зато сматрамо да је члан 203а КЗ БиХ у супротности са општим одредбама КЗ БиХ (члан 20, члан 2 став 1, члан 3), које имају примат и представљају конститутивне елементе кривичноправног поретка, јер овај члан 203а КЗ БиХ не испуњава основне услове кажњивости из Општег дијела; суштински, одредба члана 203а КЗ БиХ поткопава сам КЗ БиХ, неспојива је са Уставом БиХ (посебно са чланом II.3.(e)) јер је интерно контрадикторна.

1. Одредба члана 203 а КЗ БиХ је у супротности са начелима из члана 2 став 1 КЗ БиХ

Одредба члана 2 став 1 КЗ БиХ јасно дефинише три групе заштитних објеката који се штите прописивањем кривичних дјела. То је таксативна и затворена листа заштитних објеката који су основа и граница кривично-правне принуде. Наведена одредба гласи:

„Основа и границе кривичноправне принуде

Члан 2

(1) Кривична дјела и кривичноправне санкције се прописују само за она понашања којима се тако угрожавају или поврјеђују личне слободе и права човјека те друга права и друштвене вриједности зајамчене и заштићене Уставом Босне и Херцеговине и међународним правом, да се њихова заштита не би могла остварити без кривичноправне принуде.”

Како се јасно види из цитиране одредбе, ријеч је о затвореној, *litteris clausus* листи, која се не може произвољно проширивати. Законодавац тиме успоставља каталог уставноправно дозвољених заштитних интереса.

Одлуке високог представника и сам високи представник као такав, нису заштитни објекат полазећи од сврхе и циља цитиране одредбе члана 2 став 1 КЗ БиХ.

Како је већ образлагано, високи представник није уставна институција БиХ. Не постоји у Уставу БиХ (Анекс 4), нити га именује Парламентарна скупштина БиХ нити било који орган БиХ. Стога одлуке високог представника не могу бити квалификоване као „друштвене вриједности зајамчене или заштићене Уставом БиХ“.

Без додатне аргументације јасно је да одлуке високог представника не спадају у заштитни објекат дефинисан као „личне слободе и права човјека“, јер је ова листа именована у Уставу и конвенцијама и не може се проширивати.

Напокон, не ради се ни о „друштвеним вриједностима зајамченим и заштићеним међународним правом“. Овај став тражи детаљније образложење. БиХ, односно нити један уставни орган БиХ није преузео као међународну обавезу да кривично-правно заштити вољу/одлуке високог представника. Дакле, одлуке високог представника нису „међународне обавезе БиХ“. О томе не постоје обавезујуће конвенције, резолуције, међународни уговори ратификовани у Парламентарној скупштини БиХ, пресуде међународних судова. Постоје кривична дјела чија инкриминација је последица преузетих међународних обавеза БиХ. То су међународно-правне обавезе да се кривично-правно кажњавају ратни злочини (четири познате конвенције), кривична дјела тероризма, пиратства, да се кривично-правно заштите ауторска права, права индустријске својине и сл.

Према томе, одлуке високог представника нису међународна обавеза БиХ. БиХ их није ратификовала, нису извор међународног права, нити су правно обавезујуће за БиХ као државу уговорницу из акта из кога је обавеза настала. Како је већ споменуто, ранији високи представник Педи Ешдаун је, последице одласка из БиХ, истицао да су његове одлуке почивале на пукој добровољности да их акцептирају субјекти права у БиХ, иначе би без те добровољности биле „јутарња роса“.

Одлуке високог представника нису „јавна добра грађана БиХ“. То нису правне вриједности покривене уставно-правним поретком. Изгледа очигледно да одредба члана 203а КЗ БиХ не штити легитиман правни интерес који познаје кривично право БиХ. Други интереси, политички и слични, према одредби члана 2 став 1 КЗ БиХ нису правно релевантни да би били заштићени кривичним нормама.

Ако заштитни објект појединачног кривичног дјела није унутар система КЗ БиХ, као што је случај с одредбом члана 203а КЗ БиХ, слиједи закључак да је инкриминација материјалноправно неуставна. Увођењем инкриминације ради заштите органа који чак није орган БиХ, Закон се аналогно шири на ванправне интересе које не познају одредбе Општег дијела КЗ БиХ.

2. Повреда начела законитости у кривичном праву (*nullum crimen sine lege*)

КЗ БиХ у одредби члана 3 став 1 потврђује да се „Кривична дјела и кривичноправне санкције прописују само законом”. Ово регулише и одредба члана 20 КЗ БиХ додајући елеменат противправности. Одлука високог представника сама по себи није закон. Кривично дјело прописано од стране неуставног, ванинституционалног органа не испуњава стандард „закон”. На тај начин се директно крши основно начело кривичног права из члана 3 КЗ БиХ. (Повреда начела законитости у вези са чланом 203а КЗ БиХ ће се посебно обрадити даље у чланку, у вези с конкретним кривичним поступком).

3. Обавезност мјере безбједности у члану 203а КЗ БиХ је у директној и неспојивој супротности са начелом законитости санкција (чланови 68 и 73 КЗ БиХ) и са правилима о индивидуализацији кривичне санкције (члан 48 КЗ БиХ)

Мјере безбједности су у КЗ БиХ по општем правилу факултативне, што се односи и на мјеру безбједности забране вршења позива, дјелатности или дужности из одредбе члана 73 КЗ БиХ. Законодавац јасно и недвосмислено у овој општој одредби употребљава формулацију „*може се изрећи...*”.

Општи дио КЗ БиХ (чланови 68 и 73) поставља структуру мјера безбједности регулишући да се изричу само кад је то потребно ради заштите друштва и оне увек зависе од оцјене суда. Суд процјењује индивидуалну опасност починиоца, његову личност, раније понашање, побуде, посљедице дјела итд.

Значи да суд мјере безбједности, као и казну, изриче на основу индивидуализације, а не по аутоматизму како слиједи из одредбе члана 203 а КЗ БиХ, гдје се каже „*изрећи ће*” мјеру безбједности забране вршења дужности, а не употребљава формулацију „*може изрећи*”. Одредбом Шмитовог члана 203а КЗ БиХ успоставља се обавезност изрицања мјере, што је супротно одредбама Општег дијела КЗ БиХ, без икакве дискреције суда, односно без индивидуалне процјене опасности извршеног дјела и починиоца.

На описани начин општи дио КЗ БиХ је дерогиран без овлаштења и без логичко-системског упоришта. Посебни дио, појединачна инкриминација не би требала бити неконзистентна општем дијелу и не смије створити практично нови тип обавезне мјере која се изриче аутоматски, мимо општих одредаба. Ово није само кршење системског

начела кривичног права да општи дио има примат над посебним дијелом; од репа се прави глава и сугерише неприхватљива конфузија да посебне инкриминације имају самосталну егзистенцију и тумаче се изван института Општег дијела.

Прописивање обавезног/аутоматског изрицања њене безбједности забране вршења дужности у члану 203а КЗ БиХ у сукобу је и са чланом 48 КЗ БиХ који регулише институт индивидуализације казне. Мјере безбједности, као посебна врста кривичних санкција, морају бити индивидуализоване. Суд је обавезан да оцјењује појединачни случај. У судској надлежности је да процјењује да ли је опасност стварна, да ли је мјера диспропорционална, односно уопште потребна.

Оваква регулатива у члану 203а КЗ БиХ није само неспојива са одредбом чланом 48 КЗ БиХ, већ и са чланом I.2 Устава БиХ који дефинише Босну и Херцеговину као демократску државу владавине права, што по себи треба да искључује могућност аутоматских санкција, мимо оцјене суда.

Обавезност изрицања мјере безбједности забране вршења позива представља повреду начела сразмјерности и забрана драконских санкција. Мјера која аутоматски уклања функционера изабраног на слободним изборима, уставног органа власти и носиоца јавних овлаштења, без судске индивидуалне процјене, представља драконску, несразмјерну и уставноправно неприхватљиву санкцију (као што је то било у кривичном поступку против Милорада Додика). У кривичном праву БиХ не постоји ниједна друга обавезна мјера која се аутоматски изриче. И то је учињено подзаконски наметнутим актом поријеклом од неуставног органа.

Код инкриминације члана 203а суд *de iure* губи своју функцију која се састоји у индивидуалном одмјеравању санкције. Нема силогизма. Вануставни законодавац (објективно и нелегитимни Високи представник) преузима судску функцију одређивања санкције унапријед.

То је супротно и одредби члана 6 став 1 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (независност и функција суда), која је хијерархијски надређена свим правним актима у БиХ, па и Уставу БиХ (члан II.2. Устава БиХ), затим већ споменутом члану I.2 Устава БиХ (владавина права), а не само члану 3 КЗ БиХ (законитост и забрана формалног кажњавања без материјалног утемељења у индивидуализацији санкције, у овом случају мјере безбједности забране вршења дужности).

Било каква аутоматска санкција је неспојива са владавином права, а то значи да је неуставна.

4. Неодређеност самог појма „одлуке високог представника” – повреда начела *lex certa*

Норме кривичног закона се тумаче граматички и уско, а не екстензивно. Отуда и КЗ БиХ захтијева да кривична дјела буду јасно и прецизно одређена. Појам „одлука високог представника” као што не постоји у уставу БиХ, није дефинисана ни у КЗ БиХ.¹⁵ Ако је у питању „домаћи закон”, који је орган овлаштен да објављује такву „одлуке” и гдје, постоји ли рок ступања на снагу, ко провјерава аутентичност?

Већ је споменули да члан 20 КЗ БиХ претпоставља противправност као битан елемент сваког кривичног дјела и регулише да кривично дјело постоји само ако је дјело противправно. Дакле, противправност је конститутивни елемент сваког кривичног дјела. У кривичном праву то би значило да инкриминација мора бити у супротности са правним поретком, мора постојати правно ваљана, уставно заснована обавеза да се нешто учини или не учини, та обавеза мора бити „закон” у смислу уставног поретка и уставно овлаштеног законодавца.

У Уставу БиХ не постоји дужност грађана нити органа власти да извршавају одлуке високог представника. Нема члана у Уставу који прописује обавезу поштовања ОХР-а. Ако орган није дио уставне структуре, његови акти не могу створити обавезу која, када се прекрши, постаје кривично дјело које производи кривичну одговорност. Коначно, ако не постоји уставна обавеза да се изврши одлука ОХР-а, онда се неизвршење не може сматрати противправним.¹⁶

Очигледно, оспорени члан 203а КЗ БиХ уводи фикцију противправности кроз одредбу коју је донио вануставни орган. Члан 203а покушава вјештачки створити противправност тамо гдје је нема, тако што из радње која није противправна у уставном смислу стипулира „кривично дјело” и то одлуком лица које није овлашћено да доноси законе.

Овакво поступање очито води не само правном већ и животном апсурду који можемо резимирати на следећи начин: вануставни орган ствара обавезу, онда криминализује њено кршење без било каквог упоришта у уставном поретку. Такав модел је неспојив са чланом 20 КЗ БиХ и са начелом законитости.

¹⁵ У одредби члана 1 КЗ БиХ (основни појмови) дефинишу се укупно 43 појма – значење израза, међу којима нема појма „одлука високог представника”.

¹⁶ У КЗ БиХ инкриминисано је само неизвршење судских одлука, што је уобичајен кривично-правни стандард. Дакле, кривично право не штити неизвршење одлука других уставних органа (Предсједништво БиХ, Парламентарна скупштина БиХ, Савјет министара), јер је посљедица њиховог неизвршења уобичајено политичка, а не кривична одговорност. Зашто би право штитило одлуке „високог представника” који није ни уставни орган?

Кривично право захтијева да обавеза чије се кршење кажњава као кривично дјело буде заснована на закону, а не на подзаконском акту (овдје: одлука), посебно не на акту вануставног органа, макар то било по основу „бонских овлаштења“ као потпуно неодређеног акта; наведена одлука у сваком случају није извор права, а посебно не уставног овлаштења. Ово се не може правдати ни наводном „међународном тумачењу бонских овлаштења“ од стране недефинисаног форума званог Савјет за имплементацију мира, у којем нема ни једног држављана БиХ.

5. Повреда начела забране аналогije код кривичних инкриминација и изостанак демократске процедуре

Неодређени појам „одлука ОХР-а“ оставља могућност широког судског тумачења и аналогije, што је забрањено у кривичном праву. КЗ БиХ експлицитно забрањује тумачења која проширују кривичну одговорност, а члан 203а то практично захтијева.

Код доношења закона, посебно кривичног закона, захтијева се демократски легитимисан законодавни поступак. Одредбе Устава БиХ, као и опште одредбе КЗ БиХ, претпостављају доношење закона од стране демократски изабраног органа (Парламентарна скупштина БиХ), захтијевају јавну расправу, могућност амандманског поступка и коначно објаву у службеном гласилу прије ступања на снагу.

Ништа од наведеног није испоштовано код наметања одредбе члана 203а КЗ БиХ. Одредба члана 203а КЗ БиХ неспојива је с карактером кривичног права *ultima ratio*. Кривично право мора бити крајње средство заштите правног поретка; значи да се примјењује када други облици правне заштите не могу дати потребан резултат.

Овдје то није случај, већ се кривично дјело и кривичне санкције намећу ради заштите политичких одлука високог представника, и то без демократске расправе и без уставног упоришта.

Криминализација политичког неслагања или уставне дебате је у супротности с темељним принципима кривичног права (да се не спомињу општа начела права цивилизованих народа).

V. Кривични поступак против председника Републике Српске по одредби члана 203а КЗ БиХ

У току кривичног поступка истицани су аргументи правне природе који указују на мањкавост поступка, почев од измјена и допуна КЗ БиХ, начина инкриминације члана 203а КЗ БиХ, наводне истраге, суђења и

осуде.¹⁷ Од инкриминације до осуде препознатљива је правосудна фарса¹⁸ и ванправна, политичка позадина¹⁹ с циљем да воља страног држављанина,²⁰ у савезу са представницима једног народа, замијени изборну вољу грађана Републике Српске и смијени непосредно изабраног представника на слободним изборима.²¹

1. Оспоравање статуса господина Кристијана Шмита, јер није потврђен од стране Савјета безбједности УН као високи представник у БиХ

Уставни суд БиХ је у ранијим предметима прихватио постојање ОХР-а позивајући се на Анекс 10, што одбрана никада није ни оспоравала. У својој одлуци број АП 953/05 од 8. јула 2006. године (тачка 46) Уставни суд БиХ заузео је став да именовање Високог представника у БиХ „... пошврђује Савјет безбједности Уједињених нација, који је одобрио и Дејтонски мировни споразум”. Ово је само коректна интерпретација

¹⁷ В. опширније на: www.advokatbubic.com, линк „завршна ријеч” и линк „жалба”.

¹⁸ Господин Бакир Изетбеговић изјављује 9. октобра 2024. године, пет мјесеци прије осуде: „Мислим да је иза процеса коначно сјала међународна заједница... Али сад је почео њима да смећа и он је мислим, тај шочкић који ће одлучити да промијене и да ће сјати иза овог процеса. Јер ово наше правосудје је тако, остало је то из некој комунистичкој вактиа да некога ишјају ‘шефе, хоћемо ли, нећемо ли?’ Мислим да су сада добили ми да иду ту до краја. Дакле, иду санкције вјероватно и процес ће ићи у том правцу да буде осуђен, прешосјављам”.

¹⁹ Ријеч је о изјавама током суђења које је давао господин Кристијан Шмит (укупно осам изјава током суђења), амбасада САД (укупно осам саопштења) и Велике Британије (једно саопштење) у Сарајеву, саопштења Високог судског и ту-жилачког савјета у БиХ, као и самог Суда БиХ, изјаве ранијег предсједника Суда БиХ, затим изјаве министара у Савјету министара БиХ и др.

²⁰ Господин Кристијан Шмит кривично дјело из члана 203а КЗ БиХ намеће циљано против апеланта. На конференцији у Бечу, 10. новембра 2023. године, након подизања оптужнице, изјављује: „Може ли имати активну и ефективну политику сруктуру која одлучује, доноси једноласну одлуку и да људи као што је овај Милораг Додик, за кога се сматра да је понекад врло близак тосјодину Лаврову, сједи за столом као и ми? Ја не моћу.” Разумно је упитати да ли је ово улога медијатора из Анекса 10.

²¹ У вези с овим, пред Уставним судом опширно је указивано на кршење одредбе члана 3 Првог протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода који гласи: „Високе стране уговорнице се обавезују да у примјерним временским размацама одржавају слободне изборе с тајним гласањем, под условима који обезбјеђују слободно изражавање мишљења народа при избору законодавних тијела”.

одредаба Анекса 10, али, истине ради, треба рећи да је Педи Ешдаун касније поништио наведену одлуку Уставног суда БиХ, противно Уставу БиХ.²² Али одлука није поништена због наведене констатације Уставног суда о начину постављења Високог представника, већ зато што је утврдила кршење људских права функционера које је смијенио Високи представник.

Одбрана је оспаравала легитимност постављења господина Кристијана Шмита за Високог представника у БиХ позивајући се управо на исход 8823 сједнице СБ УН од 22. јула 2021. године.²³ Записници са ове сједнице СБ УН достављени су као доказ одбране још у истрази, као и у претходним приговорима на оптужницу. Из садржине записника СБ УН јасно се закључује да су Руска Федерација и НР Кина поднијеле приједлог резолуције да се господин Кристијан Шмит именује за Високог представника у БиХ на одређено вријеме од једне године, али резолуција није усвојена; није усвојена ни предложена резолуција, нити било која друга резолуција или други документ о потврђивању господина Шмита за високог представника у БиХ. Према досадашњој пракси, СБ УН увијек је потврђивао именовање високог представника.²⁴

У погледу легитимности постављења Кристијана Шмита Уставни суд БиХ је ово питање узео „здрово за готово“, јер ранији апеланти нису ни оспаравали легалност постављење Кристијана Шмита за високог представника у БиХ (предмет Уставног суда број: У-27/22).²⁵ У овом предмету У-27/22 Уставни суд је изнио став да овлашћења високог представника произилазе из Анекса 10 и резолуција СБ УН и да та овлашћења „нису њодложна конїтроли Устїавної суда, као ни вршење тих овлашћєња“. Али постављења високог представника у наведеном предмету није ни разматрано, јер није ни оспаравано.

У Одлуци о допустивости и меритуму број: АП-3722/25 од 4. новембра 2025. године (предмет Милорад Додик), Уставни суд БиХ је сматрао

²² „Одлуке Устїавної суда ће биїти коначне и обавезујуће“ (члан VI.4 Устава БиХ).

²³ Записници са сједница СБ УН су доступни на званичној интернет страници СБ УН на адреси: [securitycouncilreport.org/un-document/s pv-8823.px](https://www.un.org/securitycouncil/press/8823)

²⁴ Карл Билт је именован резолуцијом СБ УН бр. 1031 од 15. децембра 1995. године; Карлос Вестендорп је именован резолуцијом СБ УН бр. 1112 од 12. јуна 1997. године; Волфганг Петрич је именован резолуцијом СБ УН бр. 1256 од 3. августа 1999.године; Педи Ешдаун је именован резолуцијом СБ УН бр. 1396 од 5. марта.2022. године; Кристијан Шварц Шилинг је именован 30. јануара 2006.године; Мирослав Лајчак је именован резолуцијом СБ УН бр. 1764 од 29. јуна 2007.године; Валентин Инцко је именован резолуцијом СБ УН бр. 1869 од 25. марта 2009. године.

²⁵ Одлука је доступна на: www.ustavnisud.ba

да је питање легитимности постављења високог представника правно питање, а не чињенично питање.²⁶ Такође је заузео становиште да се неће бавити питањем уставности одредбе члана 203-а КЗ БиХ.

Било чије постављење на одређену функцију, па и високог представника може бити разматрано и као правно питање тек када се догодило у стварности. Постављење је примарно животни догађај (чињенична премиса судског силогизма), па тек онда долази у обзир и као правно питање (је ли било у складу с правним нормама које регулишу услове постављења). Не може суд, макар био и Уставни суд, чињенично питање на које нема одговора (на 8823 сједници СБ УН од 21. јула 2021. године разматрано је питање потврђивања господин Кристијана Шмита за високог представника, али резолуција није усвојена) произвољно преселити у правно питање, а како је поступио и Суд БиХ у првостепеној и другостепеној пресуди. Нити се став може „образложити” тиме да је Уставни суд о томе наводно већ заузео становиште и то у предмету у којем нико није ни оспоравао легитимност постављења.

На наведени начин Уставни суд је покушао спасити достојанство нижестепеног суда БиХ који је у разлозима пресуда показао снисходљивост према једном страном држављанину и суштинско ругање суверенитету и независности Босне и Херцеговине, као држави чланици Уједињених нација, тврдећи да питање постављења Високог представника није у његовој надлежности.²⁷

Кристијан Шмит никад није потврђен од стране Савјета безбједности УН. Самим тим, формално-правно он не испуњава минималне услове да обавља функцију високог представника. Ако лице није Високи представник, његове „одлуке” немају релевантан правни статус, а члан 203а се обара *ex fundamento*.

2. Повреда члана 6 став 1 и члана 7 став 1 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода

Оспоравање легитимитета постављења високог представника није био темељни приговор у апелацији у поступку пред Уставним судом. Примарни приговор одбране се тицао поштивања стандарда поштеност судског поступка и начела законитости. Начело законитости у кривич-

²⁶ Одлука је доступна на: www.ustavnisud.ba

²⁷ Питање ваљаности постављења високог представника одвојено је од питања надлежности за преиспитивање његових одлука када је легитимно постављен (предмет ЕСЉП *Берић и др. против БиХ*).

ном праву разматрано је у контексту праксе Европског суда за људска права (ЕСЉП) у вези са институтима *vacatio legis*, објавом закона, приступачности/доступности и предвидљивости кривичних норми, о чему је већ било говора у чланку.

Уставни суд, раније и Суд БиХ, потпуно су занемарили потребу објаве измјена КЗ БиХ у „Службеном гласнику БиХ“, као услова ступања на снагу закона.²⁸ Ако наметнути члан 203а КЗ БиХ чини домаћи закон, онда се и по питању ступања на правну снагу ових допуна примјењују правила о ступању на снагу као и за сам (преостали, матични) КЗ БиХ, као и за друге законе. Датум ступања на снагу закона не може одредити арбитрарно, мимо правила домаћег правног поретка. Сматрамо да се ступање на снагу није могло одвојити од питања објаве у службеном гласилу, са минималним, макар једнодневним *vacatio legis*.

Није питање шта је апеланту било познато на дан 7. јула 2023. године, када потписује два указа, већ да ли је на тај дан одредба члана 203а измијењеног и допуњеног КЗ БиХ била на правној снази.²⁹ То подразумијева да кривична норма мора постојати прије дјела (*nullum crimen sine lege*), мора бити довољно јасна, прецизна, предвидљива и доступна (*accessible*) јавности – то значи објављена у службеном гласилу.³⁰

Правно окружење у БиХ, које се односи на објаву закона и других прописа, регулисано је Јединственим правилима за израду правних прописа у институцијама БиХ која у одредби члана 47 став 1 регулишу „(1) Измјене и дојуне пројиса моју се вршиши само пројисом истје важности и у истом јосиујку као и пројис који се мијења.“³¹ Иако је на ово указивано и у апелацији, Уставни суд по овом приговору ћути.

²⁸ У вези с потребом објаве закона у службеном гласилу као условом ступања на правну снагу посебан је парадокс што је управо у оптужници инкриминирано потписивање указа на Закон о објављивању закона и других прописа Републике Српске којим измјенама је само регулисано да се неће објављивати одлуке високог представника за БиХ у „Службеном гласнику Републике Српске“. Зашто је господин Шмит онда поништио овај закон ако је објава у службеном гласилу ирелевантна?

²⁹ Одредби члана 7 став 1 Европске конвенције који гласи: „Нико се не може сматрати кривим за кривично дјело извршено чињењем или нечињењем које, у вријеме када је учињено, није представљало кривично дјело по домаћем или међународном праву.“

³⁰ В. предмете ЕСЉП: Kokkinakis v. Greece(1993), Achour v. France (2006), Pessino v. France (2006), Del Rio Prada v. Spain(2013).

³¹ Објављена у Службеном гласнику БиХ, бр. 11/05 и 58/14.

Слиједом одредбе члана 47 Јединствених правила за израду правних прописа у институцијама БиХ, допуна КЗ БиХ у виду новог члана – 203а КЗ БиХ, морала је бити извршена „...у истој мoдoу као и прoјис који се мијења”. Дакле, господин Кристијан Шмит, ако Суд прихвата да он може бити законодавац, због спорних околности његовог именовања, морао је измјене члана 203а КЗ БиХ учинити конзистентним и КЗ БиХ³² и правном систему БиХ у цјелини. КЗ БиХ у цјелости акцептира правило из члана 7 став 1 Европске конвенције. Ново кривично дјело господина Кристијана Шмита је објављено у *Службеном гласнику* 7. јула 2023. године, те је стога ступило на правну снагу најраније 8. јула 2023. године. Већ цитирана одредба којом је одређено ступање на снагу измјена и допуна КЗ БиХ 2. јула 2023. године не може имати правни значај, јер је ријеч о дану прије објаве измјена и допуна у службеном гласилу БиХ. Ово тим прије што Високи представници никада нису донијели и објелоданили општа правила када њихове „обвезујуће одлуке” ступају на правну снагу. Штавише, ОХР ниједним својим општим актом није прописао као општу норму да је објава на интернет страници ОХР правно релевантна.

У вези с потребом објаве закона у службеном гласилу као условом ступања на правну снагу посебан је парадокс то што је управо у оптужници против предсједника инкриминирано потписивање указа на Закон о објављивању закона и других прописа Републике Српске.³³ Овим измјенама је само регулисано да се неће објављивати одлуке високог представника за БиХ у *Службеном гласнику Републике Српске*. И због овога су осуђујућа пресуда, као и одлука Уставног суда, у трајној противрјечности – зашто се уопште поништава закон Народне скупштине Републике Српске ако је објава закона у службеном гласилу релевантна?

³² „(1) Кривична дјела и кривичноправне санкције прописују се само законом. // (2) Нико не може бити изречена казна или група кривичноправна санкција за дјело које, прије него што је учињено, није било законом или међународним правом прописано као кривично дјело и за које законом није била прописана казна.” (члан 3 КЗ БиХ)

„(1) На починиоца кривичног дјела примјењује се закон који је био на снази у вријеме учињења кривичног дјела. //

(2) Ако се после учињења кривичног дјела једном или више пута измијени закон, примјењује се закон који је блажи за починиоца.” (члан 4 КЗ БиХ)

³³ Објављен у *Службеном гласнику Републике Српске*, бр. 60/2023 од 12.07. 2023. године.

3. Повреда члана 7 став 2 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (сходна примјена), у вези с члановима 2 став 1 и 4а КЗ БиХ

Ово питање је разматрано с уставно-правног аспекта, али је приговарано у самом кривичном поступку. Као што смо видјели, у оквиру сврхе и смисла одредбе члана 7 став 2 Европске конвенције, основ и границе кривично-правне принуде јасно дефинише Кривични закон БиХ у Општем дијелу (члан 2 став 1) и члан 4а).

„Воља/одлуке високог представника“ за БиХ, нису „људско право“. а већ таксативно одређена људска права не би се могла произвољно проширивати. Исто тако, воља/одлуке Високог представника за БиХ, и када је легитимно постављен, нису „*друштвене вриједности зајамчене и заштићене Уставом БиХ*“, као други прописани заштитни објекат, јер високи представник за БиХ уопште није регулисан Уставом БиХ.

Одлука високог представника није „*друштвена вриједности зајамчена међународним правом*“. И да се акти које доноси високи представник за БиХ сматрају „међународним правом“, то никако не значи да је у питању „*друштвена вриједности заштићена међународним правом*“ у кривично-правном смислу, полазећи од сврхе и циља одредбе члана 2 став 1 КЗ БиХ. Штавише, већина међународних правних или политичко-правних аката се не сматра „*друштвеном вриједности заштићеном међународним правом*“ у кривично-правном смислу. Тако, неизвршење резолуције генералне скупштине УН или неког акта Савјета безбједности не представља „*друштвену вриједности заштићену међународним правом*“ у кривично-правном смислу. То се не може рећи ни за највећи број међународних вишестраних конвенција које представљају међународно право, укључујући и Општи мировни споразум за БиХ, с Анексима.

Посматрано и правно-системски, одлуке Кристијана Шмита нису међународно право ако акти које доноси чине саставни дио правног поретка у БиХ, а према постојећој пракси Уставног суда БиХ чине.³⁴ Анекс 10 јесте установио високог представника, али ниједном одредбом Високи представник није проглашен као „*друштвена вриједности заштићена међународним правом*“, као предусловом да његове одлуке буду предметом кривично-правне заштите.

Неспорно је, да је наведено «кривично дјело непоштивање одлука високог представника» из члана 203а Кривичног закона БиХ смјештено у посебну главу КЗ БиХ под називом „Кривична дјела против човјечности

³⁴ В. пресуду Уставног суда БиХ у предмету У 1/98 (Службени гласник БиХ, бр. 22/98), те пресуду УС БиХ у предмету У 25/00 – све доступно на: www.ustavnisud.ba

и вриједности заштићених међународним правом". Специфичност за сва кривична дјела из ове главе КЗ БиХ јесте да су претходно предвиђена као забрањена и кажњива понашања на основу посебних међународних уговора/конвенција (четири женевске конвенције из 1948. године о ратним злочинима). Овдје, наравно, не спада ново дјело из члана 203а КЗ БиХ. Исто се односи и на остала кривична дјела из ове главе КЗ БиХ (чланови 171 до 203а, али без овог последњег) као што су тероризам, међународна трговина људима, узимање талаца, промет нуклеарним материјалом, промет дрогама, пиратство, тероризам и др., која су проглашавана забрањеним и кажњивим посебним међународним конвенцијама, које су државе по потписивању ратификовале. Забрањена понашања према тим конвенцијама су, по закључивању ових посебних међународних конвенција, постајала „*вриједности заштићена међународним правом*". Тек послије тога, ова кривична дјела су инкриминисана/реципирана у кривичним законима појединих држава, па и кривичним законодавством у БиХ.

Али све наведено не важи за предметно „кривично дјело” непоштовање одлука високог представника које је у стварности кукавичије јаје у овој глави КЗ БиХ, чак и да су ове законске измјене учињене од стране Парламентарне скупштине БиХ, као уставног законодавца на нивоу БиХ.

Уставни суд у својој одлуци није дао одговоре на ове приговоре из апелације, који су истицани у жалби и раније у поступку.

Развој права кроз историју изњедрио је стандард „*ојшћих правних начела која припадају цивилизованим народима*”, која је КЗ БиХ реципирао као „начела међународног права”. Овај међународни, а након рецепције у члан 4-а КЗ БиХ, у вези са чланом 13 КЗ БиХ и домаћи правни стандард, прекршен у је у предметном кривичном поступку. Наведени правни стандард је директно апострофиран у одредби члана 7 став 2 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Формулација „*ојшћа правна начела која припадају цивилизованим народима*” на исти начин је употребљена и у Статуту Међународног суда правде (члан 38 Статута), као опште правно окружење релевантно за афирмацију принципа владавине права.

4. Повреда стандарда поштеност судског поступка из члана 6 став 1 Европске конвенције, јер оптужницу није потврдио „непристрасан суд”, а првостепени поступак је водио судија појединац за којег апелант тврди да је пристрасан

Захтјеве за одбијање изузећа судије за претходно саслушање и првостепеног судије појединца нижестепени судови су образложили

околношћу да разлози за изузеће нису били обавезујући (искључење судије, *iudes suspectus*), а да се непристрасност судије претпоставља. Аргументацију Суда БиХ прихватио је и Уставни суд још додајући да је потенцијална пристрасност испарила „због *прошлека времена*“ од догађаја због којих се тражи изузеће и времена суђења (2 до 3 године).

а) Разлози изузећа судије за претходно саслушање

Према аргументима одбране, кршење начела судске непристрасности (члан 6 став 1 Европске конвенције... са праксом Европског суда за људска права, члан II.3.е) Устава БиХ)) учињено је одбијањем захтјева за изузеће судије за претходно саслушање која је потврдила оптужницу, о чијим правима је оптужени одлучивао у својству српског члана Председништва БиХ, на основу одредаба члана V.3.б) Устава БиХ. Одлучивање с уставне позиције оптуженог потенцирано је у апелацији, али ову уставну позицију Уставни суд прешућује у одлуци. Судија није изабрана за судију сталног Међународног кривичног суда у Хагу, чијем избору се противио оптужени у својству српског члана Председништва БиХ. За изузеће је релевантна околност противљења избору и неизбор судије. Небитни су аргументи противљења што Уставни суд потенцира мимо садржине апелације.

Сумња у непристрасност није била ирационална јер су неке (сада већ бивше) судије Суда БиХ, јавно изјављивали да никада не би потврдили овакву оптужницу. Потврдом оптужнице у наведеним околностима трајно је правно урушен читав поступак, јер се ово није могло касније конвалидирати.

Истицан је и додатни разлог за изузеће судије за претходно саслушање. Имајући у виду одредбу члана 227 став 1 тачка с) Закона о кривичном поступку БиХ (ЗКП), на основу које је првобитна оптужница враћена Тужилаштву БиХ од стране судије, могло се навести шта оптужници недостаје, полазећи од сврхе и смисла ове одредбе, али не и сугерисати садржај оптужнице у погледу радње извршења и саучесништва, како је судија поступила.³⁵

³⁵ У акту о враћању оптужнице се наводи: „ – У погледу радње извршења кривичног дјела, у чињеничном опису тачке 1. Оптужнице наведено је неколико алтернативних радњи извршења предметног кривичног дјела („У намјери да се одлуке Високог представника не примјене, не проведу, не изврше, односно да се сирјечи примјена, провођење или извршавање таквих одлука“), што чињенични опис чини неразумљивим. С тим у вези, потребно је да се одредијелише – на основу достављених доказа и резултата истраге – за коју/које од алтернативно достављених радњи извршења пререшће првоосумњиченог, те да исту/исте јасно и оцишће у чињеничном опису.“

Сугестијом судије какву садржину оптужница треба да има, односно како радње извршења и саучесништва треба да се формулишу³⁶ судија је истовремено прејудиицирала предмет, јер се из садржине акта поступајуће судије о враћању оптужнице изван разумне сумње закључује да оптужница треба да буде враћена Суду БиХ. Став судије у погледу оптужнице (хоће ли је Тужилаштво вратити или неће) у овој фази поступка треба да буде неутралан, јер је одлука о враћању оптужнице у искључивој надлежности тужилаштва.

У прилог наведеном приговору одбране говори и диспозииција одредбе члана 14 ЗКП према којој суд с једнаком пажњом разматра доказе како на штету тако и у корист оптуженог.³⁷ Ова одредба спада у начела кривичног поступка и односи се на све фазе кривичног поступка, дакле и истрагу, укључујући и фазу оптужења, а не само на фазу суђења. И једнако обавезује суд и тужилаштво.

Објективно посматрано, наведене упуте представљају исцртавање чињеничног описа оптужнице, уз истовремено прејудиицирање тужилачке одлуке након враћања првобитне оптужнице, а не само враћање оптужнице због формалних недостатака. О овим приговорима у суштини се ћути у пресудама и одлуци Уставног суда, јер и није могућ одговор на балканску историјску крилатицу „кадија те тужи, кадија те суди”.

б) Разлози за изузеће првостепеное судије појединца

На главном претресу одржаном 5. фебруара 2024. године, када је прочитана оптужница, судија појединац се појавила у судници, а да оптуженом и одбрани није био познат идентитет судије јер је позив послао ранији поступајући судија, који је у међувремену напрасно

³⁶ У погледу саучесништва судија у своме акту од 18. августа 2023. године наводи: „Обзиром да је осумњиченим стављен облик одговорности – саизвршилаштво, пошребно је истио у чињеничном опису предметне оптужнице и навести односно описати, посебно у односу на групоосумњиченої, те навести на који начин су радње групоосумњиченої у узрочнопосљедичној вези са радњама првоосумњиченої, и на који начин су оба осумњичена дали одлучујући допринос извршењу предметної кривичної дјела. Начин на који оптужница сада пошавља питање оба осумњичена, указује на то да су радње прво и групоосумњиченої засебне и самосталне, те је с тим у вези, а имајући у виду претходно наведено, пошребно да се одредијелише за облик учешћа осумњичених и да исти чињенично прецизираше.”

³⁷ „Суд, Тужилац и групи ордани који учествују у поштујку дужни су с једнаком пажњом да испитују и ушврћују како чињенице које шереше осумњиченої, односно оптуженої, шако и оне које му иду у корист.” (члан 14 ЗКП БиХ).

искључен из поступка. Евидентно, није остављена могућност да оптужени и браниоци буду упознати са идентитетом судије појединца који поступа, тако да нису били ни у могућности да се припреме за евентуалне примједбе у смислу одредбе члана 258 став 2 и др. ЗКП. Суђење је тек почињало, а познато је да се одређени приговори (посебно примједбе у вези са поступајућим судијом) могу ставити само прије почетка главног претреса који започиње читањем оптужнице.

У таквим околностима одбрана је прије почетка претреса 5. фебруара 2024. године ставила захтјев за изузеће, али је судија наставила рад и поред захтјева за изузеће, иако нису постојали никакви разлози хитности.

Захтјев за изузеће се тицао околности да је поступајући судија појединац, као ранији тужилац у Тужилаштву БиХ, заједно са четрнаест других тужилаца, писмено тражила да се кривично процесуира оптужени предсједник, због његових наводних најаву рушења институција БиХ.³⁸ Како у Тужилаштву БиХ није постојао предмет против оптуженог којим би садашња судија, а тада као тужилац, била задужена и радила „свој посао“, одбрана је сматрала да постоји предрасуда судије о оптуженом, која отвара и објективизира питање непристрасности судије према оптуженом, као странци у поступку.

Захтјев за изузеће судије додатно је аргументован указивањем на уставну структура БиХ заснованој на начелу конститутивности три народа у сврху заштите виталног националног интереса сваког народа. У тродиоби власти конститутивност народа остварује се *de iure* и *de facto* у свакој грани власти, према уставном формату. Тако Парламентарна скупштина БиХ, посебно Дом народа, одражавају националну заступљеност три народа у БиХ (набројани према бројности: Бошњаци, Срби и Хрвати). Исто је и у извршној власти – Председништву БиХ и Савјету министара БиХ. Овај принцип подразумијева и равноправну кадровску заступљеност и у правосудним органима свих нивоа, па тако, према Уставу БиХ, постоји равномјерна заступљеност народа и у Уставном суду БиХ. Ова равноправна заступљеност се уважава код избора носиоца правосудних функција од стране Високог судског и тужилачког савјета БиХ. Без обзира на принцип забране дискриминације по етничком, вјерском или националном критеријуму, очигледно је да је ово питање

³⁸ „Побуна у Тужилаштву БиХ: Четрнаест државних тужилаца од Горгане Тагић тражило процесуирање Милорада Додика, она обманула јавност да је формирала предмет” (извор портал: istraga.ba од 18. октобра 2021. године). Тврдња о улози поступајуће судије није ни оспорена у пресудама и одлуци Уставног суда.

релевантно. Овакав приступ није форме ради, и сам себи циљ, већ обавеза да се у појединачним судским поступцима обезбиједи стварни утисак непристрасности, па и с националног аспекта. Ово је и суштинско питање да би се јачало повјерење у судове и апсолутно елиминисао утисак да представници једног народа суде представницима другог народа. Овако се у БиХ поступало посматрано и историјски,³⁹ како би се у јавности елиминисао утисак пристрасности, полазећи од националне структуре странака у односу на судије које поступају. Стандардно су поступала судска вијећа вишенационалног састава, да се избјегну приговори оптуженог по том питању. Принципи конститутивности и равноправне заступљености, укључујући и судске поступке, нису измишљени у БиХ, већ другдје, и данас егзистирају свугдје у сложеним државама (отворено или прикривено, мање видљиво).

Наводна објективност код одређивања поступајућег судије у овом кривичном поступку почетно се бранила софтверским системом управљања предметима – како *CMS* аутоматски, ваљда и непристрасно, одабире име поступајућег судије појединца. Када је првобитни судија замијењен, и споменути наводни „објективни” критеријум путем *CMS* потрошен,⁴⁰ онда новог судију одређује „комисија”, састављена од нижеразредних судских службеника, с аргументом да нова судија има најмање кривичних предмета у раду у односу на друге судије кривичаре. Треба ли оваквом поступању коментар?

³⁹ Аутор овог чланка је у жалбеном поступку пред Судом БиХ као бранилац подсетио на ситуацију коју описује Стево Грабовац у своме роману *Послије забаве* (Имприматур, Београд, 2023, 159), добитник НИН-ове награде за роман године), када спомиње додјелу награде на конкурс који су својевремено заједнички организовале амбасаде СР Њемачке и Француске у Сарајеву на тему „Сусједство”. На промоцији побједника рекли су му да је био у најужем избору за прво мјесто, па када је упитао зашто је на четвртом, а није на другом мјесту, ако већ није први, одговорили су му да је друга награда припала Хрвату из Мостара, а трећа Бошњакињи/Босанки из Сарајева, па како је прву добио Србин из Бањалуке, припало му је четврто мјесто. Аутор на крају романа наводи да се роман темељи и на стварним догађајима и на фикцији, али неовисно од тога описани приступ, који је очигледно познат Европљанима, једино је могући да би се Босна и Херцеговина одржала као држава, без обзира на приговоре о „етнизацији” и заговорнике „грађанске државе” (нпр. од најбројније и најутицајније политичке странке која има једнонационални састав чланства).

⁴⁰ Из медија сазнајемо како је Високи судски и тужилачки савјет крајем 2024. године разматрао питања злоупотребе судског система управљања предметима (*CMS*), али уз искључење јавности, па нису познати детаљи злоупотреба.

У кривичном поступку је очигледно занемарен значај повјерења које не само јавност, већ и сам оптужени требају имати у суд који поступа. Каже се да је повјерење важно, али је контрола боља. Тако и у овом кривичном поступку, од почетка до краја, представници једног народа су контролисали пројекат смјене непосредно изабраног уставног представника другог народа, маргинализујући значај повјерења јавности у суд.

Према пракси ЕСЈП став оптуженог је важан по питању властитог утиска о непристрасности суда.⁴¹

Зато је одбрана сматрала да је на описани начин с великом вјероватноћом повријеђено уставно право оптуженог на поштен судски поступак, а тиме и прекршена одредба члана II.3.е) Устава БиХ и члана 6 став 1 ЕКЉП, Европске конвенције.

5. Искључење противправности као општег услова за почињење било којег кривичног дјела према члану 20 КЗ БиХ (такође као повреда члана 6 став 1 Европске конвенције)

У предметном кривичном поступку аргумент искључења противправности сматран је кључним у ужем кривично-правном смислу, полазећи од чињеничног описа из оптужнице. Чињенични опис из оптужнице⁴² не инкриминира само радњу појединачног извршиоца, већ руши уставни поредак Републике Српске (а тиме и Босне и Херцеговине), у темељу.

⁴¹ Европски суд за људска права који у предмету *Соете и др. против Белгије*: „Оно што је овдје битно јесте повјерење које судови у демократском друштву морају да улију код јавности и изнад свега када се говори о кривичном поступку код оптуженог. Приликом одлучивања да ли постоји оправдан разлог за страх да суд није независан или непристрасан, гледиште оптуженог је битно али није пресудно. Пресудно је да ли се овај страх може сматрати објективно оправдан...” (слична су становишта изнета и у предметима *Pullar v. UK*, затим *Hauschilldat, Gautrin* и др.).

⁴² У чињеничном опису осуђујућег дијела пресуде (и опису оптужнице од 22. августа 2023. године) Суд БиХ наводи: „Милорад Додик, као службена особа у институцији Републике Српске, у својству Предсједника Републике Српске, **користећи овлашћење прописано чланом 80. став 1. тачка 4. Устава Републике Српске** („Службени гласник РС”, број: 21/1992...) донио Указ о пролашењу Закона о измјени Закона о објављивању закона и других прописа Републике Српске ... на начин да је исти својеручно потписао, који Закон је усвојила Народна скупштина Републике Српске на сједници одржаној 21. 06. 2023. године... као и Указ о пролашењу Закона о непримјењивању одлука Уставног суда Босне и Херцеговине ...који Закон је усвојила Народна скупштина Републике Српске на сједници одржаној дана 27.06.2023. године...” (тачка 1 изреке оптужнице, тачка 2 изреке пресуде, стр 7).

Овај аргумент одбране у апелацији Уставни суд БиХ је практично игнорисао ако се пажљиво прочита читава одлука од 4. новембра 2025. године.

Појам кривичног дјела из члана 20. КЗ БиХ укључује услов „противправности” и ова одредба гласи: „*Кривично дјело је противправно дјело које је законом прописано као кривично дјело, чија су обиљежја прописана законом и за које је законом прописана кривичноправна санкција.*”

Разумно је упитати како било ко може починити кривично дјело ако неспорно користи уставно овлашћење и према самом чињеничном опису у пресуди. Чини се да је у питању правно неотклоњив *contradictio in adjecto* у осуђујућим пресудама, што је макар имплиците, прихватио и Уставни суд БиХ, сматрамо некритички.

Кривично дјело се може извршити злоупотребом овлаштења, прекорачењем овлаштења, али и невршењем овлаштења (нечињењем), али никако „вршењем овлаштења” и то још „уставног овлаштења”. У овом случају би невршење уставног овлаштења за оптуженог председника могло произвести теже посљедице него што је било потписивање спорна два указа.

Овако формулисан чињенични опис у изреци осуђујућег дијела пресуде (и у оптужници) искључена је противправност у поступања председника. Правни је нонсенс инкриминација поступања уставног председника Републике Српске по њеном Уставу. Без противправности нема кривичне одговорности, а противправно није кориштење уставног овлаштења, што се неспорно наводи у изреци пресуде.

У сложеној држави, са више федералних јединица, какав је уставни поредак у БиХ, не постоји хијерархијски однос између закона на нивоу БиХ и устава ентитета, Устава Републике Српске и Устава Федерације БиХ. Устав Републике Српске не само да није у супротности с Уставом БиХ, већ је у сагласности с њим и према ставу Венецијанске комисије.⁴³ Ово значи да се, приликом усвајања закона од стране Парламентарне скупштине БиХ, води рачуна да новоусвојени закони не могу подривати правни поредак ентитета. У законодавној процедури, прије усвајања закона у Парламентарној скупштини БиХ, води се рачуна да закони које усваја Парламентарна скупштина не подривају правни поредак ентитета, који је саставним дијелом правног поретка у БиХ.

⁴³ Прави и пуни назив је Европска комисија за демократију путем права, са сједиштем у Венецији, гдје се одржавају пленарне сједнице, са секретаријатом у Стразбуру, основана је на 10. маја 1990. године на 86. сједници Комитета министара Савјета Европе. Њен основни мандат се управо односи на усвајање устава када се обезбеди да они буду у складу са стандардима европског уставног наслеђа.

Разумно је закључити да би било нелогично и неприхватљиво да се на нивоу БиХ усвајају закони који би онда производили потребу да се ентитетски устави усаглашавају с таквим законима. На такав начин не функционише правни поредак ни у једној сложеној, федералној држави, каква је и БиХ.

Устав БиХ припремили су амерички адвокати. Еволуција америчког федерализма развила је тзв. доктрину двојног суверенитета (*dual sovereignty doctrine*) према којој ни једна савезна држава не може пружити својим становницима мању правну заштиту од оне која се јамчи Уставом САД. Ово спомињемо као компаративно-правно рјешење, јер су стварни аутори Дејтонског споразума и Анекса амерички правници. Зато је неприхватљив прогон предсједника федералне јединице који је поступао по уставу те јединице. Не треба крити да се у стварности, оваквом правном антиномијом напада и суверенитет Босне и Херцеговине, и њен уставноправни поредак посматрано у цјелини, јер је правни поредак Републике Српске саставни дио правног поретка Босне и Херцеговине.

У (међународном) праву ово се назива принципом федералне лојалности или вертикалне подјеле власти. Кривични поступак у овом случају је отворио питање поштовања уставне аутономије ентитета, односно Републике Српске, као федералних јединица у саставу уставног поретка БиХ. Ово је апострофирано у апелацији Уставном суду. Штавише, истакнуто је да одбрана не може на овај кривични поступак гледати из мишије рупе и да од дрвета не види шуму. Зато се истрајавало на тврдњи да није у питању само поступак појединцу.

Ако федерална јединица има уставом гарантовану искључиву надлежност (у овом случају право и обавеза предсједника да потпише указе), савезна власт нема право да то дерогира законима, укључујући и могућност инкриминације таквог понашања. Било каква узурпација тих надлежности може представљати кршење уставног поретка државе, у овом случају Босне и Херцеговине. Овдје је питање тзв. уставне законитости и с међународно правног аспекта, јер је Устав РС усклађен с Уставом БиХ, који је саставни дио међународног споразума (Анекс 4 Општег оквирног споразума за мир у БиХ, Дејтонски споразум) зато што овај међународни мировни уговор укључује права народа, самоуправу и уставне гаранције (слично као и у другим европским државама, посебно нпр. у Белгији и Швицарској).

У начелу постоји супремација КЗ БиХ као савезног закона, на нивоу државе БиХ – али само унутар надлежности регулисаних Уставом БиХ. Али супремација не значи да савезна власт може дерогирати уставни

поредак нижег нивоа изван својих надлежности, као што је у овом случају дерогиран Устав Републике Српске.

И према Уставу Њемачке (*Grundgesetz*) савезне државе (*Länder*) имају надлежности, осим ако су експлицитно дате Федерацији. Савезни уставни суд вишеструко је одлучивао да савезни закон не може задирати у ексклузивне надлежности *Länder*-а.

Према швицарском Уставу кантони су суверени докле год нешто није уставом пренесено на савез. Савезни закон не може мијењати уставне одредбе кантона.

Слично је и у Белгији гдје комплексна федерална структура са језичким заједницама и регијама гдје свака има свој уставни статус. Федерални закон не смије дирати уставне и законске надлежности регија, иначе се то сматра уставним деликтом ако се деси.

У БиХ, према Анексу 4, Устава БиХ, ентитети нису ни децентрализоване јединице, већ конститутивне јединице државе – са властитим уставима (члан I.3 Устава БиХ). Надаље, члан II.1. Устава БиХ јасно регулише да ће сви нивои власти поштовати права и слободе из Европске конвенције и њених протокола. Дакле, обавеза је и органа Босне и Херцеговине, не само ентитета, да осигурају конвенцијске стандарде, што у овом случају није осигурано, јер је кроз овај кривични поступак савезним законом (КЗ БиХ) нападнут уставни поредак РС.

У апелацији Уставном суду одбрана се позивала на аналогију (или евентуално *argumentum a contrario*) из скорашњег предмета Уставног суда БиХ број У-7/25 (одлуке март-мај 2025. године) у којем је Уставни суд БиХ прогласио неуставним Закон о непримјењивању закона и забрани дјеловања вануставних институција БиХ, допуне Кривичног законика РС (које су укључивале криминализацију непримјењивања државних закона) и др. акте Народне скупштине Републике Српске.

Уставни суд БиХ је утврдио да су ти ентитетски акти донијети изван надлежности ентитета, јер ентитет не може самовољно повлачити надлежност државе на основу чл. III. 5 Устава БиХ. Поанта из ове праксе се може примијенити и на одредбу члана 203а КЗ БиХ који је наметнут од господина Кристијана Шмита, а на основу којег је подигнута оптужница против предсједника Републике. Ако ентитетски Устав (члан 80 Устава РС) обавезује предсједника Републике да потпише указ о проглашењу закона, и то постаје кривично дјело по члану 203а КЗ БиХ, имамо исту конфликтну ситуацију коју је Уставни суд већ одбацио код ентитетских аката, само у обрнутом правцу вертикалне подјеле власти. Као што ентитет не може спријечити примјену закона државе, ни држава (или ОХР-ом наметнути закон на државном нивоу, који се и по

ставу оспорене пресуде, као и ранијој пракси УС БиХ сматра домаћим законом) не може криминализовати вршење надлежности од стране ентитетске уставне функцију, без уставног основа. А таквог основа нема у Уставу БиХ (при чему је Устав РС усклађен с Уставом БиХ и по ставу Венецијанске комисије).

Овом питању осуђујућа пресуда, као ни одлука Уставног суда, практично не посвећује никакву пажњу. При томе се занемарује одредба члана 80 Устава БиХ која регулише обавезу (надлежност) да се потпише указ, а не само право апеланта да потпише указ који је изгласала Народна скупштина РС и то у околностима када Вијеће народа није покретало питање заштите виталног националног интереса (према доказима, питање је било покренуто, али је Бошњачки клуб делегата одустао од захтјева да би се убрзао пројекат кривичног поступка).

Дакле, уколико функционер поступа у складу с уставом ентитета, то не смије представљати кривично дјело. Члан 203а КЗ БиХ у овом контексту није у сагласности са темељним правним и уставним принципима Босне и Херцеговине, ако претпоставља могућност инкриминације и у случају вршења овлаштења из устава ентитета, као што је случај са предметним кривичним поступком.

6. Повреда права на одбрану (члан 6 став 1 Европске конвенције)

Бонски закључци, на који се позивају оспорене судске одлуке, нису прочитани у кривичном поступку као доказ иако нису објављени ни у једном службеном гласилу у БиХ; при том их судови пореде са законом, а познато је да се закони објављују у службеном гласилу као услов њиховог ступања на снагу.

Од чега да се брани оптужени, ако доказ није изведен у току поступка,⁴⁴ а оптуженог штити пресумпција невиности (а на непрочитан доказ се позива пресуда)?

Ако се пресуда позива на *Бонске закључке* од 10. децембра 1997. године, као извор овлаштења, то значи да такво овлаштење не садржи Анекс 10, јер да га садржи, онда *Бонски закључци* нису ни били потребни. Судови не дају одговор шта су Анекс 10 и *Бонски закључци* по својој правној природи ако их већ не сматрају бланкетним прописима, јер се Анекс 10 помиње у чињеничном опису изреке пресуде.

Ако је кривични поступак најозбиљнији правни поступак, а требало би да буде, оптуженом предсједнику и одбрани је током поступка тре-

⁴⁴ „Суд заснива пресуду само на чињеницама и доказима који су изнесени на главном ирешресу“ (члан 281 став 1 ЗКП – Докази на којима се заснива пресуда).

бало да буде представљен доказ који садржи изворни текст закључака *Бонске конференције* и због правила о терету доказивања. Како смо спомињали, на веб страници ОХР линк „мандат” у директној је супротности са линком на којем су тзв. *Бонски закључци*, који у тачки 11.2. не садрже никаква овлаштења високог представника у односу на Парламентарну скупштину БиХ (законодавно тијело), већ само у односу на Предсједништво БиХ и Савјет министара (извршна власт). С друге стране, у линку „мандат” је додато овлаштење за „*кључне законе уколико их не усвоје законодавна тијела Босне и Херцеговине*”. А одлука у вези са чланом 203а КЗ БиХ никада није ни понуђена на усвајање Парламентарној скупштини БиХ прије наметања, као што су радили ранији високи представници.

Није спорно да се садржина права не доказује (*iura novit curia*), ако је закон (пропис, правно правило) објављен у службеном гласилу БиХ (или евентуално службеном гласилу ентитета или службеном гласилу нижег нивоа власти). У случају објаве у гласилу, суд је независан у тумачењу, у овом случају Суд БиХ, али објаве закључака *Бонске конференције* у службеном гласилу није било. Садржина доказа није представљена ни у судским пресудама, иако су овакви докази били очигледно релевантни за одлуку.

Обим чланка не допушта да се осврнемо на остале бројне приговоре одбране. Тако је Тужилаштво БиХ провело доказе како је Кристијан Шмит својим „обавезујућим одлукама” од 1. јула 2023. године поништио два спорна закона,⁴⁵ на која је предсједник потписао указе, за шта је кривично гоњен. Онда је одбрана реплицирала, а потом у завршној ријечи, жалби и апелацији Уставном суду алтернативно тврдила, да су се у случају постојања законодавне моћи господина Шмита, коју му признају Тужилаштво БиХ и Суд БиХ, потписани укази односили на правно непостојеће акте, а након што је господин Кристијан Шмит поништио законе од почетка (*ab initio*) 1. јула 2023. године. У таквом случају закона 7. јула 2023. године нема, правно нису постојали, па укази нису могли произвести било какав правни учинак. Укази се показују као потпуно неподобно средство за проглашење закона, који је претходно поништен. Ако потпис указа третирамо као покушај проглашења закона, онда би то био неприкладан покушај или путативни деликт.

⁴⁵ Закон о измјени Закона о објављивању закона и других прописа Републике Српске и Закон о непримјењивању одлука Уставног суда Босне и Херцеговине.

V. Закључак

Устав Републике Српске јасно прописује начин престанка мандата предсједнику Републике у одредби члана 87 став 1 која гласи: „Предсједнику Републике престаје мандат прије времена на које је биран у случају оставке или ојозива.“

Нова инкриминација је била оружје за симулирани кривични поступак (обавезна мјера безбједности престанка мандата без индивидуализације санкције) у којем је елиминисан политички противник. Јавни званичници једног народа су унапред, прије самог суда, осудили предсједника Републике Српске, као представника другог народа, кршећи пресумпцију невиности. На крају се није ни крило да је у питању политички процес и прогон, те да Милорад Додик мора бити искључен као политички представник једног народа не бирајући средства. Тако је пресудом утврђен престанак мандата предсједника Републике, по аутоматизму саме инкриминације, и без стварне улоге суда, на начин који није утврђен Уставом.

„Кривично дјело“ неизвршење одлука високог представника из чл. 203а КЗ БиХ, наметнуто од стране страног држављанина упитног легитимитета, којег Република Српска као уговорна страна Анекса 10, као ни Руска Федерација и Република Кина, сталне чланице СБ УН, не признају за високог представника у БиХ, јер није потврђен као високи представник резолуцијом СБ УН, као ранији високи представници, додатно је подијелила друштво у БиХ.⁴⁶ То је била планирана инкриминација да се смијени изабрани предсједник Републике Српске пријеким путем.

⁴⁶ Бранилац је у завршној ријечи (www.advokatbubic.com, 7-9) подсјетио на Сарајевски процес из 1983. године муслиманским и бошњачким интелектуалцима на челу са Алијом Изетбеговићем. Указано је на више извора који говоре о процесу политичких промјена у бошњачкој елити у периоду од Сарајевског процеса (1983. године) до распада СФРЈ (1992. године). Сарајевски процес 1983. године је у суштини био против слободе мишљења и говора (тзв. вербални деликт), јер је у „Исламској декларацији“ представљена идеологија која је у великој мјери кореспондирала исламским вјерским схватањима, што је комунистички режим у тадашњем идеолошком и политичком окружењу оцијенио тзв. непријатељском пропагандом, неприхватљивом за БиХ, као „Југославију у малом“, како се тада говорило за БиХ. Ако је Сарајевски процес имао важну улогу у коначном одређењу да БиХ прогласи независност од СФРЈ (истина, мимо воље српског народа у БиХ), односно да БиХ не остане ни у „крњој Југославији“, и да није ријеч само о наговору амбасадора Иглбергера, вјероватно сличне посљедице може проузроковати предметни кривични поступак у односима између Републике Српске и Федерације БиХ у будућности.

Мало је вјероватно да ће у будућности још неко кривично одговарати за предметно кривично дјело.

У сваком случају, кривични поступак против предсједника Републике, укључујући крајњи резултат осуде, ни на који начин није стабилизovalo БиХ друштво. Уставно-правно држава БиХ је очигледно понижена. Правосуђе је показало снисходљивост према страном држављанину, на штету свог држављанина, прешутно се приклањајући ставу како је Дејтонски споразум, а тиме и Устав БиХ, „луђачка кошуља” за БиХ, како тврди страна која замјеном теза оптужује стварне уставобранитеље, које је предводио предсједник Републике Српске.

Остаје могућност да се одлука Уставног суда БиХ од 4. новембра 2025. године оспорава у остављеном четворомјесечном року у поступку пред Европским судом за људска права у Стразбуру на основу аргументације која је истицана током првостепеног поступка, у завршној ријечи, у жалби и апелацији Уставном суду.

Што се тиче легитимности постављења господина Кристијана Шмита, у овом случају је унеколико другачија ситуација него у предмету *Берић и др. против БиХ* пред Европским судом. У предмету *Берић и др.* ОХР је неспорно у поступку тврдио да је он дио мисије УН, према глави VII Повеље УН. Сада је правно упитно у чијој је уопште мисији господин Кристијан Шмит. Ако закључимо да су судови, укључујући и Уставни суд БиХ у одлуци од 4. новембра 2025. године, антифашистички говор потомка жртава од 1. јула 2023. године, поводом годишњице Битке на Козари, узели као замјену за начело законитости (објава кривичног закона у службеном гласилу), чини се вјероватним да је кетманска природа несумњиво еволуирала, па Сарајево данас, умјесто Валтера, брани господин Шмит.

Goran Bubić, MA

attorney at law from Banjaluka

ON THE NEW „CRIMINAL OFFENCE” FAILURE TO COMPLY WITH THE DECISIONS OF THE HIGH REPRESENTATIVE

Summary:

This paper critically examines the newly introduced criminal offence of “failure to comply with the decisions of the High Representative” as prescribed by Article 203a of the Criminal Code of Bosnia and Herzegovina. It analyses the incompatibility of this incrimination with the Constitution of Bosnia and Herzegovina, as well as its internal inconsistencies with the General Part of the Criminal Code of Bosnia and Herzegovina.

The paper argues that the new incrimination constitutes an attempt to confer legal form upon a political project aimed at removing the President of the Republic of Srpska from political life, in contravention of Article 87 of the Constitution of the Republic of Srpska, which exhaustively regulates the termination of the mandate of the President of the Republic. In this context, particular attention is devoted to the issue of the legitimacy of Mr Christian Schmidt, in light of the fact that his appointment as High Representative for Bosnia and Herzegovina was not confirmed by the United Nations Security Council, notwithstanding that such confirmation is required under Annex 10 of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, and would be in line with the established practice of the Security Council in respect of previous High Representatives.

The author further outlines the essential elements of the criminal proceedings instituted against Milorad Dodik, in his capacity as the democratically elected President of the Republic of Srpska, and raises the fundamental question of how criminal liability may arise where an office-holder indisputably exercises a constitutional competence pursuant to Article 80 of the Constitution of the Republic of Srpska. According to the author, the relevant decisions of the Court of Bosnia and Herzegovina and the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina contain an irreconcilable *contradictio in adjecto*, since conduct in conformity with the Constitution of the Republic of Srpska necessarily excludes unlawfulness. The paper underscores that, within a complex state composed of multiple federal units, such as Bosnia and Herzegovina, no hierarchical relationship exists between legislation enacted at the level of Bosnia and Herzegovina and the constitutions of the two entities – the Constitution of the Republic of Srpska and the Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

Finally, the paper identifies additional procedural and substantive deficiencies in the aforementioned criminal proceedings, with particular emphasis on violations of the principle of legality, which, in the author's assessment, seriously undermine the legal validity of the conviction rendered against the elected President of the Republic of Srpska.

Key words: complex state, Constitution of Bosnia and Herzegovina, Constitution of the Republic of Srpska, principle of legality, accessibility, foreseeability, official promulgation of laws, exclusion of unlawfulness, right to defence, judicial impartiality, Bonn Conclusions, decision of the High Representative, protected legal interest; de minimis offence

Датум пријема рада: 15. децембар 2025.

Датум одобрења рада: 31. јануар 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧАН РАД

УДК 347.72.032(4)

Др Милан Павић

адвокат у Београду*

ОГРАНАК ПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

Сажетак:

У пословној пракси је уобичајено да привредна друштва послују преко својих организационих јединица – огранака. Стога је и неопходно проучавати овај правни институт. У чланку се анализира правни институт компанијског права „огранак домаћег привредног друштва”, односно привредног друштва које је основано по домаћем праву и уписано у домаћи регистар привредних друштава, као и „огранак иностраног привредног субјекта”. Упоредо са анализом прописа Републике Србије у овој материји, врши се и упоредни преглед правне регулативе Европске уније, бивших република – Црне Горе, Хрватске, Словеније, као и Републике Српске.

Кључне речи: огранак, правни субјективитет огранка, огранак страног правног лица, представништво страног правног лица, право Европске уније

I. Огранак домаћег правног лица

Правни институт „огранак” је у првом реду дефинисан прописима компанијског права, али поједини аспекти су регулисани и прописима који регулишу друге правне материје (на пример, прописи о рачуноводству, порески прописи), односно судском праксом, као и службеним мишљењима ресорних министарстава.

1. Појам и правни статус

Огранак¹ је издвојени организациони део домаћег привредног друштва преко кога обавља своју привредну делатност изван свог реги-

* Електронска адреса аутора: milan.pavic@paviclaw.co.rs

¹ Закондавства Црне Горе, Хрватске и Словеније користе термин „подружница”, енглески термин је, „branch office”, а немачки – „Zweig einer Gesellschaft”.

строваног седишта. У домаћем праву је дозвољено да огранак има истоветно седиште као и привредно друштво, чији је организациони део, што представља изузетак од успостављеног правила у упоредном праву. Огранак нема својство правног лица, те у правном промету иступа у име и за рачун привредног друштва.² Огранак је обавезан да у правном промету иступа под називом привредног друштва чији је део. Тако, домаће право изричито прописује да огранак у правном промету иступа под пословним именом друштва чији је део, уз навођење: а) да је реч о огранку, б) адресе огранка, уколико се разликује од адресе привредног друштва, те в) назива огранка, ако га поседује.³ Дакле, огранак за разлику од привредног друштва, нема своје пословно име.⁴

Огранак не поседује своју имовину, с обзиром да је имовина привредног друштва недељива категорија, која у целости припада привредном друштву.⁵ Истина, огранак има свој посебан пословни рачун преко кога може примати уплате, односно плаћати добављачима, али новчана средства припадају правном лицу као делу његове имовине.⁶

С обзиром на то да огранак не може да иступа самостално у правном промету, као и поседовати своју имовину – за његове обавезе према

² Закон о привредним друштвима Републике Србије – ЗОПД, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014, 5/2015, 44/2018, 95/2018, 91/2019, 109/2021, и 19/2025, чл. 567. ст. 1 и 2; Закон о привредним друштвима Црне Горе – ЗОПД ЦГ, *Службени лист Црне Горе*, бр. 65/2020, 141/2021 и 4/2024, чл. 6. ст. 1, 2. и 3; Закон о трговачким друштвима Републике Хрватске – ЗТД, *Народне новине*, бр. 111/1993, 34/1999, 52/2000, 118/2003, 107/2007, 146/2008, 137/2009, 111/2012, 68/2013, 110/2015, 40/2019, 34/2022, 114/2022, 18/2023, 130/2024 и 136/2024, чл. 7 ст. 1 и 3; Закон о трговачким друштвима Републике Словеније – ЗГД, *Zakon o gospodarskih družbah* (слов.), *Урадни лист РС*, бр. 42/2006, 26/2007, 33/2007, 10/2008, 68/2008, 42/2009, 33/2011, 91/2011, 32/2015, 57/2012, 44/2013, 82/2013, 55/2015, 15/2017, 158/2020, 18/2021, 18/2023, 75/2023 и 102/2024, чл. 31; Закон о привредним друштвима Републике Српске – ЗОПД РС, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 127/2008, 82/2009, 100/2011, 67/2013, 100/2017, 82/2019 и 17/2023, чл. 3 ст. 1. и 2.; Мирко Васиљевић, *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Службени гласник, 2023, 1111.

³ ЗОПД, чл. 571 ст. 1; исто и ЗОПД ЦГ, чл. 6 ст. 4, ЗТД, чл. 7 ст. 3, ЗОПД РС, чл. 3б, ст. 1.

⁴ Мирко Васиљевић, Татјана Јевремовић Петровић, Јелена Лепетић, *Компанијско право – Право привредних друштва*, Београд, Универзитет у Београду – Правни факултет, 2023, 83.

⁵ М. Васиљевић, 1112; М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 80.

⁶ Поступак отварања и вођења рачуна у пословној банци је уређен Одлуком о ближим условима и начину отварања, вођења и гашења рачуна, *Службени гласник РС*, бр. 55/2015, 82/2017 и 69/2018, т. 12–14.

трећим лицима неограничено одговара привредно друштво, чији је он организациони део.⁷

Поједина законодавства изричито прописују да огранак може обављати послове само из делокруга привредног друштва, које га је и основало.⁸ Међутим, поједине делатности огранак не може обављати, већ су оне ексклузивно резервисане за привредно друштво, чији је организациони део. Тако, према мишљењу Министарства финансија, дозвола за пружање рачуноводствених услуга се не може издати огранку, јер нема својство правног лица.⁹

Огранак не може бити порески обвезник, већ је то привредно друштво чији је организациони део.¹⁰ Следствено томе, огранак не може остваривати ни право на пореске подстицаје и олакшице, јер не поседује правни капацитет.¹¹

Огранак нема страначку способност, односно не може бити парнична странка. Активну и пасивну легитимацију има једино привредно друштво чији је он члан.¹² Коначно, имајући у виду да не поседује својство правног лица, огранак не може бити оглашен кривим за било које кршење правних норми, односно не може одговарати за кривична дела, прекршаје и привредне преступе, већ привредно друштво чији је организациони део. Домаћа судска пракса је неподељена у овом ставу.¹³

⁷ ЗОПД, чл. 567, ст. 3; ЗОПД РС, чл. 3 ст.

⁸ ЗОПД ЦГ, чл. 6, ст. 3.

⁹ Мишљење Министарства финансија, бр. 011-00-00809/2022-16 од 26. септембра 2022. године. Иначе, услови за издавања дозвола за пружање рачуноводствених услуга су прописани одредбом чл. 18 Закона о рачуноводству – ЗОР, *Службени лист РС*, бр. 73/2019 и 44/2021.

¹⁰ Огранак привредног друштва преко којег друштво обавља делатност нема својство правног лица, а у правном промету иступа у име и за рачун привредног друштва, не може бити обвезник накнаде за коришење јавних површина, већ је то привредно друштво у чије име и за чији рачун огранак иступа – мишљење Министарства финансија, бр. 011-00-00809/2022-16 од 26. септембра 2022. године

¹¹ Мишљење Министарства финансија, бр. 430-01-00392/2013-04 од 17. септембра 2013. године – мишљење Министарства финансија, бр. 000219770 2023 10520 004 000 011 005 од 20. септембра 2023. године.

¹² Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013, 74/2013, 55/2014, 87/2018, 18/2020 и 10/2023, у одредби чл. 74. ст. 1 прописује да странка у поступку може бити свако физичко и правно лице, а што огранак није.

¹³ Решење Привредног апелационог суда, Пкж. 516/2013 од 4. фебруара 2013. године, Судска пракса привредних судова, *Билтен* бр. 4/2013; Пресуда Прекршајног апелационог суда, Прж. 6823/2020 од 30. априла 2020. године; Решење Привредног

Међутим, надлежност суда у спору против привредног друштва може бити заснована према месту регистрованог седишта огранка, ако је оно изван регистрованог седишта правног лица, или уколико спор потиче из правног односа тог огранка.¹⁴

При том, поједини прописи некритички признају правни капацитет огранка домаћег привредног друштва. Тако, одредбе члана 2. и 3. Закона о спољнотрговинском пословању¹⁵ прописују да се под спољнотрговинским прометом подразумева промет између домаћих и страних лица (физичких и правних), где се под домаћим лицима подразумева, између осталог, и огранак домаћег правног лица. Ова одредба је у колизији са императивним одредбама других прописа, у првом реду ЗОПД-а, као и са неподељеним ставом судске праксе, као и правне теорије, те би је требало одстранити из правног система.

2. Оснивање и регистрације огранка

Огранак се образује¹⁶ одлуком надлежног органа привредног друштва у складу са оснивачким актом, односно статутом. Одлука о оснивању мора да садржи одредбе о: а) пословном имену и матичном броју привредног друштва које оснива огранак, б) адреси огранка, в) претежној делатности огранка (која може да се разликује од претежне делатности привредног друштва), и г) подацима о заступнику огранка и обиму његових овлашћења, уколико се заступник огранка разликује од заступника привредног друштва.¹⁷ У хрватском праву је неопходно да одлуку о оснивању огранка овери јавни бележник.¹⁸ У домаћем праву то није услов њене пуноважности, те је довољан само потпис председника скупштине, односно потпис члана друштва, а у зависности од органа привредног друштва који је надлежан за оснивање, односно образовање огранка.

Као што се може приметити, огранку се ипак признају неки аспекти правног субјективитета, имајући у виду да има свог заступника, који не

апелационог суда, Пкж 178/2023 од 21. фебруара 2024. године, Судска пракса Привредног апелационог суда, *Билџен*, бр. 4/2023.

¹⁴ ЗПП, чл. 54; Решење Привредног апелационог суда, Пж. 1444/2024 од 29. августа 2024. године, Судска пракса привредних судова, *Билџен*, бр. 4/2024.

¹⁵ Закон о спољнотрговинском пословању, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 36/2011, 88/2011 и 89/2015.

¹⁶ Термин који корити ЗОПД

¹⁷ ЗОПД, чл. 568 ст. 2; ЗОПД ЦГ, чл. 7, ст. 1 и 2; ЗТД, чл. 7 ст. 2 и 4; ЗОПД РС, чл. 3а ст. 1 и 2.

¹⁸ ЗТД, чл. 7, ст. 2.

мора бити и заступник привредног друштва чији је он део, односно огранак може обављати привредну делатности која се разликује од претежне делатности привредног друштва (на пример, претежна делатност привредног друштва је трговина, а огранка – пружање угоститељских услуга, што није тако редак случај у домаћој пословној пракси).¹⁹ С друге стране, заступник огранка се сматра заступником (целог) привредног друштва, тако да евентуална ограничења у заступању огранка не би имала никаквог дејства према трећим лицима, изузев заједничког заступања или супотписа, уколико су регистрована у складу са прописима.²⁰ Ово решење је логичка последица става да огранак није правно лице, те да нема ни своје посебне органе. Стога, треба бити опрезан приликом именовања заступника огранка, јер у случају његове несавесности (целокупно) привредно друштво може бити знатно оштећено.

Регистрација огранка у домаћем праву је доста једноставна, с обзиром на то да се уз регистрациону пријаву доставља само одлука о његовом образовању, као и лична карта заступника, уколико се он разликује од заступника привредног друштва.²¹

3. Престанак огранка

Као и образовање, и поступак престанка огранка је веома једноставан. Наиме, огранак престаје одлуком органа привредног друштва који је био надлежан за његово образовање, односно који је надлежан у моменту доношења одлуке о престанку.²²

Логично, огранак престаје и у случају престанка привредног друштва, чији је он део, осим у случају статусне промене (припајање, спајање, подела, издвајање) ако правни следбеник донесе одлуку о наставку његовог постојања.²³

¹⁹ М. Васиљевић, 1114.; М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 80.

²⁰ ЗОПД, чл. 570, у вези са чл. 33; М. Васиљевић, 1115.

²¹ Правилник о садржини регистра привредних субјеката и документацији потребној за регистрацију – Правилник, *Службени гласник РС*, бр. 63/2023, чл. 18.

²² ЗОПД, чл. 572 ст. 1 т. 1); ЗОПД ЦГ, чл. 8, ст. 1 т. 1); ЗТД, чл. 7 ст. 5 т. 1).

²³ ЗОПД, чл. 572 ст. 2 т. 2); ЗОПД ЦГ, чл. 8, ст. 1 т. 2); ЗТД, чл. 7 ст. 5, т. 2).

II. Организациони делови страног привредног друштва

Домаћи прописи разликују два облика организационих делова страног привредног друштва – огранак страног привредног друштва (*branch office*), који *de facto* има статус правног лица, и представништво страног привредног друштва (*representative office*), који то својство има у врло ограниченом обиму. Домаће право дозвољава у принципу слободу свим страним привредним друштвима да оснивају своје организационе делове у Републици Србији, као део општег права на слободно пословање („право на предузетништво”).²⁴

1. Огранак страног привредног друштва

Огранак страног привредног друштва је његов издвојени организациони део преко кога то друштво обавља делатност у Републици Србији, у складу са прописима.²⁵ Готово истоветну формулацију налазимо и у другим законодавствима.²⁶

Огранак страног правног друштва се оснива (образује) одлуком, коју доноси његов надлежни орган, одређен оснивачким актом или статутом. Одлука мора да садржи одредбе о: а) називу и седишту огранка, б) претежној делатности огранка, в) подацима о заступнику (лично име физичког лица, односно пословно име, ако је заступник огранка правно лице), г) називу и седишту регистра у коме је страно правно друштво основано, д) називу, правној форми и седишту страног правног друштва, ђ) матичном, односно регистарском броју страног правног друштва, е) личном, односно пословном имену заступника страног правног друштва, ж) регистрованом основном капиталу страног правног лица, и з) адреси за пријем електронске поште.²⁷ Домаће право не захтева оверу потписа од стране јавног бележника, али уколико је одлука о образовању огранка донета на језику који није у службеној употреби, мора се приложити њен превод од стране овлашћеног судског тумача за односни страни језик.

²⁴ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021, чл. 82-84, чл. 97 ст. 1 т. 5); Марија Крвавац и Јелена Беловић, „Право на оснивање огранака и представништава страних привредних друштава у Републици Србији”, *Право и привреда*, бр. 4–6/2019, 156.

²⁵ ЗОПД, чл. 573 ст. 1.

²⁶ ЗОПД ЦГ, чл. 318 ст. 1 који користи термин „Дио страног друштва”; ЗОПД РС, чл. 3в ст. 1.

²⁷ ЗОПД, чл. 573, ст. 3, ЗОПД ЦГ, чл. 318 ст. 3; ЗОПД РС, чл. 3в ст. 2.

Огранак страног привредног друштва се региструје у Регистру привредних субјеката код Агенцији за привредне регистре (АПР). Уз регистрациону пријаву се доставља: а.) одлука о организовању огранка, б) извод из регистра у коме је страно привредно друштво регистровано (оригинал снабдевен хашким апостилом, уз превод на српски језик од стране овлашћеног судског тумача, в) доказ о бројевима рачуна преко којих страно привредно друштво послује (потврда банке и сл.), и г) изјава овлашћеног лица страног привредног друштва о преузимању одговорности за све обавезе које настану у вези са пословањем огранка, оверену од стране јавног бележника дотичне државе, са преводом на српски језик од стране овлашћеног судског тумача.²⁸ Уколико се финансијски извештаји страног привредног друштва подвргнути ревизији и обелодањују по праву државе у којој има своје регистровано седиште, са регистрацијом огранка се истовремено региструју и финансијски извештаји.²⁹

Подаци који се објављују у домаћем Регистру привредних субјеката у потпуности кореспондирају са одредбом члана 2 Једанаесте Директиве Европског савета о захтевима за обелодањивањима података у вези са огранцима привредних друштава на која се примењују права других држава (огранци страних правних лица), с тим што наведена одредба допушта да се националним правом пропише и обавеза достављања потписа овлашћених лица, односно ликвидатора огранка страног привредног друштва.³⁰

Огранак страног привредног друштва у моменту регистрације добија свој матични број, као и порески идентификациони број, као што је то случај и са привредним друштвима. Уколико остварује промет изнад прописаног лимита, постаје и обвезник пореза на додату вредност.³¹ За разлику од огранка домаћег правног лица, огранак страног лица је и царински субјект, односно „привредни субјекат” који је „током

²⁸ Правилник, чл. 19.

²⁹ ЗОПД, чл. 573 ст. 4.

³⁰ Eleventh Council Directive 89/666/EEC of 21 December 1989 concerning disclosure requirements in respect of branches opened in a Member State by certain types of company governed by the law of another State, *Official Journal of the European Union* L 395/1989, str. 0036-0039.

³¹ У овом тренутку доњи лимит за улазак у систем ПДВ-а износи 8.000.001,00 динара, Закон о порезу на додату вредност, *Службени гласник РС*, бр. 82/2004, 61/2005, 61/2007, 93/2012, 108/2013, 6/2014, 68/2014, 142/2014, 5/2015, 83/2025, 5/2016, 108/2016, 7/2017, 113/2017, 13/2018, 30/2018, 4/2019, 72/2019, 8/2020, 113/2020, 138/22 и 94/2024, чл. 33.

свог обављања делатности, укључен у радње које су обухваћене царинским прописима”.³² Такође, огранак страног правног лица мора да води пословне књиге (дневник, главну књигу и помоћне књиге – дневник благајне и др. помоћне књиге), као и да саставља и доставља редовне годишње финансијске извештаје АПР-у.³³

Дакле, огранак страног правног лица има готово све одлике правног субјективитета, као што то има и привредно друштво – претежну делатност, заступника, матични, порески и царински број, пословне рачуне преко којих послује, обавезу да води пословне књиге као и да сачињава финансијске извештаје у односу на пословање на територији Републике Србије, обавезу да обрачунава и плаћа порезе по различитим основама (ПДВ, порез на имовину, порез на зараде својих запослених, порез на пренос апсолутних права итд.), парафискалне накнаде, као и доприносе на исплаћене зараде. Такође, огранак може стицати покретну и непокретну имовину и бити уписан у одговарајуће регистре као њихов титулар.³⁴ Чак штавише, његов положај је и знатно бољи у односу на привредно друштво чији је део, јер послује под његовим „кишобраном”, имајући у виду да за његове обавезе према трећим лицима страног привредног друштва одговара неограничено солидарно. Међутим, поједини домаћи аутори стоје тврдо на становишту да огранак страног правног лица није правно лице, већ део страног привредног друштва, које у правном промету иступа у његово име и за његов рачун.³⁵

Иако огранци страног правног лица формално немају парничну способност, одавно су им домаћи судови признали постулативну способност. Чак је у једној пресуди истакнуто да огранак страног правног лица, за разлику од домаћег, има правни субјективитет и својство правног лица („*Оно што чини специфичним положај ојранка страног правног лица, за разлику од домаћеј правној лица, јесте да оно има својство правног лица... Својство правној лица јоугразумева да ојранак има правни субјективитет, да може стицати права и обавезе...*”).³⁶ У другим пресудама се наводи да суд може ојранку страног правног лица, иако нема правни субјективитет *de iure*, признати својство парничне странке, а

³² Царински закон, *Службени лист РС*, бр. 95/2018, 91/2019, 144/2020, 118/2021 и 138/2022, чл. 4 ст. 1 т. 5).

³³ ЗОР, чл. 4, ст. 3, у вези са чл. 5, 12. и 29.

³⁴ Слично и М. Васиљевић, Т. Јевремовић Петровић, Ј. Лепетић, 85.

³⁵ М. Крвавац и Ј. Беловић, 161.

³⁶ Пресуда Привредног апелационог суда, Пж 2085/2015 од 22. октобра 2015. године.

нарочито уколико поседује имовину на којој се може спровести извршење, при чему то не представља услов без кога се не може.³⁷ Аутор овог чланка је учествовао у неколико привредних спорова где су се као парничне странке, односно странке у извршном поступку појављивали огранци страних привредних друштава, при чему се уопште није постављало питање њиховог правног субјективитета, као и постулатионе способности.

Као и огранак домаћег привредног друштва, огранак страног привредног друштва престаје да постоји: а) одлуком надлежног органа привредног друштва чији је он организациони део, и б) престанком привредног друштва. У случају престанка, огранак страног привредног друштва се брише из регистра. Уз пријаву брисања огранка се прилаже: а) одлука о његовом брисању или други документ који представља правни основ за његово брисање (решење о престанку привредног друштва чији је огранак био организациони део), б) потврде надлежних пореских органа (Управе прихода и Пореске управе) да су све доспеле пореске измирене, и в) потврда о брисању из евиденције ПДВ-а, уколико је био обвезник тог пореза.³⁸

2. Представништво страног правног друштва

Коначно, домаће право познаје и институт „представништва страног правног лица”,³⁹ под којим се подразумева издвојени организациони део страног правног друштва који може обављати само претходне и припремне радње у циљу закључења правног посла тог друштва, као и закључивати правне послове у вези са својим текућим пословањем (на пример, уговор о закупу, уговор о испоруци електричне енергије, уговоре са пружаоцима услуга из области телекомуникација, итд.)⁴⁰ Законодавац изричито наглашава да представништво нема својство прав-

³⁷ Решење Привредног апелационог суда, Пж 7335/2016 од 17. новембра 2016. године; решење Привредног апелационог суда, Пж 43/2021 од 10. фебруара 2021. године; Одговори на питања привредних судова који су утврђени на седници Одељења за привредне спорове Привредног апелационог суда одржаној дана 7. и 8. новембра 2016. године, као и на седници Одељења за привредне преступе одржаној дана 10. новембра 2016. године – Судска пракса привредних судова, *Билтен*, бр. 4/2016.

³⁸ Правилник, чл. 62.

³⁹ Англосаксонско право и термилошки разликује овај облик од огранка, користећи термин „*representative office*”.

⁴⁰ ЗОПД, чл. 574 ст. 1 и 3.

ног лица, као и да за његове обавезе неограничено одговара страном привредно друштво, чији је оно организациони део.⁴¹

Као и огранак, представништво страног привредног друштва се оснива одлуком донетом од стране надлежног органа страног привредног друштва, која мора да садржи одредбе о: а) називу и седишту регистра у коме је страном привредно друштво регистровано, б) називу, правној форми и седишту страног привредног друштва, в) матичном, односно регистарском броју страног привредног друштва, г) личном, односно пословном имену заступника страног привредног друштва, д) личном, односно пословном имену заступника представништва ђ) адреси представништва, те ж) адреси за пријем електронске поште.⁴²

Представништво страног привредног друштва се, такође, региструје у Регистру привредних субјеката код АПР. Приликом регистрације се достављају исти подаци и исправе као и за огранак страног привредног друштва.⁴³ Истоветно правило важи и за упис брисања представништва из Регистра.

И представништво страног привредног друштва у моменту регистрације добија матични и порески број. Међутим, представништво нема своју посебну имовину, већ за његово пословање страном привредно друштво мора да обезбеди финансијска средства. С обзиром да не поседује имовину, домаћи судовима нису признали парничну способност представништву страног лица.

Представништва углавном оснивају страна привредна друштва из фармацеутске индустрије, ИТ сектора, авио-саобраћаја, који у нашој земљи обављају пословање преко локалних заступника, односно дистрибутера, а преко својих представништава само врше координацију и контролу њиховог рада.

III. Закључак

Огранак представља организациони део домаћег привредног друштва преко кога оно може да обавља привредну делатност изван свог регистрованог седишта, односно обавља другу делатност која није његова претежна (ако се она обавља у регистрованом седишту привредног друштва), унутар домаћег тржишта

С друге стране, страна привредна друштво могу обављати своје привредне активности у Републици Србији преко свог огранка, односно

⁴¹ ЗОПД, чл. 574 ст. 2 и 4.

⁴² ЗОПД, чл. 575.

⁴³ Правилник, чл. 20.

представништва. Ово се *vice versa* односи и на домаћа привредна друштва која желе да послују преко ових организационих јединица у иностранству.

Домаћа правна регулатива која се односи на оснивање и регистрацију огранка, односно представништва привредног друштва је хармонизована са комунитарним правом у овој области, тако да домаћи и страни пословни људи имају јасан правни оквир за обављање пословних делатности преко ових организационих облика.

Milan Pavić, PhD

attorney at law in Belgrade

BRANCH OFFICE OF THE COMPANY

The article analyzes several forms of a business entity's branch – the branch of a domestic business entity, as well as the branch and representative office of a foreign business entity. In addition to analyzing domestic regulations in this field, the article also provides a comparative analysis of the legal framework of the former Yugoslav republics (Montenegro, Croatia, and Slovenia), as well as the Republic of Srpska, and the European Union law in this area. The conclusion is that domestic law has adopted the provisions of EU law in this area and has been harmonized with the regulations of its surrounding countries. This enables business people to operate through these organizational units in an identical or very similar manner as in other jurisdictions.

Key words: branch office, legal subjectivity of a branch office, branch office of a foreign company, representative office of a foreign company, EU legislation

Датум пријема рада: 29. јануар 2026.
Датум одобрења рада: 19. фебруар 2026.
ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД
УДК 347.965:174

Др Иван Тодоровић
адвокат из Београда*

Бојана Веселиновић
адвокат из Београда**

СУКОБ ИНТЕРЕСА АДВОКАТА У СТЕЧАЈНОМ ПОСТУПКУ: КО ЈЕ ТУ СТВАРНО КЛИЈЕНТ?

Сажетак:

Рад анализира правне и етичке аспекте сукоба интереса адвоката у стечајном поступку, са посебним освртом на ситуације у којима адвокат, након заступања стечајног дужника, преузима заступање поверилаца или повезаних лица. Полазећи од домаћег нормативног оквира, међународних стандарда адвокатске професије и конвенцијских стандарда права на правично суђење и заштиту приватности, рад разматра границу између етичке повреде и процесноправних последица сукоба интереса. Посебна пажња посвећена је питању да ли и под којим условима поступање адвоката у сукобу интереса може утицати на ваљаност процесних радњи, као и на равноправност учесника у стечајном поступку.

Анализирају се типичне ситуације у пракси, укључујући заступање дужника пре и након отварања стечаја, заступање повезаних лица, истовремено заступање стечајног управника и поверилаца, као и питање преношења сукоба интереса на адвокатску канцеларију. Рад посебно указује да у стечајним поступцима сукоб интереса може превазићи ниво дисциплинске одговорности и добити процесноправни значај када постоји ризик коришћења поверљивих информација на штету бившег клијента или других учесника поступка.

Закључује се да су превенција, благовремено препознавање и доследно санкционисање сукоба интереса од суштинског значаја за очување интегритета

* Електронска адреса аутора: ivan.todorovic@prlegal.rs

** Електронска адреса аутора: bojana.veselinovic@prlegal.rs

адвокатске професије, поверења у правосудни систем и правичност стечајног поступка.

Кључне речи: сукоб интереса, адвокатска етика, стечајни поступак, поверљивост адвокат-клијент, ефективно заступање, правично суђење

I. Увод

Питање сукоба интереса једно је од важнијих у адвокатској професији. Начело савесности и поштења, поверљивости и независности у раду чине основу поверења између адвоката и странке, али и услов функционисања правосуђа као целокупног система. Када адвокат делује у ситуацији у којој његов лични интерес, интерес другог клијента или интерес трећег лица може утицати на његову професионалну независност, повређује се суштина адвокатске етике и угрожава интегритет поступка. Управо из тог разлога Кодекс професионалне етике адвоката¹ у члану 22.5 садржи строге забране заступања у случајевима постојања сукоба интереса, када је адвокат дужан да одбије заступање.

Стечајни поступак, као систем колективног намирања поверилаца, отвара низ сложених ситуација у којима адвокат може доћи у сукоб интереса. У таквом поступку, у којем учествује већи број субјеката (стечајни дужник, повериоци, стечајни управник, повезана лица, купци имовине, па и сама држава), улога адвоката може бити вишеструка. Адвокат може заступати дужника пре отварања стечаја, затим може бити ангажован од стране стечајног управника, учествовати у заштити интереса поверилаца или бити саветник трећим лицима заинтересованим за куповину имовине. У сваком од тих односа, могућност настанка сукоба интереса реална је и честа, нарочито када исти адвокат или канцеларија покушавају да пруже услуге према више субјеката чији се интереси преплићу или сукобљавају.

У пракси се често јавља питање: да ли адвокат који је заступао дужника у периоду пре отварања стечаја може након отварања поступка заступати повезана правна лица која пријављују потраживања? Да ли адвокат који сарађује са стечајним управником може истовремено давати правне савете купцима имовине дужника? Одговори на ова питања нису увек једнозначни и захтевају пажљиво тумачење не само одредаба Кодекса и Закона о адвокатури,² већ и начела правичности, лојалности и професионалне независности.

¹ Кодекс професионалне етике адвоката, *Службени гласник РС*, бр. 27/2012 и 159/2020 – одлука УС.

² Закон о адвокатури, *Службени гласник РС*, бр. 31/2011 и 24/2012.

Сложеност питања додатно се огледа у чињеници да у стечајним поступцима адвокат не заступа само „једног” клијента у класичном смислу, већ често делује у систему колективне заштите права. Тиме се повећава ризик од посредног сукоба интереса, где адвокат формално не заступа супротстављене стране, али његово претходно или паралелно ангажовање може утицати на објективност и непристрасност.

Циљ овог рада је да се, полазећи од важећих домаћих прописа и међународних стандарда адвокатске професије, анализира појам и врсте сукоба интереса у адвокатури, а затим да се кроз примере из стечајне праксе идентификују типичне ситуације у којима може доћи до повреде начела независности. Посебна пажња биће посвећена разликовању актуелног, потенцијалног и перципираног сукоба интереса, као и улози Адвокатске коморе у превенцији и санкционисању оваквих појава.

У крајњем, тема сукоба интереса адвоката у стечајном поступку не тиче се само професионалне дисциплине, већ и поверења јавности у адвокатуру као независну и одговорну професију. Адвокат који свесно или несвесно улази у сукоб интереса ризикује не само дисциплинску одговорност, већ и угрожава основни постулат адвокатског позива – служење правди уз потпуну лојалност клијенту и законитост у поступању.

II. Појам и врсте сукоба интереса у адвокатури

1. Појам сукоба интереса

Сукоб интереса у адвокатури јавља се онда када постоји ризик да интерес једног клијента, или интерес самог адвоката, утиче на његову способност да поступа независно и у најбољем интересу другог клијента. У суштини, реч је о ситуацији у којој постоји опасност да професионална објективност адвоката буде нарушена или доведена у питање.

Кодекс професионалне етике адвоката у Републици Србији предвиђа да адвокат не сме прихватити заступање, нити наставити рад у предмету, ако постоји сукоб интереса између његових постојећих или потенцијалних клијената, као ни онда када постоји опасност да ће лични интерес адвоката утицати на извршавање његових обавеза према клијенту.

Оваква забрана заступања представља један од кључних стубова поверења у адвокатуру, јер клијент мора бити уверен да је његов адвокат у потпуности посвећен његовим интересима, без могућности да се ти интереси потисну у корист другог клијента или трећег лица. Управо

зато су у савременом адвокатском праву развијени строги стандарди који налажу адвокатима да пре прихватања заступања провере потенцијалне сукобе интереса и да се у случају било какве сумње уздрже од поступања.

Према међународним изворима, попут *IBA International Principles on Conduct for the Legal Profession (2011)*,³ адвокат има обавезу да избегава ситуације у којима би професионално расуђивање било ограничено или утицано личним интересом, интересом другог адвоката из исте канцеларије, обавезом према другом клијенту. Сличан став садржи и Кодекс понашања Савета адвокатских комора Европе (*CCBE Code of Conduct*),⁴ који прецизира да адвокат не сме заступати две или више страна са супротстављеним интересима, нити преузети предмет у коме би се поверљиве информације из претходног заступања могле искористити на штету другог клијента.

2. Основна начела: лојалност, поверљивост и независност

Забрана сукоба интереса тесно је повезана са три основна начела адвокатске етике: *лојалношћу* према клијенту, *поверљивошћу информација*, и *независношћу* у раду.

Лојалношћ подразумева да адвокат мора деловати искључиво у интересу клијента, у границама закона и професионалне дужности. Ниједан други интерес, било лични, било интерес другог клијента, не сме имати утицаја на његово поступање.

Поверљивост представља основу односа поверења. Када адвокат приступи новој странци која је у потенцијалном сукобу са претходним клијентом, ризик је да би се информације добијене у ранијем ангажману могле користити, макар и посредно, на штету тог лица. Из тог разлога, у етичком смислу се сматра да је сама могућност злоупотребе довољна да се закључи да постоји сукоб интереса, чак и када није дошло до стварне повреде поверљивости.

Независношћ као трећи стуб адвокатске етике значи да адвокат мора бити слободан од било ког утицаја који би могао угрозити његово про-

³ International Bar Association, *IBA International Principles on Conduct for the Legal Profession*, 2011, https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/10/IBA_International_Principles_on_Conduct_for_the_legal_prof.pdf, датум приступа страници 9. октобра 2025, 18.

⁴ Council of Bars and Law Societies of Europe, *Model Code of Conduct for European Lawyers*, 2021, https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_CoC/EN_DEONTO_2021_Model_Code.pdf, 8.

фесионално расуђивање. Сукоб интереса по правилу води губитку независности, јер адвокат у таквом случају може бити вођен другим мотивима осим интереса клијента.

3. Врсте сукоба интереса

У теорији и пракси адвокатуре разликују се три основна типа сукоба интереса:

а) Актуелни сукоб интереса

Овај сукоб постоји онда када адвокат истовремено заступа две странке чији су интереси у директној колизији. На пример, адвокат заступа једног повериоца у стечају, док је у истом поступку ангажован и од стране повезаног лица дужника које оспорава потраживање тог повериоца. Такав сукоб је очигледан и по правилу искључује могућност било каквог заступања.

б) Потенцијални сукоб интереса

Овај облик се јавља када постоји реална могућност да ће у будућности доћи до колизије интереса. Рецимо, ако адвокат који је раније давао савете дужнику у вези са располагањем имовином пре стечаја, сада разматра ангажовање од стране поверилаца у спору којим се оспоравају те радње. Постоји основана опасност да ће адвокат бити у положају у ком не може остати објективан.

в) Перципирани (спољни) сукоб интереса

Овај облик постоји када, иако нема стварног утицаја на поступање адвоката, постоји објективна појава да би неутралан посматрач могао закључити да је независност адвоката угрожена. Ова категорија посебно је значајна у стечајним поступцима, где је јавни интерес наглашен и где се од адвоката очекује већи степен транспарентности у поступању. Довољно је да учесници поступка стекну утисак да адвокат делује у двострукој улози како би било нарушено поверење у поступак.

4. Граница између етичке и правне одговорности

Сукоб интереса може имати следеће двојаке потенцијалне последице: са једне стране етичке, у виду дисциплинске одговорности пред Адвокатском комором и, са друге стране, процесне – у смислу губитка поверења странке, одузимања пуномоћја или чак ништавости појединих радњи ако се докаже повреда начела лојалности. Стога је у пракси од

посебног значаја да адвокати успоставе унутрашње механизме за идентификацију сукоба интереса пре прихватања нових клијената.

III. Посебности стечајног поступка

1. Колективна природа и сложеност интереса

Стечајни поступак представља колективни облик намирења поверилаца из имовине дужника. За разлику од класичних парничних поступака, у којима адвокат заступа једну странку у односу на другу, у стечају се истовремено сусрећу различити и често супротстављени интереси. То су интерес стечајног дужника да очува што већи део имовине, интерес поверилаца да се наплате у што већем проценту, интерес државе у виду пореских и јавних потраживања, као и интерес трећих лица која учествују у поступку као купци или повезана лица, те интереси запослених.

Оваква структура чини стечајни поступак изузетно осетљивим са становишта етичких стандарда. У њему адвокат ретко наступа у једноставној позицији „једног клијента против другог”, већ се налази у мрежи односа који се могу мењати током трајања поступка. Са наведеног разлога, појава сукоба интереса није изузетак, већ потенцијални ризик који мора бити унапред препознат и превентивно отклоњен.

Посебно је важно разумети да се у стечају границе између интереса различитих субјеката често померају. Оно што је у једном тренутку легитиман интерес дужника може касније постати предмет спора између поверилаца и повезаних лица. Адвокат који се у таквом поступку ангажује у више улога мора водити рачуна да сваки нови ангажман не доведе у питање његову објективност и поверљивост информација које је стекао у ранијој фази поступка.

2. Улога адвоката стечајног дужника

У фази пре отварања стечаја, адвокат дужника често пружа правну подршку у покушају реорганизације, продаје имовине или у споровима са повериоцима. Након отварања стечаја, сви правни послови и располагања дужника подлежу надзору стечајног суда и управника. У том контексту, поставља се питање да ли адвокат који је раније заступао дужника може наставити сарадњу након отварања поступка.

Са становишта етике, дозвољено је да исти адвокат пружа правне услуге стечајном дужнику и након отварања стечаја, али само ако његов

ранији ангажман није довео до ситуације у којој би могао располагати поверљивим информацијама од значаја за спорове који се сада воде између дужника, поверилаца и повезаних лица. У супротном, постоји опасност да се повреди обавеза поверљивости, што би представљало класичан пример актуелног или потенцијалног сукоба интереса. Имајући у виду да отварањем стечајног поступка престају пуномоћја издата од стране стечајног дужника пре отварања стечаја, то би за ново заступање адвокат морао имати ново пуномоћје које издаје стечајни управник.

Адвокат који је саветовао дужника приликом преноса имовине на повезано лице непосредно пре стечаја је свакако у сукобу интереса ако касније прихвати заступање тог повезаног лица у спору којим би се оспоравале те трансакције. Овде је формално реч о различитим странкама, међутим, адвокат је располагао осетљивим подацима о намерама и финансијском положају дужника, што доводи у питање његову непристрасност.

3. Улога адвоката поверилаца

Поверилац у стечају може ангажовати адвоката ради пријаве потраживања, учешћа у оспоравању туђих потраживања, као и у раду одбора поверилаца. Међутим, када адвокат који заступа једног већег повериоца истовремено учествује у телу које одлучује о питањима од значаја за све повериоце, поставља се питање његове непристрасности. Формално, адвокат поступа у име клијента, али његова улога у одбору подразумева дужност поступања у интересу свих поверилаца, што може довести до потенцијалног сукоба интереса.

У пракси би било пожељно да адвокат који је члан одбора поверилаца не учествује у предметима који би могли створити утисак да користи ту позицију за интерес појединачног клијента.

4. Повезана лица и преношење сукоба на адвокатску канцеларију

Посебан изазов представља питање повезаних лица. Ако је један адвокат из заједничке или ортачке канцеларије раније заступао дужника, поставља се питање да ли други чланови истог друштва могу прихватити заступање поверилаца или повезаних лица. Савремена етичка пракса полази од принципа да се сукоб интереса једног адвоката преноси на све адвокате унутар истог друштва, јер је у заједничком раду немогуће потпуно изоловати приступ информацијама.

Стога, адвокатске канцеларије би требало да успоставе интерне механизме за контролу и евиденцију потенцијалних сукоба интереса, по-

себно у поступцима који подразумевају више клијената са супротстављеним интересима, као што је стечај.

IV. Сукоб интереса у стечајном поступку (типичне ситуације и правна анализа)

Стечајни поступак ствара сложену мрежу правних односа у којима се често преплићу интереси више субјеката. Управо због те комплексности, адвокати који учествују у стечајним поступцима морају са посебним опрезом водити рачуна о појави стварног или потенцијалног сукоба интереса. У наставку ће бити анализирани типичне ситуације у којима се овај проблем јавља, као и правне последице које из њега могу проистећи.

1. Заступање дужника пре и након отварања стечаја

Једна од најчешћих спорних ситуација односи се на питање да ли адвокат који је заступао дужника пре отварања стечаја може наставити да га заступа и након што је поступак отворен, односно да ли може бити ангажован од стране стечајног управника. Пре отварања поступка, адвокат обично поступа по налогу законског заступника дужника, директора или чланова управе. Након отварања поступка, управљање имовином прелази на стечајног управника, који заступа дужника у свим правним пословима. Уколико је адвокат пре тога био блиско повезан са бившом управом, заступао је њене интересе у споровима који се односе на пословање дужника, постоји реална опасност да би његова објективност у каснијем заступању дужника у стечају могла бити доведена у питање.

Посебно је осетљива ситуација када се стечајни управник определи да води парнице ради побијања правних радњи које су предузели управљачи дужника непосредно пре отварања стечаја. Ако је адвокат раније пружао правне савете у вези са тим радњама, његово касније ангажовање од стране стечајног управника било би у супротности са начелом независности и могло би се оценити као сукоб интереса у смислу члана 22 Кодекса професионалне етике адвоката.

У пракси, препорука је да адвокат који је био ангажован у било којем облику саветовања дужника или његове управе у периоду који непосредно претходи стечају не прихвата ангажман стечајног управника, нарочито ако се спорови односе на послове у којима је он раније учествовао.

2. Заступање повезаних правних лица

Други чест случај је ситуација када адвокат, који је заступао дужника након отварања поступка, прихвати да заступа повезана правна лица (осниваче, чланове друштва, повезане фирме) у поступку пријаве потраживања или у парницама које воде против стечајне масе.

У оваквом случају, формално постоји различит идентитет странака, али њихови интереси су често супротстављени. Дужнику у стечају у интересу је да оспори неоснована потраживања, док повезана лица настоје да потраживања буду призната. У том случају, адвокат би био у положају да користи информације које је стекао током заступања дужника на штету тог истог дужника, што представља класичан пример повреде начела лојалности клијенту.

Према Кодексу професионалне етике адвоката, адвокат не сме да заступа странку ако постоји ризик да ће тиме повредити поверење које му је указао ранији клијент или ако би могао искористити податке које је раније стекао у другом предмету. Стога је недопустиво да адвокат који је био ангажован на страни дужника касније заступа повезано лице као повериоца, чак и ако је његов претходни ангажман формално окончан.

3. Истовремено заступање стечајног управника и појединих поверилаца

У пракси стечајних поступака може се замислити да стечајни управник ангажује адвоката који већ заступа једног или више поверилаца у истом поступку. Понекад се овај ангажман оправдава чињеницом да су интереси поверилаца и стечајне масе у великој мери подударни (сви теже повећању намирења поверилаца), али у одређеним ситуацијама долази до очигледног сукоба интереса.

На пример, уколико адвокат заступа повериоца чије је потраживање спорно, а истовремено заступа и стечајног управника који треба да оцени основаност тог потраживања, долази до ситуације у којој адвокат има супротстављене обавезе према два клијента. Слично томе, ако адвокат у име стечајног управника води поступке против појединих поверилаца ради побијања радњи, не може истовремено бити њихов пуномоћник у другим поступцима.

4. Заступање купаца имовине дужника

Још једна ситуација у којој се често јавља сукоб интереса односи се на ангажовање адвоката од стране лица заинтересованих за куповину

имовине дужника. Ако је исти адвокат ангажован и од стране стечајног управника (на пример, за састав уговора, припрему тендерске документације и сл.), његово истовремено пружање савета потенцијалним купцима било би недопустиво. Адвокат можда у таквом случају формално не заступа супротстављене стране, али чињеница да располаже повлашћеним информацијама о имовини, цени и условима продаје доводи га у позицију која нарушава поверење и повређује начело једнаке доступности информација свим учесницима у поступку продаје.

У пракси, најсигурније решење јесте потпуно раздвајање ангажмана. Адвокат који сарађује са стечајним управником не би требало да учествује у саветовању било ког лица које учествује у поступку продаје имовине, нити посредно, преко других канцеларија које делују у истом професионалном оквиру.

5. Сукоб интереса у заједничким и ортачким адвокатским канцеларијама

Посебан изазов представља питање сукоба интереса у већим адвокатским канцеларијама или оним које имају више организационих јединица. Ако један партнер у канцеларији заступа дужника, а други партнер заступа повезано лице или повериоца, поставља се питање да ли се сукоб интереса „протеже” на целу канцеларију.

Сматрамо да сукоб интереса у једној адвокатској канцеларији представља сукоб који обухвата све адвокате који делују у оквиру те канцеларије, без обзира на формално раздвајање предмета или унутрашње механизме заштите информација. Разлог је у томе што адвокати у истој канцеларији по правилу деле инфраструктуру и могу имати приступ заједничким подацима. Због тога је важно да адвокатске канцеларије које се баве стечајним поступцима уведу интерне политике за идентификацију и управљање сукобом интереса (тзв. „*conflict checks*”).

V. Правне последице и дисциплинска одговорност адвоката у случају сукоба интереса

Када адвокат поступа у условима стварног или потенцијалног сукоба интереса, последице могу бити вишеструке, како у сфери процесног права, тако и у области дисциплинске и материјалне одговорности. Оне могу обухватити ништавост пуномоћја, губитак поверења клијента, повреду професионалне дужности и евентуалну штету коју адвокат својим поступањем може проузроковати.

1. Да ли пуномоћје може бити ништаво?

Према члану 7 Закона о стечају,⁵ на питања која нису посебно уређена тим законом, сходно се примењују одговарајуће одредбе закона којим се уређује парнични поступак.

Према члану 91 Закона о парничном поступку,⁶ суд је дужан да у току целог поступка пази да ли је лице које се појављује као пуномоћник овлашћено за заступање. Ако утврди да лице које се појављује као пуномоћник није овлашћено за предузимање одређење радње, суд ће да укине парничне радње које је то лице предузело ако те радње странка није накнадно одобрила.

Поставља се, као централно спорно питање, да ли суд може ускратити заступање адвокату у стечајном поступку ако је очигледно да постоји сукоб интереса у поступању адвоката (примера ради, заступао је стечајног дужника пре отварања стечаја, а током стечаја заступа повезана лица приликом пријављивања потраживања или у парницама за утврђење потраживања повезаних лица) или ако постоји потенцијални сукоб интереса.

Да ли у том смислу суд може да одлучује или је реч о искључивој надлежности Адвокатске коморе? Имајући у виду да је стечајни поступак хитан и да се у стечају не може одредити застој или прекид (члан 8 Закона о стечају), суд не може донети одлуку да застане са поступком и сачека исход одлучивања по дисциплинској пријави Адвокатској комори, већ ово питање треба сам да реши, како би се стечајни поступак могао даље несметано одвијати.

Са једне стране, чини се необудљивим решење да је једино могућа последица поступања адвоката, било да је реч о стечајном поступку или о парничном поступку, дисциплинска одговорност адвоката пред органима Коморе. Поступање адвоката повлачи реалне ефективне последице у процесном смислу. Када адвокат пријави потраживање или заступа супротну странку или поступа у предмету са потенцијалним сукобом интереса, процесне радње су већ предузете од стране адвоката и делује да ће дисциплинска одговорност стићи касно. Са друге стране, да ли суд, поред редовних процесних и материјалних питања којима се бави током поступка (стечајног или парничног) треба да испитује потенцијални или постојећи сукоб интереса у поступању адвоката, да

⁵ Закон о стечају, *Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011, 71/2012, 83/2014, 113/2017, 44/2018, 95/2018 и 44/2025.

⁶ Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013, 74/2013, 55/2014, 87/2018, 18/2020 и 10/2023.

ли би тиме поступајуће судије биле превише оптерећене, и да ли би се отворили могућност за злоупотребе процесних права?

2. Пуномоћје као једнострана радња

Следећи корак у проналажењу одговора на дилему која су овлашћења суда у погледу сукоба интереса адвоката, начинићемо анализом релевантних одредаба Закона о облигационим односима,⁷ имајући у виду да се однос клијента и адвоката уређује и овим законом, јер је ангажовање адвоката од стране клијента пре свега уговорни однос. ЗОО прописује у члану 749 да се уговором о налогу обавезује налогопримац да налогодавцу за његов рачун предузме одређене послове. Пуномоћје је акт индивидуалног поверења странке у особу којој је издато.⁸

ЗОО у члану 103 став 1 прописује разлоге ништавости уговора: *Уговор је ништав ако је проишван принудним прописима, јавном порецику или добрим обичајима, ако циљ повређеног правила не упућује на неку групу санкцију или ако закон у одређеном случају не прописује ишио групо.* У ставу 2 тог члана прописано је: *Ако је закључење одређеног уговора забрањено само једној страни, уговор ће остати на снази ако у закону није ишио групо предвиђено за одређени случај, а страна која је повредила законску забрану сносиће одговарајуће последице.* Члан 109 ЗОО одређује да на ништавост суд пази по службеној дужности и на њу се може позивати свако заинтересовано лице.

Потребно је утврдити каква је природа пуномоћја, да ли је оно само по себи једнострана изјава воље или је реч једностраној парничној радњи, да ли је могућа ништавост самог пуномоћја, односно да ли би овде било речи о ситуацији да је забрана заступања предвиђена само за адвоката, а не и за странку (да ангажује конкретног адвоката за заступање у стечајном поступку).

Пуномоћје има дејство према споља, односно према суду и осталим субјектима у поступку, а од пуномоћја треба разликовати материјално-правни однос између налогодавца и пуномоћника. У погледу пуноважности, пуномоћје је независно од унутрашњег односа између властодавца и пуномоћника (уговор о налогу).⁹ *„Смисао пуномоћја је да суд и*

⁷ Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени гласник РС*, бр. 29/1978, 39/1985, 45/1989, 57/1989, 31/1993 и 18/2020.

⁸ Синиша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право*, Загреб, 2004, 338.

⁹ Александар Јакшић, *Грађанско процесно право*, Београд, 2006, 165.

прошивник у пошуйку треба да приме к знању радње пуномоћника и да према њему предузимају радње као да парницу води странка лично".¹⁰

У литератури се воде дебате о томе да ли је пуномоћје само по себи правни посао или парнична радња.¹¹ У том смислу, према процесном схватању, пуномоћје не представља по себи уговор о налогу између властодавца и пуномоћника, већ представља парничну радњу, овлашћење да пуномоћник заступа странку у поступку – адвокат на основу пуномоћја заступа странку, али радње адвоката делују као да их је странка сама предузела.¹² Према материјално-правном становишту, реч је о правном послу, јер се иначе не би могле разумети изјаве пуномоћника у поступку које су усмерене, на пример, на закључење судског поравнања. Чини се да пуномоћје има дуалистичку природу, јер садржи и процесне и материјално-правне елементе. Ово питање има практичну вредности за тему нашег рада. Ако се прихвати да је пуномоћје само парнична радња, тада нема места аргументацији да парнична радња може бити ништава због неког унутрашњег односа између странке и пуномоћника, у овом случају због сукоба интереса. Ако се прихвати да пуномоћје има и материјално-правна дејства, тада радње које су предузете од стране пуномоћника уз постојање сукоба интереса, могу остати без дејства, односно могу бити ништаве, непуноважне. У парници би то био случај када би адвокат заступао једну странку и умешача који се прикључио другој противној странци.¹³

3. Сукоб интереса код других правних института у грађанском процесном праву

У једној другој процесној ситуацији, ЗПП препознаје могућност сукоба интереса између странке и њеног законског заступника. Према одредби члана 81 став 2 тачка 2), суд ће поставити туженом привременог заступника нарочито ако постоје супротни интереси туженог и његовог законског заступника. Дакле, у оваквој ситуацији парнични суд се упушта у испитивање могућег сукоба интереса ради заштите парничне странке.

Институт искључења поступајућег судије такође представља радњу испитивања да ли поступајући судија има сукоб интереса у односу на

¹⁰ Боривоје Познић, Весна Ракић Водинелић, *Грађанско процесно право*, Београд, 2010, 165.

¹¹ Боривоје Познић, *Коментар Закона о парничном пошуйку*, Београд, 2009, 206.

¹² Kurt Schelhammer, *Zivilprozess*, Heidelberg, 2007, 609.

¹³ Б. Познић, 207.

неку странку. Чланом 67 ЗПП-а, предвиђено је да судија не може вршити судијску дужност, односно биће искључен из поступања, ако постоји такав сукоб интереса.

4. Закључно о пуномоћју и процесним радњама

Правилно пуномоћје представља процесну претпоставку за покретање и вођење поступка и за мериторно одлучивање.¹⁴ Међутим, става смо да утврђивање да је адвокат поступао у условима сукоба интереса само по себи не доводи аутоматски до одузимању дејства самом пуномоћју нити до ништавости процесних радњи које је предузео. Међутим, уколико се утврди да је сукоб интереса довео до неуредног заступања, злоупотребе процесних права, договорног поступања странака на штету других учесника у поступку или повреде права странке на делотворну правну помоћ, сматрамо да ваљаност таквих радњи може бити предмет преиспитивања у оквиру првостепеног поступка и поступка по правним лековима.

У стечајном поступку сукоб интереса адвоката може имати процесноправни значај када превазилази ниво етичке повреде и када је способан да утиче на процесни положај странке, обим или расподелу стечајне масе или равноправност поверилаца. У том смислу, постојање стварног сукоба интереса, његов утицај на процесно поступање, као и последице по интересе других поверилаца, представљају кључне критеријуме за оцену процесноправних последица таквог поступања. У том смислу, у ситуацијама у којима адвокат, након заступања стечајног дужника, презме заступање повериоца у истом или повезаном поступку, и при том постоји реална могућност коришћења поверљивих информација прибављених у претходном односу, ризик повреде права на правично суђење и права на приватност прелази праг етичке повреде и улази у сферу заштите из члана 6 Европске конвенције о људским правима.¹⁵

Осим процесних последица, сукоб интереса може имати свакако и репутационе ефекте. Клијент који сазна да његов адвокат истовремено делује у корист супротне стране губи поверење, што у професији заснованој на поверењу представља најтежу санкцију.

¹⁴ С. Трива, М. Дика, 339.

¹⁵ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода ..., *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и *Службени лист РС – Међународни уговори*, бр. 12/2010 и 10/2015.

5. Дисциплинска одговорност

Сукоб интереса повлачи дисциплинску одговорност, јер представља тежи облик повреде дужности адвоката у смислу члана 75 став 3 Закона о адвокатури. Према члану 22 Кодекса професионалне етике адвоката, адвокат не сме прихватити или наставити заступање ако постоји стварни или потенцијални сукоб интереса, нити сме да искористи поверљиве податке на штету клијента, које је од њега добио.

Дисциплинска одговорност се утврђује у поступку пред дисциплинским органима адвокатске коморе. Санкције које се могу изрећи код оваквог тежег облика повреде дужности адвоката су новчане казна или брисање из именика адвоката. Висина новчане казне за тежу повреду дужности и угледа адвокатури не може бити мања од тридесетоструког износа најниже награде за рад адвоката нити већа од шездесетоструког износа најниже награде, прописане тарифом која се примењује на дан изрицања дисциплинске мере. Мера брисања из именика адвоката може се изрећи на период од шест месеци до трајног губитка права на бављење адвокатуром.

6. Грађанскоправна одговорност за штету

Поред дисциплинске, адвокат може сносити и грађанскоправну одговорност према клијенту ако се докаже да је због поступања у сукобу интереса проузроковао штету. Основа одговорности у том случају јесте уговор о ангажовању адвоката и општа правила облигационог права о накнади штете.

Тако, уколико је адвокат због двоструког заступања открио поверљиве податке или поступао на начин који је ослабио позицију клијента у поступку, тај клијент може тражити накнаду стварне штете и изгубљене добити. У пракси, тешко је доказивање узрочне везе између сукоба интереса и конкретне штете, али се ова одговорност не може искључити уговором, јер би то било супротно јавном поретку и моралу.

7. Превенција и обавеза откривања постојећег или потенцијалног сукоба интереса

Једна од кључних професионалних обавеза адвоката јесте да идентификује и благовремено пријави постојање потенцијалног сукоба интереса. Поред тога, адвокат је у обавези да у наведеним случајевима одбије заступање. У сваком случају, чак и ако клијенти дају сагласност, адвокат не сме прихватити заступање уколико процени да би сукоб интереса могао утицати на његову способност да лојално и независно за-

ступа странку. У том случају обавеза адвоката је да одбије ангажман и препоручи другом адвокату да преузме предмет.

8. Посебност у стечајним поступцима

У стечајним поступцима, дисциплинска одговорност адвоката добија додатну димензију због јавног карактера овог поступка и интереса великог броја поверилаца. Поступање у сукобу интереса може утицати на равноправност учесника, а тиме и на правичност поступка. Са тог разлога, дисциплински органи Коморе треба да показују посебну пажњу при оцени оваквих случајева и да кроз праксу развијају јасне стандарде за препознавање и санкционисање сукоба интереса у стечају.

Закључно, последице сукоба интереса превазилазе поље етичких питања. Оне задиру у процесна права странака, поверење у правосудни систем и углед адвокатуре. Због тога је превенција, правовремено откривање и доследно санкционисање оваквих појава предуслов очувања интегритета адвокатске професије и поверења јавности у њену независност.

VI. Закључак

Сукоб интереса представља једно од најосетљивијих питања у адвокатској професији, а у оквиру стечајног поступка он добија додатну димензију услед сложености односа између стечајног дужника, поверилаца и других учесника. Стечај је поступак у којем се укрштају различити правни интереси, често супротстављени, па се захтева посебан ниво пажње и интегритета од стране адвоката.

Анализом конкретних ситуација може се закључити да сукоб интереса није увек лако уочљив, нити се може решавати механичком применом норми. Потребно је стручно расуђивање засновано на суштини односа поверења, као и поштовање етичких стандарда из Кодекса адвокатске етике и Закона о адвокатури. У том контексту, значајно је да адвокат не процењује само формалну већ и материјалну независност, тј. да избегне било какву ситуацију која би могла довести у сумњу његову лојалност клијенту или нарушити јавни углед адвокатуре.

Посебно је важно да адвокат који је претходно саветовао стечајног дужника, након отварања поступка, пажљиво процени да ли његово учешће у заступању повезаних лица или поверилаца може створити утисак пристрасности или открити поверљиве информације стечајног дужника. У случајевима када постоји ризик од повреде начела

поверљивости или лојалности, једино етички исправно решење јесте повлачење адвоката из поступка.

Јачање културе интегритета у адвокатури, као и развијање праксе превентивног препознавања потенцијалних сукоба интереса, представљају кључне предуслове за очување поверења јавности у професију. У том смислу, пожељно би било да Адвокатска комора Србије и коморе у њеном саставу развију смернице или мишљења која би адвокатима помогла у процени ризика од сукоба интереса у специфичним поступцима као што су стечај и ликвидација.

На крају, може се закључити да се суштина адвокатске етике у стечајном поступку не исцрпљује у познавању закона, већ у способности адвоката да у сваком појединачном случају процени границу између професионалне лојалности и потенцијалног сукоба интереса. Управо та свест и професионална аутономија представљају темељ поузданости адвокатури као саморегулишуће професије.

Ivan Todorović, PhD

attorney at law in Belgrade

Bojana Veselinović

attorney at law in Belgrade

CONFLICT OF INTEREST OF ATTORNEYS IN INSOLVENCY PROCEEDINGS:
WHO IS THE REAL CLIENT?

Summary:

This paper analyses the legal and ethical aspects of conflicts of interest of attorneys in insolvency proceedings, with particular focus on situations where an attorney, who previously represented the insolvency debtor, subsequently represents creditors or related entities. Based on the domestic regulatory framework, international professional standards, and Convention standards concerning the right to a fair trial and the protection of privacy, the paper examines the boundary between ethical violations and procedural legal consequences of conflicts of interest. Particular attention is given to the question whether, and under which conditions, an attorney's conduct in a conflict-of-interest situation may affect the validity of procedural acts and the equality of parties in insolvency proceedings.

The paper further analyses typical practical scenarios, including representation of the debtor before and after the opening of insolvency proceedings, representation of related entities, simultaneous representation of the insolvency administrator and individual creditors, and the issue of imputation of conflicts of interest to law firms. The paper argues that, in insolvency proceedings, conflicts of interest may go beyond disciplinary liability and acquire procedural significance, particularly where there is a risk that confidential information obtained from a former client

may be used to the detriment of that client or other participants in the proceedings. The paper concludes that prevention, early identification, and consistent sanctioning of conflicts of interest are essential for preserving the integrity of the legal profession, maintaining public trust in the judicial system, and ensuring the fairness of insolvency proceedings.

Key words: conflict of interest, legal ethics, insolvency proceedings, client-attorney privilege, effective representation, fair trial

Датум пријема рада: 25. јануар 2026.
Датум одобрења рада: 19. фебруар 2026.
ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД
УДК 340.131/.132(497.11)

Др Мирослав Пауновић
адвокат у Београду*

***LEX SPECIALIS* У СРПСКОМ ПРАВУ**

Сажетак:

У чланку се разматра примена законодавне технике потекле од латинске максиме *lex specialis derogat legi generali* у правном систему Србије. Преглед се заснива на новијој пракси доношења закона који се односе на појединачне пројекте од наводног посебног друштвеног значаја и јавног интереса; у овом контексту критички се анализира Закон о посебним поступцима ради реализације међународне специјализоване изложбе *EXPO BELGRADE 2027*, те Закон о посебним поступцима ради реализације пројекта ревитализације локације Генералштаба (са аутентичним тумачењем овог Закона). Аутор објашњава функцију института *lex specialis*, који је пре свега правило тумачења којим се отклањања несагласност између општих и посебних норми у правном поретку, те подвлачи да се у српској законодавној пракси овај метод користи као правна техника којим се одређени инвестициони подухвати изузимају из општег правног режима у његовим битним елементима. У раду се закључује да коришћење овог *ad hoc* законодавног приступа у конкретним случајевима не представља допуштено средство конкретизације општих норми, већ да се ради о пракси која доводи у питање начела владавине права, правне сигурности и заштите одређених друштвених вредности (као што је културно наслеђе).

Кључне речи: *lex specialis*, тумачење закона, законодавна техника, аутентично тумачење, уставне гаранције, владавина права, *ad hoc* закони, културно наслеђе, *EXPO 2027*, Генералштаб

* Главни и одговорни уредник *Бранича*
Електронска адреса аутора: paunovic.law@eunet.rs

I. Увод

1. Циљ разматрања

Правило *lex specialis derogat legi generali* (посебна норма дерогира односно има предност у односу на општу норму) је једно од основних правно-техничких правила за решавање сукоба правних норми у једном правном систему. Правило се примењује када постоји правна норма која на општи начин уређује одређену материју и посебна норма која тај општи режим допуњује или изузима у погледу неког специфичног односа.

У новијој законодавној пракси у Србији уочљива је тенденција да се, применом овог правила (које је првобитно служило у тумачењу прописа) усвајају посебни закони (названи, по правној латинској синтагми *lex specialis*, а у множини *leges speciales*) за уређивање посебних области или случајева тако да се они изузимају из општег режима (*leges generales*).

Ова законодавна техника, која иде даље од правила тумачења, није непозната у историји права и у упоредном праву. Међутим, у Србији је специфичност овог приступа у уређивању законодавне материје у томе што се посебан режим не ствара тако да важи за неодређени број случајева, већ се односи на појединачну инвестицију, пројекат, односно посао (дакле, може се рећи да се у таквој ситуацији ради о својеврсном *lex individualis*, о пропису који је „кројен“ за појединачан случај).

Ова ситуација намеће потребу да се разматра где се налази граница између примене *lex specialis*, као дозвољене законодавне технике и, са становишта Устава, проблематичног *ad hoc* нормирања које може угрозити начела владавине права и правне сигурности. Опрез је посебно важан ако се могу назрети, па чак и јасно видети, недопустиви мотиви законодавца да прибегава оваквом методу стварања оквира за реализацију појединих инвестиционих подухвата.

Даља разматрања су поткрепљена само неким примерима одступања од општих прописа у наведеним специјалним законима. Детаљна анализа и поређење превазилазила би, по обиму, оквире овог рада; но, и из таквог приказивања примера може се стећи увид у кључне недостатке покушаја законског нормирања осетљиве материје на начин који није правно прихватљив односно који је подложен оштрој критици са становишта права.

2. Појам *lex specialis*

Правило *lex specialis derogat legi generali* је, у изворном значењу, правило тумачења закона (када два акта уређују одређену област, а један

то чини конкретније, примењује онај који је специјализован за ту област, чиме се отклањају дилеме које могу настати у законодавном уређењу одређене материје). Но, синтагма *lex specialis* се користи и да се, услед нарочитих потреба, донесе посебан закон којим се одређена област уређује друкчије у односу на решење које се примењује на општи начин.

У класичној правној теорији *lex specialis* има три кључне карактеристике: *ајсџпракџносџ* (иако је ужег домашаја, норма мора бити општа по свом карактеру); *сисџемска џовезаносџ* (посебна норма претпоставља постојање опште норме на коју се ослања); и *доџунска фунџција* (посебна норма не укида систем, већ га прилагођава специфичним околностима).

Савремени континентални правни системи прихватају ово правило, али истовремено постављају уставне границе његове примене.

3. Примена и услови за коришћење технике *lex specialis*

Правило да посебна норма дерогира општу норму је средство решавања сукоба норми унутар правног система и користи се у тумачењу и примени закона; дакле, правило важи кад постоје неслагања између опште и посебне норме. Отуда, посебну позорност захтева ситуација када се специјална норма уводи у правни систем „наменски”, за конкретан случај, који ће тек да настане (што значи да се не уводи за неодређени број могућих будућих случајева, већ за примену у конкретним околностима које изискују, према мишљењу законодавца, изузеће из општег режима). Тада, када се односи на конкретан будући случај, правило *lex specialis* није метод тумачења прописа у случају сукоба општег и појединачног акта, већ уређивање конкретне ситуације унапред и то на начин да се она изузима из општег режима.

Услов да би се применило правило *lex specialis* је да постоји општи закон који уређује ширу област. Када се посебан закон доноси за будућу примену (када се не ради о правилу тумачења, већ се *lex specialis* користи у законодавној техници за накнадно друкчије уређивање одређене материје), потребно је да постоји и стварна потреба да се унапред створи конфликт између опште и специјалне норме и да се та специјална норма примени на неку ситуацију; тада се, дакле, не ради о правилу тумачења у случају сукоба опште и посебне норме, већ се прецизније уређује специфична област тако да се на њу примењује друкчији режим односно да се она изузме из општег режима.

4. *Lex specialis* у историји права и савременом упоредном праву

Римски правници су правили разлику између посебних и општих норми. Правило *lex specialis derogat legi generali* је примењивано у јуриспруденцији за разрешење сукоба општих и посебних правних норми. Познато је и да су у Римском праву *leges speciales* коришћени да се уреде ситуације које нису могле да се на одговарајући начин подведу под општу норму. Ту се није радило о изигравању општег закона, већ о омогућавању његове примене на конкретне случајеве и на ванредне ситуације; примена посебних закона је била ограничена: постојало је субјективно ограничење (закони су се односили на одређене провинције), – предметно ограничење (закони су се тicali пореза, судства, управе), а – постојало је и временско и циљно ограничење (закони су се односили на сузбијање одређених појава).¹

Савремени континентални правни системи прихватају ово правило као правило тумачења за решавање колизије норми у правном систему (немачко, француско и други цивилни системи, као и земље англосаксонског права). Међутим, ови системи истовремено забрањују доношење посебних закона за посебно нормирање конкретних ситуација тако да се поједини случајеви накнадно уређују тако да се изузимају из општег режима (дакле, као законодавна техника). Начелно је забрањено доношење такозваних „пројектних” *leges speciales* и такав приступ је изузетак, а не правило у упоредном праву.²

¹ У Римском праву постојали су бројни примери доношења посебних правних аката, којима су поједине провинције, као што су Сицилија, Македонија и Египат, биле уређиване на начин који је одступао од општих римских закона, нарочито у погледу управе, судства и пореског система (*leges provinciae*); поред тога, у изузетним околностима, доношени су и закони ограниченог важења, попут *lex Gabinia* из 67. године пре н. е. (пропис донет ради сузбијања гусарења у Средоземљу) в. А. Lintott, *Imperium Romanum: Politics and Administration*, Routledge, London–New York 1993, 30–36, 58–60; А. Н. М. Jones, *The Roman Economy*, Oxford University Press, Oxford 1974, 35–37. О. Станојевић, *Римско право*, Службени гласник, Београд, више издања, стр. 45–48 и 62–64.

² У Немачкој постоји изричита забрана „*Einzelfallgesetze*” (закони који уређују један конкретан случај). У Француској је *lex specialis* могућ, али не сме да се противи основним уставним начелима („*principes fondamentaux*”) пример је посебан закон (2019-803) за обнову катедрале Нотр Дам после катастрофалног пожара (*Loi n° 2019-803 du 29 juillet 2019 pour la conservation et la restauration de la cathédrale Notre-Dame de Paris*, *Journal Officiel de la République Française n° 175*). У САД је посебним законом уређена ситуација изазвана ураганом *Кајџупин* (*Hurricane Sandy Relief Bill*, донет 6. јануара 2013. године, после тзв. *Hurricane Sunday*).

II. Опште норме у Србији о примени правила *lex specialis*

Lex specialis derogat legi generali као правило тумачења није изричито уређено прописима у Србији; оно почива на општим правилима тумачења, разрађеним у правној теорији и пракси.

Међутим, ослонац за ово правило тумачења правних норми налази се и у Уставу, као и у законима Републике Србије; ово важи и за коришћење правила *lex specialis* за доношење закона којима се нека област унапред изузима из општег правног режима који важи у одређеној материји.

1. Уставне норме

Устав Републике Србије³ не помиње изричито појам *lex specialis*, али садржи више одредби које посредно одређују границе његове примене у случајевима када се доносе посебни закони којима се нека материја изузима из општег режима.

Устав, најпре, прописује целовитост правног система и владавину права, као основна уставна начела. Ово значи да свака норма мора бити у складу са Уставом и општим законима. У уставне норме којима се одређују оквири примене метода *lex specialis* када се тим путем у правни систем уносе нови закони спадају одредбе о владавини права (чланови 1 и 3 Устава), подели власти (члан 4), о људским правима, гаранцијама тих права и забрани ограничења људских права (чланови 18 и 19), могућностима ограничења и о примени начела пропорционалности у таквим случајевима (члан 20) и др.; у конкретним ситуацијама из скорашње законодавне праксе долази и до разматрања примене уставних норми о заштити културног наслеђа (члан 89) и др.

Из набројаних уставних норми произилази да примена правила *lex specialis* може бити прихватљива са становишта Устава само ако се тиме не дерогира суштина Уставом заштићених права и системских закона који конкретизују та јемства; уставни принципи целовитости правног поретка и владавине права, као и друге уставне норме, подразумевају да се нови закони применом метода *lex specialis* не могу доносити на начин који би кршио уставне одредбе.

2. Законска правила

У разматрању прописаних норми (закони, уредбе, правилници) које се могу односити на примену технике *lex specialis* треба узети у обзир

³ Устав Републике Србије – Устав, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021.

правила о припреми и доношењу закона (о припреми закона, предлагачима закона, јавним расправама, образложењима и другим прописаним елементима законодавне процедуре).

Законодавац мора да образложи сврху и разлоге за доношење сваког закона (укључујући и посебног), те да нарочито образложи шта је јавни интерес за његово усвајање.⁴

Истина, Устав и законодавне процедуре не захтевају да се изричито у образложењу закона мора навести да се он доноси „ради јавног интереса”, јер се он подразумева у самој потреби за законским уређивањем одређене области, али се очекује да образложење обухвати и овај сегмент како би се појаснила сврха нове законске регулације. Ово је, тим пре, неопходно код доношења *lex specialis*, јер се његовим доношењем на одређени начин одступа од основног јавног интереса који је наведен као разлог за доношење општег акта; требало би да тај посебан јавни интерес, односно мотив за уређивање изузетка од онога што је општи јавни интерес, буде посебно приказан и на одговарајући начин објашњен.

III. Примери примене и (зло)употребе технике *lex specialis* у конкретним случајевима

У последње две године у Србији су донета два *leges speciales*, који, због своје природе, па и мотива доношења, носе епитет „специјални”. Ради се о Закону о посебним поступцима ради реализације међународне специјализоване изложбе *EXPO BELGRADE 2027*,⁵ те Закону о посебним

⁴ На платформи Владе Србије за управљање јавним политикама (prigupnici.rsjr.gov.rs) приказани су основни принципи, садржани у прописима, који у процесу доношења закона треба да буду испуњени; поред тога што је приказан законодавни и институционални оквир у којем законодавна активност може да се одвија дат је преглед прописа који се у тој области примењују: Закон о Народној скупштини (*Службени гласник РС*, бр. 9/2010), Пословник Народне скупштине (*Службени гласник РС*, бр. 32/2002-пречишћен текст и 57/2003), Закон о Влади (*Службени гласник РС*, бр. 55/2005 ... 44/2014 и 30/2018 – др. закон) и др.; приказан је и процес израде прописа (почев од иницијативе и планирања израде прописа до усвајања); назначено је да се мора извршити анализа ефеката прописа (од анализе постојећег стања, преко дефинисања општих и посебних циљева за доношења прописа, до анализе ризика); те истакнута обавеза консултовања јавности (кроз различите облике у које спада, пре свега, јавна расправа).

⁵ Закон о посебним поступцима ради реализације међународне специјализоване изложбе *EXPO BELGRADE 2027* – Закон о *EXPO 2027*, *Службени гласник РС*, бр. 99/2023 и 91/2025.

поступцима ради реализације пројекта ревитализације локације Генералштаба.⁶ Народна скупштина је, одмах по усвајању овог другог Закона, донела и његово аутентично тумачење, што је посебно проблематизовало потребу и начин његове припреме и усвајања.

Критичко разматрање примене технике *lex specialis* у конкретним случајевима захтева поређење текстова посебних закона са законима који на општи начин уређују материју планирања и изградње објеката, јавних набавки и заштите културних добара и друге области. Треба сагледати и како је приказан јавни интерес за доношење ових посебних закона. Исто тако, потребно је размотрити и повреде норми о законодавном поступку, које су учињене посебним законима, односно начином њиховог доношења. При овој анализи упутно је позвати се на одредбе општих закона које посебни закони мењају, са оценом ефеката измена односно одступања са становишта противправности.

1. Закон о посебним поступцима за EXPO 2027

а) Ојшће о обухваћу Закона

Закон о EXPO 2027 који генерално изузима примену Закона о планирању и изградњи⁷ стварајући посебан „амбијент” у погледу процедуре градње објеката у оквиру EXPO комплекса (– могућност употребе објеката без уобичајене употребне дозволе на одређени период, – издавање привремених решења за грађевинске дозволе, и др.). Дакле, неке одредбе омогућавају брже издавање дозвола и пуштање објеката у употребу без пуне примене свих процедура из општег ЗПИ.

Исто тако, ни стандардне процедуре јавних набавки, као и права на правну заштиту из Закона о јавним набавкама⁸ формално не важе за велике уговоре у оквиру EXPO 2027. Овај *lex specialis* је праћен и Владином уредбом⁹ која даље разрађује концепт и омогућава једноставније јавне набавке (у погледу рокова, итд.), што такође суспендује примену

⁶ Закон о посебним поступцима ради реализације пројекта ревитализације и развоја локације у Београду између улица Кнеза Милоша, Масарикове, Бирчанинове и Ресавске Закон о Генералштабу, *Службени гласник РС*, бр. 96/2025 и 108/2025 – аутентично тумачење.

⁷ Закон о планирању и изградњи ЗПИ, *Службени гласник РС*, бр. 72/2009, ... 62/2023 и 91/2025.

⁸ Закон о јавним набавкама ЗЈН, *Службени гласник РС*, бр. 91/2019 и 92/2023.

⁹ Уредба о правилима поступка набавке добара, услуга или радова потребних за реализацију међународне специјализоване изложбе EXPO BELGRADE 2027 – Уредба за EXPO, *Службени гласник РС*, бр. 8/2024.

општих правила о јавним набавкама за *EXPO 2027* пројекат. Кључне одредбе Уредбе су да се поступак набавке уређује директно у овом подзаконском акту, а не кроз ЗЈН, да су прагови за обавезно објављивање позива и услови много виши него у општем правном систему (на пример, веће су вредности послова за које се мора објавити позив), те – да није предвиђен минимум за рокове за подношење понуда, што омогућава скраћивање према потребама. Ове промене значајно умањују уобичајене захтеве за конкурентност и транспарентност у јавним набавкама које су иначе прописане ЗЈН. Овај новоуведени систем у погледу пројекта *EXPO 2027* је проблематичан и зато што не постоји могућност правног оспоравања одлука о додели уговора пред надлежни органима.

Поред тога, иако је у питању законска материја, Влада Србије је донела и наведену посебну Уредбу којом се регулишу јавне набавке у вези са реализацијом изложбе *EXPO 2027*.¹⁰

б) Дерогиране одредбе оштих закона

1) Дерогирање Закона о планирању и изградњи

Закон о *EXPO 2027* уређује услове, критеријуме, начин и поступак за реализацију *EXPO 2027*, као и изградњу инфраструктуре и пратећих садржаја у оквиру плана за *EXPO 2027* (члан 1 став 1). На основу овог почетног става, предвиђена су знатна одступања од општих норми ЗПИ у погледу изградње комплекса *EXPO 2027*.

Према ЗПИ, објекат се може користити искључиво након издавања употребне дозволе (члан 154). Чланом 158 ЗПИ су прописани услови за издавање употребне дозволе; прописана забрана коришћења објекта без употребне дозволе. Закон о *EXPO 2027* дерогира све наведене одредбе ЗПИ тако што дозвољава привремено коришћење објекта у *EXPO* комплексу без употребне дозволе до 24 месеца, а на основу позитивног техничког прегледа (измењен члан 13). Поред тога, посебан Закон предвиђа да се могу издавати привремене грађевинске дозволе за

¹⁰ Уредба, између осталог, предвиђа да су лимити за спровођење поступака набавке за које се објављује позив за подношење понуда свим заинтересованим лицима 12 милиона динара за добра и услуге и 24 милиона динара за радове; за набавке мање вредности понуде се прикупљају тако што наручилац бира привредне субјекте који су „према сазнањима наручиоца и на основу резултата истраживања тржишта способни да изврше набавку”, те њима доставља позив за достављање понуда. У Уредби стоји и да наручилац, када за набавку добара, услуга и радова вредности преко наведених лимита расписује јавни позив, уговор додељује економски најповољнијој понуди на основу цене или односа цене и квалитета односно трошка и квалитета.

постављање и уклањање павиљона учесника изложбе, а уз захтеве се неће тражити локацијски услови. Ово практично значи одступање од битних одредби ЗПИ који, у нормалним околностима, захтева, како је наведено, завршени поступак за употребну дозволу пре стављања објекта у употребу. У питању је привремена суспензија појединих процедура из општег закона како би се омогућио бржи процес реализације ЕХРО комплекса.

У погледу издавања дозвола ЗПИ прописује да се поступак води по захтеву странке, а да се примењују редовни управни рокови (чланови 8, 135 до 139). По Закону о ЕХРО 2027 сви поступци се воде као хитни, органи су дужни да поступају „без одлагања”, а сви поднесци „ослобођени су плаћања такси и накнада, њо било ком основу” укључујући и допринос за уређивање грађевинског земљишта (чланови 2 и 12). Ефекат оваквог посебног регулисања је да се посредно дерогирају сви управни рокови и захтеви из ЗПИ, те се ограничавају или укидају процесне гаранције. Посебно се у овом погледу издваја одредба допуњеног члана 8 Закона о ЕХРО 2027 по коме се грађевинска дозвола може издати и пре окончања поступка уређења имовинско-правних односа, док ЗПИ као опште правило прописује да се као услов за дозволу за изградњу захтева и доказ о решеним имовинским односима (члан 135 став 1 тачка 6).

Иако ЗПИ и даље формално важи, *lex specialis* за ЕХРО 2027 омогућава: да државни органи делују по специјалним условима и критеријумима у планским процедурама, те да се планирање и изградња комплекса ЕХРО одвија по посебним правилима, а не према општим правилима; за ЕХРО пројекат се могу користити посебни нацрти плана или скраћена процедура за сагласности, изградњу и употребу, што значи да се стандардне фазе ЗПИ (план дозвола употребна дозвола) могу прескочити или задржати у скраћеном виду.

Иако се не наводи да посебан закон изричито суспендује цео ЗПИ, ефекат је да ЕХРО пројекат функционише у практично другачијем правном режиму него што би био случај по општем закону.

2) Дерогирање Закона о јавним набавкама

ЗЈН прописује обавезну примену његових одредби у набавкама робе и услуга у јавном сектору, одређује рокове за поступке и предвиђа правну заштиту односно обезбеђење примене прописаних норми (члан 2, 52 до 55, 214 до 220). Међутим, Закон о ЕХРО 2027 у члану 14 прописује да се за набавке ради реализације изложбе ЕХРО 2027 „неће примењивати одредбе закона којима се уређују јавне набавке”. Влада је

донела Уредбу¹¹ којом је прописала специјална правила за јавне набавке за пројекте који се односе на изградњу комплекса *EXPO 2027*, што значи друкчије од оних прописаних у ЗЈН. Та Уредба: укида обавезу поштовања одређених рокова; омогућава скраћене или поједностављене поступке (што се уобичајено не дозвољава код спровођења јавних набавки према општем закону).

У ову групу спорних решења *lex specialis*-а за *EXPO 2027* спада и овлашћење које је држава предвидела за саму себе као инвеститора – да приватним лицима, која сама одабере, може на одређено време да повери управљање неким објектом у комплексу изложбе, а то лице ће моћи само да га користи или да га издаје даље у закуп. Као један од метода овог „давања” наводи се и могућност „*давања у закуп нейосредном погодбом испод тржишне вредности*” (измењен члан 8). Ово овлашћење отвара могућност за произвољну примену поступка давања објеката у закуп, па и за коруптивне радње.

2. *Lex specialis* о Генералштабу

а) *Општије о обухваћу Закона*

Закон о Генералштабу омогућава специјалну регулативу за реализацију пројекта развоја комплекса *Генералштаб* у центру Београда која отклања примену општих правила из ЗПИ; такође је предвидео и дерогацију општих правила за заштиту културног добра из Закона о заштити културног наслеђа.

Закон о Генералштабу садржи 12 чланова који уређују основе, критеријуме, начин и процедуре реализације пројекта ревитализације и развоја локације у Савском венцу у делу који се односи на комплекс заштићен као културно добро (Генералштаб). Кључне одредбе Закона су: пројекат се проглашава пројектом од значаја за Републику Србију, а његова изградња јавним интересом (члан 2 став 1, члан 4 став 3 и др.), сви органи и институције који врше јавна овлашћења дужни су да „*без одлагања издају акће из своје надлежности*” у вези са пројектом (члан 2 став 2, члан 4 став 3 и др.), омогућено је издавање грађевинске дозволе пре окончања одлуке о имовинским правима (на пример, пре окончања поступка експропријације), формирање планских докумената врши се по специфичним правилима.

¹¹ Уредба за *EXPO 2027*, Службени гласник РС, бр. 8/2024.

б) *Одступања од оштрих закона*

1) Поништавање одредби Закона о заштити културног наслеђа

Закон о Генералштабу суспендује или дерогира одређене заштитне норме Закона о културном наслеђу¹² у погледу комплекса Генералштаба (на пример, статус заштићеног добра може да се мења да би се омогућила реконструкција и рушење постојеће структуре односно објекта).

Према Закону о културном наслеђу културна добра уживају посебну заштиту (члан 6), одредбе чланова 41, 42, 69 и др. одређују мере заштите културних добара (посебно се забрањују рушење и измена културног добра), а уклањање културног добра је могуће само изузетно, у строгој процедури (члан 105 и др.). Но, Закон о Генералштабу дерогира ове одредбе Закона о културном наслеђу и одређује да се подухват на који се тај посебни Закон односи проглашава пројектом од значаја за Републику Србију (члан 2 став 1) и омогућава такозвана ревитализација пројекта без обзира на претходни режим заштите; наиме, одредбом члана 3 тачка 2 овог посебног Закона објекат Генералштаба се третира као „опасна рушевина” тврдњом да су та зграда и други објекти уз њу „значајно оштећени приликом бомбардовања НАТО авијације 1999. године и који се ... налазе у стању које прети њиховим даљим оштећењем, односно уништавањем услед чега је онемогућено њихово коришћење у складу са њиховом природом и наменом што ствара несразмерне тешкоће финансијске и друге природе и доводи у питање њихову сврсисходну обнову” (члан 3 тачка 9). На основу овакве тврдње, Закон претходну одлуку (Службени гласник РС, бр. 115/05) о утврђивању ових зграда за споменик културе проглашава ништавом и „смајра [се] да објекти на локацији нису стекли својство ниш и имају стајус културног добра” (члан 9 став 3). Ова „правна гимнастика” из Закона о Генералштабу је у директној супротности са одредбом Закона о културном наслеђу по којој је културно наслеђе „у опасности ако је изложено ризику уништења, нестајања, озбиљном нарушавању интегритета, или оштећења”, те да „има приоритет у спровођењу мера заштите” које треба да обезбеде надлежни државни органи (члан 71). Дакле, посебан Закон о Генералштабу директно укида одредбе Закона о културном наслеђу које прописују заштиту културних добара и забрану уклањања односно промене културног добра мимо строгог поступка; систем заштите из Закона о заштити културног наслеђа (који иначе захтева стручне процесе за евентуалну измену статуса) законодавац је „премостио” помоћу *lex specialis*-а на начин да идеја о „опасној рушевини” постане правни основ

¹² Закон о културном наслеђу, Службени гласник РС, бр. 129/2021.

за модификацију статуса и могућу изградњу нових објеката на месту заштићеног културног добра.

Посебан „куриозитет“ овог Закона је што, практично, има ретроактивно дејство, јер поништава одлуку Владе из 2002. године о проглашавању Генералштаба за културно добро тако што се сада прописује да овај објекат никада није ни имао статус културног добра. Према Уставу, ниједан закон не може имати повратно дејство (члан 197). Мотиви за овакво решење су посебно упитни, јер представљају покушај опструирања других поступака које воде надлежни органи у вези са уклањањем заштите Генералштаба као културног добра.

Може се говорити и о томе да је овај *lex specialis*, којим се одузима својство културног добра Генералштабу, заправо управни акт, чиме се руши и уставно начело поделе власти (законодавна власт се меша у надлежност извршне власти), те начело владавине права.

2) Одступање од одредби Закона о планирању и изградњи

Lex specialis за Генералштаб претпоставља и укидање општег режима издавања грађевинских дозвола из ЗПИ тако што омогућава надлежном органу да изда дозволу пре правноснажног окончања поступка разрешења имовинско-правних односа (члан 6), а ЗПИ у својим правилима захтева испуњење овог услова (чланови 135, 148 и др.). По посебном Закону, прописане процедуре у погледу рокова и услова из ЗПИ (чланови 45, 47 и низ других) су измењени (скраћени) односно прилагођени подухвату – у погледу јавног увида (кратак рок за јавни увид 15 дана уместо обавезног рока од 30 дана), експропријације, јавне расправе, урбанистичког планирања (типови планова и контрола) и других корака који су обавезни по ЗПИ.

3) Аутентично тумачење Закона

Народна скупштина Србије донела је и аутентично тумачење Закона о Генералштабу.¹³ Овим тумачењем се утврђује да објекти Генералштаба „*нису сћекли сћајшус културној добра у смислу закона*“. Аутентичним тумачењем је, наиме, предвиђено да се не примењује наведена

¹³ Закон о посебним поступцима ради реализације пројекта ревитализације и развоја локације у Београду између улица Кнеза Милоша, Масарикове, Бирчанинове и Ресавске Закон о Генералштабу, *Службени гласник РС*, бр. 108/2025-аутентично тумачење. У складу са чл. 99 ст. 1 тач. 2 Устава, аутентично тумачење закона даје Народна скупштина. Пословник Народне скупштине у чл. 194-196 разрађује поступак давања аутентичног тумачења, при чему скупштински одбори имају искључиво саветодавну улогу у том процесу.

одлука Владе из 2020. године којом је простор на коме се налази Генералштаб раније проглашен културно-историјском целином. Ово је требало да доведе до брисања статуса културног добра за објекте на локацији, а Републички геодетски завод и установе заштите културног наслеђа су обавезане да то и спроведу у својим регистрима.

Генералштаб је, заправо, имао „дуплу заштиту” – као објекат који се сматра културним добром и као објекат на простору који се сматра културно-историјском целином.¹⁴ Закон о Генералштабу је припреман и усвајан „на брзину”, те је предлагачима промакло да укидањем заштите објекта Генералштаба као културног добра није укинута и његова заштита као објекта који се налази на културно-историјској целини. Аутентично тумачење је покушај да се накнадно исправи овај „пропуст”, јер је *lex specialis* очигледно усвојен без сагледавања чињеница и релевантне документације.

Међутим, аутентичним тумачењем су начињени даљи противправни потези. Скупштина је тумачила и оно што не пише у Закону, односно тумачењем није утврђиван смисао одредби које се тумаче (не објашњава се шта пише у Закону), већ је практично нова одредба „учитана” у Закон; овим се мења правно дејство Закона који је усвојен само неколико дана раније. Смисао аутентичног тумачења је да разјасни неке одредбе закона, а не да се тај поступак користи да би се закон променио односно допунио. У овом конкретном случају, аутентично тумачење је злоупотребљено тако да би се дејства *lex specialis*-а проширила, у погледу укидања заштите културног добра, на додатне објекте и много већи простор у центру Београда. Заправо је аутентичним тумачењем допуњен Закон о Генералштабу, а то је могуће учинити једино по посебној законодавној процедури.

Да ли је аутентично тумачење општи акт (који би подлегао и оцени сагласности са Уставом)? Из праксе Уставног суда произилази да овај Суд одбацује захтев за оцену уставности и законитости аутентичног тумачења.¹⁵ Међутим, доминантан став у теорији је да је аутентично

¹⁴ На простору уз Улицу кнеза Милоша односно који је омеђен улицама Кнез Милошевом, Немањином, Ресавском и који је проглашен културно-историјском целином, налази се 15 објеката који се сматрају културним добрима – аутентичним тумачењем угрожени су, између осталог, Вазнесењска црква, зграда Владе, Министарство спољних послова, Југословенско драмско позориште, Амам кнеза Милоша, Студентски културни центар (бивши Официрски дом), касарна Седмог пука и др.

¹⁵ Став у одлуци Уставног суда у вези са одлуком Скупштине Београда о даљинском снабдевању града топлотном енергијом са образложењем да „...*Ауџентично*

тумачење закона, које доноси Скупштина, општи акт.¹⁶ Упориште за овај преовлађујући став се налази у одредбама Закона о Народној скупштини по којима ово законодавно тело има надлежност не само да доноси законе, већ и да их аутентично тумачи.¹⁷ Ово потврђује да аутентично тумачење има снагу закона, јер га доноси исти орган који закон и усваја.

Аутентичним тумачењем Закона о Генералштабу се потврђује потпуна дерогација Закона о заштити културног наслеђа. Увођењем „комбинације” са „аутентичном интерпретацијом” огољено је приказан законски разлог да се Генералштабу одузме статус културног добра и да се на овај инвестициони подухват не примењује Закон о културном наслеђу нити Закон о културном добру.

4) Уговор са америчким инвеститорима

Уговор који је држава Србија закључила са страним инвеститором у вези са коришћењем простора Генералштаба, строго узев, превазилази границе овог рада. Међутим, садржај уговорног аранжмана, његове специфичне одредбе и правна техника уклапају се у укупан „правни конгломерат” који је уоквирио покушај овог инвестиционог подухвата и разјашњавају не само потребу законодавца да донесе посебан Закон о Генералштабу, већ огољују и разлоге који су га навели да то учини на одређени начин (хитност, кршење законских гаранција за очување културног наслеђа и законски одређених поступака за укидање својства културног добра, и др.).

Анализа уговора између страног партнера и Републике Србије показује више интересантних аспеката, од којих ваља, у контексту разматрања посебног закона, указати на неколико.

тумачење нема карактер самосталној општој акци, па не може бити предмет оцењивања уставности и законитости од стране Уставној суду – в. на <https://sirius.rs/praksa/uvaBIQ>

¹⁶ Има и стручних радова који наводе да аутентично тумачење није општи акт, односно да не постоји обавеза да се по њему поступа – о овим питањима в. Радован Безбрадица, „О правној природи аутентичног тумачења закона”, *Архив за правне и друштвене науке*, 2019,

¹⁷ Закон о Народној скупштини у чл. 16. тач. 7 у надлежност Скупштине, као носиоца уставотворне и законодавне власти, ставља доношење закона (у одредби се доношење аутентичног тумачења закона не помиње). Закон предвиђа и да народни посланик може предложити аутентично тумачење (чл. 40). У чл. 53 који уређује поступке за доношење аката, у тач. 9 је наведено да Скупштина поступа и у аутентичном тумачењу закона.

Саговорач државе Србије у погледу инвестиције на подручју Генералштаба формално је америчко предузеће *Atlantic Incubation Partners LLC*. Уговор је, по изричитој одредби, поверљиве природе, те није јавно доступан.¹⁸ По уговорном аранжману, Србија је требало да простор Генералштаба ослободи за изградњу више објеката (хотел и други садржаји).¹⁹

Србија је инвестиционим уговором преузела неке обавезе које су непосредни разлог за припрему и усвајање Закона за *EXPO 2027*. Наиме, Србија се обавезала да укине обележје културног добра за комплекс Генералштаба и то „на начин који је задовољавајући” за страног партнера. Уз исту формулацију у погледу оцене друге уговорне стране да ли је Србија испунила уговорну обавезу држава је преузела и обавезу да изврши радове на рушењу објеката у комплексу.²⁰ Србија је преузела и низ других обавеза, које су и директно унете у сам *lex specialis*.²¹ Србија

¹⁸ Уговор није јавно доступан (држава као партнер се придржава онога што је прихватила уговором – да се аранжман сматра поверљивим, те га није објавила ни у службеном гласилу, нити на други начин који би обезбедио доступност јавности), али се његови кључни елементи могу пронаћи у истраживачким прилозима на страницима независних домаћих часописа. Преовлађујући интерес у овом предузећу, према изјавама српских званичника, а то произилази и из околности које прате аранжман, има близак рођак личности на врху америчке администрације. Текст уговора усвојен је закључком Владе Србије у фебруару 2024. године, а уговор је потписан 13. маја 2024. године.

¹⁹ У уговорној документацији се набраја да ће на простору Генералштаба бити саграђене три куле од 30 спратова висине од 135 метара, а да ће максимална унутрашња површина објеката бити 280.000 м² (брuto), од чега ће 187.000 м² бити намењено за станове, 8.500 м² за хотел, а за музеј 3.000 м², за остале намене (продајни објекти) биће намењено 7.500 м², те да ће паркинг изнад земље имати 74.000 м².

²⁰ У уговорном аранжману је предвиђено више обавеза које Србија мора испунити пре него што амерички инвеститор приступи парцелама и то „на начин који је задовољавајући за *стратешкој партнеру*”. Међу њима је и обавеза државе да потпуно поруши све постојеће објекте над земљом и под земљом (подруме, тунеле, бункере, неексплодирана убојна средства), да припреми извештај о заштити животне средине који ће показати да је „*еколошка санација завршена или није йо-шребна*”.

²¹ Између осталог, тражи се и да буде обезбеђена сагласност Комисије за заштиту конкуренције и Комисије за контролу државне помоћи, те да буде усвојен регулациони план који ће бити подобан за директно издавање грађевинске дозволе. Предвиђено је и да пројекат новог комплекса неће бити предмет било каквог архитектонског конкурса. Држава је требало да донесе и одлуку којом се пројекат предузећа стратешког партнера за комплекс проглашава пројектом од посебног значаја за Републику Србију.

је дала уговорном партнеру и низ изјава и уверавања, те гарантовала да су она тачна и истинита.²² Све ове обавезе имају посебан значај када се има у виду да је испуњење обавеза Србије орочено до маја 2026. године, те да, ако држава те обавезу не испуни, уговор предвиђа право америчке стране да она „*до свом нахођењу*” једнострано раскине уговор и да наплати унапред одређене огромне трошкове услед раскида.²³

Основни елеменат концепта је и договор да ће Србија и страни партнер закључити још један уговор (такође поверљиве природе) о томе да ће инвестициони подухват спровести преко заједничког предузећа у коме ће страни партнер имати далеко већи утицај и улогу такозваног „стратешког партнера”.²⁴

Посебан, и индикативан, куриозитет овог уговорног аранжмана је да се држава обавезала да ће дати земљиште за изградњу објеката на комплексу Генералштаба у закуп без накнаде на период од 99 година.²⁵ Међутим, овај аспект односа страна показује да је у питању симулован уговор. Наиме, стране уговору дају привид да се ради о послу закупа земљишта, али се из одредби које следе овом углавку заправо види да амерички партнер има опцију да закуп претвори у право својине, такође без накнаде. Ово показује да је дисимулован уговор заправо уговор о поклону непокретности.

Значајна карактеристика уговорног аранжмана Србије са стратешким партнером је да стратешки партнер може да уступи уговор повезаном

²² У уговору је коришћен англосаксонски концепт такозваних изјава и тврдњи које држава даје уговорном партнеру, са уговорном гаранцијом да су оне тачне. Између осталог, у овом погледу Србија је тврдила да се не води судски или неки други поступак у вези са предметом аранжмана, као и то да не постоји ниједна околност или назнака да би се овакви поступци могли водити против заједничког предузећа које ће бити основано. Међу овим тврдњама односно гаранцијама је и изјава Србије да ниједан функционер државе који учествује у преговорима или уговарању подухвата није под санкцијама, те да није прекршио неки локални закон о борби против корупције.

²³ У ове трошкове спадају они које је амерички партнер имао у вези са стицањем удела у заједничком друштву и раскидом уговора, с тим да је укупна одговорност државе ограничена на 50 милиона евра.

²⁴ Уговорни партнер Србије у овом уговору о формирању заједничког предузећа је *Atlantic Incubation Partners LLC* односно *Affinity Global Development*. Удео страног партнера у заједничком друштву је 77,50% док преостали удео од 22,50% има Србија. Оснивачки капитал је 10.000 евра, а стране га уплаћују према сразмери удела.

²⁵ Србија се већ у преамбули обавезала да да у закуп земљиште на парцелама у Београду у комплексу Генералштаба на 99 година, те да право закупа упише у Катастар непокретности и то без икаквих терета.

лицу у Уједињеним Арапским Емиратима и то без сагласности Србије. Из овог се закључује да је намера била да се седиште друштва, односно центар његовог пословања, „измести” из Србије. У овом смислу се може и разумети назнака из преамбуле инвестиционог уговора која истиче да је уговор закључен у складу са Споразумом о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Уједињених Арапских Емирата из 2013. године.²⁶

Из свега што се може сазнати о уговору произилази да су предлагачи Закона о Генералштабу издејствовали да се у тај посебан Закон унесу одредбе које се тичу обавеза државе Србије које је преузела уговорима са стратешким партнером за реализацију инвестиционог подухвата на простору Генералштаба.

V. Кључне критике приступа

Lex specialis може бити коришћен, најпре, као правна техника за решавање колизије прописа, као и за уређење специфичних друштвених потреба. Међутим, овај други приступ мора бити одговорно спроведен у складу са основним уставним поставкама. Да ли је то случај у разматраним ситуацијама са законодавним уређењем подухвата *EXPO 2027* и Генералштаб? Недвосмислен је одговор да су те законодавне интервенције далеко од прихватљивих и са становишта права.

Поред онога што је већ речено, треба поновити односно сажети у чему се састоје критике приступа који је коришћен.

1. Недозвољени правни ефекти

Анализа околности везаних за доношење и ефекте *EXPO 2027* и Закона за Генералштаб указује да специфичне одредбе унете у правни систем путем ових *leges speciales* сигурно доводе до мање стручне контроле у доношењу и извршењу посебних прописа, до смањеног учешћа јавности и скраћених процедура, а што не сме бити типично за законско уређивање изузетно значајне материје. Овакви поступци могу бити искоришћени (и очигледно се и користе) за омогућавање пројеката који се спроводе из искључиво комерцијалних разлога или из других мотива који не морају бити друштвено оправдани, а који би иначе били блокирани постојећим правилима о пројектовању, изградњи, урбанизму и заштити културних добара.

²⁶ Закон о ратификацији Споразума о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Уједињених Арапских Емирата, *Службени лист РС – Међународни уговори*, бр. 3/2013.

Негативни уставно-правни ефекти ових посебних Закона могу се сагледати анализом њихове несагласности са уставним начелима.

Према члану 1 Устава „Република Србија је држава заснована на владавини права...”. Овај уставни стандард подразумева: општост и предвидљивост правних норми, једнакост правног режима за исте ситуације, и забрану *ad hoc* законодавства без оправданог разлога. Оцена Закона о ЕХРО 2027 са овог становишта је да он јесте *ad hoc* пропис, али је везан за временски ограничен догађај. С друге стране, Закон о Генералштабу представља још озбиљнији проблем, јер се односи на једну локацију и један пројекат, без ограничења временске димензије.

Члан 3 Устава, који се односи на начело владавине права, прописује да се „[в]ладавина права остварује [се] слободним и нејосредним изборима, уставним јемствима људских и мањинских права, поделом власти, независним судством...”. У овом смислу *lex specialis* је дозвољен само ако се њиме не „празни” садржај норми Устава и системских закона. Јасно је да се Законом о ЕХРО 2027 дерогира прописана процедура, што није прихватљиво чак и ако је то привремено и пропорционално. Оно што прописује Закон о Генералштабу је, са овог становишта, такође недопустиво. Ова два *leges speciales* не прилагођавају општи систем, већ га у целини суспендују, што није допуштено.

Устав у члану 18, који се односи на ограничење људских и мањинских права, предвиђа да се људска права непосредно примењују, те да се „[з]аконом [се] може прописати начин остваривања права, само ако је то Уставом изричито предвиђено или ако је то неопходно за остварење појединој права збој његове природе”. При том је посебно наглашено да „закон ни у ком случају не сме да ушине на суштинину зајемченој права”. Устав, дакле, не дозвољава укидање права ни у каквој ситуацији, нити из било каквог разлога. А то посебан Закон о ЕХРО 2027, као и Закон о Генералштабу директно чине.

Из наведене уставне норме произилазе: право на учешће јавности у законодавном процесу, право на правну сигурност, право на културно наслеђе (као колективно право). Анализа конкретних посебних закона са овог становишта показује следеће: оба закона су ограничила учешће јавности, њихови ефекти су фактичко укидање процедура изградње објеката и јавних набавки, док је ефекат Закона о Генералштабу и занемаривање културног наслеђа (овај Закон не „уређује начин” остваривања права, што омогућава Устав, већ у потпуности укида садржај права).

Устав у члану 20 (који се односи на ограничење људских права) прописује и обавезу поштовања тзв. пропорционалности. Ово значи да

ограничења права морају бити: законом прописана, нужна и – сразмерна циљу:

„Људска ... права зајемчена Уставом могу законом бити ограничена ако ограничења допушта Устав, у сврхе ради којих га Устав допушта, у обиму неопходном да се уставна сврха ограничења задовољи у демократском друштву и без задирања у суштину зајемченог права. // ... При ограничавању људских ... права сви државни органи ... дужни су да воде рачуна о суштини права које се ограничава, важности сврхе ограничења, природи и обиму ограничења, односу ограничења са сврхом ...”.²⁷

Овај тест пропорционалности у погледу сразмерности сигурно не пролази ниједан од ова два Закона; исто важи и за критеријум нужности (то што постоји рок за завршетак изградње комплекса *EXPO* не значи да је изузимање из општег режима нужно, јер је рокове изградње било могуће предвидети у време приступања подухвату). Није постојала ниједна стварна препрека да се оба инвестициона подухвата организују и спроводе по правилима општег режима.

Чланом 74 Устав уређује заштиту културног наслеђа тако што прописује да културна добра уживају посебну заштиту. Дакле, ово јемство је уставног ранга, а није у питању законско спровођење обичне политике у одређеној области. У овом погледу, пројекат Генералштаба односно његово посебно законско уређивање је у директној супротности са Уставом; ниједан *lex specialis* не сме дерогирати уставну заштиту културног добра.

2. Формулација јавног интереса

Да ли се у образложењима „специјалних” Закона који се разматрају наводи постојање јавног интереса односно да ли је он такав да се материја мора уређивати посебним законима који укидају опште прописе?

Законодавни поступак захтева образложење закона, које укључује мотиве и прецизирање јавног интереса који се задовољава доношењем закона. То је део нормалне праксе. Но, велико је питање да ли су образложења ова два Закона била довољно конкретна односно довољно транспарентна у погледу јавног интереса за реализацију пројеката на које се односе и потребе да се њихово остварење изузме од општих закона који регулишу одговарајућу материју.

Најпре, необично је већ то што се у самим Законима наводи да њихово доношење представља општи интерес. Тако Закон за *EXPO 2027* (у члану 2 став 1) наводи да „реализација пројекта представља ошћиши

²⁷ Непотребно изостављено, подвлачење додато.

интерес од значаја за свеукупни привредни развој Републике Србије".²⁸ И Закон о Генералштабу (такође у члану 2 став 1) дословце понавља, у погледу општег интереса, флоскулу из Закона за ЕХРО 2027.

У образложењима оба предлога Закона није речено ништа више од онога што је врло штуро и формално, у овом погледу, наведено у самим њиховим одредбама; ни у разлозима за доношење Закона, ни у објашњењима решења садржаних у Законима није објашњено зашто се материја уређује на предложени начин, а анализа ефеката се своди на то да су Закони потребни због постојања међународних обавеза државе (без икаквих даљих објашњења циљева и добробити које ће друштво имати од подухвата који се остварују на основу Закона. Постојање општег интереса би захтевало и јавну расправу, а она је изостала у хитним поступцима који су спроведени.

3. Хитност у доношењу посебних Закона и ступање на снагу одмах по објављивању

Оба „специјална” Закона донета су по хитној процедури. За овакав приступ законодавном уређивању одређене материје морају постојати важни разлози које предлагач закона мора посебно да искаже и образложи. У конкретним случајевима, предлози Закона нису садржали и одговарајуће образложење за хитност поступка. Рокови за окончање пројекта, преузимање наводних међународних обавеза и слични разлози никако, по самој својој природи, не могу оправдати хитност законодавног поступка (све обавезе које је држава евентуално преузела, рокови изградње и слични разлози не могу бити изговори за хитност поступка, јер су те околности морале бити познате приликом преузимања обавеза односно планирања реализације пројекта и никако се не може претпоставити да се у тим активностима рачунало да се Закони, ако су уопште били потребни, могу доносити „на брзину”).

И у аутентичном тумачењу Закона о Генералштабу тражено је, како је напред речено, тумачење непостојеће норме, а и то по хитном поступку.

С обзиром на хитност, изостала је и уобичајена процедура јавног разматрања ових предлога, што је, према критичарима начина доношења ова два посебна Закона, могао и бити и разлог за хитност законског уређивања изузетака. Скраћивање процедуре је први знак дерегулације и представља претњу начелу владавине права, а поготово када се оправдава тривијалним разлозима за хитност поступања. Дакле, не само да

²⁸ Подвлачење додато.

је сама идеја изузимања конкретних пројеката из општег режима уређења материје спорна, већ је споран и начин доношења посебних закона којима се то настоји постићи.

Закони ступају на снагу након одређеног времена после доношења односно објављивања у службеном гласилу (*vacatio legis*); овај „одложени рок” за ступање закона на снагу је најраније 8 дана после објављивања.²⁹ Од овог правила се може одступити само у изузетним случајевима Устав ово правило формулише на следећи начин: закони „могу да ступе на снагу раније само ако за то постоје нарочито оправдани разлози, утврђени приликом њиховој доношења”. И Закон о Генералштабу (члан 17), као и допуна Закона за ЕХРО 2027 (члан 6) ступили су на снагу наредног дана по објављивању, а образложење овакве „журбе” предлагачи допуна Закона нису дали. За овакав приступ једноставно нема ниједног оправданог правног разлога и може се сматрати директно супротним Уставу.

4. Уређивање законске материје подзаконским актима

Правни ефекат Закона за ЕХРО 2027 је функционална дерогација целог ЗЈН у погледу изложбе ЕХРО 2027.

У овом погледу је пренос законске материје на уређивање Уредбом Владе, са правног становишта, посебно спорно. Уређивање законске материје подзаконским актом (што је учестала пракса у Србији) отвара низ питања и у овом случају, као што су недостатак транспарентности поступка и учешће јавности у њему, укидање могућности за одговарајућу правну заштиту у случају повреде права, стварање могућности за селективну примену прописа и поговарање коруптивним праксама, и др.

VI. Закључак

У оба случаја (ЕХРО 2027 и Генералштаб) законодавни орган је искористио принцип *lex specialis derogat legi generali* тако што је донео посебне законске норме: које уређују правни режим у потпуно специфичном контексту, те које изузимају одређене процедуре или рокове из општег законодавног режима односно дерогирају или суспендују примену општих одредби.

Оба *leges speciales* делују у складу са наведеним принципом и „надјачавају” уобичајене процедуре и суштину општих закона односно

²⁹ Устав, чл. 196 ст. 4.

дерогирају достигнути ниво заштите друштвених вредности које се штите општим законима. Правна анализа одступања и поништавања општих закона, наводно у интересу јавности, показује да те „правне иновације” непосредно или посредно, али јасно, суспендују одређена права односно правну заштиту коју општи закони пружају (у погледу примене правила о урбанистичким и грађевинским процедурама, о заштити културних добара, о имовинско-правним односима, као и о начину располагања јавним средствима и спречавању корупције). Суштина оба „специјална” Закона је да они то чине у функцији одређених пројеката односно инвестиционих подухвата. Општи закони у посматраним областима прописују: обавезне фазе и рокове (планирање – дозволе употреба), јавне увиде и права јавности, заштиту културних добара кроз стриктни режим идентификације и уклањања, ригорозан поступак доделе послова набавке робе и услуга у јавном сектору. Посебни закони за ЕХРО и Генералштаб конкретно: изузимају или модификују те фазе за одређене пројекте, омогућавају издавање дозвола без уобичајених услова, скраћују рокове, омогућавају јавне набавке по режиму који не задовољава опште критеријуме, а у случају Генералштаба, заштита културног добра је правно модификована у односу на уобичајену норму. То што су Закон о ЕХРО 2027 и Закон о Генералштабу везани за међународне обавезе државе и што формално задржавају примену општих закона „осим ако није друкчије прописано” не чине их уставно прихватљивим.

Оба посебна Закона су високо уставно ризични. Закон за ЕХРО 2027 противи се начелима владавине права и пропорционалности. И Закон о Генералштабу је супротан истим уставним начелима и посебним одредбама које штите право на културно наслеђе; уз то, са уставног становишта овај Закон је „оптерећен” озбиљним проблемом аутентичног тумачења са повратним дејством и својством управног акта.

Lex specialis је у српском праву, у начелу, дозвољена законодавна техника. Међутим, оно што је у конкретним случајевима проблематично, то је *ad hoc* нормирање. Начин регулације посебних, појединачних случајева *ad hoc* уређивањем, коме је прибегао српски законодавац, није познат у савременом упоредном праву. Анализа показује да правило *lex specialis* у српском праву све чешће губи своју класичну функцију тумачења сукоба закона у правном систему, и прераста у инструмент недопустиве дерогације системских закона и уставних јемстава за појединачне случајеве. Таква пракса подрива саму идеју владавине права и поверење у правни поредак. Са становишта јединства правног поретка, правне сигурности и предвидљивих услова за пословање одно-

сно једнакости привредних субјеката, као и остваривање права на мирно уживање својине није добро да се било које питање уређује кроз законе који ће бити примењени само за појединачне случајеве.

Miroslav Paunović, PhD

attorney at law from Belgrade

LEX SPECIALIS IN SERBIAN LAW

Summary:

The article examines the application of a legislative technique derived from the Latin maxim *lex specialis derogat legi generali* within the Serbian legal system. The analysis is based on recent legislative practice involving the promulgation of laws related to individual projects of alleged special social importance and public interest. In this context, the article offers a critical examination of the Law on Special Procedures for the Implementation of the International Specialized Exhibition *EXPO BELGRADE 2027*, as well as the Law on Special Procedures for the Implementation of the Project for the Revitalization of the General Staff Headquarters site (including the authentic interpretation of this Law). The author explains the function of the *lex specialis* institute, which is primarily a rule of interpretation aimed at resolving inconsistencies between general and special norms within a legal system, and emphasizes that in Serbian legislative practice this method is used as a legal technique by which certain investment projects are exempted from the general legal regime in its essential elements. The paper concludes that the use of this *ad hoc* legislative approach in specific cases does not constitute a permissible means of concretizing general norms, but rather represents a practice that calls into question the principles of the rule of law, legal certainty, and the protection of certain social values (such as cultural heritage).

Key words: *lex specialis*, interpretation of laws, legislative technique, authentic interpretation, constitutional guarantees, rule of law, *ad hoc* laws, cultural heritage, *EXPO 2027*, General Staff Headquarters

Датум пријема рада: 5. фебруар 2026.

Датум одобрења рада: 19. фебруар 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНА ПОЛЕМИКА

УДК 343.28/.29:343.224-053.66(100)
343.95

Чарна Вукићевић

мастер правник*

(НЕ)ОПРАВДАНОСТ КРИВИЧНЕ НЕОДГОВОРНОСТИ ЛИЦА МЛАЂИХ ОД 14 ГОДИНА

Сажетак:

Тешко је рећи да ли су примери децјег насиља све бројнији или нам ипак развијена средства комуникације омогућавају да данас можемо бити упућенији у те бројке него што смо могли раније. У сваком случају, транспарентност оваквих проблема мотивише нас да покушамо да извучемо из њих нешто што ће нам помоћи у даљој превенцији делинквенције. Много је случајева (које нећемо посебно наводити), у којима је агресија малолетника имала фаталан исход. Покушаћемо да изнесемо факторе за које сматрамо да су од кључног значаја за разумевање узрока и последица малолетничке делинквенције, а у светлу разматрања питања граница кривичне одговорности према годинама.

Кључне речи: малолетничка делинквенција, способност за сношење кривице, избор санкције

І. Уводна разматрања

Након стравичног догађаја 3. маја 2023. године, Влада Србије је у Закључку од 4. маја 2023. године изнела предлог снижавања старосне границе за кривичну одговорност малолетника са 14 на 12 година. Ако је идеја да се само снизи граница без пропратних промена, приликом сумирања овог рада ће бити заузет претежно негативан став о том предлогу. Уколико се под тим предлогом подразумева само спуштање границе одговорности за две године, дошли бисмо у ризик да се за неко-

* Судијски сарадник

Електронска адреса аутора: carna.vukicevic27@gmail.com

лико година поново покрене питање додатног снижавања. Упркос опречним мишљењима, оно у чему се већина аутора слаже је да породица одиграва фундаменталну улогу у развоју дететовог морала, а одмах за њом и средина у којој дете одраста, као и вршњаци са којима проводи школско и слободно време. У том смислу ће бити речи и о разним садржајима лако доступним деци и о друштвеним мрежама које одавно имају како позитивне тако и негативне ефекте на цело друштво. Са једне стране, не треба запостављати ни социоекономски статус породице у којој дете одраста који се показује као честа предиспозиција за криминал, док са друге стране, ни највиши кругови друштва нису изузети од криминала. Премда се тешко могу направити калупи деце која су склонија криминалу у односу на другу децу, не треба запоставити анализе фактора чија комбинација утиче на њихов развој и у пракси показује ипак неки шаблон.

У раним тренуцима израде овог рада идеја је била да се наведу аргументи *за* и *против* снижавања старосне границе кривичне одговорности и да се за сваки од њих успутно, у зависности од става аутора, износе критике. Међутим, оно у чему већ у почетку постоји сагласност јесте чињеница коју сви критичари идеје снижавања старосне границе радо помињу, а то је да би требало првенствено да се бавимо узроцима антисоцијалног понашања, па тек онда последицама. Стога ћемо посветити добар део овог рада факторима који имају утицај на развој личности, иако не сматрамо да пажња дата последицама делинквенције на било који начин умањује пажњу посвећену узроцима.

Како је за биће кривичног дела потребан елемент кривице, а прописано је да је дете неспособно да буде криво, овде се више не ради о посебном разлогу због ког се дете не сме кривично гонити, већ о томе да само дело не постоји као кривично дело. О томе аргументовано пише професор Милан Шкулић, запажајући да се уместо означавања ове врсте неурачунљивости као *sui generis* врсте, на овај начин деца понижавајуће изједначавају са лицима код којих постоји неки од биолошких основа неурачунљивости.¹ Осим професора Шкулића, има још аутора који сматрају да би требало, по узору на немачко право, означавати ту врсту неспособности за расуђивање као *sui generis*.²

¹ М. Шкулић, *Малолетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, ЈП „Службени гласник”, Београд, 2011, 262.

² И. Вулетић, „Материјалноправни положај млађих особа у хрватском казненем праву”, текст у зборнику *Малолетници као учиниоци и жртве кривичних дела и прекршаја* (ур. И. Стевановић), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015, 134.

Будући да нам је нејасно зашто се онда против неурачунљивих може водити поступак, придружујемо се претходним мишљењима. Разуме се да иза тога стоји жеља за опраштањем и давањем друге шансе младој особи пред којом је живот, док се за старију неурачунљиву особу претпоставља да је довољно развијена личност да би добила такве погодности. Међутим, и она није свесна последице извршења кривичног дела, па суд ипак има могућност да јој уз то саосећање изрекне меру психијатријског лечења у установи која је у пракси и трауматичнија него казна затвора.

Иако се разлози опредељења за ову старосну доб нису мотивисани намером да се априорно понизе малолетни учиниоци само на основу њихових година у време извршења кривичног дела, већ су засновани на идеји да се, као и у већинском делу упоредног права, избегава кривично гоњење тих старосних категорија, може се закључити да нека суштинска разлика у исходу не постоји. Док се бавимо утврђивањем да ли постоји способност лица да буде сматрано кривим, последице кривичног дела ће постојати као да их је изазвала пунолетна особа, док ће се према оваквом законском решењу, како учоава професорка Вања Бајовић, учиниоци изједначавати са вишом силом.³

II. Компаративна анализа правних решења

Упоредноправна решења овог питања се разликују од државе до државе, а оно што је интересантно код Енглеске, која се определила за границу од 10 година, јесте да је постојао притисак Комитета за права детета УН-а и Европског комитета за људска права да се изврши реформа у овој материји, док је Европски суд за људска права био става да таква старосна граница не представља повреду Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, будући да не одскаче много у односу на границе које су прихваћене од стране већина чланица Савета Европе.⁴

Такође је занимљиво да неке земље, попут Шкотске и Републике Ирске, праве разлику између старосне границе на генералном нивоу и старосне границе за нарочито тешка кривична дела, што је заправо горепоменута граница. Не само да се Шкотска определила за овакав приступ, већ је Комитет за реформу права у Шкотској изнео предлог да се

³ В. Бајовић, „У прилог снижавања старосне границе кривичне одговорности – другачији поглед на ‘вечиту дилему’”, *Crimen*, 3/2023, 100.

⁴ И. Вулетић, 133.

укине правило да дете нема капацитет да учини кривично дело. Аргументи у прилог том ставу су били данашња зрелост деце и чињеница да би се досад установила једна граница за све државе да је то засновано на неким научним темељима.⁵

Препорука Комитета министара о Европским правилима за малолетне учиниоце којима су изречене санкције или мере, у одељку „Основна начела, домашај и значење израза”, налаже да доња граница за изрицање санкција и мера не сме бити постављена сувише ниско и мора бити прописана законом, док у наставку наглашава да се лишавање слободе може изрећи само старијим малолетницима који показују истрајност у вршењу насилничких деликата.⁶ Сматрамо да овакво наглашавање одређене врсте деликата као разлога за строжи режим иде у прилог идеји да избор реакције треба између осталог да зависи и од врсте кривичног дела.

И у домаћим дебатама се такође може чути аргумент спуштања границе пунолетства као потенцијалне последице снижавања границе кривичне одговорности, под аналогijом да ако просечан малолетник сазрева раније него што је то досад било, онда би требало да стиче и остала права раније, јер његовој зрелости тако доликује.

Пре него што поставимо овакву аналогijу, морамо пре свега препознати две највеће гране права – грађанску, која се бави материјом радне способности и склапања брака, и кривичну, која се бави темом о којој је овде реч. Чак се ни сам законодавац није држао границе пунолетства и оставио је јединствену старосну границу кривичне одговорности на 18 година; па ако смо већ склони традиционалним решењима, морамо разумети да ни он није намеравао да поистовети грађанскоправни појам пунолетства са кривичноправном способношћу да се преузме кривична одговорност, већ је из оправданог разлога направио поделу малолетника на децу, млађе и старије малолетнике.⁷

⁵ И. Ђокић, „Криминалнополитичка прихватљивост снижавања старосне границе кривичне одговорности”, у *Деца и малољетници као учиниоци и жртве кривичних дјела – законодавни и институционални одговор* (ур. Миодраг Симовић), Бања Лука, 2024, 128–129.

⁶ Препорука Комитета министара о Европским правилима за малолетне учиниоце који су изречене санкције или мере ЦМ/Рец(2008)11 у тексту: Б. Игњатовић, „Међународни извори права извршења кривичних санкција према непунлетним лицима – документи Савета Европе”, *Казнена реакција у Србији*, 9. део, 46/2019, 24.

⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица – ЗМУКД, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, чл. 3.

III. Зрелост учиниоца као мерило способности за сношење кривице

Међутим, беспотребно мешање две основне гране права се не чини као највећи аргумент везан за зрелост малолетника и њену каузалност са сношењем одговорности за учињено дело. Без икакве огорчености према углавном дубоко унесређеним малолетницима који због неадекватне бригае о њима развију рђаве навике и низак морал, објективно се мора истаћи да степен њихове зрелости након дела које је већ учињено ни на који начин не мења последицу. Поставља се питање да ли можемо за сва кривична дела имати исти критеријум при избору казне или за нека кривична дела ипак треба мање да се ослањамо на личне прилике учиниоца, а више значаја да придамо тежини последице коју је својом радњом изазвао.

Када је реч о бројчаном исказивању зрелости малолетника, не постоји нигде у свету научна студија која гарантује које су то године када је дете способно за такво расуђивање, већ то најчешће зависи од индивидуе до индивидуе. Према неким истраживањима се за кривично дело убиства истиче разлика између предадолесцентског и адолесцентског убиства. Наиме, за дете од 11 година се наводи да и даље не разуме концепт смрти и тешко повезује свој поступак са таквом последицом, те је такав чин у њиховим годинама најчешће резултат душевног обољења, док код адолесцената то представља одговор на ситуацију у којој се налази или научено понашање агресије као начин изражавања себе.⁸

Када је реч о томе да деца данас раније сазревају, поставља се питање да ли заиста раније сазревају у правом смислу тог појма или је то више псеудосазревање,⁹ односно раније учествовање у активностима које су често штетне за малолетника.

Последично се јавља питање постављања и горње старосне границе за кривичну одговорност у смислу да поједини старији људи услед психофизичких промена нису способни да схвате значај свог дела као ни деца. Будући да не налазимо да је напредност данашње деце главни

⁸ М. Костић, Д. Димовски, „Личност малолетника као детерминанта извршења кривичног дела”, текст у зборнику *Малолетници као учиниоци и жртве кривичних дела и прекршаја* (ур. И. Стевановић), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015, 312–313.

⁹ L. Siegel, B. Welsh, „Juvenile delinquency”, *Cengage learning*, Wadsworth, 2010, 124.

мотив снижавања старосне границе, такође не сматрамо ни да то треба да буде разлог за ослобађање старијих људи од кривичне одговорности. За одређена кривична дела фокус треба да буде на последици коју је нечија радња изазвала и која је непроменљива и независна од жеље учиниоца, а не на његовим мотивима и намерама, осим у случају нехата.

IV. Тежина учињеног кривичног дела и (не)оборива претпоставка кривичне неодговорности

У Аргентини старосна граница за одговорност износи чак 16 година и то под условом да је за учињено кривично дело предвиђена казна од најмање 2 године затвора, али под одређеним условима се може „из превентивних разлога” лишити слободе и лице које нема 16 година. Иако је то формално означено као васпитна мера, јасно је да је у питању прикривена казна.¹⁰ Ако упућујемо критике Аргентини на рачун таквог приступа, а знамо да ће учинилац вишеструког убиства од 3. маја 2023. године заправо бити удаљен од друштва и држан у установи, као што би то вероватно био случај и са било којим потенцијалним будућим учиниоцем, то би се исто могло назвати неком врстом прикривене казне иако у себи садржи и медицински третман, те нема разлога да не добије и своје име и место у закону.

У једном од својих радова професорка Сања Ђопић, као и многи други, истиче да се разумевање и реаговање на понашање малолетника боље постиже ванкривичноправним мерама, те да би снижавања старосне границе подвело под кривично кажњавање „далеко више деце”.¹¹ Овај аргумент морамо довести у везу са оним аргументом статистике и чињеницом да проценат кривичних дела учињених од стране малолетних лица није забрињавајућ. Под условом да прихватимо предлог да се само у случају изузетно тешких кривичних дела реагује кривичноправним мерама и на узрасту млађем од 14 година (где је проценат свакако још мањи), који је онда то „велики” број деце који би био изведен пред суд ако узмемо да се „због једног усамљеног случаја не смеју мењати закони”? Када је реч о негативном контексту у ком ће више малолетника бити изложено кривичном гоњењу, није ли од тога већи парадокс што малолетник од 16 година може због лакшег кривичног

¹⁰ И. Ђокић, 132.

¹¹ С. Ђопић, „Снижавања старосне границе кривичне одговорности: вечита дилема?”, *Crimen*, XIV, 3/2023, 239.

дела бити изведен пред суд, док дванаестогодишњак који би учинио масовно убиство не може?

Када говоримо о сврси кажњавања, са једне стране није добро обежити некога због неког лакшег кривичног дела, јер је чињеница да се неки поремећаји могу временом искоренити. Са друге стране, постоје теорије према којима личности са психопатијом некада немају позитивне изгледе да се икада излече, а имају тенденцију да се у негативном смеру додатно развијају.¹² Показује се да раздвајање врста кривичних дела при избору казне (односно увођења обориве претпоставке кривичне неодговорности) по критеријуму постојања насиља не би дало много резултата. Када су у питању убиства и кривична дела против полне слободе, односно дела која укључују и психичко малтретирање жртава и понижење, не чини се фер и праведно да нам прва водила у реаговању буде интерес учиниоца и његов напредак. Ако дело учиниоца за последицу има трајно оштећење жртве, у виду стреса и бола који могу да изазову трауму која ће утицати на даљи квалитет живота, колико год то можда била само епизода у сазревању учиниоца, ипак се чини праведније ставити интерес жртве на прво место. Када кажемо интерес жртве не мислимо на жељу за осветом и неспремност жртве да опрости, већ на парадоксалну ситуацију у којој ће учинилац мирно наставити са својим животом, док ће жртва заувек носити белег трауме са собом, па ако већ учинилац неће бити кажњен као пунолетно лице, не чини се фер да има не једнак, него чак бољи квалитет живота од саме жртве.

Када би постојала оборива претпоставка кривичне неодговорности деце учинилаца изузетно тешких кривичних дела, претпоставља се да би се тиме омогућиле злоупотребе и да би дошло до правне несигурности, јер би се тиме суду дала превелика дискрециона моћ да на основу вештачења и слободне судијске процене доноси одлуке од случаја до случаја. Међутим, не чини се да би то било проблематично и оптерећујуће, јер су према статистикама такви случајеви ретки. Осим тога, у кривичном поступку према пунолетним лицима се, управо на тај начин, према члану 23 Кривичног законика, утврђује неурачунљивост у сваком појединачном случају како би се утврдило постојање кривиче.¹³

¹² D. J. Shoemaker, *Juvenile delinquency*, Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth, 2013, 82.

¹³ Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Са друге стране, упркос критикама на рачун давања учиниоцима различитог статуса у зависности од врсте кривичног дела, има држава које се опредељују за такав приступ.

V. Оппрост учиниоцу и сатисфакција жртава малолетних учинилаца кривичних дела

Истраживање из 2015. године у ком је испитивана група грађана и група стручњака поводом примене алтернативних мера и ресторативне правде према малолетницима показало је да, уз мање разлике, код обе групе испитаника постоји сложеност у погледу наклоњености алтернативним мерама и ресторативном приступу.¹⁴ Према истраживању се испоставило да просечни грађани нису толико осветољубиви као што се очекивало, али је симптоматично што у анкети није постављено конкретно питање лишавања туђег живота, те остаје само да слутимо да одговори не би били исти, јер у том случају не постоји начин накнаде штете жртви која је у анкети позитивно оцењена.

Често се у прилог праштању врло тенденциозно наводе примери у којима се и даље избегава одговор на наше питање: шта са изузетно тешким преступницима, после којих ресторативна правда не може вратити оно што је узето? Анализирани случајеви решени путем медијације су најчешће са онима који су први пут извршили кривично дело и када је дело имовинске природе. Такође се често као аргумент против снижавања старосне границе кривичне одговорности наводи чињеница да је удео малолетника у целокупном криминалу мали и да није забрињавајућ, па не захтева неке радикалне промене. Поставља се питање да ли учесталост вршења одређене радње уопште треба да буде разлог за (не)означавање те радње као криминалне. Постоји велики број радњи које су кривичним законом предвиђене као кривично дело иако се у пракси ретко дешавају. Рецимо удео кривичног дела тероризма је у Србији занемарљив, па се не доводи у питање да ли ће постојати као кривично дело. Ризикујући да добром делу струке зазвучи као „лаичко размишљање”, рећи ћемо да у одређеним случајевима фокус не треба да буде ни на статистици о заступљености малолетничког криминалитета, ни на личним приликама учиниоца, већ на последици која је

¹⁴ С. Ђопић, Б. Шаћири, „Ставови грађана и стручњака о алтернативним видовима реаговања на криминалитет малолетника”, текст у зборнику *Малолетници као учиниоци и жртве кривичних дела и прекршаја* (ур. И. Стевановић), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015, 275–291.

његовом радњом неповратно изазвана. Последица се не мора посматрати само као конкретна последица у смислу штете нанете жртви, већ и у смислу да у неким случајевима постоји и осећај опште небезбедности који остаје иза извршеног кривичног дела и учесника који остаје на слободи.

VI. Утицај промене старосне границе на правни систем

Критичари идеје спуштања старосне границе кривичне одговорности као један од аргумената помињу да се тиме смањује ниво достигнутих права зајемчених Уставом те да се крши члан 20 у ставу 2 Устава Републике Србије,¹⁵ док поборници те идеје увиђају да се „право” да се лице не сме кривично гонити и затварати не може посматрати као право зајемчено Уставом.¹⁶ Пошто је реч о праву на личну слободу и безбедност, можемо се сложити да оно представља право зајемчено Уставом РС, па га можемо у том контексту посматрати као право чији би се достигнут ниво умањио. Међутим, уколико би се основала установа за лечење и оспособљавање у коју би у посебном одељењу били смештени изузетно тешки преступници, та мера би се могла водити као помоћ и збрињавање лица, а уједно би се остварио и циљ удаљења из заједнице. С обзиром на то да је, на сву срећу, таквих преступника мало, повећани трошкови не би требало да буду разлог да се то не уради. Проблем би настао у случају да се детету које је учинило неко тешко дело не може пронаћи психијатријски поремећај који би га у установи задржао. У том случају се, као основ задржавања након извршења изузетно тешких кривичних дела, може додати нарочито изражено антисоцијално понашање које за последицу има нанету тешку патњу другог лица или неки други термин изабран у сарадњи са психолозима којим би се обухватили такви случајеви. Када је реч о Уставом зајемченим правима, треба размислити о достигнутом нивоу уставног права на безбедност деце која су преживела напад у ОШ „Владислав Рибникар” 3. маја 2023. године, а била су на списку објављеном од стране припадника полиције након те трагедије.

¹⁵ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021.

¹⁶ В. Бајовић, 88.

VII. Узроци делинквенције – социолошки и психолошки осврт

Ментални поремећаји су врло честа појава међу делинквентима. Наука тежи ка томе да, осим истраживања личности које су већ учиниле кривично дело, научи да препозна на време црте личности које представљају индикаторе криминалног ризика. Било би лако када бисмо имали устаљену структуру те личности; међутим, у анализи 300 убица, у мноштву различитих идентитета једино што се дало закључити је да им је свима заједничка једна особина – нарцизам.¹⁷

С обзиром да особине попут лењости и недостатка упорности саме по себи не представљају кривично дело, на родитељу је да процени да ли је то уобичајена незаинтересованост за рад својствена сваком човеку која ће се променити временом или је ипак рани знак да ће се то дете убудуће усмеравати ка атрактивним „лакшим и бржим“ путевима који су углавном непоштени. Важно је да у том периоду постоји јака веза између детета и родитеља која ће спречити да се детету оштети самопоуздање и омогућити да се избегне да дете види себе само према ономе како га други виде. Иако је тешко проблематичном детету ukazати поверење и благонаклоност, јер понекад њихов сурови безобразлук изазива гнушање и код одраслих, јако је важно да се од тог приступа не одустане како дете не би осетило да му се затварају врата, зато што је маркирано пред самим собом и пред другима који ће га подсвесно гледати као некога чија будућност неће бити светла. Оно што треба форсирати је убеђивање детета да цело његово биће не чини једно лоше дело, већ да у свакоме, па и у њему, има доброте и неискварености коју треба неговати. За брзо одустајање деце од тежње ка успеху можемо набројати много узрока, па се чак осврнути и на фрустрацију која се ствара мобилним телефонима који (за разлику од реалности) функционишу по принципу „сада и одмах“, као и на друштвене мреже које их упућују на огроман број људи који зарађују велике количине новца без посебног напора. Такве врсте новонасталих послова не морају нужно бити лоше, али већина њих подсвесно буди размишљање на тему „ако може тако, зашто бих ја учио“ и баца неку негативну слику на сам рад, јер на тај начин ниси успео да „превариш систем“. У старијим годинама

¹⁷ В. Гојковић, Ј. Достанић, „Нарцизам као индикатор маладаптивних форми понашања“, текст у зборнику *Криминал и друштво Србије: изазови друштвене дезинтеграције, друштвене регулације и очувања животног средине* (ур. М. Хугхсон, З. Стевановић), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015, 125.

је присутна и незапосленост људи из околине деце, односно чињеница да, и након мукотрпног рада и високог образовања, никоме није гарантовано адекватно радно место. У сваком случају, младе треба едуковати о томе шта значи „волети себе”, јер се чини да они илузорно сматрају да воле себе ако раде шта им се ради, уместо да воле „каснијег себе” и да због тог „будућег себе” умерено жртвују своје тренутно слободно време иако им се доброта, учење и избегавање алкохола, цигарета и дроге не чини као љубав према себи.

У наставку ће бити речи о претераној употреби друштвених мрежа у раним узрастима, а сада ћемо се осврнути на фрустрацију која се услед тога ствара, јер дете не може да схвати да реални свет не функционише по принципу „сада и одмах” (за разлику од кривичних дела која представљају моментално узбуђење). Можемо то повезати са чињеницом да се према неким истраживањима велики број кривичних дела врши у слободно време малолетника, или током летњих месеци када је слободног времена много, а контроле мање, а према одређеним подацима учесталост кривичних дела је чак појачана током празника.¹⁸ За то наравно нису криве друштвене мреже, али никако нису ни од помоћи, јер млади не умеју да се носе са досадом која настане у току дана, већ стално очекују неке стимулансе да то превазиђу. Оно што је заправо забрињавајуће јесте количина насилних и примитивних сцена из ријалити програма на медијима са националним фреквенцијама, јер се младој особи тиме индиректно шаље порука да је такво понашање у реду, што је у потпуној супротности са оним што их учимо од малена – да се таква врста учешћа у јавном простору мора заслужити неким успехом или добрим понашањем. То се може приказати и на микро-средини једног просечног школског одељења, у коме увек постоје ђаци (обично дечаци) склони агресиви, вређању, примитивним шалама и задиркивању, који имају неки посебан статус у том микроокружењу, а неретко буду и примећени од стране супротног пола; за њих је пажња довољна награда, јер је популарност важна па макар била и негативна.¹⁹

Ријалити програми никако нису непосредан разлог испољеног насиља, нити делује да су популарни међу дечјом популацијом, али с обзиром на то да су још једна подлога у којој нема реалне одговорности

¹⁸ Ј. Тодоровић, „Микросоцијални фактори криминалитета насиља”, мастер рад, Ниш, 2022, 47. L. Siegel, B. Welsh, 2010, 40.

¹⁹ Овај шаблон је вероватно постојао и пре него што је телевизија постојала, те није везан за ријалити програм, али може да послужи као аналогија.

за насилно понашање (које чак понекад бива и награђено), а према члану 3 ЗМУКД млађа пунолетна лица која нису навршила 21 годину улазе у поље примене овог предмета, поменућемо један такав пример из праксе. Дана 4. маја 2023. године, одмах након масакра у школи „Рибникар”, уследио је још један стравичан догађај. Наиме, двадесетогодишњи У. Б. је сео у аутомобил, спаковао пушку, бомбе и муницију и извршио масовно убиство девет особа и ранио још 12 у селима код Младеновца. Међу жртвама су се махом нашли малолетници, а и учинилац У.Б. улази у категорију млађих пунолетних лица којима се ЗМУКД бави. Иако је учинилац, према наводима из медија, тврдио да нема идоле, на његовом „Инстаграм” профилу су се тада могли видети снимци у којима велича човека коме не само да се живот заснива на ријалити учешћима, већ та учешћа користи као платформу за препричавања својих криминалних радњи из прошлости. Такав пример можемо посматрати у светлу теорије имитације,²⁰ према којој се, између осталог, помиње имитирање виших од стране нижих слојева; ова теорија је у овом случају вишеструко примењива, јер постоји однос старијимлађи, те некога ко се појављује на телевизији наспрам некога ко га пасивно прати. То нас доводи до закључка до ког смо могли доћи и без тог страшног догађаја, а то је да је дозвољавање таквог ријалити садржаја потпуно погрешан и непожељан приступ у медијима.

Нажалост, *a propos* негативне имитације постоји још један феномен који је био својствен америчким школама, а онда је и у Србији након 3. маја уследио тренд да многа деца дођу у школу са неком врстом оружја или испоље неку врсту неуобичајеног насиља или чак преко интернета истакну подршку убици. Након пуцњаве у једној америчкој школи, пријављено је 354 извештаја вршњачког насиља, што је драстично одскакало од тамошњег просека на годишњем нивоу.²¹ Сасвим је могуће да се то дешавало и раније, само медији нису били заинтересовани да то објављују пре догађаја-окидача, а можда би било добро да је тако остало и након масовног убиства 3. маја, будући да до неке деце подсвесно очигледно допире само чињеница да се на тај начин добија пажња, каква год била, а родитељи се изнова застрашују, јер не виде школу више као безбедно и невино место.

Лари Сигел и Брендон Велш у својој књизи помињу теорију рационалног избора према којој малолетник застане и стратешки размисли да ли му се исплати да учини кривично дело или не, па кад срачуна

²⁰ Ј. Тодоровић, 61.

²¹ D. J. Shoemaker, 162.

коју ће корист добити у односу на вероватноћу да буде ухваћен, одлучи да ли ће се упустити у то или не. На тај „класично криминолошки” приступ одговарају зачетници теорије психолошких и биосоцијалних особина ставом да је такав шаблон неприменљив и за то дају примере делинквената који изврше кривична дела од којих не прибављају никакву имовинску корист, попут кривичног дела убиства; кривца налазе у јединственом склопу менталних и физичких особина на које се не може утицати.²²

Упорни смо у покушајима да разумемо понашања оних који су „другачији” од нас, али ако схватимо да је психички апарат таквих и свих других неурачунљивих лица просто другачији од нашег, можемо добити један угао из којег можемо посматрати ове две теорије. У критици теорије рационалног избора се помиње да у многим кривичним делима изостаје прибављање имовинскоправне користи, али могуће је да у неком свету у коме живи млади учинилац нечија смрт представља одређену врсту користи. Можда не би требало раздвајати ове теорије, већ једноставно неке малолетнике подвести под једну, а друге под другу од њих. Постоје и истраживања у САД, познатих по школским пуцњавама, са покушајима профилисања детета учиниоца таквог дела, где истраживачи нису успели да дефинишу позадину из које би по правилу такав учинилац дошао. Ипак, утврђено је да готово ни један такав напад није био импулсиван и спонтан, већ су сви детаљно планирани барем две недеље унапред, а неки чак и најављивани.²³

При избору реакције на малолетнички криминалитет је интересантно поменути још две супротстављене теорије истих аутора. Према теорији „животног тока”, криминалитет је посматран као динамичан процес, људи се временом мењају, много фактора и социјалних искустава утиче на њихово сазревање, што означава мало оптимистичнији приступ феномену. Са друге стране, нешто мрачнија теорија „прикривених особина” говори да по генетском склопу личности људи све време у себи имају ту особину која их вуче на лош пут (попут, рецимо, ниске самоконтроле или импулсивности) која је непроменљива и може бити обуздана раном социјалном контролом. Према овој теорији, оно што је променљиво није личност индивидуе, већ број прилика за кршење закона који се сазревањем смањује.²⁴ Иако психолози неће себи дозволити да некога доживотно обележе на тај начин, аутор овог рада дубоко

²² L. Siegel, B. Welsh, 88.

²³ *Истио*, 238–9.

²⁴ *Истио*, 121.

верује да у неким преступницима који успеју да се врате на прави пут све време „чучи“ неки прикривени окидач који се може поново активирати. Када анализирамо статистички најзаступљенији тип извршилаца кривичних дела, очекујемо да нам они помогну у изналажењу оптималних превентивних мера у сузбијању малолетничког криминалитета. Међутим, чини се да би то био један бескрајан посао од кога никако не треба одустати, али од њега не треба ни много очекивати. Не можемо променити систем и решити свима финансијске проблеме, нити ући једни другима у бракове, променити људима карактерне црте и читав склоп личности који настаје и мења се услед безброј околности, спречити људе да воде неуредан живот и да у тај живот уведу и сопствено дете, стерилисати све оне који могу бити преносиоци моралних деформација, утицати на друштвене мреже, на употребу психоактивних супстанци и злоупотребу слободног времена, а поготово не можемо све то урадити у средини која саботира све ове покушаје, све више негујући вредности које су штетне по друштво.

Иако је можда лицемерно говорити о овоме уколико сами нисмо родитељи, ипак не би ваљало занемарити негативан утицај који оставља претерана изложеност телефонима и таблетима на развој детета. Како се давање било које врсте екрана детету родитељу понекад наметне као најлакша опција у недостатку енергије, неретко се дешава да просечно дете проведе већи број сати дневно за екраном него играјући се. Осим што постоје бројни случајеви испољавања насиља путем друштвених мрежа, независно од садржаја, екран пружа једним „кликом“ нове информације за дете и, ако посматрате те његове покрете неко време, некад се чини да „скроловање“ подсећа на безнадежне коцкаре који притискају дугме на кладионичарским покер-апаратима бесциљно посматрајући померање „вођкица“ у нади да ће се нешто десити.

Ако бисмо констатовали да друштвене мреже нису посредан разлог да се у једном детету развије велика количина мржње, чини се као да бисмо сметнули с ума силне домаће и стране случајеве самоубистава због гнусних порука мржње упућених тој деци. Ипак, то није разлог помена друштвених мрежа у овом раду, већ нешто наизглед безазленије, али ипак вредно пажње. Када дете добије толику количину информација (о чијој веома дискутабилној садржини сада неће бити приче) само једним „кликом“, у његовом, као и у нашем, организму се лучи допамин који он тада добија а да се за њега и не потруди. Допамин без заслуге је и за изграђене личности опасан, а у једном још увек неразвијеном детету буди фрустрацију која се касније огледа у томе да тражи да све добија сада и одмах. Томе сведоче и снимци са друштвених мрежа у

којима дванаестогодишњак демолира намештај и све што нађе пред собом због одузимања телефона на неколико сати.

Кроз праћење у одређеном времену групе, махом мушких, малолетника предадолесцената²⁵ на друштвеним мрежама, уочен је међу њима тренд „блуровања” односно покривања лица себи и другима на фотографији. Не може се рећи да је то нешто алармантно и никада виђено, јер су и старије генерације имале обичај да руком скривају лице, али се мора нагласити другачији карактер тих фотографија. Једне су фотографисане уз осмехе и произлазе из несигурности због физичког изгледа, док уз друге обавезно иде пропратна музика агресивног и деструктивног карактера и неке позе које у најмању руку показују бахатост и егоизам. Друштвене мреже су поред бројних предности ипак још једна платформа која пружа анонимност која се лако може злоупотребити и представља одскочну даску за развој осећаја да не морамо одговарати увек за своје речи и поступке. Због свега наведеног, утицај друштвених мрежа завређује да оне буду поменуте као фактор који нам не помаже у изналажењу решења за ситуације у којима се испољава малолетничка делинквенција.

VIII. Осврт на статистичке податке

Будући да све закључке морамо доносити на основу истраживања, потребно је нагласити да истраживања не показују увек реалну слику. Рецимо, проценат поврата код малолетника наводно износи 17-18%, али у ту статистику потпадају само малолетници који су извршили ново кривично дело као лица која и даље нису напунила 18 година, а не сва лица која су касније у животу поново извршила кривично дело; када би се и они унели у статистику, проценат би износио 70-80%, што је чак више од процента поврата пунолетних лица (50%). Како уочава професор Милан Шкулић, наведена статистика не обухвата ни малолетне учиниоце на које је примењен опортунитет, а који су свакако извршили кривично дело.²⁶ Ове податке сматрамо да је важно навести ради што реалнијег приказа броја личности које као младе почну са вршењем кривичних дела. Оно што је такође интересантно за нашу тему, у по-

²⁵ Предадолесценција оквирно представља узраст између 11 и 14 година.

²⁶ М. Шкулић, „Основни облици кривичноправног реаговања на малолетничку делинквенцију у доктринарном и упоредноправном смислу”, *Дјеца и малолетници као учиниоци и жртве кривичних дјела – законодавни и инстинкцијонални одговор* (ур. Миодраг Симовић), Бања Лука, 2024, 214.

гледу рецидива, је чињеница да они који су у извршењу кривичних дела насилни и хронични и које та црта прати током живота, су најчешће они који почну да врше кривична дела у ранијем узрасту од осталих делинквената.²⁷ Тај податак нам говори о важности адекватне и благовремене реакције на такво понашање када нам учиниоци чињењем кривичних дела у раном узрасту на неки начин шаљу вапај за помоћ и дају нам прилику да их приметимо и пружимо руку спаса за коју ће после често бити касно.

Када малолетник старији од 14 година буде пријављен да је учинио кривично дело, имамо увид само у кривичне санкције које су му изречене, док за мере социјалне и породичне заштите не постоји јединствена евиденција. Центрима за социјални рад је 2022. године пријављено 855 деце учинилаца кривичних дела млађих од 14 година, а читав поступак према малолетницима се заснива на процени њихове личности и прилика које су га подстакле на то, те је логично и потребно да се јединственом евиденцијом обезбеди што боља и тачнија процена делинквента.²⁸

Колико год се дете опирало правилима и нормама које родитељ поставља, оно ипак често и тестира границе родитеља и, на основу тачке до које му се дозволи да иде, гради поштовање према њима. Све што ради, дете ради да би добило неку врсту афирмације, а проблем настаје када субјекат према коме је усмерена жеља за припадношћу уместо родитеља постане улица (или сам родитељ представља лош пример). Да су бројни случајеви у којима и даље није касно да се рол-модел пребаци на позитиван узор и да дете одржава осећај припадности добрим делима доказује и статистички податак студије чији само један од шест испитаника проблематичне адолесценције у одраслом периоду између 32. и 40. године остаје проблематичан, док се код осталих види да су фактори отпорности надвладали факторе ризика.²⁹

Детету је заправо очајнички потребна особа пред којом ће да осети срамоту када погрешити, а да би родитељ успео да има такву улогу мора својим примером да добије поштовање детета. Када породица омане у том задатку, особе које се појављују прве „на фронту” могу искористити

²⁷ К. Heilbrun, N.S. Goldstein, R. Redding, *Juvenile delinquency – Prevention, Assessment and Intervention*, Oxford University Press, New York, 2005, 74.

²⁸ В. Бајовић, 93.

²⁹ И. Стевановић, О. Павићевић, „Ризична понашања деце и младих – ризик и отпорност”, текст у зборнику *Малолетници као учиниоци и жртве кривичних дела и њихових последица* (ур. И. Стевановић), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015, 298.

прилику да одиграју њену улогу у дететовом животу. Таква улога је важна, јер пружа могућност да дете осети да неко у њега верује и да се, ако ничег другог, макар сети те подршке када буде у искушењу.

Новина на коју се гледа са одобравањем, како код нас тако и у међународној пракси, су свакако васпитни налози, те би требало усмерити енергију ка том пољу. Показује се да се њима постиже позитиван ефекат, те би њихову примену било добро проширити и евентуално, по узору на друге државе, увести и нове васпитне налоге. Будући да су они врло благог карактера, не видимо разлог зашто се не би примењивали и на лица млађа од 14 година. Такође се у струци препоручује и јединствена база података која би постојала у свим вишим судовима у Србији како би се олакшало истраживање и унапређење примене васпитних налога и кривичних санкција, јер не постоји званична база помоћу које би се детаљније пратио поврат малолетника.³⁰ Међутим, колико год се, са једне стране, залагали за ширу примену васпитних налога, тиме се и даље не даје одговор на питања како изнаћи решења за теже преступнике. За примену васпитних налога постоји објективни услов да је за учињено кривично дело прописана новчана казна или казна затвора до 5 година. Таква дела јесу најзаступљенија међу овом популацијом, али и даље остаје отворено питање приступа према тежим преступницима.

IX. Закључак

Велики је број радова који се баве питањем старосне границе кривичне одговорности, како оних чија је то искључива садржина, тако и оних који су анализирајући друге проблеме могли бити искоришћени у овом раду. Оно што им је свима заједничко је то да се, након краћег или дужег излагања и приклањања једној или другој страни, обично закључује како се из разних разлога за сада не може ништа учинити у погледу разрешења дилеме. Сасвим је легитимно што се највећи број стручњака не залаже за поштравање казни, али се ретко предлажу конкретна решења за питања којима се, и у таквом приступу, признаје статус неразрешених.

Међу ауторима је неспорно да су друштву потребне корените промене које се не дешавају преко ноћи и да не треба пошто-пото тражити

³⁰ Д. Драгичевић, „Примена васпитних налога у пракси у Вишег суда у Новом Саду, поступање службених лица према малолетним учиниоцима кривичних дела у систему малолетничког правосуђа”, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), Центар за права детета, Београд, 2012, 177.

исхитрена и брза решења. Слажемо се са идејом да узроке делинквенције треба ставити на прво место, те је из тог разлога у овом раду и посвећена велика пажња факторима попут породице, школе, окружења, социоекономског статуса, а одмах затим ништа мања није и подршка идеји финансирања и увођења што квалитетнијих програма и подупирању што делотворнијег рада институција. Ипак, помало изгледа као да пребацујемо одговорност као „врुћ кромпир” у руке друштва као апстрактног појма. Постоји страх код аутора овог рада да се, у пребацавању терета одговорности са једне на другу пору друштва, заправо може оманути у реализацији те одговорности свакога од нас као индивидуа, будући да смо увидели да су многи фактори који утичу на развој личности тешко променљиви, тако да се ради о приступу који не може довести до резултата. Нажалост, не постоји струка која се бави одређеним проблемима, а у којој за изостанак одговарајуће друштвене реакције можемо уперити прстом у неког одређеног кривца (а делује као да се у ту имагинарну струку полагају највеће наде). То подсећа на проблем чувања наше животне средине (које нам као друштву не иде од руке), јер прећутно влада пракса да, када дође моменат тражења решења за проблем којим треба сви да се баве јер је заједнички и свачији, заправо се испостави да се тиме нико не бави.

Просто је тешко прихватити да сви немамо исти циљ када је дилема о граници узраста за одговорност малолетника у питању, те се чини да би неки непристрасни судија доведен да установи шта је спорно а шта неспорно у аргументима и једних и других, утврдио да нема много спорних тачака; отуда, није јасно како се не може наћи нека средина у теми која би требало да нас уједини уместо што нас поларизује. Тај парадокс се примећује и у чињеници да међу васпитним мерама и мерама породичне и социјалне заштите које се примењују на лица млађа од 14 година суштински не постоји нека велика разлика. Невероватно је што ту чињеницу и једни и други користе као аргумент у прилог свом ставу. Неслагање се очигледно јавља у случајевима тежих преступа који код једних изазивају осећај безбедносне несигурности, док други сматрају да би се увођењем обориве претпоставке кривичне неодговорности у случају изузетно тешких кривичних дела изазвала правна несигурност.

Осврнувши се на размишљање С. Сингера, професорка Наталија Лукић пише о томе да се јавност активира само када су у питању тежа кривична дела и то како би се истакла жеља за што строжим кажњавањем учиниоца, те да се обично, последично, јављају предлози поштравања казне који долазе од стране политичара којима то одговара због поли-

тичких поена.³¹ Упркос томе што се можемо апсолутно сложити са тиме, морамо имати у виду једну ствар – исто као што не смемо на основу лаичких и осветољубивих ставова јавности писати законе, морамо се суздржати и од поларизације која се јавља када су све теме у питању па тако и ова. Ако узмемо да смо у одређеним ситуацијама за репресивније кажњавање, то никако не значи да се истом јачином не залажемо за решавање узрока, пружање бриге, помоћи и подршке малолетницима који прете да скрену с пута. Напротив, да превенција и репресија иду заједно говори и податак да државе, које су се определиле за репресивнији модел, у исто време имају више превентивних програма у односу на Србију.³² Како неки аутори кажу, адекватан одговор на пределинквентно понашање детета је синоним за превенцију криминалитета.³³

Апсолутно смо сагласни са Лидијом Филиповски која истиче да свим родитељима треба нагласити да су они део решења, а не део проблема, да се нико није родио као родитељ и тиме им подвући значај њихове улоге у развоју детета (како они не би мислили да је за поправак касно и тако, скривајући се од осећаја кривице, уједно побегли и од развитка сопственог детета).³⁴ Када је реч о одговорности родитеља за учињено кривично дело од стране детета, става смо да је карактер детета спој многих фактора, што доказују и примери у којима се два детета васпитана у истој породици потпуно другачије понашају. Премда може да делује неуобичајено и забрињавајуће да родитељ не примети да са дететом нешто није у реду и да не покуша да реагује адекватно на то, ипак верујемо да постоји могућност да родитељ васпита дете у складу са својим педагошким знањима и могућностима, а да то опет не буде довољно. Када је у питању теже кривично дело, из домаћих и страних примера у пракси знамо да је довољно обелоданити ту чињеницу да би се родитељ бесповратно казнио и стигматизовао. У том смислу, у случају да он сам по себи не представља опасност, не видимо да би неке додатне казне биле сврсисходне.

³¹ С. Сингер према: Н. Лукић, „Евалуација мера криминалне политике према малолетним учиниоцима кривичних дела”, *Казнена реакција у Србији*, 10. део (ур. Борђе Игњатовић), Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, 2020, 318.

³² Н. Лукић, 323.

³³ Н. Јовић, С. Нешић, „Превентивне и интервентне мере органа старатељства у односу на (пре)делинквентно понашање детета”, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), Центар за права детета, Београд, 2012, 219.

³⁴ Л. Филиповски, „Искуства и изазови у раду са породицама са децом са проблемима у понашању”, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), Центар за права детета, Београд, 2012, 242.

Искористили бисмо предлог Владе Србије од 4. маја 2023. године да се старосна граница кривичне одговорности спусти са 14 на 12 година као основу за закључак овог рада. Наиме, мишљења смо да би се уз увођење ниже старосне границе кривичне одговорности ујединио већи број супротстављених ставова формирањем установе за лечење и оспособљавање у коју би, након психолошке и психијатријске опсервације, евентуално у посебно одељење могла бити упућивана и лица испод 12 година која су учинила изузетно тешка кривична дела. У случају да дете нема психофизичке сметње које би га ту задржале, као основ задржавања се може увести нарочито изражено антисоцијално понашање које за последицу има изазвану јаку патњу другом лицу. О временском периоду задржавања у установи, о могућности налагања продужавања задржавања, о прецизирању основа упућивања, о времену проверавања испуњености услова који су довели до упућивања у установу, као и о субјекту који би ту меру примењивао би требало посебно одлучити. Било би добро у ту сврху формирати посебно радно тело састављено од стручњака из области права детета, малолетничког кривичног права, социјалног рада, дечје психологије и психијатрије, који би детаљније сагледали све аспекте овог проблема и на најадекватнији начин у складу са међународним и националним обавезујућим документима размотрили могућност да се правно уобличи рад наведене установе која сама по себи не представља револуционарно решење будући да је већ законом предвиђена.

Лицемерно је ограђивати се од идеје удаљавања малолетника из заједнице, то правдати европским и светским стандардима и тако имати осећај заштитника те деце све док негде у себи знамо да сутра нећемо ми радити са њима и да неће наша деца ићи у школу са њима. Можда би било добро прихватити да се не може сваком помоћи и да, у случају да смо принуђени да бирамо коме ћемо помоћи, то пре треба буду невини чланови заједнице, те да је некад боље, једноставним логичким закључивањем и без икакве жеље за осветом, удаљити једну особу из заједнице него унети немир у више њених чланова.

Закон се не може мењати на основу моралне панике и једног несрећног догађаја, али тај догађај, иако страшнији од осталих, није баш тако усамљен како га критичари те идеје доживљавају. Закон је писан да служи потребама народа, а не обрнуто. Закони се не праве да би се мењали већ да би били дуготрајни и свеобухватни, али законодавци нису божанства која су сишла са упутствима са неба, већ су људи исто као и ми, а да их нисмо и досад тако гледали, и даље бисмо секли руке за кривично дело крађе. Јасно је да се мисли на то да се прописи

могу мењати у корист оних којима су намењени, а не на њихову штету, али морамо прихватити да не можемо увек бити и заштитници деце учинилаца и остале деце, јер се као жртве деце најчешће нађу друга деца, те се некад у сукобу та два интереса мора изабрати један.³⁵ Потпуно је лицемерно бити заштитнички настројен према деци учиниоцима изузетно тешких кривичних дела и гледати то као хумано поступање, а потајно у себи знати да неће баш наше дете да се задеси у њиховој близини. Такви случајеви су срећом ретки, али ипак постојећи. Извесно је да нико од нас не жели да буде у том окружењу, ако не заувек онда макар у периоду око извршења дела, па је питање какав је онда смисао кривичне неодговорности те деце?

Čarna Vukićević, LL.M.
court associate in Belgrade

THE (NON)JUSTIFICATION OF THE CRIMINAL NON LIABILITY OF CHILDREN UNDER THE AGE OF 14

Summary:

It is difficult to determine whether instances of juvenile violence are truly becoming more frequent, or whether the development of modern means of communication merely enables us to be better informed about such occurrences today than in the past. In any case, the transparency of these issues encourages us to attempt to derive insights that may assist in the further prevention of delinquency. There are numerous cases (which will not be listed exhaustively) in which juvenile aggression has had fatal consequences. This paper seeks to identify and present the factors considered to be of key importance for understanding the causes and consequences of juvenile delinquency, in light of discussion on limits of minors' liability for criminal offences depending on age.

Keywords: juvenile delinquency, capacity to bear criminal responsibility, choice of sanctions

³⁵ В. текст В. Бајовић.

КОМЕНТАРИ, РАСПРАВЕ, ИСТРАЖИВАЊА

Датум пријема рада: 1. фебруар 2026.

Датум одобрења рада: 19. фебруар 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

УДК 340.66:656.1

613.83:656.1-051

Владимир В. Миљевић

адвокат из Београда*

УТВРЂИВАЊЕ ПРИСУСТВА ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ КОД ВОЗАЧА

Сажетак:

Задовољавајуће психофизичко стање возача један је од елементарних предуслова за безбедно одвијање јавног саобраћаја. И док је утицај алкохола на понашање возача и његове психофизичке потенцијале приликом управљања моторним возилом у досадашњој пракси и литератури нашироко расправљен, те упркос чињеници да и алкохол поседује индивидуална различита испољавања и штетна нежељена дејства која варирају од особе до особе, ситуација са психоактивним супстанцама је утолико сложенија што је њихов број велик, а самим тим и њихова нежељена дејства бивају још бројнија и у негативном смислу садржајнија и разноврснија. Ипак, са аспекта правне струке и темељних начела казненог права која подразумевају да се чињенично стање утврди и правилно и потпуно, у постојећој судској пракси чини се да поједини судови чињенице утврђују мимо правила медицинске струке, па чак и мимо прописаних ограничења уређаја предвиђених за откривање присуства психоактивних супстанци које наводе њихови произвођачи и резултата тим уређајима добијеним, што доводи до тога да се лицима под дејством психоактивних супстанци

* Електронска адреса аутора: kancelarija.miljevic@gmail.com

проглашавају чак и она лица за која ни произвођач дрога-тест уређаја не би смео да потврди позитиван резултат, када би извршио увид у резултате добијене сопственим уређајем. У овом тексту, аутор ће настојати да у циљу што садржајнијег излагања сам рад постави на два колосека, тј. на општу анализу услова под којима се врши утврђивање психоактивних супстанци кроз презентовање самих техничких карактеристика уређаја којима се испитивање присуства истих врши у пракси од стране органа јавне безбедности, али ће значајан део рада ипак имати и обележја коментара судске праксе из које се најбоље могу извести закључци о томе да ли се у пракси полиције и судова све ради исправно, доследно и тачно или ипак пречесто и коришћењем недозвољених и опасних пречица, чији је крајњи ефекат осуда возача под медицински недоказаним и самим тим чињенично непоузданим околностима. Поред ризика коришћења потенцијално лажно позитивних резултата за нечију осуду, настојаћемо да објаснимо и то – зашто чак и поједини резултати добијени специфичнијим хемијским методама код одређених супстанци и даље нису доказ да је неко лице у инкриминисаном времену актуелно било под дејством психоактивне супстанце. Неправилно схватање поступка тестирања возача на присуство психоактивних супстанци, поред стварања ризика да неко невин може бити осуђен, са собом носи и равноправан ризик да и неко крив може бити ослобођен због непоштовања важних процедура од стране оних органа који су задужени за обезбеђење доказа и спречавање њихове компромитације.

Кључне речи: психоактивне супстанце, ПАС, метаболити, интоксикација, скрининг тестови, брзи дрога-тестови, имунохроматографски тестови, токсиколошка и медицинска вештачења

I. Увод

Општа одредба садржана у члану 187 став 2 Закона о безбедности саобраћаја на путевима¹ прописује да: *„Возач не сме да уйравља возилом у саобраћају на љушу ниши да љочне да уйравља возилом ако је љод дејством алкохола и/или љсихоактивних суйстанци”,* при чему се психоактивна супстанца по основу члана 7 став 1 тачка 99 истог Закона дефинише као: *врста дроге, лека на коме је назначено да се не сме уйошребљавати пре и за време вожње, као и група хемијска материја која може ушшицаши на љсихофизичку способност учесника у саобраћају (осим алкохола).* Може се препознати већ у уводним одредбама ЗОБС како законодавац полаже претензије да на крајње необичан начин дефинише медицинске појмове, па тако алкохол, као најзаступљенију и најчешће

¹ Закон о безбедности јавног саобраћаја – ЗОБС, *Службени љласник РС*, бр. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2023 – одлука УС, 55/2014, 96/2015 – др. закон, 9/2016 – одлука УС, 24/2018, 41/2018, 87/2018, 23/2019, 128/2020 – др. закон, 76/2023, 19/2025.

злоупотребљавану психоактивну супстанцу (у даљем тексту: ПАС), искључује из дефиниције психоактивне супстанце, при чему не може бити оправдање да се такво елиминационо дефинисање појмова учинило како би се у законским одредбама прописао различит режим третирања управљања возилом под дејством алкохола од управљања возилом под дејством других психоактивних супстанци, а узимајући у обзир да не приличи закону о безбедности јавног саобраћаја да својим дефиницијама посебно прописује да алкохол као најраспрострањенија психоактивна супстанца, заправо у светлу конкретног закона то није, само да би се приликом примене истог прописа поступало „лакше” и да би се одређени појмови тиме раздвајали. Тако се није стигло ни до двоцифреног члана ЗОБС-а, а већ је Законодавац навео да одређена психоактивна супстанца то заправо није. На терену спорног утицаја права на медицину не стаје се наравно само у пропису, већ се овакав манир даље наставља и конкретизује у судској пракси. Опет, треба бити искрен и рећи да законодавна техника, и поред поменуте законске негације медицинских појмова, није узрок озбиљним недостацима у полицијској и судској пракси, јер се до истине може доћи и са оваквим легислативним недостацима, руководећи се само једним начелом које је у последње време оправдано присутно у јавности, а то је потреба да се о стручним питањима „пита струка”, што овде конкретно значи да се пита медицинска струка и њена досадашња достигнућа у области токсикологије и неуропсихијатрије, као две области медицине које су у директној и међусобно допуњујућој вези када расправљамо о присуству и утицају ПАС на психофизичке услове и стање возача. Неправилно схватање целокупног поступка тестирања возача на присуство психоактивних супстанци, поред стварања ризика да неко невин може бити осуђен, са собом носи и равноправан ризик да и кривац може бити ослобођен, услед непоштовања важних процедура од стране оних органа који су задужени за обезбеђење адекватних доказа и за спречавање њихове компромитације, у сваком смислу те речи.

Актуелизација питања управљања возилом под дејством ПАС испољила се нарочито у једном медијски пропраћеном случају, када је кум високог државног функционера ослобођен сумње да је возилом управљао под дејством кокаина у моменту настанка саобраћајне незгоде. Основ ослобођења од сумње даје возач управљао возилом под дејством кокаина, било је неуропсихијатријско вештачење, по вештаку који је у предмету пред Првим основним јавним тужилаштвом у Београду, у делу који се односи на присуство кокаина, изнео следеће ставовиште: *Што се тиче примедбе у вези вештачења са кокаином најомињем да само присуство метаболита кокаина у урину не доказује да је окривљени*

кришичном приликом био под дејством кокаина. Једини ситуран показатељ дејства кокаина била би анализа крви, јер он има дејство само док је присутан у крви.

Вештак медицинске струке указао је да кокаин има своје психоактивно дејство само када се налази у крви и тиме наговестио да постоје и одређене метаболичке форме ПАС које се са медицинског аспекта не могу окарактерисати као актуелно дејство одређене дроге на нечије психофизичко стање. При том, према расположивим подацима и помињањем присуства метаболита кокаина у урину, може се са разумним степеном извесности претпоставити да је над наведеним лицем извршен тест урина у лабораторијским условима, па је повољан закључак вештака по његов статус опет опстао, те ни позитиван резултат присуства ПАС у урину није био доказ о томе да је лице било под дејством недозвољене супстанце. Међутим, у овом раду ћемо говорити претежно о преносивим уређајима за испитивање присуства ПАС, који се од стране саобраћајне полиције не користе у лабораторијским условима, већ у теренским условима и који не врше анализу урина, већ оралног флуида (пљувачке). Иако овакав начин теренског и брзог тестирања дрога-тест уређајима није забрањен, па ни друштвено непожељан, доследно и пожељно коришћење ових уређаја не подразумева само узорковање пљувачке, већ и правилну, стручну и правичну анализу добијених резултата. Када су у питању добијени резултати анализе нечије телесне материје, логика би налагала да такве резултате треба да погледа неко стручан, а у конкретном случају стручан и позван на оцену добијених резултата може бити само доктор медицине или специјалиста токсиколошке хемије. Ипак, логика овде не помаже, јер такву анализу окривљени у пракси најчешће неће добити, све и да је упорно у току поступка тражи, дајући о нужности одређивања медицинског вештачења конкретне и јасне разлоге. Доста пута цитирана парафраза о томе *да је боље стојину кривих ослободити, него једној невиној осудити* чини се да би могла да постане практично непотребна и напуштена у контексту кривичног или прекршајног прогона возача због сумње управљања возилом под дејством ПАС. Подизањем свести, те доследним и правилним схватањем начина тестирања возача и тумачења добијених резултата, сасвим је могуће да нико невин не буде чак ни оптужен, а са друге стране, да свако крив своју осуду добије на бази поузданих, чврстих и тешко оборивих доказа. Међутим, да би овакав оптимизам изашао ван граница утопијског размишљања и заживео у реалности, потребно је познавати постојећа сазнања науке, као и могућности, али и ограничења метода утврђивања присуства ПАС у организму.

II. Утврђивање присуства ПАС у пракси

1. Случај са једним резултатом дрога-теста на бази узорка оралног флуида

У поступку пред Прекршајним судом у Краљеву – Одељењем суда у Врњачкој Бањи, поднетим захтевом за покретање прекршајног поступка овлашћеног подносиоца МУП РС – ПУ Краљево – ПС Врњачка Бања, окривљеном возачу стављено је на терет да је управљао путничким возилом и да је приликом контроле посумњано да исти управља возилом под дејством психоактивних супстанци, па је подвргнут тестирању помоћу дрога-теста „NTM”,² где је том приликом утврђено присуство психоактивних супстанци у организму, односно да је возач позитиван на ТНС-марихуана и да је таквом радњом поступио противно одредбама члана 187 став 2 ЗОБС-а на путевима.

Бранилац је од самог почетка прекршајног поступка настојао да правац доказивања и истицање доказних предлога усмери на медицинске чињенице, јер је правно неспорно да је возачу забрањено да управља под дејством ПАС, а истовремено чињенично спорно да ли постојећи докази и примењена метода анализе којом је возач био подвргнут могу са разумним степеном уверења да укажу на то да је возач заиста актуелно био под дејством ПАС. У том смислу, бранилац је истакао доказни предлог одређивања медицинског вештачења, како би вештак медицинске струке изнео свој стручан став у погледу позитивних резултата добијених уређајем „NTM”, а као резултата поменутих у захтеву за покретање прекршајног поступка, свдећи на тај начин предмет доказивања на минимум, али тражећи да се тај чињенични минимум испита максимално и усмери на крајње конкретизовану чињеницу која би била предмет расправљања и подробног испитивања.

Резултати добијени током саобраћајне контроле над окривљеним коришћењем уређаја „NTM” нису доведени случајно у питање од стране одбране у поменутом прекршајном поступку. Наиме, бранилац је и пре изношења одбране и доказних предлога дошао до интересантних и, са аспекта позиције одбране окривљеног, позитивних и корисних података. Желећи да прибави што више информација о самом дрога-тест уређају који се често користи за контролисање возача у контексту сумње управљања возилом под дејством ПАС, као и његовим општим карактеристикама, предностима и ограничењима, бранилац је од Министар-

² Извршена је анонимизација назива произвођача и модела дрога-тест уређаја и његовог припадајућег прибора за тестирање.

ства унутрашњих послова Републике Србије затражио произвођачко упутство за наведени уређај. МУП РС је браниоцу доставио одговор у којем је навео да предметним упутством не располаже и упутио је браниоца на самог произвођача, односно његовог представника. Интересантна је спознаја како Управа саобраћајне полиције изјављује да не поседује упутство за коришћење уређаја који је у релевантном временском периоду био широко распрострањен и коришћен од стране саобраћајне полиције на терену, а користи се редовно, према сазнањима аутора, и у моменту предаје овог текста Уређивачком одбору.

Остаје у домену реално могућег да су упутствима за руковање дрога-тест уређајима располагале (као да и даље располажу) подручне полицијске управе, односно да их сама Управа саобраћајне полиције нема, док су уз сваки уређај упутства очекивано и уредно испоручена полицијским станицама које су их задужиле као крајњи корисници. У најмању руку се може окарактерисати интересантном ситуација да Управа саобраћајне полиције буде у позицији да не располаже макар једним упутством за уређај који користе саобраћајни полицајци на терену и у којем упутству се налазе важни и, са становишта правилности коришћења уређаја, веома корисни и битни подаци. У упутству дрога-тест уређаја стоји да га корисник мора прочитати и да се истог мора придржавати. Можемо наслутити колико је онда тек значајно да садржину упутства, поред саобраћајних полицајаца на терену, поседују и високи официри саобраћајне полиције распоређени на радним местима у оквиру Управе саобраћајне полиције, који су претпостављени креатори целокупне стратегије и организације спровођења мера у области заштите безбедности јавног саобраћаја (а које редовне мере и активности нужно укључују и радње контроле и провере возње под утицајем ПАС).

Под претпоставком да упутствима располажу подручне полицијске управе и у контексту непобитне чињенице да се Управа саобраћајне полиције изјаснила да тражени документ не поседује, неприродно је да подручне полицијске управе, полицијске станице, саобраћајне полицијске испоставе и саобраћајни полицајци на терену имају већи извор сазнања у погледу начина коришћења и ограничења дрога-тест уређаја од саме Управе саобраћајне полиције, која се, поновићемо, крајње децидно и недвосмислено изјаснила да предметно упутство као тражени документ не поседује.

Прихватајући чињеницу да Управа саобраћајне полиције не поседује тражени документ у виду произвођачког упутства за конкретан дрога-тест уређај, трагом садржине одговора Управе саобраћајне полиције аутор се обратио овлашћеном представнику произвођача уређаја, од

којег је на крајње транспарентан и брз начин добио и више од траженог, те је овлашћени представник, поред произвођачког упутства самог уређаја, доставио истовремено и упутство за коришћење припадајуће апаратуре за вршење тестирања. У достављеним упутствима долази се до веома значајних података о томе каква ограничења наведених уређаја постоје, односно какве додатне мере и радње треба предузимати током њиховог коришћења, те којих важних чињеница приликом њихове примене треба бити свестан. Напомене и ограничења наведеног уређаја, садржани у произвођачком упутству, у битном се свODE на следеће: – да је систем за тестирање на бази квалитативног мерног поступка (метод: *изоитиван* или *неитиван*, *прим. ауш.*), – да је у случају потребе добијања резултата који би био потврђен потребан други узорак и да се тај узорак мора тестирати у акредитованој лабораторији, – да добијени резултати траже стручну процену, посебно код резултата који су прелиминарно позитивни, – да су коришћена антитета прилагођена посебно дрогама, али да и поред тога преписани лекови и лекови који се налазе у слободној продаји, који су сличне структуре, могу да реагују са реагенсима антитета и да тако доведу до лажно позитивних резултата (произвођач конкретног уређаја указује да је могућност добијања лажних позитивних резултата мала, али такву могућност ипак не искључује у потпуности, *прим. ауш.*), – да се за добијање потврђеног аналитичког резултата мора применити тачнији, алтернативни хемијски поступак, као што је *GC/MS* или *LC/MS/MS* метода, – да систем за тестирање даје само прелиминарни аналитички резултат (да је у питању метод за „скрининг“), – да је за добијање потврђеног аналитичког резултата потребно коришћење конкретније методе.

На бази претходно цитираних навода произвођача дрога-тест уређаја и његове припадајуће апаратуре, бранилац је у току трајања прекршајног поступка пред одељењем Прекршајног суда у Краљеву више пута поновио нужност одређивања медицинског вештачења, константно потенцирајући да је предмет расправљања везан за стручне чињенице из области медицине. У том смислу, бранилац је суду у поднеску предочио, путем достављања произвођачког упутства за уређај и његову пратећу апаратуру, како сам произвођач налаже да резултати система за тестирање треба да буду стручно процењени и да прелиминарни резултати траже спровођење лабораторијске анализе, па је на линији онога што произвођач сам прописује од стране одбране предложено да се одреди медицинско вештачење, те да се изврши стручна процена добијених резултата, а нарочито да се испита околност да ли су добијени прелиминарни аналитички резултати позитивни резултати

THC или метаболита *THC*-а (из разлога што метаболити *THC*-а, попут секундарног метаболита *THC-COOH*, нису психоактивне супстанце, па су самим тим неактивни, на шта ћемо се нешто касније посебно осврнути), те да ли се може тврдити да је окривљени *t. criminis* уопште био под дејством *THC*-а. Ако већ није поштовано од стране полиције оно што произвођач налаже (друго узорковање које би било анализирано у акредитованој лабораторији), одбрана је указала да остаје разумна могућност да се макар суд неће односити према коришћеном дрога-тест уређају супротно ономе што његов произвођач прописује користећи квалификатив да се нешто „мора“ учинити, односно да се одређена радња „мора“ предузети, те да ће макар суд (када то већ није учинила полиција) испоштовати да се добијени резултати морају стручно проценити пре извођења било којег меродавног закључка. У супротном, испало би да полиција, суд и бранилац представљају лица позвана да стручно оцене добијене прелиминарне резултате, те да је инсистирање произвођача на стручној процени добијених резултата „мртво слово на папиру“ и да ће се уређаји користити као непобитан доказ о томе да је неко био под утицајем ПАС, иако произвођач каже да они то нису, тј. да су они прелиминарни, да је у питању „скрининг“ метод и да се мора спровести анализа у акредитованој лабораторији. Одбрана је упозорила да би то био тријумф самовоље над медицином и да се од суда не тражи много, већ само да се неко стручан (доктор медицине) изјасни да ли је окривљени био под утицајем *THC* или је уређај детектовао само метаболите *THC*-а, који не представљају психоактивне супстанце, већ нуспродукт метаболисања ове супстанце.

У свом изјашњењу на исказ сведока полицијског службеника који је у току првостепеног поступка био достављен браниоцу, одбрана је наставила да истрајава на томе како је нужност да се у поступку, чињенично нераскидиво везаном за медицинску науку, позове у стручну помоћ управо медицина, наводећи тако да окривљени није био дужан да оспорава прелиминарне резултате за чију тачност не гарантује ни сам произвођач уређаја и да је оспоравање резултата добијених предметним дрога-тест уређајем ирелевантно, јер су они свакако прелиминарни и сам произвођач захтева специфичнију методу ради добијања потврђеног резултата. Такође је наведено да поступак, процедуру и ограничења коришћеног уређаја није измислио ни окривљени нити његов бранилац, већ онај који је уређај произвео, док лице које користи уређај исти не може користити тенденциозно, квалификујући прелиминарни резултат као коначан, већ га сме користити само доследно и потпуно. Доследно и потпуно, значи да је потребно упутити прелиминарно позитивног испитаника у здравствену односно лабораторијску

установу ради спровођења специфичније методе тестирања, која је нужна ако се жели добити потврђен тест.

Истакнуто је и то да произвођач није судска власт, али да ни судска власт не би требало да негира оно што каже произвођач коришћеног уређаја за свој сопствени производ, нарочито у делу у којем се наводи да је потребно да стручно лице анализира резултате добијене помоћу уређаја пре него што се испитани пошаље на даља клиничка испитивања, што посебно важи код позитивног прелиминарног резултата. Додатно је указано и на то да апсолутно нико стручан није анализирао добијени резултат, осим ако је полицијски службеник стручан да врши анализу медицинских појмова. Све претходно наведено може се сажети једном речју – струка. Дакле, за анализу добијеног резултата сам произвођач каже да се не може користити лаички, већ да је нужен стручан приступ, те да се чак и прелиминарни резултати морају анализирати од стране стручног лица. Одбрана је из тог разлога поновила доказни предлог да се одреди медицинско вештачење по вештаку токсикологу и то на околност да ли је предметни уређај детектовао активну супстанцу или њене метаболите који се у медицинској литератури не сматрају активним супстанцама већ нуспродуктима. У закључним наводима поднеска истакнуто је да се на окривљеног не може превалити кривица што није оспоравао онај вид резултата који се и у одсуству било какве иницијативе контролисаног лица свакако не сматра коначним, поузданим, нити потврђеним резултатом.

Доказни предлог одбране на самом крају поступка није уважен, па је окривљени осуђен на бази једног прелиминарног резултата о којем се нико стручан није изјаснио. Интересантно је то како је одбрана окривљеног од стране првостепеног суда проглашена неоснованом, што на први поглед јесте уобичајен епитет када се цени одбрана окривљеног у односу на кога је донета осуђујућа пресуда. Међутим, у овом случају целокупна одбрана окривљеног била је базирана на предочавању и цитирању званичног упутства произвођача дрога-тест уређаја чијом употребом је по окривљеног и настала неповољна последица у виду осуђујуће пресуде. Тиме је суд заправо неоснованим прогласио оне наводе које о уређају предочава његов произвођач.

У другостепеном поступку, у жалби браниоца, истакнуто је управо то да је неоснованим проглашена одбрана која се позивала на техничке карактеристике уређаја који је својим коришћењем довео до осуде окривљеног, као и да о доказном предлогу одбране у правцу одређивања медицинског вештачења није ни одлучено, при чему је право суда да одбије сваки доказни предлог одбране, али је и право одбране да се упозна са разлозима због којих је доказни предлог одбијен, што није

учињено у датим разлозима првостепеног суда. Зашто нису дати разлози због којих није одређено много пута тражено вештачење по вештаку медицинске струке, није познато. Познато је само то да је Прекршајни апелациони суд – Одељење суда у Крагујевцу, као другостепени суд, поднету жалбу браниоца одбио, позивајући се у датим разлозима другостепене одлуке у битном на то да окривљени није оспоравао присуство психоактивне супстанце, нити је на лицу места у писаној форми захтевао да се изврши анализа крви, односно крви и урина или других телесних материја у одговарајућој здравственој установи.

2. Случај са вишеструким резултатима испитивања различитих биолошких узорака

Да ли је окривљени у претходно анализираном поступку пред Прекршајним судом у Краљеву заиста осуђен само зато што приликом контроле и на лицу места није оспоравао прелиминарни аналитички резултат, врло је упитно, ако даље анализирамо ток једног сасвим другог али чињенично сличног поступка, који је и понашањем окривљеног и активним деловањем првостепеног суда имао знатно садржајнија обележја, тј. поступка где је окривљени од самог почетка оспоравао тачност добијених резултата, али и поступка где су лабораторијске анализе биле спроведене и поступка у којем је првостепени суд све време доследно уважавао чињеницу да о медицинским питањима треба да се пита медицинска струка, а који поступак се на крају ипак није окончао правноснажном ослобађајућом пресудом, већ укидањем исте.

Прекршајни суд у Рашки покренуо је и водио прекршајни поступак по захтеву за покретање прекршајног поступка МУП РС – ПУ Краљево – СПИ Рашка, против окривљеног возача којем се стављало на терет да је управљао путничким возилом и да је приликом контроле посумњано да он управља возилом под дејством психоактивних супстанци, где је на лицу места подвргнут испитивању на психоактивне супстанце дрога-тест уређајем „NTM” и где је утврђено да је возач позитиван на психоактивну супстанцу „СОС” (кокаин).

У прилогу поднетог захтева за покретање прекршајног поступка, као посебна напомена назначено је да су по захтеву окривљеног као контролисаног возача у саобраћају узети крв и урин за токсичку анализу и да су исти послати у одговарајући завод за судску медицину.

Међутим, подносилац захтева није предложио да се од установе која је вршила анализу крви и урина прибави податак о резултатима анализе, већ је у прилогу захтева био достављен искључиво испис прелиминарно позитивног „скрининг” дрога-теста, који је извршен над возачем.

Приликом контроле, сачињена је у односу на возача и потврда о примени посебних мера и овлашћења, у којој се само наводи позитиван резултат прелиминарног дрога-теста и у којој потврди уопште није било назначено од стране поступајућег полицијског службеника да је наложено узимање и анализа крви и урина, иако је ова околност нужно и неспорно била позната полицијском службенику који је предметну потврду сачинио. Руководећи се садржином потврде о примени посебних мера и овлашћења и оцењујући овај доказ према његовој очито непотпуној садржини и у границама чињеница које су у њој назначене, могло би се само закључити да је лице било позитивно на прелиминарном дрога-тесту, али се не би могло закључити да је одговарајућој здравственој установи уопште наложено узорковање крви и урина ради вршења даљих анализа. Из садржине ове потврде не може се закључити ни да ли је лице уопште оспоравало или није оспоравало прелиминарни резултат дрога-теста, јер ова околност (и поред посебно предвиђене рубрике) није констатована заокруживањем две понуђене опције од стране полицијског службеника, у смислу констатације да ли је контролисано лице захтевало или није захтевало вршење анализе крви и урина.

Подносиоцу захтева за покретање прекршајног поступка не може се пребацити уколико није приложио коначне резултате лабораторијске анализе крви и урина возача, јер не постоји извесност да је тим резултатима располагао, будући да је резултат лабораторијских анализа достављен окривљеном временски касније у односу на тренутак вршења контроле од стране саобраћајне полиције. Са друге стране, подносилац захтева има неограничено право предлагања доказа, услед чега јесте спорно да у правцу правилног и потпуног утврђивања чињеничног стања он суду не предлаже прибављање оних резултата за које ван сваке сумње зна да постоје, ма каква била њихова садржина. У мотиве овако рестриктивног доказног предлагања не треба улазити, али треба бити свестан да се МУП РС у конкретном поступку бавио искључиво предлагањем оних доказа који окривљеном могу да иду на штету (позитиван резултат прелиминарног дрога-теста), док није предлагао извођење оних доказа који окривљеном могу ићи у корист, а у конкретном случају дефинитивно јесу ишли у корист (резултат потоње лабораторијске анализе узорковане крви и урина).

Окривљени је пред судом на саслушању оспорио да је критичном приликом управљао под дејством психоактивних супстанци, па је суду приложио оригинал лабораторијског извештаја завода за судску медицину. На саслушању, користећи прилику изношења чињеница које се односе на садржину самог лабораторијског извештаја, бранилац окривљеног указао је да према резултатима спроведене анализе крви и урина,

произлази да у крви окривљеног није пронађено присуство кокаина, док је у урину пронађен само бензоилекгонин, али да наведена супстанца није активна.

Са мотивом правилног и потпуног утврђивања чињеничног стања, те свестан да суд не може (нити треба) да верује браниоцу на реч приликом анализе садржине оригиналног лабораторијског извештаја завода за судску медицину, бранилац је предложио да се изведе доказ по вештаку медицинске струке. Првостепени суд усваја доказни предлог одбране и својом наредбом одређује психијатријско вештачење, са добро постављеним задатком судском вештаку: да се након увида у достављене списе предмета изјасни на околност присуства психоактивне супстанце СОС (кокаин) у организму окривљеног.

У свом прелиминарном налазу и мишљењу, судски вештак потврђује саму садржину лабораторијског извештаја, те потврђује да у крви заиста није доказано присуство кокаина, док је у узорку урина доказано присуство метаболита кокаина у виду бензоилекгонина. Судски вештак примећује да је од времена тестирања дрога-тест уређајем до времена узорковања крви возача протекло око 3 сата, што је време довољно да нестане трагова кокаина у крви, ако је узет у малој дози или ако је узет више сати пре узимања узорка крви за анализу.

У погледу тестова урина и пљувачке, судски вештак наводи да се овим тестовима заправо траже метаболити кокаина, тј. мали молекули који су нуспроизвод прераде ове дроге у организму. У свом мишљењу, судски вештак износи две могућности у погледу негативног налаза кокаина у крви: а) да је узета мала доза кокаина па је она „изметаболисана“ (очишћена у крви) за три сата, а метаболити су још били присутни у пљувачки и урину, што је дало позитиван тест на дрога-тест уређају и позитиван тест у узорку урина, или б) да је кокаин узет пре више сати па је изметаболисан (очишћен из крви), а метаболити су још били присутни у пљувачки и урину.

Међутим, пре него што је изнео поменуте две алтернативне могућности, судски вештак је навео да анализе узорака крви и урина доказују присуство кокаина у организму окривљеног. Управо је ова констатација била основ да бранилац приговори тако датом мишљењу судског вештака. Бранилац окривљеног приговорио је налазу и мишљењу судског вештака као нејасном и противречном у погледу самог предмета вештачења, односно у погледу присуства или одсуства психоактивне супстанце кокаина у организму окривљеног у моменту вршења контроле, као јединог временски меродавног тренутка, а спрам чињенице да је инкриминисана радња управо радња актуелне интоксикације, те да се окривљеном не суди за његов цео живот, већ за

конкретну радњу у саобраћају, те руководећи се чињеницом да је одлучна чињеница постојање или непостојање актуелног дејства кокаина на возача у тренутку управљања возилом. У датом налазу и мишљењу, судски вештак је на другој страни налаза и мишљења навео: ... *резултатима анализе узорака крви и урина у Заводу за судску медицину доказују присуство кокаина у организму окривљеног*.

Указано је на противречност оваквих навода: – 1. како наводима судског вештака садржаним на првој страни налаза и мишљења, где се наводи и констатује да „у узорку крви није доказано присуство кокаина”, 2. тако и самим резултатима анализе Завода за судску медицину у списима предмета, у којима такође није доказано присуство кокаина у крви окривљеног.

Истакнуто је и то да је неодрживо да судски вештак, наводећи обе анализе (дакле не само резултате анализе урина, већ и крви), може да тврди да оне доказују присуство кокаина у организму, ако узмемо у обзир да је резултат анализе крви негативан, док је нађени метаболит у урину неактивна супстанца и да је у наведеном делу налаз судског вештака и непотпун, јер је потребно утврдити да ли је метаболит кокаина психоактивна супстанца (у основном налазу судског вештака то остаје непотпуно и недоречено, док у науци егзистира тврдња да метаболит кокаина није психоактивна супстанца). У питању није сувишно „детаљисање”, већ указивање на одлучне чињенице, будући да је биће конкретног прекршаја који се окривљеном ставља на терет управљање под дејством психоактивне супстанце (а не због присуства неактивног метаболита исте супстанце у организму), док постојећи налаз указује: 1. искључиво на постојање метаболита супстанце, 2. на две могућности метаболисања кокаина из крви, чији је резултат био негативан.

По основу свега наведеног, бранилац је изнео став да би вештак у допуни налаза и мишљења требало да одговори на следећа питања: – 1. да ли је метаболит кокаина психоактивна супстанца? – 2. да ли се може поуздано утврдити, а потом и децидно и доследно тврдити да је у моменту контроле окривљеног као учесника у саобраћају он поседовао кокаин у крви као психоактивну супстанцу?

У свом одговору на примедбе браниоца, судски вештак наводи да он у свом налазу није тврдио да су метаболити психоактивне супстанце, већ да су оне нуспроизвод (узгредни производ) прераде ове дроге у организму конзумента (што је кључна карактеристика метаболита ПАС, *прим. ауш.*). Даље судски вештак наводи да позитиван тест испитивања дрога-тест уређајем значи присуство кокаина у организму, тј. да је та особа под дејством кокаина у тренутку мерења, уз изнети став судског

вештака да бранилац поставља несврсисходна и непотребна питања и да наводи непостојеће противречности у његовом налазу.

Бранилац се није сложио са оценом судског вештака о томе да он поставља несврсисходна и непотребна питања, те је наставио да реплицира судском вештаку, сматрајући да нелогичности и даље опстају и да је потреба за додатним питањима и појашњењима изузетно велика. Наиме, бранилац је приметио да судски вештак у свом основном налазу наводи да резултат дрога-тест уређаја и анализа урина показују присуство метаболита. Судски вештак и сам потврђује да метаболити нису активне супстанце, али и даље остаје при ставу да је окривљени био под дејством кокаина у тренутку мерења. Зато бранилац поново тражи одговоре на своја питања, те истиче да је нејасно како се апарат који узоркује пљувачку у којој су садржани метаболити, може посматрати у контексту околности која доказује да је особа под дејством кокаина, ако метаболит не поседује психоактивно дејство.

Како је већ расправљено да пљувачка садржи метаболите и да позитиван резултат присуства метаболита није доказ о постојању ПАС (јер је неактиван), док је анализа крви на кокаин такође била негативна, бранилац је даље трагао за одговором на питање – који је то извор сазнања да је окривљени био под дејством кокаина, а свој други поднесак закључио је молбом судском вештаку да одговори на конкретно и важно питање: да ли се у моменту када је над окривљеним извршена контрола може поуздано тврдити да се у његовом организму налазио кокаин као психоактивна супстанца и који од свих расположивих резултата показује присуство активне супстанце кокаина у организму окривљеног, подобне да на њега имају психоактивни утицај.

У свом одговору, судски вештак у погледу метаболита кокаина додатно прецизира и истиче да се методом утврђивања присуства метаболита кокаина у пљувачки и урину не може утврдити тачно време када је узет кокаин и количина која је узета, као и да су метаболити сами по себи неактивни, тј. сами по себи нису психоактивне супстанце. Закључак судског вештака о метаболитима кокаина као неактивним супстанцама, у потпуности и очекивано коинцидира са стручном медицинском литературом, попут цит.: *Након уноса у организам, кокаин подлеже екстензивном метаболизму, иако да је полувреме елиминације кокаина веома крајко ~ 60 мин., док главни метаболити кокаина-бензоилектонин и ектонин-метил естер имају дужу полувреме елиминације и дужу моћност дејективовања у биолошком материјалу. Метаболити кокаина су неактивни.*³

³ Е. Младићевић, С. Ђорђевић, В. Матовић, З. Булат, П. Вукомановић, В. Килибарда, С. Вучинић, „Одређивање кокаина и његових метаболита у урину након ис-

Изјашњавајући се на други допунски налаз и мишљење судског вештака, те користећи овај поднесак и као прилику да изнесе завршну реч, бранилац је указао на следеће:

„Како из налаза судског вештака и оба допунска налаза произлази да одговарајућим методама јесте утврђено само присуство метаболита, те како из налаза судског вештака и оба његова допунска налаза произлази да метаболити сами по себи нису психоактивне супстанце, док ниједним доказом није утврђено присуство кокаина код окривљеног у смислу психоактивне супстанце (не само лабораторијским методом, већ ни спроведеном анализом добијених резултата по основу одређеног вештачења), то одбрана предлаже да се окривљени ослободи одговорности, јер без утврђеног и медицински потврђеног присуства кокаина као психоактивне супстанце код окривљеног, он се ни *ex lege* не може сматрати лицем под дејством психоактивне супстанце. Два пута потврђено присуство метаболита као неактивне супстанце не може бити доказ о присуству психоактивне супстанце кокаина, јер два добијена резултата о постојању одређене неактивне супстанце не могу ту исту супстанцу алхемијски и путем какве фикције претворити у активну супстанцу”.

Након спроведеног вештачења, првостепени суд доноси ослобађајућу пресуду, у којој у битном наводи следеће разлоге по основу којих се изводи закључак о томе да одговорност окривљеног није доказана:

„На основу извештаја завода за судску медицину утврђено је да у узорку крви окривљеног није доказано присуство кокаина, а у узорку урина је доказано присуство метаболита кокаина-бензоилекгонина. Из налаза и мишљења судског вештака за област психијатрије, који је овлашћено стручно лице, које располаже стручним знањем и искуством, који се детаљно изјаснио на околности конкретног прекршаја и одговорио на све писане поднеске окривљеног и његовог браниоца, на јасан и несумњив начин се утврђује да је присуство кокаина у организму правилно испитивана посредством уређаја „НТМ”, као и у конкретном случају испитивањем у заводу за судску медицину, али да у организму окривљеног није доказано присуство кокаина, већ метаболита кокаина који нису психоактивне супстанце”.

На првостепену пресуду жалбу подноси МУП РС као овлашћени подносилац, истичући у жалбеним разлозима да се присуство ПАС „*шренујно у МУП-у Р. Србије доказује искључиво на њај начин*”, уз предлог да се преиначи првостепена одлука. Прекршајни апелациони суд

товремене конзумације са етанолом методом течно-хроматографије са масеном спектрометријом”, *MD-Medical Data*. 2016;8(3):173–178. Рад примљен 7. 9. 2016, прихваћен 12. 9. 2016. Доступно на: https://www.md-medicaldata.com/godina_2016_broj_3_title_05.html, 174.

– Одељење суда у Крагујевцу усваја жалбу и укида пресуду, наводећи: *Основано се у наводима жалбе подносиоца захтева иситиче да је вештак у свом налазу навео да присуство бензоилекгонина доказује присуство кокаина у организму, али на основу шестирања из њувачке и мокраће није могуће утврдити количину, као и време конзумирања кокаина који је недвосмислено у организму присутан...*

Тако је другостепени суд у својој одлуци практично нашао оно што ни судски вештак није успео, те је бензоилекгонин као литературно неактивну супстанцу својом другостепеном укидајућом одлуком претворио у доказ да је кокаин у организму недвосмислено био присутан. Прихватањем жалбе, неминовно је изражено и разумевање према МУП РС, а које Министарство у својој жалби без задршке наводи да се присуство ПАС у пракси тренутно доказује „искључиво на њај начин”, а то непобитно значи – коришћењем дрога-тест уређаја који није намењен за давање потврђеног аналитичког резултата (ваљда до налажења каквог бољег начина треба сматрати да је и недовољно поуздан начин довољно добар да се возач осуди, *прим ауш.*).

И док је првостепени суд, свестан да ни један, ни два, па ни стотину потврђених присуства метаболита као неактивне супстанце не доказују присуство активне супстанце у организму, другостепеном суду је то пошло за руком, па је пресуду укинуо, након чега је уследила обустава прекршајног поступка услед наступања апсолутне застарелости вођења прекршајног поступка. Сумирајући наведени поступак, другостепени суд је заузео став да присуство метаболита, чак и у одсуству пронађене активне супстанце у крви, доказује да је доказано присуство психоактивне супстанце у организму и тако у целисти негирајући и одричући неспорно негативан резултат анализе крви у којој кокаин као ПАС није пронађен, а која околност јесте одлучна чињеница. У следећем поглављу, осврнућемо се управо на значај анализе крви приликом испитивања управљања возилом под дејством ПАС.

3. Значај анализе крви приликом испитивања околности актуелног утицаја ПАС на возача

О томе колико је пресудан значај утврђивања околности да ли је активна супстанца присутна у крви осумњиченог у прилог закључка о војњи под утицајем ПАС, сведочи опет трећи поступак (у којем је вештачење поводом сумње управљања возилом под дејством ПАС дао исти завод за судску медицину, чија се спроведена лабораторијска анализа помиње и у претходном предмету), а поводом анализе једног

добијеног резултата лабораторијског тестирања урина коришћењем „панел теста”, који је претходно био узоркован у здравственој установи.

Задатак судским вештацима по наредби суда којим се одређује вештачење гласио је: *Завод за судску медицину дужан је да да налаз и мишљење на околности начина узимања урина ради анализе на присуство психоактивних супстанци и веродостојности добијеног резултата, анализом урина окривљеног...* Завод за судску медицину, као орган којем је поверено вештачење, у предмету у којем није вршен брзи дрога-тест (већ само прелиминарни лабораторијски тест урина), састављен у комисији коју чине двоје специјалиста токсиколошке хемије, у свом налазу и мишљењу које допунски потписује и директор завода (уједно специјалиста судске медицине), на врло садржајан начин кроз дати налаз и мишљење врши дистинкцију између различитих врста тестова, периода полуживота ПАС, њених метаболита и времена у којима се супстанца у различитим активним или метаболичким формама може детектовати, још једном понављајући доктринарни став да је вађење и анализа крви кључна ако је основни задатак испитивање постојања актуелног утицаја ПАС на осумњиченог у релевантном временском периоду.

Управо приликом давања налаза и мишљења које се односи на спроведени тест урина, важним закључцима популарише се и аргументовано указује на пресудан значај анализе крви.

Најважније делове датог мишљења судских вештака, које се према наводима из вештачења завода за судску медицину даје по основу прочене потребне литературе, предочавамо у најважнијим сегментима:

– Имунохроматографско тестирање, тзв. „брзи тест” спада у групу квалитативних скрининг метода. Заснива се на реакцији антигена (молекула психоактивне супстанце или њеног метаболита) са специфичним антицима, при чему се формира обојени комплекс видљив голим оком на тест-траци или панелу. Визуелна интерпретација резултата се врши на основу појаве или изостанка обојених линија. У пракси се користе различити формати тестирања, сингл тест траке, касете и вишеструки панели (мулти-драг скрин). Предности саме методе су брзина извођења (5–10 мин.), могућност истовремене детекције више супстанци, једноставна тестирања тракама без потребе за сложеним лабораторијским тестовима. Међутим, бројна ограничења се огледају у добијању искључиво квалитативних резултата (позитивно/негативно) и могућности лажно позитивних/негативних налаза због унакрсне реактивности, интерференција у узорку, неправилног руковања и/или деградације супстанце.

– Ови имунохемијски тестови нису потврђујуће методе. Позитиван резултат скрининг теста мора бити потврђен једном од научно признатих метода (GC-MS, LC-MS/MS) да би био правно валидан. У овом случају, таква

потврда није извршена, чиме резултат остаје на нивоу индикативног налаза без пуне доказне вредности.

– Ради очувања интегритета узорка и правне доказне вредности, процеси узимања и чувања морају обухватати: Узорковање од стране овлашћеног лица, по могућству у контролисаним условима и уз вођење ланца надзора и одговорности; Посуда за узорковање мора бити стерилна, правилно затворена и обележена подацима о лицу, времену и месту узорковања; Узорак урина треба што пре анализирати или чувати у фрижидеру на 2–8 °C, а за дуже од 24 сата препоручује се замрзавање на –20 °C; Евиденција руковања узорком мора бити потпуна (потписана од свих особа које су руковале узорком); Свако одступање од ових процедура може утицати на веродостојност резултата.

– У достављеној документацији списка предмета, може се закључити да је узорковање урина окривљеног, за анализу психоактивне супстанце, наложеног од стране судије, да се изврши у Општој болници, при чему нема података о начину и времену узорковања и чувања узорка до момента анализе.

– Кокаин је природни алкалоид из лишћа биљке *Erythroxylum coca*, потентан психостимуланс са снажним потенцијалом зависности. Фармаколошки делује инхибицијом поновног преузимања допамина, норадреналина и серотонина у централном нервном систему. Након конзумације, кокаин се брзо метаболише у јетри под дејством ензима естераза, претежно у бензоилекгонин (БЕ) и екгонин метил естер (ЕМЕ). Бензоилекгонин је главни стабилни метаболит, фармаколошки неактиван, али погодан за детекцију.

– Кокаин се врло брзо ресорбује (често у року од неколико минута након ушмркавања или интравенске примене) и излучивање у урин почиње већ 30–60 минута након конзумације. Међутим, кокаин је нестабилан и брзо метаболише, па се у пракси у урину најчешће мери његов главни и стабилнији метаболит-бензоилекгонин. Бензоилекгонин се може у урину детектовати већ 1–2 сата након употребе кокаина. Код врло осетљивих метода (GC-MS, LC-MS/MS), понекад се може регистровати и раније, али клинички и форензички се у пракси наводи 1–2 сата као почетак поуздане детекције и остаје присутан дуже (2–3 дана код повремених, до 7–10 дана код хроничних корисника). Кокаин у крви може се детектовати већ неколико минута након употребе (интравенски, инхалационо или пушењем скаска – практично одмах; орално – након 15–30 минута) до неколико сати након употребе, а бензоилекгонин максималну концентрацију обично постиже у року од 15–30 минута, зависно од начина примене кокаина, а може се детектовати до 12 часова (изузетно до 24 часова код хроничних корисника) након примене. Концентрација бензоилекгонина (БЕ) расте како се кокаин метаболише, а врх достиже отприлике за 1–2 сата. Фактори који утичу на дужину детекције кокаина и његових метаболита у биолошким узроцима су: доза, пут уноса, формулација, стање организма и др.

– У крви се кокаин релативно брзо разграђује (полуживот \approx 0,5–1,5 сата), док је бензоилекгонин стабилнији (полуживот \approx 6–8 сати). Због тога се за процену актуелне интоксикације пре свега користи концентрација кокаина у крви, а за доказивање употребе (чак и када ефекат прође) на бензоилекгонин у урину.

– Урин представља погодан узорак за скрининг детекцију присуства дрога, али са значајним ограничењима када је реч о форензичкој интерпретацији резултата. Наиме, урин је узорак који се излучује из организма, што омогућује да се детектује присуство дрога и/или њихових метаболита и након престанка њиховог фармаколошког деловања, односно када се у крви више не налазе.

– Чак и када би се применом потврђених, односно идентификационих метода (што у конкретном случају није извршено) недвосмислено идентификовала дрога и/или њен метаболит у узорку урина, такав налаз сам по себи не представља доказ да је лице у време узорковања било под дејством дроге. Оваквим резултатом могуће је дати одговор искључиво на питање да ли је испитано лице у одређеном тренутку пре узорковања користило дрогу, али не и да ли је у критичном моменту било под њеним утицајем. С друге стране, уколико је дрога унета непосредно пре давања узорка, тест у урину може бити негативан, иако је супстанца већ присутна у крви и остварује своје фармаколошко дејство на организам.

– Посебно је неопходно нагласити да позитиван резултат на присуство кокаина у урину искључиво доказује на то да је лице било изложено наведеној супстанци, али не пружа податке о начину употребе, количини унете дроге, времену излагања, нити о степену психоактивног дејства у моменту тестирања.

– Из свих наведених разлога, за недвосмислено закључивање о присуству дроге у организму, као и о њеном актуелном дејству, неопходно је извршити токсиколошко-хемијску анализу узорка крви. Само резултат анализе крви омогућава поуздано утврђивање да ли је лице у релевантном временском периоду било под утицајем психоактивне супстанце кокаин”.

Важно је напоменути да медицинска оцена позитивних и негативних резултата ПАС и њихових метаболита поседује одређену разлику у поређењу са правном оценом тих истих резултата, у контексту актуелног дејства ПАС на возача. Наиме, са становишта медицине и руководећи се претходним закључцима судских вештака, само је присуство активне ПАС у крви доказ о њеном актуелном утицају. У том смислу, а према датим закључцима судских вештака које смо претходно навели, чак и присуство активне супстанце кокаина у урину није доказ да је испитано лице у критичном моменту било под његовим утицајем. Ипак, одредбом члана 187 став 6 ЗОБС-а прописано је: *Под дејством психоактивних супстанци је лице за које се испитивањем помоћу одговарајућих сред-*

става и метода (шест за утврђивање присуства психоактивних супстанци и др.) утврди присуство ових супстанци у организму. Зато позитиван резултат присуства активне ПАС у урину, који медицина самостално и у одсуству резултата анализе крви не третира као доказ о актуелној интоксикацији, са становишта наведене законске одредбе испуњава услов да се лице на које се такав резултат односи сматра лицем под дејством ПАС, јер и присуство активне ПАС у урину испуњава законски услов „присуства” у организму.

У том смислу, могу се даље извући следећи компаративни закључци:

1. Негативан налаз активне ПАС у крви и медицински и правно указује на непостојање ПАС (уз резерву да се активна ПАС још није појавила у крви; *exempli causa*, кокаину је потребно 1–5 минута да се појави у крви након интравенске употребе, а код оралне и до 30 минута).

2. Негативан налаз активне ПАС у урину и медицински и правно указује на непостојање ПАС (уз резерву могућности да се активна ПАС још није појавила у урину, али да се већ појавила у крви; *exempli causa*, кокаину је потребно 15–30 минута да се појави у урину приликом интравенске употребе, што је више од времена очекиваног појављивања у крви приликом истог начина његове употребе, које износи 1–5 минута).

3. Позитиван налаз неактивних метаболита ПАС у крви и медицински и правно само за себе не доказује на актуелно дејство ПАС, без доказаног присуства активне ПАС у крви.

4. Позитиван налаз неактивних метаболита ПАС у урину и медицински и правно само за себе такође не доказује актуелно дејство ПАС, без додатне провере евентуалног присуства активне ПАС у крви.

5. Позитиван налаз активне ПАС у крви и медицински и правно указује на актуелно дејство ПАС.

6. Међутим, чак ни позитиван налаз активне ПАС у урину са становишта медицине сам за себе и даље није довољан доказ о томе да је лице у критичном тренутку било актуелно под утицајем ПАС (медицински императив: предуслов присуства активне ПАС у крви, када ПАС остварује своје фармаколошко дејство), али са становишта ЗОБС ипак испуњава услов третирања таквог лица као лица под дејством ПАС, јер је законски појам „организам” *genus proximum* који обухвата обе телесне течности (и крв, и урин).

De lege ferenda, законске одредбе које дефинишу које лице се има сматрати да је под утицајем ПАС требало би уподобити медицини (јер је обрнуто недопустиво), односно требало би доследно поштовати медицински став који од свих варијетета и могућих комбинација утврђеног присуства активних ПАС и њихових метаболита, као кључан услов да

би се одређено лице сматрало актуелно под дејством ПАС – претпоставља присуство активне супстанце ПАС у крви, када ПАС једино и испољава своје негативно фармаколошко дејство које компромитује психофизичке капацитете возача.

И поред указаних неслагања на релацији медицине и права (размимоилажење да ли присуство активне ПАС у урину испуњава услов да се неко сматра под њеним утицајем, што медицина одриче, а постојећи ЗОБС сматра испуњеним условом о позитивном закључку оваквом статусу испитаника), чак је и у границама постојеће легислативе односно постојећег ЗОБС-а потпуно прихватљиво да се у пракси лицем које се сматра да је под дејством ПАС може сматрати искључиво лице код којег је спроведеном анализом пронађено искључиво присуство активне ПАС, односно и без измена ЗОБС-а није прихватљиво да се на суду лицем које је под дејством ПАС сматра оно лице за које ниједна анализа није доказала присуство активне ПАС, већ је евентуално само доказано присуство њених метаболита (било у крви, било у урину или кумулативно присуство метаболита ПАС и у крви и у урину).

III. Статистичка заступљеност лажно позитивних резултата на прелиминарним дрога-тестовима

Епидемиолошка студија „Политике и токсиколошки прегледи ради спречавања злоупотребе дрога: Пример на особљу запосленом у цивилном ваздухопловству”⁴ садржи спроведену десетогодишњу анализу, у којој је просечна стопа потврђених узорака била 69%, што указује на инциденцу од око 31% лажно позитивних брзих прелиминарних дрога-тестова (*прим. ауи.*). Указује се да је овако добијен налаз у складу и са резултатима других анализа које су биле доступне ауторима, а које пријављују учесталост лажно позитивних резултата од око 30%. У овој значајној студији, поред изражавања општег процента лажно позитивних резултата (табела бр. 4), врши се и својеврсна индивидуализација кроз изражавање појединачног процента лажно позитивних резултата према различитим класама дрога (табела бр. 5), чиме се указује на то да неке класе дрога чешће дају лажно позитивне резултате. Табеле бр.

⁴ M. Treglia, M. Pallocci, G. Ricciardi-Tenore, F. Baretta, G. Bianco, P. Castellani, F. Pizzuti, V. Ottaviano, P. Passalacqua, C. Leonardi, L. Coppeta, A. Messineo, R. Tittarelli (2022), "Policies and Toxicological Screenings for No Drug Addiction: An Example from the Civil Aviation Workforce", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1501, <https://doi.org/10.3390/ijerph19031501>, табеле бр. 4 и 5 као саставни део студије.

4 и 5 наведене епидемиолошке студије преносимо у овом раду, предочавајући напомене аутора да дискрепанца у броју анализираних случајева садржаних у табелама бр. 4 и 5 које даље следе (614 наспрам 616 случајева) јесте последица постојања узорака са вишеструком позитивношћу.

Табела 4. Позитивни узорци на брзом и конфирмационом тесту. Како је приказано у табели, од укупно 614 позитивних скрининг тестова, само 424 појединца имало је потврђен позитиван резултат и на конфирмационом тесту:

Година	Суспектно позитивни на брзом тесту	Позитивни потврђени конфирмационим тестом	% Потврђених резултата
2010.	49	27	55%
2011.	67	53	79%
2012.	73	60	82%
2013.	74	60	81%
2014.	56	31	55%
2015.	57	44	77%
2016.	75	42	56%
2017.	53	30	56%
2018.	71	49	69%
2019.	38	28	72%
Укупно:	614	424	69%

Табела 5. Позитивни налази на тестовима првог нивоа (скрининг и конфирмациони тест) према врсти анализираних дроге:

Анализирана супстанца	Позитивни на брзом тесту (имунолошка метода)	Позитивни: На потврдном тесту (GC/MS или LC/MS)	% потврђених позитивних
Канабиноиди (Δ^9 -тетрахидроканабинол – ТНС)	314	254	80,89%
Метаболити кокаина	164	153	93,29%
Амфетамин	40	2	5%
Метамфетамин	28	3	10,71%
Метадон	9	7	77,77%
Метаболити опијата	48	13	27%
МДМА (екстази)	13	2	15,31%
Укупно:	616	434	70,45%

Анализирајући резултате добијене у табели бр. 5. студије, приметно је да одређене дроге и њени нуспродукти статистички показују изузетно висок проценат потврђених резултата (метаболити кокаина), док одређене дроге имају упадљиво низак проценат потврђених резултата (амфетамин, са свега 5% потврђених резултата). Уколико извршимо осврт на саму природу анализиране супстанце, у наведеној табели приметимо да се одређене супстанце изражавају на нивоу конфирмације присутности метаболита (попут метаболита кокаина или метаболита опијата). Самим тим, наведена табела даје могућност извођења начелног закључка о инциденти лажно позитивних резултата метаболита појединих супстанци (релација прелиминарни-потврђен резултат), при чему нам не говори о томе, уколико би хипотетички била спроведена додатна анализа – колико би од процентуално потврђених резултата присуства метаболита (на пример, кокаина, који се у табели анализира само у својој метаболичкој форми) даље код испитаника дали потврђене резултате присуства исте активне ПАС у крви, као једино меродавног резултата у прилог поузданом закључку о актуелном присуству супстанце која поседује потенцијал утицаја на психофизичке способности тестиране особе.

Када би се строго бројчано изражавала шанса добијања лажно позитивних резултата на бази података садржаних у табели и упоредила, на пример, на релацији *THC*-кокаин, *prima facie* би се закључило да је већа шанса да ће лажно позитиван резултат бити заступљен код *THC*-а, а мања код кокаина. Међутим, период полураспада *THC*-а је дужи од кокаина, чиме је већа шанса да у крви неће бити пронађена активна супстанца кокаина, наспрам *THC*-а, ако говоримо са аспекта детекције наведених супстанци као активних у крви.

Такође, *THC* услед своје изражене карактеристике значајнијег везивања за масти у организму (липофилност/липосолубилност), може бити знатно дуже регистрован у крви у свом активном облику, док кокаин у свом активном облику знатно брже и практично неповратно бива елиминисан из организма (природа *THC* указује да он може бити „вишеструки повратник” у организму у свом активном облику; кокаин, иако умерено липофилан, не испољава овакву нарав, услед мањег степена липофилности и његове мање акумулације у мастима). Све претходно наведено, а нарочито упадљиво различита и индивидуална природа метаболисања различитих ПАС у организму (па и њихов утицај) још једном потврђују на изузетан значај партиципације медицине у оцени сваког добијеног резултата код испитаника, а пре извођења било којег поузданог закључка.

IV. Постојећа пракса судова и полиције

Опште и тренутне тенденције у ситуацијама када је возач у прекршајном поступку оптужен да је управљао под дејством ПАС показују како је веома мала шанса да суд одреди вештачење по вештаку медицинске струке, ма колико на томе конкретизовано инсистирала одбрана и ма колико литературе у прилог свом доказном предлогу се прилаже суду.

Када суд и одреди вештачење, па чак и онда када вештак медицинске струке коначно потврди наводе и аргументацију одбране да нема доказа о постојању активне ПАС, другостепени суд такве пресуде укида, ваљда да би вештак још неколико пута поновио оно што је већ рекао и што непобитно иде у прилог окривљеном или можда док се не би извело ново вештачење и пронашао вештак који би против правила сопствене струке метаболите одређене ПАС прогласио активним супстанцама.

Док се прихватају као основани жалбени разлози министарства унутрашњих послова о томе *„да се њисусџво ПАС џренуџно доказује само на џнај начин“*, изгледа да само поједине судије поштују медицинску струку и поред демотивишућег става другостепеног суда који у неактивним супстанцама према личном (и нужно лаичком) уверењу ипак препознаје постојање ПАС, под чијим је утицајем возач наводно био у току контроле односно у фази управљања које је непосредно претходило његовој контроли од стране саобраћајне полиције.

Министарство унутрашњих послова у пракси претежно користи уређаје за детекцију психоактивних супстанци који не дају потврђене резултате, већ прелиминарне аналитичке резултате (метод за „скрининг“). Не може се рећи да основ проблема почива у самом коришћењу ових уређаја, јер позитиван прелиминарни резултат јесте добра индиција и овакви уређаји јесу веома корисно средство које својом применом може дати довољан основ сумње о томе да лице потенцијално управља под дејством ПАС, те не постоје никакви разлози због којих би требало да се разматра редукција или престанак њиховог коришћења.

Проблем настаје онда, када индиција постане мериторан и једини доказ о управљању возилом под дејством ПАС, те када се резултат који мора бити потврђен специфичнијом хемијском методом користи као коначни резултат, без икакве додатне анализе и то као непобитан и довољан доказ о томе да је лице у моменту извршене анализе било под утицајем ПАС.

Додатни проблем огледа се у чињеници да судска пракса према свему раније изнетом, како у разлозима првостепених тако и у разло-

зима другостепених одлука – тренутно очекује да возач као контролисано лице оспорава прелиминарни аналитички резултат, док се уопште не поставља питање зашто се и без иницијативе возача не поступа према произвођачком упутству који нужно захтева лабораторијску анализу, уколико се тражи и очекује добијање потврђеног резултата дрога-теста. На тај начин, врши се континуирана злоупотреба система за утврђивање психоактивних супстанци, који од прелиминарно-индикативног средства постају необорив, самосталан и искључиви доказ и поред значајних ограничења на које упозорава и сам произвођач уређаја, стручно, савесно, правилно и конкретно указујући да он поред технолошких иновација поседује и значајна и сасвим нормална ограничења. Такође, заборавља се да лице које је позитивно тестирано уређајем који не даје потврђен резултат, нема ни правну ни процесну мотивацију да тражи даљу анализу, јер логички посматрано – нико нема интерес да оспорава непотврђени резултат за чију потврду се свакако мора извршити додатна анализа.

Практично, ако би возач био лице које има изграђен степен свести о томе да резултати добијени скрининг методом нису потврђени без додатне анализе, возач који би самоиницијативно инсистирао на спровођењу додатне анализе вршио би свесну самоинкриминацију, предлагањем додатних доказа у виду анализе крви и урина чији резултати могу потенцијално ићи и на његову штету. Коначни ефекат јесте да се на контролисане грађане (возаче) пребацује терет недоказаности, па возачи испадају криви ако на лицу места не оспоре резултат који се у медицинском смислу свакако и не сматра потврђеним, а прећутно се полицији дозвољава да уређај користи супротно његовом упутству, те да анализу заврши моментом добијања позитивног прелиминарног резултата, уз игнорисање оног дела упутства који у погледу таквих резултата налаже даље кораке у виду додатне анализе специфичнијим лабораторијским методама. Дакле, према тренутном ставу судске праксе, у одсуству иницијативе возача као контролисаног лица ради вршења додатних анализа, против њега ће се као искључиви доказ на којем се може засновати осуђујућа пресуда користити резултат који није допунски потврђен и то упркос апелу произвођача да он мора бити допунски потврђен (што није опција, већ апсолутна нужност за добијање доказно подобног резултата). При том, преносни дрога-тест уређај није алкометар, чији резултати се сматрају тачним и без додатних анализа. Приликом третирања и оцене резултата извршеног алкотестирања ручним уређајима, сасвим је оправдано да је на контролисаном лицу да оптира да ли ће искористити право да оспорава добијени резултат, јер

је тај резултат претпостављено тачан и не тражи додатну верификацију да би био потврђен.

То са дрога-тестом није случај, те је опасан сваки вид аналогije који би пошао за тим да оправда како режим оспоравања утврђеног присуства ПАС на брзом теренском тесту треба да буде исти као и код контроле присуства алкохола у организму. Таква аналогija је недопустива, јер она полази за тим да се две потпуно различите ситуације поводом резултата тестова који имају упадљиво различиту доказну снагу и степен њихове претпостављене тачности – третирају једнако са аспекта тога шта је возач дужан односно није дужан да учини и тражи, а да би се против добијених резултата евентуално изборио вршењем додатних анализа. На крају, поништава се и значај медицинске струке, па тако судови, честим неодређивањем токсиколошких вештачења, сами изводе закључке о резултатима добијеним путем медицинског средства, што је једнако апсурдно као и када би суд самостално испитивао резултате нечије крвне слике, резултате нечијег ултразвука или електрокардиограма. Са друге стране, у специфичним ситуацијама, попут ситуација када суд приметити да је излишно расправљати о анализи резултата (на приме, због очито неправилног узорковања, чувања или рокова давања материје на анализу што их рег се чини незаконитим доказима) и што је чисто правно питање (поређење времена узорковања са временом давања на анализу, као података расположивих у списима предмета, са роковима прописаним важећим прописима за вршење наведених радњи) и такве пресуде се укидају од стране другостепених судовова. Поменути недостаци (поред очите потребе за изменама важећих прописа због ризика слободног тумачења процедура тестирања) могу се превазићи уколико саобраћајна полиција почне да се придржава упутства преносних брзих дрога-тестова, те уз постојање свести о нужности добијања потврђеног резултата применом специфичније хемијске методе и уз истовремену свест да теренски прелиминарни позитивни резултат то није, све у кумулацији са променом судске праксе и њеног односа према медицини који је тренутно на нивоу самосталног извођења судских закључака у погледу чињеница о којима суд не може имати стручна знања. То дакле значи да судска пракса мора да препозна да суд и поред неоспорне друштвене улоге ипак није медицински орган већ орган власти, те да закључке у погледу медицинских чињеница могу дати само вештаци медицинске струке. До тада, имаћемо ситуацију да много невиних људи буде осуђено коришћењем резултата уређаја за које њихови произвођачи напомињу да не дају потврђен резултат и игнорисањем упутства произвођача да сваки резултат мора бити ана-

лизиран од стране стручне особе, свакако уз вршење додатног теста у лабораторији.

На читаоцима овог текста јесте да процене колико стручности у анализи добијених резултата поседује полицијски службеник, те којом методом он, вршећи службену дужност, може да утврди да ли је резултат лажно или истински позитиван, а у случају да је позитиван, да изврши даљу процену и суштинско раздвајање ради доношења мериторног закључка о томе да ли је позитиван резултат метаболита психоактивне супстанце који је у литератури препознат као неактивна супстанца или заиста говоримо о возачу за којег се може рећи са разумним степеном сумње да се заиста налази под тренутним дејством активне недозвољене супстанце. Не треба оптужити произвођача дрога-тест уређаја за „скрининг” методу провере присуства ПАС, јер је преносни дрога-тест уређај који користи саобраћајна полиција нашироко коришћен, заступљен и познат уређај, чија репутација и квалитет до сада нису доведени у питање.

Његова кључна улога и задатак јесу да укажу на индицију о томе да би одређени испитаник могао бити под утицајем недозвољених супстанци и овакво решење није за напад, већ за похвалу (нешто попут пасивног мода на алкотест уређају, који указује да би испитаник могао да буде под дејством алкохола, али не са сигурношћу и без изражавања степена алкохолисаности у квантитативном смислу). Проблем је када се уређајем показана индиција о присуству ПАС, неспровођењем даљих анализа које би се морале спровести, претвори у чврст доказ, довољно јак и подобан да неко буде осуђен, игнорисањем свега шта је произвођач написао о свом уређају и коришћењем само оних ефеката тог уређаја који могу да се пребаце у одговорност окривљеног у судском поступку (давањем недозвољено великог значаја речи „позитиван” резултат, наспрам игнорисања значаја речи „прелиминаран” и „непотврђен”, које позитиван резултат нераскидиво прате). Такође, иако се у овом раду помињу ефекти коришћења уређаја „NTM”, у пракси се могу очекивати и други уређаји, али ни они према својим карактеристикама нису уређаји који користе конфирмациони приступ, већ опет индикативни/ прелиминарни, при чему опстаје исти или можда чак и већи ризик добијања лажно позитивних резултата. Исто важи и за брзе лабораторијске „панел” тестове за анализу урина, који су такође индикативног имунохроматографског типа и не представљају конфирмациони тест за потврђивање присуства ПАС у нечијем организму. У погледу напомена о ограничењима уређаја односно метода, слично је дакле и са појединим дрога-тестовима за урин, чији произвођачи такође напомињу нужност

спровођења додатне методе провере присуства ПАС, упадљиво понављајући препоруку коришћења *GS/MS* методе, која се помиње и у домаћим и у иностраним медицинским радовима као научно призната конфирмациона лабораторијска метода, која мора уследити прелиминарним „брзим” дрога-тестовима који се спроводе на терену и која се намеће као нужна, а не као факултативно препоручена метода. Узимајући у обзир значај испитивања присуства активне ПАС у крви, као јединој форми у којој ПАС испољава релевантно негативно дејство на психофизичке способности возача, треба указати на још један проблем у пракси, садржан у чињеници да саобраћајна полиција и приликом давања налога здравственој установи ради вршења додатних анализа, претежно даје налоге за узорковање искључиво урина, али не и крви (аутор је имао прилику да прочита записник у којем полицијски службеник још и „подучава” суд да се код кокаина не вади крв, а чији је „стручан” исказ од стране суда прихваћен и садржан у осуђујућој пресуди), чиме се осујећује прибављање крунског доказа о постојању или непостојању утицаја ПАС на контролисано лице и чиме се доказно усмерење (и његова пратећа нежељена редукција) препушта полицији (евентуално јавном тужиоцу). У том смислу, апсолутни је императив за будућу и добру праксу, да се код испитивања присуства ПАС анализа крви пропише као обавезан сегмент приликом додатних анализа прелиминарно позитивних резултата на присуство ПАС, те да узорковање не остане на оптирању између две различите телесне течности, већ на њиховој кумулативној анализи (практично, ако би већ морало да се оптира методом елиминације једне од две понуђене опције, свакако да би крв требало да има примат, наспрам анализе урина која је значајнија са становишта испитивања раније употребе, али не и са аспекта доказивања актуелне интоксикације, за коју је резултат анализе присуства активне ПАС у крви од кључног значаја и која је са законског аспекта једина релевантна).

Не треба изгубити из вида да се возачу не суди за то што је евентуално у прошлости злоупотребљавао ПАС, већ му се може судити искључиво ако је под утицајем ПАС био актуелно, током вожње.

V. Могућа решења у циљу унапређења постојећег стања

Када се испитују упоредна решења, треба споменути да је у Италији објављено заједничко циркуларно службено обавештење Министарства унутрашњих послова и Министарства здравља од 11. априла 2025. го-

дине (деловодни бројеви: 300/STRAD/0000011280.U/2025 и 0010180),⁵ чији је предмет поступак токсиколошко-форензичких испитивања у циљу утврђивања да ли је лице управљало возилом под дејством алкохола или након конзумације опојних или психотропних супстанци. У овом заједничком службеном обавештењу, наводи се да је мотив његовог издавања чињеница да је у скоријем временском периоду дошло до измена италијанског кривичног права у области јавног саобраћаја и да се најважнија промена огледа у укидању обавезе доказивања психофизичког поремећаја (омамљености). Предочава се да, за разлику од ранијег решења, нови законски текст кажњава сам чин управљања возилом након конзумације ПАС и то без обзира на то да ли је возач био у видно измењеном стању свести, као и да у фокусу више није последица конзумирања, већ чињеница да је вожња уследила непосредно након узимања дроге, те да, другим речима, за постојање кривичног дела више није потребан узрочно-последични износ на релацији „супстанца-смањена способност управљања”, већ је довољна временска блискост између конзумације и вожње, односно да супстанца још има ефекта на тело у тренутку управљања.

Италијански органи међутим, тражећи очито баланс између поштравања казнене политике и нужности да тако измењена казнена политика ипак буде правично спроведена у пракси, у овом саопштењу посебно потенцирају и упозоравају да присуство дрога и/или њихових метаболита у урину, према савременим научним сазнањима, не значи да је особа тренутно под дејством супстанце, јер урин може садржати остатке и неколико дана након конзумације. Наводи се да, као и раније, италијански Закон и даље не прописује праг (граничну вредност) испод које возач не би био одговоран, али и то да је за кривично гоњење довољно утврдити и минималне трагове супстанце – под условом да су резултати потврђени анализом другог нивоа спроведеном над одговарајућим биолошким узорком. Спомиње се и потреба за стандардизацијом, односно да је неопходно увести уједначене критеријуме и методе за спровођење токсиколошких анализа широм Италије, што се сматра кључним за очување правне сигурности и медицинско-форензичке поузданости резултата. Сходно наведеном, очито да све не би остало само деклараторног карактера и у жељи да саопштење доживи и своју практичну конкретизацију, наводи се да сваки поступак анализе мора испунити следеће услове: – да се обавља у потпуности уз поштовање

⁵ <https://www.circolazione-stradale.it/Normativa/Anno-2025/Circolare-20250411-cong>.

права и интегритета лица које се тестира; – да се узимање, чување, транспорт и обрада узорака обави према форензичким стандардима, уз строго поштовање ланца надзора; – да се користи методологија токсиколошке анализе која има пуну доказну вредност (на пример, GC-MS, LC-MS/MS).

Као саставни део обавештења, садржани су: 1. прилог о начину узимања пљувачке (оралног флуида) од стране саобраћајне полиције и 2. прилог који дефинише поступке спровођења токсиколошких анализа у здравственим установама.

Општи закључак о садржини заједничког саопштења Министарства унутрашњих послова и Министарства здравља Републике Италије јесте како је Италија одлучила да поштри казнену политику у погледу вожње под утицајем ПАС, али да је поштравање казнене политике истовремено пратило и издавање упутства које садржи конкретно прописане поступке узимања узорка за анализу, уз јачање свести о значају спровођења анализа које имају пуну доказну вредност и уз признавање савремених научних сазнања, кроз потврду да не само присутни метаболити, већ ни присутне активне ПАС у урину не значе да је особа тренутно под дејством недозвољене супстанце.

Треба истаћи да и у Републици Србији већ постоји Правилник о условима које морају испуњавати здравствене установе које врше анализу крви, урина и/или других телесних материја у циљу утврђивања садржаја алкохола и/или психоактивних супстанци у организму које су забрањене за употребу пре и за време вожње,⁶ којим се прописују услови које у погледу стручних кадрова, опреме и других услова морају испуњавати здравствене установе које врше анализу крви, урина и/или других телесних материја у циљу утврђивања садржаја алкохола и/или других психоактивних супстанци у организму, које су забрањене за употребу пре и за време вожње, као и начин узимања наведених узорака сходно правилима струке. И овај Правилник у свом другом члану препознаје значај примене много пута већ поменутих метода „GC-MS, LC-MS/MS”, прописујући да здравствена установа мора поседовати гасни хроматограф, као и течни хроматограф са детекцијом на масеном спектрометру.

У одредбама члана 4 истог Правилника, прописано је да се анализа узорака крви, урина и других телесних материја ради утврђивања утврђивања садржаја психоактивних супстанци (кокаин, опијати, ТНС, бензодиазепини, амфетамин и метадон) обавља прелиминарним тество-

⁶ Правилник је објављен у *Службеном гласнику РС*, бр. 76/2011.

вима, а уколико је резултат позитиван, масеном спектрометријом или другим научно признатим методама. Међутим, како је мотив доношења овог Правилника везан за саме здравствене установе, његов домашај је непостојећ у контексту његовог обавезујућег дејства на полицијске службенике, који на терену у контроли саобраћаја врше прелиминарне анализе. Помало се чини апсурдним да се било којој здравственој установи намеће обавеза разликовања прелиминарних и каснијих (научно признатих) метода утврђивања присуства ПАС, а да истовремено изостаје нужно наметање исте поделе у првој фази контроле возача, која започиње временски пре, а просторно изван оквира здравствених установа, односно фазе која у пракси почиње у саобраћају на путу. Практично, испада да постојећи позитивноправни прописи у погледу разликовања прелиминарних и конфирмационих метода провере присуства ПАС намећу већи степен обавеза здравственим установама на лабораторијском нивоу анализе присуства ПАС, од оног степена обавеза које би требало да поседују полицијски службеници када спроводе исту врсту анализа.

Свакако да здравствена установа мора да испуњава квалитетне и строге критеријуме, али то не значи да принципијелно разликовање прелиминарних од потврђених резултата провере присуства ПАС треба да важи искључиво за здравство, али не и за саобраћајну полицију. Ако је здравственим установама, које претпостављено и без Правилника располажу стручним знањима и добро познају разлику између прелиминарних и потврђених резултата, наведена околност ипак посебно напоменута у самосталном члану, намеће се питање да ли је могуће да саобраћајна полиција таква суштинска ограничења (која једнако и непромењено важе и на терену и у лабораторији) познаје без икаквог прописа, инструкције или депеше.

Прелиминарни резултати једнако су непоуздани када се спроводе тестирањем на терену, као и онда када се спроводе у било којој здравственој установи, те ако здравствена установа у донетом правилнику има рачунати да после прелиминарних следе допунски тестови односно анализе, недопустиво је да то не важи и за полицију приликом примене полицијских мера и овлашћења усмерених на возача за којег се сумња да управља возилом под недозвољеним утицајем ПАС.

Недовољна прецизираност, па и тренутно одсуство одговарајуће легислативе не може и не сме да буде изговор да се у међувремену, као „прелазно решење”, прелиминарним тестовима даје поуздан и довољан доказни значај, јер питање поузданости и ограничења прелиминарних тестова превазилази оквире законодавства и мора бити подређено ме-

дицинским ставовима, који доказну снагу прелиминарним тестовима активно и једногласно одричу.

Када би коришћење брзих дрога-тест уређаја било доследно (а доследно значи: на бази строге примене упутства његових произвођача), практично би се могло рећи да је осумњиченим возачима и у овом тренутку, у ширем смислу, загарантовано да прелиминарни резултат неће бити довољан за осуду. Места спокоју, на велику жалост, ипак нема, јер произвођачко упутство није извор права и самим тим је подложно његовом делимичном па и потпуном непоштовању и крајње произвољној интерпретацији.

Управо зато што непоштовање произвођачког упутства нема никакву практичну демотивишућу последицу по њеног корисника (полицијског службеника), кумулативно са чињеницом да анализирани случај пред Прекршајним судом у Краљеву – Одељења суда у Врњачкој Бањи, прелиминарним резултатима даје искључиви и за осуду довољан доказни значај (уз потпуно занемаривање чињенице да коришћени резултат није потврђен, па и да сам за себе тражи додатну анализу и клиничку процену испитаника), намеће се закључак о нужности измене постојећих прописа у циљу додатних гаранција правичног и правилног поступка спровођења анализе присуства ПАС код возача, прописивањем обавезног ланца даљих поступака у случају добијања прелиминарно позитивног резултата (једног позитивног резултата или чак више њих, што је такође у пракси могућ политоксикомански сценарио).

Желећи да расправа о ограничењима прелиминарних тестова и нужност прављења дистинкције између активних супстанци и њихових метаболита не остане само у границама теоријског расправљања, аутор је користећи прилику истицања сугестија поводом најаве измене ЗОБС-а упутио допис Агенцији за безбедност саобраћаја Републике Србије. У свом допису, аутор је истакао да полицијски службеници у пракси не поступају према произвођачком упутству брзог дрога-теста, третирајући прелиминарне позитивне резултате на присуство ПАС као коначне, предочавајући истом приликом и околност да овакви тестови са становишта медицинске литературе нису потврда да је тестирани возач био актуелно под дејством ПАС. По основу наведених недостатака и ограничења прелиминарних тестова, дата је сугестија да је ЗОБС потребно прецизирати, тј. да је потребно прописати да је, у случају добијања прелиминарног позитивног теста на ПАС, обавеза возача да се подвргне (односно обавеза полицијског службеника да наложи) анализу крви и урина у одговарајућој здравственој установи и то са кон-

кретно прописаним циљем испитивања присуства активне ПАС у организму испитаника.

Сугестија је упућена и у том правцу да је нужно прописати кумулацију подвргавања анализи и крви и урина (не користити алтернацију „крви или урина“), јер медицина даје посебан значај испитивању околности да ли је ПАС пронађена у крви, када само и поседује своје психоактивно дејство.

VI. Закључна разматрања

Према постојећем стању судске праксе, намеће се закључак о постојању заваде између медицине и права и стиче утисак да судска пракса (нарочито другостепена) у правцу осуде окривљених на основу непотврђених прелиминарних резултата даје већи значај од оних ентитета који су добијање тих резултата својим радом и омогућили (произвођачи дрога-тестова), али и од значаја који оваквим прелиминарним резултатима придаје медицинска наука. Док медицинска литература практично једногласно указује на велику учесталост лажно позитивних прелиминарних тестова (који код појединих ПАС бивају оповргнути додатним лабораторијским анализама, према неким студијама и у преко 90% од укупног обима обрађених узорака), те прави значајну дистинкцију између активних ПАС и њихових неактивних метаболита, домаћа судска пракса за сада је на становишту да је прелиминарни тест довољан за пресуђење, док је на окривљеном да на лицу места евентуално оспорава резултате који се медицински сматрају непотврђеним и о којима пре пресуђења нико стручан није ништа рекао, све под претњом преклузије (јер додатне анализе возач може да тражи само непосредно током контроле у саобраћају, тј. пре закључења записника који се по правилу сачињава на лицу места).

Па и када какав савестан судија првог степена, свестан да о ПАС не поседује стручна знања, одреди вештачење по вештаку медицинске струке, а и онда када по тако одређеном вештачењу вештак децидно укаже да присуство активне ПАС није пронађено, ослобађајућа пресуда ће бити укинута, јер ни вештак, који је аргументовано објаснио да активна ПАС није пронађена, изгледа није довољно стручан да својим налазом помогне у доношењу ослобађајуће пресуде, предочавањем аргументације која сваком разумном читаоцу налаза и мишљења може да сугерише искључиво на закључак о недоказаности, а никако о доказаности одређене одлучне чињенице. Међутим, ма колико овакав став дуго опстао, он неће променити медицинске чињенице и постојећу ин-

циденцу лажно позитивних резултата код брзих дрога-тестова, те изражен дубиозан став медицинске струке у погледу тачности, а још више дубиозан став у погледу саме доказне вредности прелиминарно добијених позитивних резултата тестирања на присуство ПАС.

Суд је власт. Медицина, ма колико значајна за једно друштво, није власт. Зато суд својим одлукама и давањем значаја прелиминарним дрога-тестовима у већем обиму од литературно пожељног и прихваћеног још дуго може да негира медицинске чињенице. Само, није дилема да ли се са тим може наставити (може, још деценијама, под изговором слободног судијског уверења), него је дилема да ли са тако негативном праксом ипак ваља престати. До тада, уместо пресуђења базираног на чињеницама у које би суд морао бити уверен, имаћемо пресуђења базирана не прелиминарним тестовима о чијој тачности потпуно уверен није ни онај који их је произвео, што као савестан произвођач медицинског средства и самостално напомиње и не крије. У зависности од конкретно примењених прелиминарних метода испитивања и у зависности од конкретне ПАС, брзи дрога-тестови дају научно доказане и литературно потврђене лажно позитивне резултате чија инциденца понекад може прећи и преко 90%, док се устаљеним процентом лажно позитивних прелиминарних брзих дрога-тестова може сматрати њих око 30%, на узорку од преко 600 спроведених тестова. Међутим, чак и када би проценат лажно позитивних прелиминарних тестова теоретски био сведен на апсолутну нулу, ни тада прелиминарни тестови не добијају већу доказну вредност, јер они опет остају у границама „скрининг” тестова и не гарантују присуство активне ПАС за чије присуство медицина практично једногласно упућује на вршење сложенијих тестова у лабораторијским условима, када је могуће (нарочито кумулативним независним анализама крви и урина) поуздано утврдити да ли се код испитаника налази присутна активна ПАС или евентуално само њени метаболити.

Аутор овог рада у погледу позивања на цитиране прекршајне поступке гарантује постојање наведених поступака и њиховог тока на начин на који су они изнети у овом раду, свакако уз пратећи лични критички осврт који је саставни део анализе наведених поступака и представља лични став аутора. Ипак, како су у питању предмети који се тичу сумње о постојању психоактивних супстанци код неколико клијената аутора овог текста, те узимајући у обзир нарочиту осетљивост предмета поступка, у циљу обезбеђења апсолутног чувања адвокатске тајне, аутор не наводи бројеве предмета, спречавајући тако сваки ризик од компромитације оних лица које је аутор заступао у својству браниоца.

Дрогама на српским путевима није место, једнако као што нема места ни невино осуђеним грађанима, који честим игнорисањем значаја медицине од стране судова не добијају право на правилно и потпуно утврђено чињенично стање када се одлучује и расправља о њиховој одговорности односно о непостојању исте, те ризикују да буду осуђени иако у саобраћају на путу нису учествовали под дејством ПАС, а све услед одсуства партиципације медицинског фактора (вештака) у судском поступку и услед претходног одсуства примене конфирмативних метода над прелиминарно добијеним позитивним резултатима који носе потенцијал лажне позитивности. Са друге стране, даје наду, те је похвално и охрабрујуће да постоје судије које су свесне огромног значаја одређивања вештачења код оваквих предмета и правилног дефинисања задатака вештацима, те аутор тим судијама дугује нарочиту колегијалну захвалност, будући да овај рад у супротном не би могао бити обogaћен наводима судских вештака, а који наводи су опет били од пресудног значаја приликом писања овог текста и стајали као гарант правилног разумевања сложених стручних питања из области токсикологије и психијатрије.

Република Србија, тумачећи нашу законску дефиницију услова под којима се возач сматра да је под дејством ПАС, није прихватила апсолутни „zero tolerance” приступ, према којем би се вођњом под дејством ПАС сматрало управљање возилом чак и када је осумњичени поседовао само неактивне метаболите ПАС у организму (драстично, вишеструко упитно и хиперекстензивно решење, које познаје одређени број савезних држава у САД, уз напомену да је њихов број знатно мањи од оног броја савезних држава САД које поседују „per se” приступ – са прописаним доњим праговима инкриминишуће концентрације супстанце или оних држава које поседују „Drug impaired Driving” приступ – према којем се поред доказаног присуства ПАС тражи чак и кумулативни доказ о стварно смањеној способности управљања возилом). Може се закључити да је наш законодавац прихватио умерени „zero tolerance” приступ, према којем се инкриминисаном сматра свака количина доказано присутне активне ПАС у организму (па и минимална, без прописаних граничних прагова толеранције) и без икакве нужности испитивања стварног утицаја те супстанце на смањен психофизички потенцијал, али не прихватајући негативне аспекте овог приступа (третирање присуства метаболита као довољним условом да се возач сматра да је под дејством ПАС, што је пратеће негативно обележје код већине земаља где је овај приступ прихваћен). Наше законско решење (изузев раније поменуте дилеме у погледу урина) начелно није спорно,

али оно поседује неколико кључних обележја којих треба бити свестан: – 1. довољно је присуство сваке количине активне ПАС у организму, без прописаних прагова толеранције и у било којој форми (не само у крви, већ и у урину),⁷ – 2. дејство ПАС на возача се под испуњеношћу претходног услова необориво претпоставља (*iuris et de iure*), те није могуће доказивати супротно, – 3. доказано присуство метаболита ПАС само за себе није довољно (присуство неактивних метаболита не сматра се вођњом под утицајем ПАС, без обзира на њихову концентрацију). Управо зато што наш законодавац под појам ПАС сасвим оправдано није подвео и њихове метаболите, нема места осуди возача само на бази доказаног присуства неактивних нуспродуката ПАС у организму, док присуство активне супстанце мора бити поуздано доказано, а коју поузданост прелиминарни брзи дрога-тестови не обезбеђују.

Сваки брзи дрога-тест је апсолутно подобно средство да створи индицију и буде иницијатор додатних провера психофизичког стања возача, а пре свега испитивања присуства активне ПАС у крви. Истовремено, сваки брзи дрога-тест је апсолутно неподобно средство да самостално и у одсуству додатних спроведених анализа доведе до нечије осуде (нема озбиљније медицинске студије која је пропустила да помене нужност спровођења додатног теста, уз истовремено изражен дубиозан став у погледу прелиминарних скрининг тестова). Прелиминарне дрога-тестове не треба занемарити, нити их треба напустити као средство и начин провере возача, већ их само треба допунити додатним анализама, онако како то налажу и сами произвођачи тих тестова.

Општи негативни тренд другостепене судске праксе може наставити са игнорисањем медицинских чињеница, те судска пракса може наставити са придавањем значаја прелиминарним тестовима и њиховим резултатима као коначним, поузданим и довољним за осуду. Таква судска пракса још годинама може бити на истом становишту, али она тиме неће бити ништа боља, исправнија, нити правичнија, већ ће само наставити да генерише нове осуде базиране на доказима које медицина не признаје као поуздане. Суд јесте слободан у оцени доказа, али правично осудити може само на бази чињеница у чију је извесност уверен. Објективно је немогуће да суд може бити уверен у погледу какве медицинске чињенице ако медицина упозорава да таквој уверености места нема. Тренутна тенденција јесте да су судови у погледу одређених медицинских чињеница махом уверенији од саме медицине, а да се пре-

⁷ Пресуда Врховног касационог суда Кзз Пр 10/2021 од 25. марта 2021. године.

лиминарним тестовима чији сами произвођачи напомињу њихово лимитирано својство – ипак даје коначно и у прилог закључка о кривици довољно доказно дејство. Да ли нас то води у правом смеру, остаје да буде предмет оцене стручне, па и шире јавности.

Vladimir V. Miljević

attorney at law from Belgrade

DETERMINATION OF THE PRESENCE OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCES IN DRIVERS

Summary:

A satisfactory psychophysical condition of drivers represents one of the fundamental prerequisites for the safe conduct of public road traffic. Although the influence of alcohol on drivers' behavior and psychophysical capacities while operating motor vehicles has been extensively examined in both professional practice and academic literature, and notwithstanding the fact that alcohol itself produces individually variable effects and adverse consequences that differ from person to person, the issue of psychoactive substances is considerably more complex. This complexity stems from the wide variety of psychoactive substances and, consequently, from the greater number, diversity, and severity of their adverse effects. From the perspective of legal science and the fundamental principles of criminal law – which require that the factual circumstances be established accurately and comprehensively – it appears that, in existing judicial practice, certain courts determine relevant facts contrary to established medical standards and, in some instances, even beyond the limitations specified by manufacturers of devices designed to detect the presence of psychoactive substances. Moreover, judicial findings are occasionally based on interpretations that exceed both the technical capabilities of such devices and the results obtained therefrom. This practice may lead to situations in which individuals are declared to be under the influence of psychoactive substances even in cases where the manufacturer of the drug-testing device itself would be unable to confirm a positive result based on the data produced by its own equipment.

In order to provide a comprehensive analysis, this paper is structured along two main lines of inquiry. The first involves a general examination of the conditions under which the presence of psychoactive substances is determined, including a presentation of the technical characteristics and limitations of the devices used in practice by public security authorities. The second line of inquiry consists of an analysis of relevant judicial practice, which enables an assessment of whether law enforcement agencies and courts act consistently, accurately, and in accordance with professional standards, or whether they too frequently rely on impermissible and potentially dangerous shortcuts. The ultimate consequence of such practices is the conviction of drivers under circumstances that are medically unsubstantiated and, therefore, factually unreliable.

In addition to addressing the risk associated with relying on potentially false-positive results as a basis for criminal liability, this paper also explains why, for certain substances, even results obtained through more specific chemical analytical methods do not necessarily constitute proof that an individual was actually under the influence of a psychoactive substance at the time relevant to the offense. An improper understanding of procedures for testing drivers for the presence of psychoactive substances not only creates a risk of convicting innocent individuals, but also entails an equally significant risk of acquitting guilty individuals due to failures by competent authorities to comply with essential procedural safeguards intended to ensure the integrity and reliability of evidence.

Keywords: psychoactive substances, PAS, metabolites, intoxication, screening tests, rapid drug tests, immunochromatographic tests, toxicological and medical analysis

Датум пријема рада: 26. фебруар 2026.

Датум одобрења рада: 28. фебруар 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

УДК 343.98:343.9.02(497.11)

343.98:343.352(497.11)

343.123.12:343.163(497.11)

Бојана Савовић

Јавни тужилац Вишег јавног тужилаштва у Београду*

Радован Лазич

Јавни тужилац Апелационог јавног тужилаштва у Новом Саду**

ЗАШТО НАМ ЈЕ НЕОПХОДНА ТУЖИЛАЧКА ПОЛИЦИЈА

Сажетак:

У чланку се разматрају разлози неефикасности правосуђа у борби против организованог криминала и корупције, те посебно указује на недостатке прописа који уређују однос тужилаштва и полиције и који онемогућавају делотворан рад тужилаштва у кривичном поступку. Као решење, аутори предлажу (кроз моделе измена релевантних закона) успостављање тужилачке полиције; предложене измене и допуне закона заснивају се на анализи домаћих прописа и праксе, као и на сагледавању решења познатих у упоредном праву.

Кључне речи: тужилаштво, полиција, тужилачка полиција, истражитељ, кривични поступак, корупција

I. Уводне напомене

Када смо у организацији ЦЕПРИС-а¹ држали прве трибине и писали прве анализе на тему потребе увођења тужилачке полиције у Србији, нисмо могли ни сањати да ће Главни јавни тужилац за организовани криминал Младен Ненадић недавно обавестити јавност да је неко, из врха извршне власти, тј. Министарства унутрашњих послова Републике

* Електронска адреса аутора: bojana.savovic@beograd.vjt.rs

** Електронска адреса аутора: radovan.lazic@novisad.apjt.rs

¹ ЦЕПРИС – Центар за правосудна истраживања; невладина, независна организација за проучавање, истраживање и обуку у правосуђу.

Србије, повукао полицајце из ударне групе формиране у ЈТОК за рад на тзв. предмету „Надстрешница“, као и да су челници Министарства финансија Републике Србије из те ударне групе повукли и службенике Пореске полиције и експерте из Управе за спречавање прања новца.

Нисмо могли да замислимо ни да ће јавност сазнати и да је полиција у Нишу одбила да поступи по захтеву Вишег јавног тужиоца у Нишу, из Посебног одељења за сузбијање корупције, и да ухапси градоначелника и челнике града Бора због корупције.

Ова ситуација је још више заштрила питање неефикасности правосуђа у борби против корупције која је, уз друге облике криминала, захватила све поре српског друштва.² Отуда је повећање ефикасности рада тужилаштва један од приоритетних задатака будуће борбе против корупције у Србији.

Увек смо истицали да је предуслов за увођење тужилачке полиције обезбеђивање потпуне самосталности тужилаца, па чак и њихове независности. У супротном, „давањем“ тужилачке полиције тужиоцима који флагрантно крше закон, поштујући само жеље извршне власти, постигли бисмо супротан ефекат – јачање позиције корумпираних главних јавних тужилаца у Србији.

У публикацији ЦЕПРИС-а „Корак ближе ка тужилачкој полицији“ из 2025. године констатована је неопходност успостављања јавно-тужилачке (правосудне) полиције.³ Указано је на мањкавости прописа који уређују однос тужилаштва и полиције, а посебно на то да постоје опречне одредбе Закона о кривичном поступку⁴ и Закона о полицији,⁵ што онемогућава ефикасан рад у кривичном поступку.

² Србија је, према скорашњим показатељима које су објавиле респектабилне међународне организација за борбу против корупције, земља са израженом корупцијом и организованим криминалом – према индексу Глобалне иницијативе за борбу против транснационалног организованог криминала (*GI-TOC*), Србија је четврта земља у Европи по *глобалном индексу организованој криминала*, а према *глобалном индексу перцепције корупције* организације *Transparency International*, Србија се налази на 116. месту (од укупно 182 земље).

³ Публикација ЦЕПРИС-а *Корак ближе ка тужилачкој полицији (упоредна анализа и предлог за успостављање тужилачке полиције у Србији)* доступна је на „сајту“: <https://pescanik.net/.../2026/02>. Аутори овог прилога у *Браничу* су аутори публикације, која је јавности представљена 16. фебруара 2026. године.

⁴ Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

⁵ Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.

Публикација ЦЕПРИС-а садржи и Моделе у којима аутори, на основну претходне анализе стања у домаћем правосудју, те примера из упоредно-правних решења и праксе, предлажу измене и допуне више закона које би, уз минималне интервенције, довеле до успостављања тужилачке полиције у Србији.

II. О мањкавостима правног оквира за уређење односа тужилаштва и полиције

ЗКП прописује руководећу улогу јавног тужиоца у односу на полицију, али ту декларативну норму не прате било каква реална овлашћења јавног тужиоца над радом полиције нити је прате хијерархијско-организациона решења на релацији јавно тужилаштво – полиција; и даље је реч о два потпуно одвојена органа, која поседују раздвојене руководеће структуре и потпуно различиту и одвојену организацију, што је нарочито проблематично код процесуирања тзв. политички осетљивих предмета, или предмета где су могући осумњичени припадници полиције.

Није реално очекивати да јавни тужилац добије од полицијских органа захтеване информације и оствари пуну сарадњу, ако нема могућности да их на то принуди.

Напредовање полицијских службеника искључиво зависи од полицијских старешина, а њихово од директора полиције. Директор полиције, с обзиром на начин његовог постављања и разрешења, директно је одговоран министру (политичком односно партијском функционеру), који Влади предлаже његово постављање и разрешење. Према овим решењима, у случају супротстављених интереса, реално је очекивати да упутства полицијских старешина имају предност у односу на захтев јавног тужиоца.

Иако је у члану 44 став 1 ЗКП наведено да су и полиција, као и други државни органи надлежни за откривање кривичног дела, дужни да поступе по сваком захтеву надлежног јавног тужиоца, поставило се питање ефикасне санкције у случају непоступања по таквим налозима тужилаштва. Став 2 истог члана 44 ЗКП прописује да ће јавни тужилац, ако полиција или други државни орган не поступе по захтеву јавног тужилаштва, о томе одмах обавестити старешину који руководи органом. Оваква „санкција” у виду обавештавања старешине исте организационе јединице, истог министарства у оквирима извршне власти (од које најчешће и долазе притисци или разлози за непоступање) у пракси

се показала неефикасном. Интересне групе управо и делују кроз старешине полицијских органа, користећи строгу хијерархијску структуру полиције, те се поставља питање шта урадити када незаконите налоге полицијски службеници добијају управо од својих надређених старешина.

Законодавац је као „алат тужилаштва” предвидео и могућност да тужилац по потреби може (али не мора) да *обавести* надлежног министра, Владу или надлежно радно тело Народне скупштине. Из овога се закључује да тужилац може да обавести исте оне органе који се и налазе на челу тог министарства; друга могућност је да тужилац о непоступању обавестити надлежно радно тело Народне скупштине, које нема даље никаква овлашћења, нити постоје други видови санкција за непоступање по налозима јавног тужиоца.

Последњи став члана 44 ЗКП наводи да, ако полицајци или други државни органи, у року од 24 часа од када је примљено ово обавештење, не поступе по захтеву јавног тужиоца, јавни тужилац може (не мора) затражити покретање дисциплинског поступка против лица за које сматра да је одговорно за непоступање по његовом захтеву. У овом случају се тужилац поново обраћа старешини у Министарству унутрашњих послова који је једини овлашћен за покретање дисциплинског поступка. Притом се поставља и питање на који начин ће тужилац доћи до сазнања које тачно лице је то које он – тужилац сматра (основано или неосновано) одговорним за непоступање по његовом захтеву. Информације о томе које лице, од када и због чега поступа или не поступа по захтеву тужилаштва, тужилац мора поново добити од неког старешине из Министарства унутрашњих послова. Може се поставити и питање зашто се ова одредба и прописује законом, јер она тужиоцу не даје било какво посебно овлашћење; наиме, јавни тужилац би могао захтевати покретање дисциплинског поступка и да ове одредбе нема у закону, као што то може сваки грађанин.

И пракса је показала да Закон не даје делотворне гаранције јавном тужиоцу да у пуној мери оствари руководећу улогу у предистражном поступку. Закон јесте прописао обавезу полиције да обавештава јавног тужиоца, али ако то полиција не учини, тужилац не само што неће добити информацију, него неће ни знати да је полиција прекршила своју обавезу. Надаље, полиција је најчешћи подносилац кривичних пријава, па и кад се, пре подношења кривичне пријаве, полиција консултује са тужиоцем, тужилац ће формирати свој став на основу информација које је добио од полиције. Руководећу улогу јавног тужиоца не прате било каква овлашћења у вези са организацијом и субординацијом на релацији

јавно тужилаштво – полиција, већ су у питању два потпуно одвојена органа који имају засебне руководеће структуре и потпуно различиту и одвојену организацију. Зато се и након дводеценијске примене Закона који прописује руководећу улогу јавног тужиоца у предистражном поступку, у пракси готово никада не говори о руковођењу јавног тужилаштва полицијом, већ се користи формулација о сарадњи полиције и јавног тужилаштва. Проблем је нарочито изражен у предметима где су могући осумњичени припадници полиције на високим позицијама (на пример, у случају „Савамала”), а поготово код предмета високе корупције државних функционера. Нереално је очекивати од јавног тужиоца да оствари контролу над радом полиције без могућности које му такву позицију гарантују. Напредовање полицијских службеника зависи од полицијских старешина, а старешина од виших старешина, па све до министра полиције који је политички функционер, па је сасвим јасно да, у случају постојања супротстављених интереса, за полицијског службеника већи значај имају упутства полицијских старешина, чак и не-званична, од захтева јавног тужиоца.

Може се закључити да описана овлашћења јавног тужиоца не пружају довољно гаранција јавном тужиоцу да у пуној мери оствари руководећу улогу у предистражном поступку. Прокламована руководећа улога јавног тужиоца у постојећем систему није праћена и постојањем ефективних механизма којима би се она и остварила. Не треба занемарити ни реалне односе одређених државних органа и њихов фактички значај. У Србији је полиција традиционално имала утицај и моћ несразмерно већи од јавног тужилаштва, поготово имајући у виду да управо полиција врши избор предмета који ће доћи пред јавног тужиоца.

III. Основна решења која се предлажу у Моделима

Разне земље имају различите моделе тужилачке (правосудне) полиције, и упоредно-правна решења су анализирана у поменутој публикацији ЦЕПРИС-а.

Сматрали смо да је најбоље законодавно решење за примену у Србији успостављање јавнотужилачке полиције при јавним тужилаштвима посебне надлежности (јавним тужилаштвима за организовани криминал, ратне злочине и високо-технолошки криминал) и јавним тужилаштвима која садрже посебна одељења за борбу против корупције (формирана су четири таква одељења за територију Републике Србије).

Други део анализе је обухватао конкретне измене, у виду Модела закона, у следећим законима: Законнику о кривичном поступку, Закону

о полицији, Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције,⁶ Закону о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине,⁷ Закону о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала,⁸ Закону о пореском поступку и пореској администрацији,⁹ који регулише положај пореске полиције, Закону о Војсци Републике Србије,¹⁰ који регулише положај војне полиције, и Закону о јавном тужилаштву.¹¹

Сви предлози допуна и измена наведених закона су у Моделима пропраћени одговарајућим образложењима разлога за њихово увођење.

Наведени концепт јавнотужилачке полиције у анализи ЦЕПРИС-а приказан је у Моделу који садржи предлоге допуна Закона о јавном тужилаштву. Најпре се предлаже увођења у Закон посебне одредбе која уређује појам, организацију и надлежност јавнотужилачке полиције, права, дужности, овлашћења и звања припадника јавнотужилачке полиције (који се називају „истражитељима“), те услове за обављање послова, напредовање и дисциплинску одговорност истражитеља (одредба која се, као други став, додаје у члан 1 Закона). Предложено је и додавање посебне главе у Закон чијим одредбама се разрађују ове основне поставке.¹²

⁶ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016, 87/2018 – др. закон и 10/2023.

⁷ Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине, *Службени гласник РС*, бр. 7/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007, 104/2009, 101/2011 – др. закон, 6/2015 и 10/2023.

⁸ Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, *Службени гласник РС*, бр. 61/2005, 104/2009, 10/2023, 10/2023 – др. закон, и 9/2026.

⁹ Закон о пореском поступку и пореској администрацији, *Службени гласник РС*, бр. 80/2002, 87/2002 – испр. ... 94/2024 и 109/2025.

¹⁰ Закон о Војсци Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 116/2007, ... 109/2025 и 109/2025 – др. закон.

¹¹ Закон о јавном тужилаштву, *Службени гласник РС*, бр. 10/2023 и 9/2026.

¹² У Моделу се предлаже да се, после главе VIII Закона о јавном тужилаштву, дода нова глава VIIIA, која гласи (*делови изостављени ради скраћивања*):

„ЈАВНОТУЖИЛАЧКА ПОЛИЦИЈА

Појам јавнотужилачке полиције

Члан 129а

Јавнотужилачка полиција је посебна истражитељска јединица и Јавном тужилаштву за организовани криминал, Јавном тужилаштву за ратне злочине, посебним

Предложеним изменама у моделу Закона који уређује рад пореске полиције предвиђена је и улога тужилаштва у сарадњи пореске полиције и тужилаштва, јер важећи прописи предвиђају само сарадњу пореске полиције са Министарством унутрашњих послова. Ову сарадњу сада ближе уређују министар финансија и министар полиције, те су неопходне законске измене како би се успоставило управљање кривичним или прекршајним поступком од стране јавног тужиоца и за кривична дела која открива пореска полиција.

Предложеним изменама, према Моделу који се односи на Закон о Војсци Републике Србије, предвиђена је и улога тужилаштва у сарадњи са војном полицијом, јер се из постојећих законских одредби види да су оне у супротности са одредбама ЗКП, иако се значење речи „полиција” у ЗКП несумњиво односи и на војну полицију.

У моделу Закона о полицији је предложено да законска норма буде и то да се за предлог министра полиције Влади за именовање директора полиције тражи позитивно мишљење колегијума Врховног јавног тужилаштва.

одељењима за сузбијање корупције у вишим јавним тужилаштвима и у Посебном одељењу Вишег јавног тужилаштва у Београду за високотехнолошки криминал, која предузима мере и радње потребне за откривање кривичних дела и учинилаца кривичних дела, спроводи предистражни поступак под руковођењем јавног тужиоца и пружа стручну помоћ јавном тужиоцу у кривичном поступку.

Организација јавнотужилачке полиције
Члан 129б

Јавнотужилачку полицију чине истражитељи. // Истражитељи поступају по захтевима, наредбама и упутствима јавног тужиоца. // Истражитељ за свој рад одговара јавном тужиоцу по чијем захтеву, наредби или упутству поступа. // ...

Начин и услови заснивања радног односа истражитеља
Члан 129в

Радни однос у јавнотужилачкој полицији заснива се путем јавног конкурса. // Радни однос у јавнотужилачкој полицији може се засновати само у Јавном тужилаштву за организовани криминал, Јавном тужилаштву за ратне злочине, посебним одељењима за сузбијање корупције у вишим јавним тужилаштвима и у Посебном одељењу Вишег јавног тужилаштва у Београду за високотехнолошки криминал, на местима која су предвиђена актом о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места ...

Звања истражитеља
Члан 129 г

Звања истражитеља су: тужилачки истражитељ, самостални тужилачки истражитељ, виши тужилачки истражитељ и главни тужилачки истражитељ. //

IV. Закључне напомене

Увођењем јавнотужилачке полиције у Јавно тужилаштво за организовани криминал и Јавно тужилаштво за ратне злочине, у посебна одељења за сузбијање корупције у вишим јавним тужилаштвима и Посебно одељење Вишег јавног тужилаштва у Београду за високотехнолошки криминал, као посебних истражитељских јединица у оквиру ових јавних тужилаштава, створили би се нормативни и реални услови за остваривање руководеће улоге јавног тужиоца у предистражном поступку, прописане ЗКП-ом; тиме би се остварило ефикасније спровођење предистражног поступка, а у великој мери би се и олакшало спровођење истраге. За ово нису неопходне уставне промене, већ би ове јединице

Стицање звања, напредовање и одговорност истражитеља уређује се актом о управи у јавном тужилаштву.

Дисциплинска одговорност истражитеља

Члан 129ђ

...

Својство истражитеља

Члан 129е

Истражитељ има својство овлашћеног службеног лица као полицијски службеник. // Истражитељ доказује својство овлашћеног службеног лица службеном легитимацијом и значком. // ...

Овлашћења истражитеља

129ж

Истражитељ је овлашћен да: 1) носи службено оружје, муницију и средства везивања; 2) изврши увид у све евиденције које води јавно тужилаштво, министарство надлежно за унутрашње послове и други државни органи и организације; 3) предузима истражитељске мере и радње – заштита података о идентитету, полицијско опажање, опсервирање, снимање на јавним местима, полиграфско испитивање, трагање за лицима и предметима и мере циљане истраге. // У обављању службених послова и задатака истражитељи примењују полицијска овлашћења утврђена овим и другим законом. // Овлашћења истражитеља су: 1) упозорење и наређење; 2) провера и утврђивање идентитета лица и идентификација предмета; 3) позивање; 4) довођење; 5) задржавање лица и привремено ограничавање слободе кретања; 6) прикупљање обавештења; 7) привремено одузимање предмета; 8) преглед простора, објеката, документације и контрадиверзиони преглед; 9) заустављање и прегледање лица, предмета и саобраћајних средстава; 10) обезбеђење и преглед места догађаја; 11) употреба туђег саобраћајног средства и средства везе; 12) утврђивање присуства алкохола и/или психоактивних супстанци; 13) вршење безбедносних провера; 14) пријем нађених ствари; 15) употреба средстава принуде; 16) друга овлашћења предвиђена законом. // ...”

могле увести у наведена јавна тужилаштва изменама Закона о јавном тужилаштву, Законика о кривичном поступку и закона о организацији и надлежности посебних државних органа.

Усвајање предложених Модела, уз неопходну јавну расправу, довело би, уз минималне институционалне измене, до значајног унапређења у процесуирању најтежих кривичних дела. Можда није реално да очекивати да изнети предлози сада буду разматрани, али то не значи да о њима не треба да се разговара, да се врши притисак на актуелну и неку будућу власт; у сваком случају, такви предлози морају да буду спремни за оно време када се услови за њихово усвајање створе.

Сви напред описани проблеми у односу јавног тужилаштва и полиције у предистражном поступку постоје и у јавним тужилаштвима опште надлежности у која се не предвиђа увођење јавнотужилачке полиције. Ова тужилаштва би и даље била ослоњена на криминалистичку полицију у саставу Министарства унутрашњих послова, а по потреби и на војну и пореску полицију. Због овога би било неопходно однос јавног тужилаштва према полицији, криминалистичкој полицији и војној полицији поставити на потпуно другачије основе. Поред тога, криминалистичка полиција, као и друге полицијске службе (на пример, Национални криминалистичко технички центар, саобраћајна полиција итд.) остају на располагању јавним тужилаштвима и опште и посебне надлежности.

На крају, мора се напоменути да овакве интервенције захтевају потпуно самостално јавно тужилаштво и потпуно самосталне јавне тужиоце, онако како је то одређено Уставом Републике Србије, а што, на жалост, сада није наша реалност. Док се јавно тужилаштво и јавни тужиоци не ослободе стега извршне власти и не остваре пуну самосталност у вршењу своје надлежности, ни увођење јавнотужилачке полиције неће решити све проблеме. Но, за законито и функционално вршење надлежности јавног тужилаштва, које ће донети жељене резултате, неопходан је самосталан (независан) јавни тужилац са јавнотужилачком полицијом која одговара само њему.

Bojana Savović

Public Prosecutor of the Higher Public Prosecutor's Office in Belgrade

Radovan Lazić

Public Prosecutor of the Appellate Public Prosecutor's Office in Novi Sad

WHY WE NEED A PROSECUTORIAL POLICE**Summary:**

The article examines the reasons for the inefficiency of the judiciary in combating organized crime and corruption, and in particular points to the shortcomings of the regulations governing the relationship between the public prosecution service and the police, which prevent the effective functioning in criminal proceedings. As a solution, the authors propose the establishment of the prosecutorial police (through models of amendments to the relevant legislation). The proposed amendments to the laws are based on an analysis of domestic legislation and practice, as well as on a review of solutions known in comparative law.

Key words: public prosecution service, police, prosecutorial police, investigator, criminal proceedings, corruption

Датум пријема рада: 30. јануар 2026.
Датум одобрења рада: 19. фебруар 2026.
ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД
УДК 347.772(497.11)"1941/1945"

*Др Снежана Шарбох**
*Саша Здравковић***

ЗАШТИТА ЖИГОВА, МОДЕЛА И УЗОРАКА У ОКУПИРАНОЈ СРБИЈИ У ТОКУ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Сажетак:

После приступања Париској конвенцији о заштити индустријске својине, 1883. године, Краљевина Србија је већ наредне године донела своје прве законе из области индустријске својине – Закон о заштити мустара и модела и Закон о заштити фабричких и трговинских жигова, који су остали на снази све до стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца по завршетку Првог светског рата. Године 1920. у новонасталој држави основана је Управа за заштиту индустријске својине, док је њен први пропис који је регулисао заштиту индустријске својине била Уредба о заштити индустријске својине. Међутим, непосредно после прославе двадесетогодишњице свога рада, Управа се нашла у вихору Другог светског рата, који је започео нападом на Краљевину Југославију 6. априла 1941. године. Управа је ипак наставила са радом чак и у околностима немачке окупационе управе, и то у оквиру Министарства народне привреде, прво под Саветом комесара, а затим и под Владом народног спаса генерала Милана Недића. Упркос ратној ситуацији и тешким условима рада Управа је наставила са поступањем по пријавама узорака, модела и жигова поднетих пре избијања рата, као и са радом по онима које су биле поднете током рата, па чак и после завршетка ратних сукоба, 1945. године, све до формирања Савезне управе за проналазаштво, која је преузела њене послове.

Кључне речи: жиг, модел, узорак, Други светски рат, Србија

* Самостални саветник, Завод за интелектуалну својину, Београд
Електронска адреса аутора: snezana.sarboh@zis.gov.rs

** Самостални саветник, Завод за интелектуалну својину, Београд
Електронска адреса аутора: sasa.zdravkovic@zis.gov.rs

I. Увод

Као што је познато, друга индустријска револуција, која је започела у другој половини XIX века, била је заснована на открићу и искоришћавању нафте, гаса и електричне енергије, али и стварању великог броја проналазака. Она је условила потребу, прво, за стварањем националних система заштите проналазака и знакова разликовања, а затим и међународног, који је успостављен 1883. године усвајањем Париске конвенције о заштити индустријске својине, као прве међународне конвенције у области индустријске својине. Једна од 11 земаља – оснивача ове конвенције била и Краљевина Србија, иако је стекла своју независност само пет година пре тога, 1878. године.¹

Ипак ово није била прва активност у области индустријске својине коју је наша земља предузела после стицања независности. Наиме, у периоду између 1881-1883. године Краљевина Србија је потписала неколико билатералних трговинских уговора који су, између осталог, регулисали и питање заштите права индустријске својине својих и страних држављана. Овакви уговори закључени су са Великом Британијом, Аустроугарском, Сједињеним Државама, Грчком и Немачком, с тим што је ова пракса настављена и касније. Разлог за то била је чињеница да се процес приступања нових чланица Париској унији одвијао постепено, а чак и данас постоје државе које нису њене чланице.²

Наредне године, 30. маја 1884, Краљевина Србија је усвојила своја прва два закона из области заштите индустријске својине и то Закон о заштити мустара и модела и Закон о заштити фабричких и трговинских жигова. Истог дана извршена је и ратификација Париске конвенције, чиме је заокружена прва група прописа који су регулисали заштиту индустријске својине у Краљевини Србији.³

Према Закону о заштити мустара под мустром (овај израз касније је замењен појмом „узорак“ који се односи на дводимензионални изглед производа) подразумевао се „*сваки онај облик, који може да служи за ујлед и да се њренесе на какав индустријски производ*“, док је модел (који се односи на тродимензионални изглед производа, а који заједно са узорцима представља предмет индустријског дизајна) био „*свако дело у*

¹ Снежана Шарбох, „Српско проналазаштво од својих почетака до Другог светског рата“, <https://snc.rs/wp-content/uploads/2022/04/pronalazastvo-1920-1941-SNC.pdf>, 25. септембар 2025.

² Драгомир Бонцић, *Што година Завода за интелектуалну својину*, Завод за интелектуалну својину Републике Србије, Београд, 2020, 18–29.

³ *Ibidem*.

рељефу, које представља какав индустријски предмет или који се употребљује на каквом индустријском предмету". Што се тиче индустријских производа чији облик је био заштићен само због њиховог техничког дејства, било је предвиђено да они потпадају под одредбе посебног закона – закона о патентима. Међутим, за разлику од два горе наведена закона, Краљевина Србија никада није донела поменути закон, због чега су најзначајнији проналазачи у Србији у периоду до Првог светског рата, као што су Љубомир Клерић, Коста Миловановић Кока, Михаило Петровић Алас и Ђорђе Станојевић, патентирали своје проналаске у иностранству, пре свега у Аустрији, Немачкој, Француској, Великој Британији, Мађарској и Сједињеним Државама.⁴

Ради осигурања искључивог права употребе мустре, модела или жига било је неопходно депоновати их, односно поднети надлежном грађанском окружном суду у одговарајућем округу или, у случају становника Београда или страних држављана, Трговачком суду у Београду. Трајање поменутих права било је највише десет година за мустре и моделе, док се за жигове то право могло поновити поновним уписом код суда.⁵

Регистри о депонованим мустрадама или моделима, као и жиговима са прописаним подацима налазили су се код судова, а њихово разгледање било је свакоме слободно. Поред тога, судови су објављивали уписане мустре, моделе и жигове у званичним новинама – то су биле „Српске новине”. Осим тога, одговарајуће податке прослеђивали су и Министарству народне привреде које је такође држало одговарајуће регистре у вези са овим правима индустријске својине.

Овакав систем заштите мустрада, модела и жигова, заснован на њиховој регистрацији код судова у нашој земљи, одржао се преко три деценије. Наиме, тек после Првог светског рата, 1920. године у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца основана је Управа за заштиту индустријске својине, чији следбеник је данас Завод за интелектуалну својину. Први пропис који је регулисао заштиту индустријске својине у новонасталој држави била је Уредба о заштити индустријске својине, која је ступила на снагу 15. новембра 1920. године, у Краљевини СХС, док је први закон који је регулисао ову област био Закон о заштити индустријске својине од 17. фебруара 1922. године. Поменути закон био је измењен шест година касније, односно 1928. године и остао је на снази током целог Другог светског рата, па чак и после њега. У оквиру

⁴ С. Шарбох.

⁵ Закон о заштити мустрада и модела, *Српске новине*, бр. 148/1884.

Управе постојали су Пријавни одсек за патенте и Пријавни одсек за моделе, мустре и жигове, а једном месечно публикован је „Гласник”, службено гласило Управе за заштиту индустријске својине. Што се тиче међународне заштите, треба посебно истаћи да је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца 1921. године приступила Париској унији и Мадридском аранжману о међународном регистровању фабричких и трговачких жигова из 1891. године, ревидираном 1900. и 1911. године.⁶

У то време, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевина Југославија, била је претежно пољопривредна земља (70% становништва је било укључено у пољопривредну делатност), чија индустрија је још увек била недовољно развијена, а инфраструктура великим делом оштећена или уништена у рату. Од области индустрије које су почеле да се значајније развијају у међуратном периоду у Краљевини Југославији треба истаћи пољопривреду, грађевинарство, грејање, прецизну механику, моторе, војну индустрију, саобраћај и транспорт, као и штампарство. Међутим, овај развој, који се одвијао тек нешто дуже од две деценије, није потрајао довољно дуго да би наша земља могла ухватити корак са индустријски развијеним земљама попут Велике Британије, Немачке, Француске и других.

Оваква ситуација је довела до тога да је страним подносиоцима био одобрен знатно већи број жигова него домаћим. Наиме, број међународних жигова према Мадридском аранжману био је у просеку десет пута већи од оног које је одобрила Управа, при чему је приближно четвртина њих такође припадала страним подносиоцима који су своје пријаве поднели непосредно Управи. Укупан број одобрених жигова прилично је варирао, али се углавном кретао између 2.500 и 5.000 годишње.⁷ Број одобрених узорака и модела је био знатно мањи и износио је просечно око стотину годишње.

II. Међуратни период и почетак Другог светског рата у Краљевини Југославији

Захваљујући стварању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевина Југославија од 1929. године), до кога је дошло по завршетку Првог светског рата (1914-1918), већина јужнословенских народа нашла се у једној држави. Иако је у почетку изгледало да новонастала држава има добре перспективе за развој, веома брзо у се појавиле тензије

⁶ Д. Бонцић, 42–51.

⁷ *Ibidem.*

између њених конститутивних народа, али и оних који то нису били (Немци, Македонци, Албанци и други). Узроци појаве унутрашњо-политичких криза, које су потресале новонасталу краљевину којом је владала династија Карађорђевића (краљеви Петар I, Александар I и Петар II), били су бројни: различити степен привредно-економског развоја подручја која су ушла у њен састав (најразвијенији су била некадашњи делови Аустроугарске), културолошко-религијски (њени народи су припадали различитим великим монотеистичким религијама: православљу, католичанству, исламу, као и јудаизму и другим, мање бројним, укључујући чак и будизам), разлози уласка у новостворену државу (Срби су стварање Југославије схватили као коначно остварење свог националног циља, док су Хрвати и Словенци у Југославију ушли првенствено са прикривеним циљем да касније формирају сопствене националне државе) и други.⁸

Све ово је довело до тога да се Краљевина Југославија непрестано налазила у превирањима, чему је још више доприносио константан утицај спољашњих фактора, као што су Велика депресија (1929–1939. година) и мешање страних држава у циљу остваривања својих интереса, и то како великих сила (Велике Британије, Немачке, Француске), тако и суседа Југославије (Италије, Мађарске, Бугарске). У периоду од свог настанка 1918. године па до почетка Другог светског рата, 1. септембра 1939. године, дакле у току нешто више од две деценије, Југославија је прошла кроз низ значајних унутрашњеполитичких догађаја: усвајање Видовданског устава 1921. године, атентат у Народној скупштини 1928. године, Шестојануарска диктатура 1929–1931. године, убиство краља Александра I у Марсељу 1934. године, после кога је у име малолетног краља Петра II земљом владало Намесништво у коме је најзначајнију улогу имао принц-регент Павле Карађорђевић, Конкордатска криза 1937. године и, непосредно пред избијање Другог светског рата, формирање Бановине Хрватске као територијалне јединице хрватског народа, на основу споразума Цветковић-Мачек, 26. августа 1939. године.⁹

Избијању Другог светског рата у Европи претходио је низ догађаја чији главни покретач је била нацистичка Немачка – Трећи Рајх – под вођством Адолфа Хитлера. Као велики противник Версајског уговора, он повлачи низ потеза у складу са својом визијом за преуређење кон-

⁸ Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1992, 19–62.

⁹ *Ibidem*.

тинента: прво је 1938. године дошло до анексије Аустрије од стране Немачке, да би затим, као последица Минхенског споразума који је Немачка претходне године потписала са Великом Британијом и Француском, немачке трупе 1939. године окупирале Чешку (која је постала Протекторат Чешка и Моравска), док је Словачка постала формално независна, али практично сателитска држава Немачке; у исто време, Мусолинијева Италија анектирала је Албанију. Тада је већ постало јасно да је нови велики ратни сукоб практично неизбежан и он је убрзо започео Хитлеровим нападом на Пољску 1. септембра 1939. године.¹⁰

Током 1940. године Немачка је једну за другом окупирала Данску, Норвешку, Белгију, Холандију и Француску, што је довело до изолације Велике Британије у Западној Европи. Исте године Немачка је, заједно са Италијом и Јапаном, формирала Тројни пакт, коме су се следеће године, 1941, придружиле Мађарска, Румунија и Бугарска. За разлику од Немачке, Италија није била успешна у свом нападу на Грчку 1940. године, због чега се обратила за помоћ Хитлеру. Међутим, ова догађања су довела у центар пажње Краљевину Југославију, која је све до пролећа 1941. године успевала да задржи неутралност. Иако англофил, под снажним притиском Немачке, кнез Павле је 25. марта 1941. године прихватио приступање Југославије Тројном пакту, што је два дана касније, 27. марта, довело до пуча којим је група официра на челу са генералом Душаном Симовићем власт формално предала малолетном краљу Петру II Карађорђевићу. Одговор сила Осовине уследио је веома брзо – Југославија је нападнута 6. априла из свих земаља свог окружења осим Грчке. Упркос пруженом отпору, после великих разарања, земља је после дванаестодневног отпора капитулирала – капитулација је ступила на снагу 18. априла 1941. године, а Југославија је била подељена између сила Осовине. Србија је доспела под режим немачке војне управе, али без Врањског и Пиротског округа, који су ушли у састав Бугарске. Поред тога, у саставу Србије формално је, као аутономна област, остао и Банат, али фактички су управу над њим преузели фолксдојчери (припадници немачке народности), као и северни део Косова. Током рата Немци су именовали две марионетске владе: прву, краткотрајну (крај маја – крај августа 1941. године) чинио је Савет комесара, и другу, Владу народног спаса, на чијем челу је био генерал Милан Недић, чији је задатак, између осталог, био да обезбеди функционисање српског административног апарата у условима

¹⁰ *Ibidem.*

окупације.¹¹ Њему је припадала и Управа за заштиту индустријске својине, која је управо претходне, 1940. године, прославила двадесето-годишњицу свог постојања и рада.

III. Управа за заштиту индустријске својине током Другог светског рата

У периоду пред избијање Другог светског рата Управа за заштиту индустријске својине, са седиштем у Београду у Улици Милоша Великог број 14, радила је у оквиру Министарства трговине и индустрије. Међутим, са почетком окупације дошло је до промене структуре и надлежности свих министарстава. Једно од њих било је Министарство народне привреде, у чију надлежност је Управа доспела заједно са још пет других управа на основу Уредбе о уређењу Министарства народне привреде, коју је Савет комесара донео 23. јула 1941. године, а објављена је 6. августа исте године.¹² У складу са овим, Управа је наставила свој рад током целог периода окупације, на истој локацији као и до тада, као и у скоро неизмењеном персоналном саставу. За то време Управом је, у својству вршиоца дужности, све време руководио инспектор Андрија Богдановић.¹³

Први пропис који је Управа у новонасталим околностима припремила била је Уредба о изванредном продужењу рокова у области индустријске својине од 16. августа 1941. године, која је у „Службеним новинама” објављена 30. септембра те године.¹⁴ Као што се из њеног назива види, овом Уредбом су били продужени одговарајући рокови и то тако да су рокови првенства који су се односили на патенте, узорке, моделе и жигове предвиђени чланом 4 Конвенције Париске уније, ако нису истекли пре 27. августа 1939. године, продужени за шест месеци по ступању на снагу Уредбе. Са друге стране, рокови предвиђени Законом о заштити индустријске својине од 17. фебруара 1922, измењеним и допуњеним Закона од 27. априла 1928. године, као и рокови које је одређивала Управа, продужени су за три месеца по ступању Уредбе на снагу, ако нису истекли пре 1. априла 1941. године; наведено је важило

¹¹ *Ibidem.*

¹² Уредба о уређењу Министарства народне привреде, *Службене новине*, бр. 96/1941.

¹³ Д. Бонцић, 90–100.

¹⁴ Уредба о изванредном продужењу рокова у области индустријске својине, *Службене новине*, бр. 111/1941

и за рокове уплате годишњих и накнадних такса за горе наведена права индустријске својине.¹⁵

Уредба је такође предвидела да власници права индустријске својине чије се имовно стање због ратних догађаја тако погоршало да нису у стању да врше плаћања годишњих такса од Управе могли тражити одлагање плаћања ових такси до годину дана, с тим што се ново одлагање могло дозволити под истим условима. Такође је била предвиђена могућност повраћаја права у пређашње стање у случају спречености придржавања рокова чије пропуштање је повлачило штетне правне последице према Управи.¹⁶

Сврсисходност оваквих решења потврђена је, између осталог, чињеницом да су у Уредби о изменама и допунама поменуте Уредбе усвојене 11. јуна 1942. године, а објављене 21. јула те године задржане исте одредбе.¹⁷ Поред тога, због све сложенијих околности у којима је Управа радила, било је предвиђено да по свим предметима индустријске својине који су у току административног поступка, а по којима услед ванредних околности заинтересованим лицима није било могуће извршити потребна саопштења, поступак мирује до појаве странке са тражењем да се поступак настави. Осим тога, пошто Управа у условима ратног стања више није била у могућности да објављује свој „Гласник“, било је одлучено да се сва наређења и огласи о патентима, узорцима, моделима и жиговима до даљег публикују у „Службеним новинама“. Од тада па до завршетка рата у „Службеним новинама“ било је извршено пет објава Управе везаних за наведена права индустријске својине и то две у 1942. години (у бројевима 67 и 99) и три у 1943. години (у бројевима 19, 86 и 99). У погледу патената ови подаци обухватили су, између осталог, објаве патентних пријава, одбијене пријаве после објаве, одобрене патенте, пренос власништва патената, престанке патената и поновна успостављања права; поред тога, објављивани су и одобрени узорци, модели и жигови.

На даљу судбину Управе по завршетку Другог светског рата пресудан утицај је имала чињеница да се упоредо са борбом против окупатора одвијала и промена друштвеног уређења земље из краљевине у социјалистичку републику, до чега је коначно дошло 1945. године

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ Уредба о изменама и допунама Уредбе С.К. бр. 1138 од 16. августа 1941. године о изванредном продужењу рокова у области индустријске својине, *Службене новине*, бр. 58/1942.

проглашавањем Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ). Као једна од новоуспостављених социјалистичких држава у Источној Европи, она је блиско сарађивала са Совјетским Савезом и у многим областима следила теоријска и практична решења која су се у међуратном периоду развила у СССР-у.¹⁸ Ипак, Управа је и у новонасталим околностима наставила са радом све до доношења Закона о проналасцима и техничким усавршавањима¹⁹ 1. децембра 1948. године, после чега је послове Управе, укључујући и рад по предметима који су се још увек налазили у поступку, преузела новоформирана Савезна управа за проналазаштво.

Међутим, Савезна управа је наставила да води поступке по пријавама жигова, узорака и модела у складу са горе наведеним предратним прописима чак до 1961. године, када су коначно усвојени први послератни прописи који су регулисали заштиту ових права индустријске својине – Закон о робним и услужним жиговима и Закон о узорцима и моделима.²⁰

IV. Истраживање пријава жигова, модела и узорака поднетих Управи за заштиту индустријске својине током Другог светског рата

Иако је заштита жигова, модела и узорака у окупираној Србији током Другог светског рата била делимично обрађена у оквиру појединих научно-стручних радова,²¹ испоставило се да у тамо нису описани сви њихови битни аспекти, нити је дата одговарајућа упоредна анализа, о чему ће бити више речи у следећем делу овог рада.

Из овог разлога предузето је истраживање с циљем да се утврди тачан број регистрованих жигова, модела и узорака у току Другог светског рата у окупираној Србији, између 6. априла 1941. године и 15. маја 1945. године. Ради потпуније и јасније презентације њиховог контекста,

¹⁸ Miodrag Janić, *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Novinska ustanova Službeni list SFRJ, Beograd, 1973, 5-20; Snežana Šarboh, Saša Zdravković, „Pronalazačka svedočanstva kao oblik zaštite pronalazaka”, *Pravni život*, br. 11, Tom III, Beograd, 2022, 143-156; Saša Zdravković, Snežana Šarboh, *Pronalazačka svedočanstva u FNR Jugoslaviji 1949–1961*, Akademski misao, Beograd, 2024, 11–13.

¹⁹ Закон о проналасцима и техничким усавршењима, *Службени листи ФНРЈ*, бр. 108/48.

²⁰ М. Јанић, 125-126; 161–163.

²¹ Д. Бонцић, 90–100.

истраживањем су била обухваћена и два додатна периода. Први од њих је предратни, коме припадају пријаве поднете пре рата, за које су са признати жигови у току рата, а обухватио је период од 1940. године закључно са 5. априлом 1941. године; овај период непосредно је претходио окупацији. Други период обухватао је време између окончања Другог светског рата у Југославији и објаве последњих жигова регистрованих током рата, односно између 16. маја 1945. године и 1. јануара 1951. године. Поред пријава жигова, узорака и модела и права регистрованих у наведеном периоду, истраживање је било усмерено и на утврђивање ко су били подносиоци пријава и носиоци жигова, модела и узорака, из којих земаља су потицали, као и на начин рада Управе у овом периоду.

Истраживање је било спроведено на примарној архивској грађи – пријавним регистрима за жигове, моделе и узорке и регистрима жигова, модела и узорака – који се чувају у Архиву Југославије у Београду, али су подаци такође упоређивани са онима који су били објављени у „Службеним новинама“, а по завршетку Другог светског рата, и у билтену „Проналазаштво“.

Пријавни одсек тадашње Управе за жигове, узорке и моделе, пре постојања Ничанске класификације роба и услуга (која је настала тек 1957. године) и Локарнске класификације за индустријски дизајн, користио је такозване Групе роба за жигове, узорке и моделе које су биле заједничке за сва три наведена права индустријске својине – ових група било је укупно шест. Тај систем група одржао се од почетка рада Управе за заштиту индустријске својине. Тако су Групи I припадали: метали, метална роба, алати, инструменти и стројеви (међу овим и музички, физикални и оптички инструменти, све врсте светиљки, делови светиљка сијалица). Групу II су чинили: камена, стаклена и роба од глине (шкољке, морска пена, ћилибар, цемент и гипс). Групи III су припадали: дрвенарија, сламна, папирна, коштана, гумена и кожна роба (у којој се убрајају и прибори за писање и цртање, целулоидна роба, роба од чекиња и материјал за паковање и заптивање, линолеум, слонова кост и терисана хартија). У Групу IV су спадали: предиво, тканине, одећа, обућа (од гуме и коже, галошне), накити и средства за улепшавање (и кишобрани, сунцобрани, и њихови саставни делови и власуље). Групу V су чиниле: животне намирнице, пића и пољопривредни производи (такође вино, шампањ, пиво, коњак и друга алкохолна пића, сирће, сирове коже, рогови, кожуси, смоле, перје, гљиве, сунђери, трудови, длаке, восак и воштани предмети). Групу VI су сачињавали: хемијски производи (као и лекарије, медицински препарати, природне и вештачке ми-

нералне воде, содне воде, жижице, упаљачи, виск за обућу, маст, уља, глицерин, стеарин, парафин, мириси, сапуни, свеће, козметички препарати, штирка, прашак за прање, боје, мастило, итд.).

1. Резултати истраживања жигова током Другог светског рата

Истраживање је показало да је већина одобрених жигова била објављена током Другог светског рата, док је само једна мала група (5 жигова) била објављена после рата, 1. јануара 1951. године. Разлог за то се налази у кратком и једноставном поступку испитивања пријава (у поређењу са пријавама патената), који је трајао највише неколико месеци. Ради боље прегледности, извршена је подела жигова у различите категорије на основу тога да ли су поднети пре или током рата, када су регистровани и када су објављени.

У прву категорију спадају они жигови за које су пријаве поднете и признати су пре рата, али су објављени током рата. Овде се ради о укупно 22 жига и то од броја YU10783-YU10804. Од тога, 21 регистровани жиг је из Југославије, а само један је страни и то из Аустрије (Беч). Што се тиче расподеле жигова по републикама, 9 потиче из Србије (5 из Београда, по 2 из Суботице и Сомбора), затим 8 из Словеније (из Љубљане 3, Св. Ловренц Похорје 2, Блед, Равне и Храстник по један), следи Хрватска са 2 (оба из Загреба) и Македонија (Скопље) и Босна и Херцеговина (Добрун) са по једним регистрованим жигом. Од група роба најчешће се појављује Група VI (11 пута) и по 4 пута Групе I, III и IV; при томе се поједине групе појављују по два пута у списковима роба (3 таква жига). Код сва 22 жига носиоци су фирме, као што су апотеке, фабрика челика, фабрика хемијских производа, задруга, фабрика коса, каблова, зачина, трговине, фабрика уља, итд. За 13 жигова пријаве су поднете 1940. године, а за осталих 9 током прва три месеца 1941. године; сви они били су признати у прва три месеца 1941. године. У овом периоду од групе роба најзаступљенија је била Група VI (11 жигова), затим Група V, Група III и Група I (по 4), док су остале групе роба биле мање заступљене. Истраживање је показало да је жиг број YU11003 (пријава жига Ж-21/41 од 24. јануара 1941. године) био објављен два пута: прво 17. децембра 1943. године за жиг регистрован 24. новембра 1943. године, па затим поново 1. јануара 1951. године. Овај жиг се односи на „Colgate” пасту за зубе (носилац „Palmolive-Colgate” из Сједињених Држава).

Следећој категорији припадају регистровани жигови за које су пријаве поднете пре рата, а признати су и објављени током Другог свет-

ског рата, којих има укупно 33. Анализа ових жигова је показала да је 21 жиг потицао из Југославије, 6 из Немачке, по два из САД и Шведске, и по један из Аустрије и Чехословачке. Од 21 жига из Југославије, 9 жигова потиче из Србије и 8 из Словеније, док је број из осталих република занемарљив. Посматрано по градовима из којих потичу носиоци, највише их је из Београда (8 носилаца) и из Похорја (5). Што се тиче група роба, највише је припадало Групи VI и Групи I – по тринаест; овде треба напоменути да се код неких жигова појављује по више група. Године у којима су регистровани жигови су 1941. година са 21 жигом, 1942. година са 11 регистрованих жигова и 1943. година са само једним жигом.

У наредну категорију су укључени жигови за које су пријаве поднете и они су признати и објављени током Другог светског рата, а којих има укупно 166. Од тог броја 25 жигова је објављено 21. августа 1942. године, 34 жигова је објављено 11. децембра 1942. године у док је 28 жигова објављено 9. марта 1943. године, као и 65 жигова 2. новембра 1943. године и 14 жигова 17. децембра 1942. године. Од жигова из ове групе 27 пријава жига је поднето 1941. године, 101 је поднета 1942. године и 38 пријава жигова 1943. године. Највише је носилаца из Србије (75), затим из Немачке (69), Независне Државе Хрватске (10 регистрованих жигова за „Франк“ кафуза које су пријаве биле поднете 16. септембра 1942. године), Протектората Чешка и Моравска (10), Швајцарске (3) и по један из Данске, Велике Британије и Холандије. Анализа је показала да је највише домаћих носилаца жигова било из Београда (62), затим 10 из Крагујевца, док су остали били из Лесковца, Панчева и Земуна. Према групама роба, најдоминантнија је Група VI која се појављује у 108 жигова, па затим Група V у 43 жигова, те Група I са 31 и Група III са 30 жигова. Према години када су признати жигова, 14 је регистровано 1941. године, 72 жига 1942. године и 80 жигова 1943. године.

Последњој категорији припада пет регистрованих жигова са краја Другог светског рата, за које су пријаве поднете 1941. године (1 пријава) или 1943. године (4 пријаве), од којих су два призната 1943. године, два су призната 1944. године, док је један признат 1945. године. Међутим, због новонастале ситуације, завршетка рата и ослобођења од окупатора, дочекали су нови Закон и нову, Савезну управу за проналазаштво, како би били објављени. Ради се о последњим регистрованим жиговима са краја рата: „Colgate“, „Astra“, „Rokotela“, „Rotela“ и „Ideal“. Носиоци права су били из Чехословачке (3 жига), Југославије (1) и Сједињених Држава (1). Бројеви под којима су регистровани су: YU11003, YU11007,

YU11011, YU11012 и YU11042. Групе роба на које су се односили биле су Група IV (2) и по једном Групе I, III и VI.

Сходно наведеном, током ратног периода било је регистровано и/или објављено укупно 226 жигова. Од тога за време рата су регистровани жигови од броја YU10805 па све до броја YU11042 (али без регистарских бројева YU11004-11006, YU11008-11010 и YU11013-YU11041, за које је утврђено да не спадају у горе наведене категорије). Према подацима из „Службених новина” пријаве за 22 жига пријаве су биле поднете пре почетка рата и потом су регистровани жигови били објављени 21. августа 1942. године. Истог дана објављено је и 56 регистрованих жигова за које су пријаве биле поднете у току рата, што чини укупно 78 жигова објављених у том броју окупационих „Службених новина”. Затим је још 35 регистрованих жигова објављено 11. децембра 1942. године. Након тога је 9. марта 1943. године објављено 28 регистрованих жигова. Следећа објава уследила је 2. новембра 1943. године, када је објављено још 66 регистрованих жигова. Последња објава у току рата садржала је 14 регистрованих жигова који су објављени 17. децембра 1943. године. Последњих 5 регистрованих жигова за које су пријаве биле поднете и жигови одобрени у току рата објављени су у мирнодопским условима тек 1. јануара 1951. године у билтену „Проналазаштво” Савезне управе за проналазаштво.

2. Резултати истраживања модела и узорака током Другог светског рата

Углавном су код регистрованих жигова носиоци права фирме, као што су фабрика лекова „Ремедија” из Загреба, „Зефир” фабрика пећи из Београда, велики број апотека из целе Србије и шире, разне трговине, књижаре, фабрике лака, фабрике муниције, трговине вина, фабрике свећа, фабрике челика, коса, хемијских производа, коже, металне и лимене робе, тканина, зачина, бомбона, сирћетне киселине, итд. Као носиоци права на жигове појављују се и фабрике пољопривредних машина и шиваћих машина, и многе друге трговачке радње.

Што се тиче модела и узорака, истраживање је извршено на исти начин као и за жигове, а такође и подела у категорије. Сходно томе, прву категорију модела и узорака сачињавају они за које су поднете пријаве и регистровани су пре рата, али су објављени током рата. Установљено је да се ради о бројевима YU1621-YU1628, при чему су у питању два узорка (под бројевима YU1621 и YU1623) и шест модела (YU1622, YU1624, YU1625, YU1626, YU1627 и YU1628), који су

објављени 21. августа 1942. године. Од тога четири пријаве биле су поднете 1940. године, а исто толико је било поднето и 1941. године током прва четири месеца, односно пре почетка рата у Југославији. Занимљиво је да су и узорци и модели били у уписивани у пријавни регистар као „М” (модели), тако да су пријаве поменутих узорака уписане као М-38/40 и М-40/40. Носиоци по два регистрована права били су трговци и банкарџи. Сви наведени модели и узорци су били уписани као „јавни”. Од укупно осам, по два подносиоца су била из Суботице, Београда и Загреба, док је по један био из Марибора и Новог Сада, из чега следи да је пет пријава потицало из Србије, две из Хрватске и једна из Словеније.

Првој категорији – поднете пријаве и права призната пре рата, али објављена током Другог светског рата – припада укупно 8 признатих модела и узорака. Другој категорији – поднете пријаве и призната права током Другог светског рата припадају укупно 34 призната права, која су објављена 21. августа 1942. године (11 права), затим 11. децембра 1942. године (16), те 9. марта 1943. године (1), потом 2. новембра 1943. године (4) и коначно 17. децембра 1943. године (5). Ово сачињава укупан број од 42 модела и узорка објављена током рата.

Са друге стране, утврђено је да другој категорији модела и узорака, односно оних за које су пријаве поднете и који су регистровани и објављени током или после Другог светског рата, припадају они под бројевима YU1629-YU1664. Анализа је показала да су ови регистровани модели и узорци били сврстани у прве четири групе роба, тако је највећи број њих (13) припада Групи III за дрвенарију, гумену и кожно робу, затим Групи I за метале и машине (12), Групи IV за предиво, тканину, одећу и обућу (5) и на крају Групи II за камен, стаклену и робу од глине (4). Највише пријава за регистроване моделе и узорке потицало је из Југославије и то из Србије (18), Немачке (8), Италије (6), Француске (1) и Чешке (1), односно из пет различитих земаља. Истраживање су показало да је од 34 регистрована права, број поднетих пријава по годинама био следећи: четири поднете пријаве 1940. године, седам пријава 1941. године, осамнаест пријава поднетих 1942. године, две пријаве поднете 1943. године и три пријаве поднете 1944. године. Осим тога, уочена су различита занимања носилаца права, као што су: цинкограф, лимар (2 регистрована), техничар, трговац (3 регистрована), инжењер, апотекар, декоратер, аутомеханичар, прив. чиновник (2 регистрована права).

Заступници који су заступали подносиоце пријава модела и узорака пред Управом за заштиту индустријске својине су: Пејчиновић Ал. (па-

тентни инжењер из Београда), Гризогоно др. Ненад (адвокат из Београда), Олип др. Јанко (адвокат из Београда), Кисовец др. Векослав, (адвокат из Београда), др Алкалај М. (адвокат из Београда), Ивачковић Радован (адвокат из Београда). У домаћа лица која су штитила узорке и моделе спада Слeпчeвић Рајко, предузеће за израду кутија, Београд (бр. 1652), док је тај број већи за стране фирме: *H. Heinzelman*, предузеће за израду плетених ствари, *Ројџлинџен/Вирџемберџ*, Немачка (са 2 регистрована), *Societe Italiana Pirelli*, Милано, Италија (са 6 регистрованих), *M. Kappus, Feinsnifen und Parfimerie Fabrik*, Офенбах, Немачка (1 регистрован), затим *Neva akciona společnost pro pumysl zvozim kovovym*, Праг, Чешка (1 регистрован), *Rheinische Gummi und Celuloid Fabrik Mannheim*, Некарау, Немачка (са 5 регистрованих) и *Societe pour l'utilision Rationnelle quez Societe Anonyme*, Париз, Француска (са 1 регистрованим). Фирма са највише регистрованих модела у овом периоду је *Pirelli* са шест права, под регистарским бројевима 1632, 1633, 1653, 1654, 1655, 1656 (за последња четири пријаве су биле поднете 1940. године, са приоритетима из Италије из 1939. године), а затим *Rheinische Gummi und Celuloid Fabrik Mannheim* са пет, под регистарским бројевима 1643, 1644, 1645, 1646, 1647. Градови из којих потичу домаћи подносиоци су следећи: Београд, Земун и Петровград (данас: Зрењанин). Регистровани модели под бројевима 1662 и 1663 нису били узети у разматрање, јер су пријаве за њих биле поднете децембра 1945. године, а регистровани су 1946. године. Два од 34 узорака и модела су поднета и уписана као „тајни“, док су остала 32 уписани као „јавни“. Објављивање регистрованих права за узорке и моделе било је извршено два пута у 1942. години (август и децембар) и три пута у 1943. години (март, новембар и децембар).

За три регистрована права из 1945. године, за које су пријаве биле поднете раније (за два 1944. године и за једно 1943. године) није познат датум објаве у „Службеним новинама“, док такође није познат датум објаве за једно регистровано право из 1946. године, за које је пријава поднета 1944. године.

Што се тиче регистрација ових права по годинама, резултати су следећи: једно је регистровано 1941. године, док је 19 регистровано 1942. године, 10 је регистровано 1943. године. У 1944. години није била забележена ниједна регистрација, а у 1945. години су извршене 3 регистрације и, коначно, једна у 1946. години. Даље, од укупно 34 регистрованих, 19 права је објављено у „Службеним новинама“ 1942. године, 10 регистрованих је објављено 1943. године, 1944. године без иједне објаве, док је током 1945–1946. године објављено само 5 права.

V. Закључак

Истраживање и анализа прикупљених података показали су да је заштита права индустријске својине, укључујући жигове, моделе и узорке, у току Другог светског рата у нашој земљи била не само могућа, већ и сразмерно ефикасна упркос изузетно тешким околностима, пре свега захваљујући напорима Управе за индустријску својину. Ово потврђује чињеница да је обрађено укупно 226 жигова по свим категоријама, од тога 22 жига за које су пријаве поднете и који су били признати пре рата и објављени током рата, док су 33 жига пријављена пре рата, а призната и објављена током рата. Осим тога, утврђено је да је током Другог светског рата било пријављено, регистровано и објављено 166 жигова. Изузетак представља 5 регистрованих жигова за које су пријаве биле поднете током рата, али су били објављени тек 1951. године. Поред тога, установљено је да је Управа током рата регистровала 8 права пријављених и признатих пре рата (али објављених током рата) и још 34 узорака и модела за које су пријаве биле поднете током рата. Од ова 42 призната права, само два су били узорци, док су сви остали, односно њих четрдесет, били модели.

Такође је уочен изузетно велики пад броја регистрованих жигова, модела и узорака током Другог светског рата. Наиме, укупан број жигова регистрованих током пет ратних година (226) мањи је од десетог дела жигова регистрованих током само једне године у предратном периоду; сличан пад уочљив је и код модела и узорака. Ови подаци показују да је ситуација у области заштите индустријске својине у нашој земљи током Другог светског рата и после њега била веома комплексна, али и потврђују постојање њеног континуитета од њених почетака крајем XIX века па све до данашњих дана.

Snežana Šarboš, PhD

senior counselor, Intellectual Property Office, Belgrade

Saša Zdravković

senior counselor, Intellectual Property Office, Belgrade

PROTECTION OF TRADEMARKS, MODELS AND PATTERNS IN OCCUPIED
SERBIA DURING WORLD WAR II

Summary:

Research and analysis of the collected data have shown that the protection of industrial property rights, including trademarks, models and designs, during World

War II in our country was not only possible, but also relatively effective despite extremely difficult circumstances, primarily thanks to the efforts of the Industrial Property Protection Office. This is confirmed by the fact that a total of 22 trademarks for which applications were filed and registered before the war were published during WWII. In addition, it was established that 199 trademarks were registered and published during the WWII. The exception is 5 registered trademarks for which applications were filed during the war, but were published only in 1951. In addition, it was established that 8 patterns and models were published during the war (but filed and granted before WWII), while the Office registered another 34 patterns and models for which applications were filed during WWII. Of these 42 rights, only two were patterns, while all the others, *i.e.* forty, were models. These data show that the situation in the field of industrial property protection in our country during and after WWII was very complex.

Key words: trademark, model, pattern, World War II, Serbia

Датум пријема рада: 9. јануар 2026.
Датум одобрења рада: 31. јануар 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

УДК 343.34(497.11)
351.74(497.11)

Мирсен Алибашећ

адвокат из Новог Пазара*

ОМЕТАЊЕ СЛУЖБЕНОГ ЛИЦА У ВРШЕЊУ СЛУЖБЕНЕ ДУЖНОСТИ ОД СТРАНЕ ЛИЦА ПРЕМА КОЈЕМ СЕ ПРИМЕЊУЈУ ПОЛИЦИЈСКА ОВЛАШЋЕЊА

Сажетак:

Закон о јавном реду и миру је прописао у члану 23 кривично дело под називом *ометање службеног лица у вршењу службене дужности*. Радња наведеног кривичног дела је широко одређена и непрецизна, што ствара различите теоријске, али и практичне дилеме које су препознатљиве у судској пракси, нарочито у смислу разликовања у односу на истоврсна кривична дела. Посебну дилему представља питање да ли ометање службеног лица може извршити лице према којем се примењују полицијска овлашћења, с обзиром на начин ометања и оправданост примене појединих полицијских овлашћења. Наведена питања представљају предмет анализе у овом раду. Методи који се примењују су нормативни и анализа садржаја. Значај и циљ истраживања јесте да се представи јасна дистинкција кривичног дела из члана 23 Закона о јавном реду и миру у односу на друга истоврсна кривична дела, као и да се укаже на законску непрецизност и широка тумачења у судској пракси, због којих се доводе у питање уважавање начела законитости и правне сигурности у кривичном праву.

Кључне речи: ометање службеног лица, полицијска овлашћења, кривично дело, судска пракса, закон о полицији

* Докторанд на Правном факултету Универзитета у Београду
Електронска адреса аутора: mirsen.alibasic@hotmail.com

І. Увод

Начела законитости и правне сигурности заузимају важна места у кривичном законодавству којима се законодавац води приликом прописивања кривичноправних одредаба. Начело законитости (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) је садржано у четири сегмента: 1) искључена је примена неписаног, пре свега обичајног права (*lex scripta*), 2) забрањена је ретроактивна примена кривичног закона (*lex praevia*), 3) налаже се да кривичноправне норме у што вишем степену буду одређене и прецизне (*lex certa*), 4) забрањено је стварања права путем аналогije (*lex stricta*).¹ Затим, правна сигурност је прокламована Уставом Републике Србије² у члану 34 и подразумева захтев за квалитетом закона у смислу да је кривично дело дефинисано на начин који омогућује појединцу да разуме правни домашај одређене законске норме, те да она буде тако формулисана да недвосмислено омогућава да се закључи које чињење или нечињење има за последицу постојање кривичне одговорности.³ Одступања од наведених начела имају за последицу примену права на нецелисходан и неједнак начин, због чега прописи губе на свом легитимитету и подлежу учесталим и неадекватним променама.

Кривично дело *ометање службеног лица у вршењу службене дужности*, које је прописано у члану 23 Закона о јавном реду и миру,⁴ с обзиром на законски опис радње дела, чини се да није у складу са принципима законитости и правне сигурности имајући у виду одређена теоријска разматрања и судску праксу. Стога се у овом раду преиспитује усаглашеност описа радње наведеног кривичног дела са другим истоврсним кривичним делима, као што су кривична дела прописана у члановима 138, 322 и 323 Кривичног законика,⁵ а посебно се истражује питање да ли кривично дело из члана 23 ЗЈРМ може учинити лице према којем се примењују полицијска овлашћења и под којим усло-

¹ З. Стојановић, *Кривично право – општи део*, Досије студио, Београд, 2022, 22.

² Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021.

³ Д. Симовић, С. Орловић, *Коментар Устава Републике Србије*, Службени гласник, Београд, 2023, 252.

⁴ Закон о јавном реду и миру Републике Србије – ЗЈРМ, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016 и 24/2018.

⁵ Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024).

вима, нарочито имајући у виду овлашћења полицијских службеника према Закону о полицији,⁶ Правилнику о полицијским овлашћењима⁷ и Правилнику о условима и начину употребе средстава принуде,⁸ као што су, на пример, случајеви незаустављања возила на знак саобраћајног полицајца или пружање отпора приликом хапшења. Наиме, полицијски службеници су овлашћени да, између осталог, примене физичку снагу и друге сличне мере принуде онда када је то оправдано. Међутим, да ли оправданост примене физичке снаге према одређеном лицу увек подразумева његову одговорност за кривично дело из члана 23 ЗЈРМ? У том смислу, истражује се нормативна корелација између законом прописане оправданости за предузимање појединих полицијских овлашћења и постојања кривичног дела из члана 23 ЗЈРМ.

Овде указујемо на дистинкцију у односу на неспорну ситуацију када се врши ометање полицијских службеника од стране лица према којем се претходно не примењују полицијска овлашћења, у ком случају кривично дело из члана 23 ЗЈРМ има свој целовит и оправдавајући смисао (на пример, у случају ометања полицијског службеника у ситуацији док идентификује или претреса друго лице или док врши претресање стана или других просторија).

II. Законски опис кривичног дела ометања службеног лица у вршењу службене дужности

Члан 23 ЗЈРМ прописује кривично дело *ометање службеног лица у вршењу службене дужности* на следећи начин:

„Ко прети да ће напасти, покуша да нападне или нападне или на други начин омета службено лице надлежних органа из члана 2. овог закона у вршењу службене дужности – казниће се затвором од шест месеци до две године. // Ако приликом извршења дела из става 1. овог члана, учинилац службеном лицу прети употребом оружја, или се маши за оружје, или му нанесе лаку телесну повреду – казниће се затвором од једне до пет година. // Ако приликом извршења дела из става 1. овог члана учинилац на службено лице потегне оружје или га употреби или му нанесе тешку телесну повреду – казниће се затвором од три до десет година”.

⁶ Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.

⁷ Правилник о полицијским овлашћењима, *Службени гласник РС*, бр. 41/2019 и 93/2022.

⁸ Правилник о условима и начину примене средстава принуде, *Службени гласник РС*, бр. 133/2004.

Надлежни органи из члана 2 ЗРЈМ, према којима се може извршити ометање, јесу органи надлежни за одржавање јавног реда, и то: Министарство унутрашњих послова, комунална полиција, инспекцијски органи и други надлежни органи у складу са законом утврђеним делокругом. Објект заштите кривичног дела јесте јавни ред и мир. Ради се о умишљајном кривичном делу, где учинилац може бити било ко, а пасивни субјект јесте службено лице наведених државних органа. Други и трећи став члана 23 ЗРЈМ упућује на постојање посебних односно квалификаторних околности које ово кривично дело чине тежим. Међутим, фокус у овом раду јесте радња наведеног кривичног дела која се алтернативно састоји у претњи да ће се напасти, у покушају напада, у нападу или ометању на други начин. Наведене радње се могу широко тумачити, а нарочито радња „ометања на други начин”.

Кривична дела која су истоврсна и слична кривичном делу из члана 23 ЗРЈМ су *спречавање службеног лица у вршењу службене радње* из члана 322 КЗ, *напад на службено лице у вршењу службене дужности* из члана 323 КЗ чији су објект заштите правилно функционисање државних органа и обављање одређених послова из њиховог делокруга,⁹ као и *ујрожававање сигурности* из члана 138 став 3 у вези са ставом 1 КЗ. При том, КЗ круг службених лица шире одређује у односу на ЗРЈМ.¹⁰

Спречавање службеног лица у вршењу службене дужности је последично кривично дело. Међутим, с обзиром на прописану санкцију, покушај је кажњив, па је то околност у којој је тешко пронаћи објективну разлику између радње ометања службеног лица у вршењу службене дужности и покушаја спречавања службеног лица у вршењу службене радње. У том случају се прибегава утврђивању субјективног односа учиниоца према кривичном делу.

Код кривичног дела *напад на службено лице у вршењу службене дужности* стоји законски опис радње: „ко *нападне* или *прети* да ће *нападнати*”,

⁹ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, 2024, 1018.

¹⁰ Чл. 112 тач. 3 КЗ: „Службеним лицем *сматра се*: 1) лице које у државном орјану врши службене дужности; 2) изабрано, именовано или *постављено* лице у државном орјану, орјану локалне самоуправе или лице које *сталан* или *повремено* врши службене дужности или службене функције у *шим* орјанима; 3) јавни бележник, јавни извршитељ и *арбитар*, као и лице у *установи*, *предузећу* или *групом* субјекту, којем је *поверено* вршење јавних овлашћења, које *одлучује о правима*, *обавезама* или *интересима* физичких или *правних* лица или о *јавном интересу*; 4) службеним лицем *сматра се* и лице којем је *фактички поверено* вршење *појединих* службених дужности или *послова*; 5) *војно лице*”.

који је истоветан законском опису радње код кривичног дела ометање службеног лица у вршењу службене дужности, па је тешко направити објективно разликовање између радње ова два кривична дела, па се у пракси такође прибегава утврђивању субјективног односа учиниоца према кривичном делу.¹¹

Исто тако, законски опис радње код кривичног дела *ујрожавање сигурности* према одређеном кругу лица, којима припадају и службена лица, из члана 138 став 3 у вези са ставом 1 КЗ,¹² у којем се између осталог наводи да је радња *"иpеиња да ће напасти"*, истоветан је опису радње код кривичног дела из члана 23 ЗЈРМ. Због претходно наведених сличности, може се евентуално тврдити да је опис радње кривичног дела из члана 23 ЗЈРМ прешироко одређен односно непрецизан и недовољно дистинктиван у погледу законских описа других истоврсних кривичних дела.

III. Полицијска овлашћења

Полицијска овлашћења су прописана у Закону о полицији, Правилнику о полицијским овлашћењима и Правилнику о условима и начину употребе средстава принуде, као и Законом о кривичном поступку.¹³ Обим полицијских овлашћења је широк; међутим, у овом случају усмеравамо пажњу на овлашћења која се по потреби примењују током, или непосредно након ометања полицијског службеника у вршењу службене дужности (попут примене физичке снаге, хватања и везивања учиниоца

¹¹ Занимљиво је да кривична дела из чл. 322 и 323 КЗ у ст. 6 прописују могућност ослобођења од казне: „[а]ко је учинилац дела из стл. 1. до 3. овог члана био изазван незаконитим или ирубим иосиуиањем службеног лица, може се ослободити од казне.” Међутим, кривично дело из члана 23 ЗЈРМ, за које је прописана блажа санкција, не предвиђа ослобођење од казне на сличан начин. То се евентуално може протумачити као аргумент да се наведеним кривичним делима штите различити заштитни објекти.

¹² У наведену категорију лица према чл. 138 ст. 3 КЗ спадају: председник Републике, народни посланик, председник Владе, чланови Владе, судија Уставног суда, судија, јавни тужилац и заменик јавног тужиоца, адвокат, полицијски службеник и лице које обавља послове од јавног значаја у области информисања у вези са словима које обавља.

¹³ Закон о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021–одлука УС и 62/2021–одлука УС. То су овлашћења прописана у чл. 286–291 у циљу откривања кривичног дела и учиниоца, која су слична и кореспондирају овлашћењима из Закона о полицији.

кривичног дела и др.), како бисмо могли сагледати однос примене полицијских овлашћења и постојања кривичног дела из члана 23 ЗЈРМ у нормативном смислу.

Закон о полицији у члану 64 прописује полицијска овлашћења, међу којима је овлашћење о примени средстава принуде.¹⁴ Затим, у члану став 1 члана 105 Закон детаљније прописује врсте средстава принуде и услове за употребу, у које спадају: 1) физичка снага; 2) распршивач са надражујућим средством; 3) електромагнетна средства; 4) службена палица; 5) средства за везивање; 6) специјална возила; 7) службени пси; 8) службени коњи; 9) средства за запречавање; 10) уређаји за избацивање млазева воде; 11) хемијска средства; 12) посебне врсте оружја и средстава; 13) ватрено оружје. У другом ставу истог члана је прописано да ће полицијски службеник употребити средства принуде само ако се на други начин не може извршити задатак и то суздржано и сразмерно опасности која прети законом заштићеном добру и вредности, односно тежини дела које се спречава или сузбија. Затим, члан 110 истог закона прописује да се физичка снага може употребити, ради одбијања напада, савлађивања отпора или спречавања самоповређивања лица.

Правилник о условима и начину употребе средстава принуде у члану 1 ставови 3–6 прописује:

„Отпором се сматра свако супротстављање (пасивно и активно) службеним мерама и радњама које овлашћено службено лице налаже и предузима у складу са законом. // Пасивним отпором сматра се супротстављање оглушивањем или заузимањем клечећег, седећег, лежећег или сличног положаја. // Активним отпором сматра се супротстављање заклањањем или држањем за лице или предмет, отимањем, стављањем у изглед да ће напасти на овлашћено службено лице или друго лице или предузимањем сличне радње. // Нападом на овлашћено службено лице или друго лице

¹⁴ Чл. 64 Закона о полицији: „У обављању полицијских послова полицијски службеници у складу са овлашћеним службеним лица примењују полицијска овлашћења у складу са овим и другим законом. // Полицијска овлашћења јесу: 1) уочерење и наређење; 2) провера и утврђивање идентитета лица и идентификација предмета; 3) позивање; 4) довођење; 5) задржавање лица и привремено ограничење слободе кретања; 6) прикупљање обавештења; 7) привремено одузимање предмета; 8) преглед простора, објеката, докуменације и контрадиверзиони преглед; 9) заустављање и прегледање лица, предмета и саобраћајних средстава; 10) обезбеђење и преглед места догађаја; 11) употреба шућет саобраћајног средства и средства везе; 12) утврђивање присуства алкохола и/или психоактивних супстанци; 13) вршење безбедносних провера; 14) пријем наћених ствари; 15) употреба средстава принуде; 16) друга овлашћења предвиђена законом. // Начин примене полицијских овлашћења из става 2. овог члана прописује министар”.

сматра се свака радња предузета да се овлашћено службено лице омете или спречи у извршењу службене радње или да се овлашћено службено лице или друго лице повреди или лиши живота”.

Такође, Правилник о полицијским овлашћењима у члану 77 прописује да се употребом физичке снаге, у смислу тог Правилника, сматра употреба различитих захвата, бацања, удараца или других техника борилачких вештина или њима сличних поступака на телу другог лица којима се то лице приморава на послушност.

IV. Примена средстава принуде према учиниоцу кривичног дела из члана 23 ЗЈРМ

Полицијски службеници су овлашћени да примене средства принуде према лицу које пружа активни или пасивни отпор. Иако Закон није потпуно јасан и прецизан у погледу радње извршења кривичног дела *ометњања службеног лица у вршењу службене дужности*, нарочито у односу на питања када и под којим условима ово кривично дело може да учини лице према којем се примењују полицијска овлашћења, судска пракса је заузела одређене ставове. Наиме, према судској пракси, пружање активног отпора од стране лица према којем се примењују полицијска овлашћења представља кривично дело из члана 23 ЗЈРМ. Пример може представљати бежање или опирање приликом хапшења. Насупрот томе, уколико лице према којем се примењују полицијска овлашћења, пружи пасивни отпор, сматра се да није учинило кривично дело из члана 23 ЗЈРМ. Као пример за овај став може се навести одбијање да се дају документа или други предмети, непоступање по наредби да се напусти возило, објекат или друго место.

Оно што се у овом раду такође настоји нагласити (а чему закон и судска пракса не придају посебну пажњу), јесте да постоји мишљење о томе да је пружање активног отпора разлог законског прописивања и примене средстава принуде и њихове оправданости, те да у том случају не треба сматрати да постоји кривична одговорност. Наведено мишљење полако навире у отвореним дискусијама, али и приликом структурирања одбране у кривичном поступку. У том смислу, истиче се да је пружање активног отпора предвиђено као основ и разлог да се примене прописани облици принуде којима се отпор сузбија; у таквом случају, полицијски службеници примењују средства принуде на легитиман начин, у оквирима својих овлашћења и радних задатака и сувишно је сматрати да постоји кривична одговорност лица према којем су примењена средства принуде. Наиме, ако је закон прописао да полиција

може да примени средства принуде, произилази питање зашто би лице према којем су примењена та средства кривично одговарало; у супротном приступу произилази да лице које пружа активан отпор трпи и последице примене средстава принуде и сматра се и кривично одговорним. Наведено мишљење произилази из уобичајеног и логичког искуства, али и на основу језичког и циљног тумачења прописа. Закључује се да се у истој ситуацији примењују диспозитив прописа којим се налаже одређено понашање (примена средстава принуде) и санкција прописа којим се забрањује одређено понашање (ометање службеног лица као кривично дело).

V. Ставови судске праксе

У овом делу рада представљају се поједини случајеви судске праксе који се односе на случајеве активног и пасивног пружања отпора као начина ометања полицијских службеника, као и друге случајеве ометања у вези са којима судска пракса нема јединствен став.

1. Ставови судске праксе у којима се оцењује да постоји кривично дело из члана 23 ЗЈРМ уколико се ради о пружању активног отпора према полицијским службеницима приликом примене полицијских овлашћења

– Пресуда Врховног касационог суда, Кзз 626/2022 од 16. јуна 2022. године:

„...Имајући у виду цитирани законски опис бића кривичног дела ометање службеног лица у вршењу службене дужности из члана 23. став 1. ЗЈРМ, то, по налажењу овога суда, из чињеничног описа дела у изреци побијане правноснажне пресуде произилазе сва законска обележја два кривична дела из члана 23. став 1. Закона о јавном реду и миру, за које је окривљени АА оглашен кривим, како објективна обележја која се односе на радње окривљеног (пружање активног физичког отпора цимањем тела, опирање и отимање у покушају да се истргне из руку полицијског службеника приликом покушаја његовог одвођења у просторије ПС Б.) као начин ометања на други начин полицијских службеника у вршењу службене дужности – расветљавање прекршаја који је учинио окривљени, који је одбио да покаже личну карту на захтев полицијског службеника, тако и субјективна обележја која се тичу способности окривљеног за урачунљивост и умишљаја са којим је извршио дело, а који укључује и свест о забрањености дела...”

– Пресуда Врховног касационог суда, Кзз 984/2020 од 6. октобра 2020. године:

„...Из чињеничног описа дела датог у изреци првостепене пресуде произлази да је окривљени АА, осим што се оглушио о наређење оштећених службених лица да стане и почео да бежи, која радња се не може сматрати радњом ометања службеног лица у вршењу службене дужности, критичном приликом оштећеном службеном лицу у тренутку када га је овај сустигао и обухватио рукама у намери да га савлада и стави му средства за везивање тзв. „лисице”, пружио активан физички отпор, тако што се отимао и опирао стављању средстава за везивање, што, по налажењу овог суда, има карактер ометања на други начин службеног лица у вршењу службене дужности, а што представља радњу извршења кривичног дела ометање службеног лица у вршењу службене дужности из члана 23. став 1. Закона о јавном реду и миру.”

2. Ставови судске праксе у којима се оцењује да не постоји кривично дело из члана 23 ЗЈРМ уколико се ради о пружању пасивног отпора односно непружању активног отпора према полицијским службеницима приликом примене полицијских овлашћења

– Пресуда Апелационог суда у Нишу, Кж1 1186/2015 од 20. јануара 2016. године – Билтен судске праксе Апелационог суда у Нишу:

„Према чињеничном опису дела у изреци првостепене пресуде, окривљени су сваки понаособ, ометали овлашћена службена лица у обављању послова безбедности (трагање и проналазак лица осумњичених за извршење крив. дела разбојништво) тако што су се оглушили о наредбе полицијских службеника да стану и наставили су да беже, па је тако опт. М. А. приликом покушаја прескакања зида пао, те је од стране полицијских службеника доведен у позицију за везивање службеним лисицама; опт. Г. С је прескочио ограду и ушао у кућу Ј.С и одбио да изађе на позив полицијских службеника а када су га исти пронашли у једној од соба, испод кревета, одбио је наредбу да одатле изађе а опт. Д. К је успео да побегне. Описано поступање оптужених не може се сматрати ометањем овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности, јер радња извршења у смислу инкриминације из чл. 23 ст. 1 ЗЈРМ представља активно отежавање извршења конкретне службене радње овлашћених службених лица, другим речима, службена радња се и поред активног отпора извршиоца (увреде, ударање, претње, отимање приликом задржавања...) иако отежано, ипак извршава. Када се изврши-

лац пасивно понаша, као у конкретном случају, и не предузима активан отпор у смислу употребе силе или претње, већ пасивно спречава извршење службене радње, обзиром да одбија да стане и наставља да бежи (опт. Д. К) или неће да изађе испод кревета (опт. Г.С) или након пада приликом покушаја да прескочи зид, не предузме нити једну радњу(опт. М.А), ради се о непослушности која нема кривичноправни карактер и не може се изједначавати са ометањем службеног лица у смислу извршења крив. дела из чл. 23 ст.1 ЗЈРМ”.

– Решење Вишег суда у Чачку, Кж 152/2021 од 8. септембра 2021. године:

„У конкретној ситуацији, окривљени није оглашен кривим да је претио, да ће напасти, покушао да нападне или напао службено лице у вршењу службене дужности, при чему није пружио активан и пасиван отпор, већ је искористио непажњу полицијских службеника па је из своје куће побегао, те је евидентно оглашен кривим да је „на други начин” ометао овлашћена лица надлежног органа у вршењу службене дужности. У таквој ситуацији, првостепени суд у ожалбеној пресуди не даје разлоге због чега сматра да у конкретном случају постоје битна обележја наведеног кривичног дела, остварена ометањем полицијских службеника на други начин, посебно при чињеници да је оштећени (...) полицијски службеник у својству сведока изјавио да наведеном приликом није поступио по правилима службе код привођења окривљеног...”.

3. Неуједначена судску пракса код ситуације незауостављања возила по наређењу саобраћајног полицајца (што је иначе чест случај у пракси)

– Решење Апелационог суда у Крагујевцу, Кжм1 46/2016 од 7. децембра 2017. године:

„... Апелациони суд налази да је првостепени суд након правилно изведених и свестрано оцењених доказа, који су доведени у међусобну везу као и у везу са одбраном малолетника, правилно утврдио чињенично стање када је нашао да је мал. К.Х. дана 19.06.2016. године, у Дугој пољани, Општина Сјеница у стању урачунљивости ометао овлашћена службена лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира, на тај начин што се приликом управљања мотоциклом – скутером марке „Л. А.”, без регистарске ознаке, кретао на путном правцу Д. п. – К. Б. и оглушио на знак заустављања полицијских службеника Р.С. и И.Р. и није се зауставио већ је појачаном брзином прошао поред истих и тако онемогућио да обаве послове безбедности или

одржавања јавног реда и мира, чиме је учинио кривично дело ометање службеног лица у вршењу службене дужности из члана 23. став 1. ЗОЈРМ”.

– Решење Вишег суда у Чачку, Кж 78/2022 од 26. септембра 2022. године:

„... Другостепени суд налази, да између осталог, првостепени суд губи из вида чињеницу да окривљени наведеном приликом није поступио само супротно одредби чл. 166 ст. 1 Закона о безбедности саобраћаја на путевима, не заустављајући одмах возило по знацима овлашћених службених лица, већ да је након заустављања возила, на удаљености око 100 метара од службених лица, сапутницима у возилу саопштио да беже, што су они и учинили, а када су оштећена лица у више наврата издали наређење „стој полиција”, сапутници су се вратили до возила, а окривљени је побегао са лица места. На наведени начин, окривљени је предузимао активне радње према оштећеним полицијским службеницима, онемогућивши их на тај начин да изврше контролу учесника у саобраћају, па и возила, чиме их је ометао у вршењу службене дужности, у смислу чл. 23 ст. 1 Закона о јавном реду и миру, о којим чињеницама првостепени суд у ожалбеном решењу се не изјашњава, без обзира што окривљени критичном приликом није претио да ће напасти, покушао да нападне или напао овлашћена службена лица, али евидентно није поступио по издатој наредби оштећеног, већ је побегао са лица места, што представља активну радњу окривљеног, којом су полицијски службеници ометани у вршењу службене дужности, при чему се првостепени суд не изјашњава да ли је оваквим радњама окривљени „на други начин” ометао овлашћена службена лица у смислу чл. 23 ст. 1 Закона о јавном реду и миру”.

– Пресуда Вишег суда у Чачку, Кж 13/2022 од 2. фебруара 2022. године:

„... По оцени Вишег суда правилан је закључак првостепеног суда да радње које је окривљени предузео критичном приликом не представљају елементе бића кривичног дела ометање службеног лица у вршењу службене дужности из чл. 23 ст. 1 Закона о јавном реду и миру. Из изведених доказа произилази да окривљени није поступио по наредбама овлашћених службених лица тако што по заустављању возила којим је управљао, а од стране полицијских службеника и по наредби да искључи мотор возила, да га обезбеди активирањем ручне кочнице и да изађе из возила ради привођења у службена просторије Полицијске управе, одбио то да уради, да се након тога ухватио рукама

за управљач возила, не поступајући на поновно наређење полицијских службеника да изађе из возила, због чега су полицијски службеници употребили средства принуде, физичку снагу и извукли га из возила. Правилан је закључак првостепеног суда да радње извршења предметног кривичног дела за последицу мора имати ометање службеног лица у виду отежавања извршења својих службених дужности. У конкретној ситуацији када се окривљени пасивно понаша и не предузима активан отпор у смислу употребе силе или претње, ударањем, отимањем и друго, већ пасивно спречава извршење службене радње ради се о непослушности која нема кривично-правни карактер и не може се изједначити са ометањем службеног лица у смислу извршења предметног кривичног дела. Ово тим пре што овакво поступање окривљеног није омело овлашћена службена лица да окривљеног приведу с обзиром да су употребили средства принуде и извршили службену радњу која се може подвести под појам полицијских послова”.

– Пресуда Вишег суда у Чачку, Кж 39/2022 од 3. марта 2022. године:

„... Правилан је закључак првостепеног суда да у радњама окривљеног нема елемената кривичног дела ометање службеног лица у вршењу службене дужности из чл. 23 ст. 1 Закона о јавном реду и миру, јер наведена одредба предвиђа да предметно кривично дело чини онај ко прети да ће напасти, покуша да нападне или нападне или на други начин омета службено лице. Управо супротно наводима из жалбе ОЈТ, првостепени суд се позвао на одредбу чл. 166 ст. 1 Закона о безбедности саобраћаја на путевима, којом је прописано да учесници у саобраћају морају поступати по знацима и наредбама које даје полицијски службеник, а у супротном учињен је прекршај сходно чл. 331 ст. 1 т. 47 цитираног закона. На тај начин радња окривљеног не представља активно отежавање извршења конкретне службене радње овлашћених лица, тако да његова радња представља вид непослушности, које има елементе прекршаја, али нема елементе кривичног дела”.

VI. Закључак

Из анализе радње извршења кривичног дела *ометање службеног лица у вршењу службене дужности* из члана 23 Закона о јавном реду и миру очљиво је да је опис радње широко и непрецизно одређен, те да није довољно дистинктиван у односу на истоврсна кривична дела као што су кривична дела *спречавање службеног лица у вршењу службене дужности* (члан 322 КЗ), *напад на службено лице у вршењу службене дужности* (члан

323 КЗ) и *ујрожавање сигурности* према одређеним категоријама лица (члан 138 став 3 КЗ). У прилог става о наведеној непрецизности говори и чињеница да су судови морали кроз праксу да формирају став да пружање активног отпора представља ометање службеног лица у вршењу службене дужности, док пружање пасивног отпора не представља наведено кривично дело. У том смислу би било препоручљиво прецизирати диспозитив норме кривичног дела *ометњање службеног лица у вршењу службене дужности*, с обзиром на важност уставних одредаба којима се гарантују права односно принципи законитости и правне сигурности.

Такође, кроз нормативну анализу кривичног дела *ометњање службеног лица у вршењу службене дужности*, на основу језичког и циљног тумачења, као и на основу уобичајеног и логичког искуства, издваја се посебно мишљење да је пружање активног отпора разлог оправданости употребе физичке снаге и других средстава принуде и да у том случају не треба сматрати да постоји кривична одговорност лица према којем се та средства примењују. Ако је закон прописао да је полиција овлашћена да примени средства принуде, поставља се питање зашто би лице према којем су та средства принуде и примењена било кривично одговорно; произилази да лице које пружа активан отпор трпи не само последице примене средстава принуде, већ и последице кривичне одговорности. То се евентуално може довести у вези са питањима криминалне политике, обезбеђивања шире примене принудних средстава, као и са питањима отежаног усаглашавања судске праксе.

Mirsen Alibašić

attorney at law from Novi Pazar

OBSTRUCTION OF AN PUBLIC OFFICIAL IN THE PERFORMANCE OF AN OFFICIAL DUTY BY A PERSON TO WHOM POLICE POWERS ARE APPLIED

Summary:

The Law on Public Order and Peace prescribes in Article 23 a criminal offense called *obstruction of an official in the performance of official duties*. The act of the aforementioned criminal offense is defined too broadly, that is, imprecisely, which creates various theoretical, but also practical dilemmas that are recognizable in court practice, especially in terms of distinguishing it from similar criminal offenses. A particular dilemma is the question of whether obstruction of an official can be committed by a person against whom police powers are applied, considering the manner of exercising the obstruction, as well as the type and justification of individual police powers. These issues are the subject of analysis in this paper. The

methods applied are normative and content analysis. The significance and goal of the research is to present a clear distinction of the criminal offense under Article 23 of the Law on Public Order and Peace in relation to other criminal offenses, as well as to point out the legal imprecision and broad interpretations in judicial practice, which call into question the respect for the principles of legality and legal certainty in criminal law.

Key words: obstruction of an official, police powers, criminal offense, case law, Law on Police

Датум пријема рада: 30. јануар 2026.

Датум одобрења рада: 12. фебруар 2026.

ТИП РАДА: СТРУЧНА КРИТИКА

УДК 340.142(497.11)

342.722:347.932(497.11)

Бојан Лазаревић

адвокат из Бруса*

НЕСАГЛАСНОСТ СТАВОВА РАЗЛИЧИТИХ ВЕЋА ИСТОГ СУДА

Сажетак:

У раду се разматра проблематика несагласности ставова различитих већа истог суда, а поводом примене члана 15 Закона о изменама и допунама Закона о заштити права на суђење у разумном року у извршном поступку. Постојање овакве несагласности у судској пракси истог суда доводи до озбиљне правне несигурности и отежава правилну примену права.

Кључне речи: судско веће, став суда, судска пракса, суђење у разумном року

І. Увод

Једно од основних обележја правне сигурности јесте уједначена судска пракса, нарочито у оквиру истог суда. Супротни ставови различитих већа у идентичним правним ситуацијама не само да доводе до непредвидивости судских одлука, већ озбиљно отежавају правилну примену права од стране странака и органа који учествују у поступку.

У овом прилогу се указује на конкретан пример несагласности ставова два већа Вишег суда у Крушевцу у погледу примене члана 15 Закона о изменама и допунама Закона о заштити права на суђење у разумном року¹ у извршном поступку.

* Електронска адреса аутора: bojanlazarevic14@gmail.com

¹ Закон о изменама и допунама Закона о заштити права на суђење у разумном року, *Службени гласник РС*, бр. 92/23. Закон о заштити права на суђење у разумном року објављен је у *Службеном гласнику РС*, бр. 40/2015.

II. Чињенични оквир

1. Први став суда

Дана 23. октобра 2025. године донето је решење Вишег суда у Крушевцу Гжи. бр. 199/25 од 2. октобра 2025. године, којим је усвојена жалба повериоца изјављена против решења јавног извршитеља Ии.187/25 од 28. августа 2025. године. Наведеним решењем јавни извршитељ је одбацио предлог за извршење из разлога што поверилац, пре подношења предлога, није обавестио Трезор Народне банке Србије о намери покретања извршног поступка.

Јавни извршитељ је заузео став да је наведена радња неопходна процесна претпоставка, без обзира на одредбу члана 15 Закона о изменама и допунама Закона о заштити права на суђење у разумном року, којом је изричито прописано да се у поступку извршења неће примењивати одредбе члана 300 ставови 5 и 6 Закона о извршењу и обезбеђењу.² Виши суд је, међутим, оценио да је такво решење јавног извршитеља незаконито, полазећи од чињенице да је предлог за извршење поднет након 4. новембра 2023. године, када је наведени Закон ступио на снагу.

2. Супротан став суда у идентичној ситуацији

Међутим, свега десетак дана касније, дана 3. новембра 2025. године, донето је решење Вишег суда у Крушевцу Гжи. бр. 202/25 од 14. октобра 2025. године, којим је одбијена жалба повериоца изјављена против решења истог јавног извршитеља Ии.190/25 од 3. септембра 2025. године. И у овом случају предлог за извршење је одбачен из истог разлога као и претходни – непостојања обавештења Трезора НБС о намери покретања извршног поступка пре подношења предлога.

За разлику од претходног случаја, Виши суд је у овом решењу заузео став да је решење јавног извршитеља законито, образлажући да је извршност извршног наслова наступила пре ступања на снагу Закона о изменама и допунама Закона о заштити права на суђење у разумном року. Из тога је изведен закључак да се одредба члана 15 наведеног Закона не може применити, те да је поверилац био дужан да поднесе обавештење о намери покретања извршног поступка, иако таква обавеза у тренутку подношења предлога за извршење више није постојала.

² Закон о извршењу и обезбеђењу, *Службени гласник РС*, бр. 106/2015, 106/2016 – аутентично тумачење, 113/2017 – аутентично тумачење, 54/2019, 9/2020 – аутентично тумачење, 10/2023 – др. закон и 91/2025.

III. Правна анализа

Из наведеног произлази да су у две готово идентичне правне ситуације, пред истим судом и у врло кратком временском размаку, заузета два потпуно супротна правна става. Разлика у тумачењу прописа заснива се на критеријуму времена наступања извршности извршног наслова, иако је спорна обавеза обавештавања Трезора НБС несумњиво процесне природе.

Општеприхваћено процесно правило јесте да се процесне претпоставке за допуштеност процесне радње цене према прописима који важе у време њеног предузимања. Везивање примене процесне норме за тренутак наступања извршности извршног наслова, без изричитог законског основа и прелазне одредбе, доводи до ретроактивне примене процесних обавеза које у моменту подношења предлога за извршење више не постоје.

IV. Закључак

Постојање овакве несагласности у судској пракси истог суда доводи до озбиљне правне несигурности и непредвидивости у извршном поступку. Странке и јавни извршитељи се доводе у ситуацију да не могу са сигурношћу знати које ће се правно мерило применити, што је неспојиво са начелом правне сигурности и захтева за уједначеном судском праксом. Овакви случајеви јасно указују на потребу да се спорно правно питање размотри на нивоу надлежног судског одељења и да се заузме јединствено правно схватање.

Bojan Lazarević

attorney at law from Brus

DISCREPANCY IN THE POSITIONS OF DIFFERENT PANELS OF THE SAME COURT

Summary:

The article analyzes the problem of inconsistent approaches adopted by different panels of the same court with regard to the application of Article 15 of the Law on Amendments and Supplements to the Law on the Protection of the Right to a Trial within a Reasonable Time in enforcement. The existence of such discrepancies in the case law of the same court leads to serious legal uncertainty and hinders the proper application of the law.

Key words: judicial panel, court position, case law, trial within a reasonable time

Датум пријема рада: 21. фебруар 2026.
Датум прихватања рада: 24. фебруар 2026.
ТИП РАДА: ПРИКАЗ
УДК 343.1(497.11)(094.5.072)(049.32)

Алекса Шкундрић
мастер правник*

„КОМЕНТАР ЗАКОНИКА О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ: КРИМИНАЛИСТИКА И ДОКАЗНО ПРАВО”

Приказ књиге професора др Милана Шкулића

Генерално узев, до сада су системска дела у српској и југословенској кривичнопроцесној традицији објављивана пре свега на два колосека, првенствено у зависности од читалачке публике којој су била намењена. У том смислу, први „колосек” био је резервисан за уџбенике из кривичног процесног права који су се по природи ствари, имајући у виду да су у првом реду били намењени студентима правних факултета, углавном ограничавали на излагање општих теоријских знања о најважнијим институтима ове гране права.¹ На другом „колосеку” били су коментари

* Асистент на Правном факултету Универзитета у Београду
Електронска адреса аутора: aleksa.skundric@ius.bg.ac.rs

¹ На овом месту поменућемо само неке уџбенике из кривичног процесног права који су оставили значајан траг у српској кривичнопроцесној мисли: Т. Живановић, *Основни проблеми Кривичној и Грађанској процесној права (џосџујка)*, II одељак, Српска краљевска академија, Београд, 1941; Т. Vasiljević, *Sistem krivičnog*

позитивних кривичнопроцесних прописа, у првом реду закона, односно законика о кривичном поступку, и то оних који су били на снази у време писања датог коментара. Ови свеобухватни коментари су увек садржали „макар по нешто” о сваком члану актуелног кривичнопроцесног закона и били су пре свега намењени онима који су кривично процесно право примењивали у пракси.² Таква њихова, у првој линији практична усмереност, неретко је подразумевала и подробну анализу судске праксе у погледу конкретног кривичнопроцесног института који се коментарише.

Поменута системска дела из области кривичног процесног права несумњиво су имала, те и даље имају веома велики значај за примену норми ове гране права у Републици Србији. Ово је посебно тачно у погледу коментара кривичнопроцесног законодавства, који су готово обавезно штиво сваког судије кривичара, јавног тужиоца, адвоката који поступа у кривичној материји. Свако од њих, у случају постојања недоумице у погледу одређеног процесно-правног питања које му искрсне у пракси, радо посеже за коментарима као својеврсној „првој помоћи”.

Понекад, међутим, за решавање одређеног питања које се појави у пракси није довољно посезање за коментарима актуелног кривичнопроцесног законодавства. Наиме, у одређеним ситуацијама је неопходно да субјекти кривичног поступка, а посебно они који се појављују у улогама судије, јавног тужиоца, адвоката (било у улози браниоца, било у улози пуномоћника оштећеног), те у одређеним процесним ситуацијама

procesnog prava SFRJ, Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, Beograd, 1971; D. Dimitrijević, *Krivično procesno pravo*, Savremena administracija, Beograd, 1971; З. Јекић, *Кривично процесно право*, ГДП Димитрије Давидовић, Београд, 1998; В. Ђурђић, *Кривично процесно право: општи гео*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу, Ниш, 2014; С. Бејатовић, *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2019; М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2020; С. Бркић, Т. Бугарски, *Кривично процесно право I*, Универзитет у Новом Саду – Правни факултет, Нови Сад, 2022.

² Од коментара кривичнопроцесног законодавства, код нас се посебно издвајају: Д. Радовић, *Теорија казнене правосудне сudsке у крив. делима*, за Књажевство Србију, од 10. априла 1865, Државна штампарија, Београд, 1870; М. Чубински, *Научни и практични коментар Законика о судском кривичном правосудју Краљевине Југославије*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1933; Т. Васиљевић, М. Грубач, *Коментар Законика о кривичном правосудју*, Службени гласник, Београд, 2003; М. Шкулић, *Коментар Законика о кривичном правосудју*, Службени гласник, Београд, 2007; Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *Коментар Законика о кривичном правосудју*, Службени гласник, Београд, 2022.

и полицијских службеника, поседују и примене и одговарајућа криминалистичка знања, односно знања која се односе на прибављање релевантних информација које доприносе ефикасном откривању, разјашњавању и доказивању извршених кривичних дела, те идентификовању њихових учинилаца и стварању услова за њихово кривично санкционисање.

Разуме се, та знања они могу добити изучавањем криминалистике као науке, која код нас такође сада већ представља озбиљну и утемељену научну дисциплину, а пре свега кроз консултовање уџбеника из криминалистике.³ Међутим, стицање криминалистичких знања, односно „подсећање” на таква знања која су раније током живота, на пример, током студирања, већ стечена, на класичан начин, односно (поновним) изучавањем уџбеника посвећених овој дисциплини, увек захтева одређено време, а време је ресурс који је увек веома драгоцен правницима практичарима. Њима је дакле неопходно да на релативно брз, али истовремено поуздан начин, стекну увид у одређени криминалистички садржај, те да га такође ефикасно и у релативно кратком временском периоду повежу са одговарајућом нормом кривичног поступка.

Управо томе служи нова књига проф. др Милана Шкулића, „Коментар Законика о кривичном поступку: криминалистика и доказно право”, објављена у издању „Службеног гласника” у Београду 2026. године. Она, по нашем знању, представља прву публикацију те врсте на нашим просторима. Овде се заправо ради о својеврсној „фузији” релевантних теоријских криминалистичких знања и коментара одговарајућих одредаба Законика о кривичном поступку Републике Србије,⁴ а које се претежно односе на доказно право или су са њим у релевантној вези.

Коментар је конципиран тако да се у његовом првом делу излажу основна знања како из криминалистике, тако и из доказног права као

³ Међу системским делима у области криминалистике код нас се посебно издвајају: *Ž. Aleksić, Naučno otkrivanje zločina, Savez udruženja pravnika Srbije, Beograd, 1972*; *Ž. Aleksić, Kriminalistika, Privredna štampa, Beograd, 1978*; *V. Vodinić, Kriminalistika, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1996*; *Ж. Алексић, М. Шкулић, М. Жарковић, Лексикон криминалистике, Београд, 2004*; *Ж. Алексић, М. Шкулић, Криминалистика, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2011*; *Б. Симоновић, Криминалистика, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2012*; *М. Шкулић, Криминалистика, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2024.*

⁴ Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

дела кривичног процесног права. Следи подробна анализа релевантних норми ЗКП-а. Притом, метод ове анализе је синтетички, односно сваку одредбу аутор најпре обрађује из угла теорије кривичног процесног права, да би потом та излагања употпунио одређеним криминалистичким садржајима. Тако, рецимо, приликом анализе члана 91 ЗКП, који садржи основне одредбе о сведоку у кривичном поступку, аутор се најпре бави основама кривичнопроцесног положаја тог процесног субјекта, попут његових дужности током поступка, да би након тога прешао на излагања одређених криминалистичких знања која су битна у односу на сведока, попут излагања о оцени веродостојности његовог исказа. Овакав синтетички метод рада присутан је у целом коментару, што га у садржинском смислу чини јединственим научним и стручним делом у нашој кривичнопроцесној, али и криминалистичкој традицији.

Мишљења смо да ће нова књига професора др Милана Шкулића, управо због њеног поменутог веома иновативног приступа, представљати како допринос српској кривичнопроцесној и криминалистичкој теорији, тако и веома важан допринос нашој пракси у кривичним предметима. Најпре, већ сам приступ који је аутор користио приликом њеног писања и који је свакако веома иновативан, чини основаним закључак о њеном научном значају. Са друге стране, кривичари-практичари ће од сада имати на једном месту концентрисана како најважнија теоријско-правна знања о позамашном броју норми кривичног поступка, тако и знања из области криминалистике која поменута правна знања употпуњују, заокружују и, на неки начин, „оживотворују”. Чини нам се да је понајвише у томе највећа вредност ове нове књиге професора Шкулића.

Aleksa Škundrić, LL.M

“COMMENTARY OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE: CRIMINALISTICS AND THE LAW OF EVIDENCE” – REVIEW OF BOOK BY PROFESSOR MILAN ŠKULIĆ, PH.D

Датум пријема рада: 12. фебруар 2026.

Датум одобрења рада: 19. фебруар 2026.

ТИП РАДА: ПРИКАЗ

УДК 342.4:[338.32:553.493.34(497.11)(082)(049.32)
338.23:622(497.11)(082)(049.32)

Др Мирослав Пауновић

адвокат из Београда*

„ПРОЈЕКАТ ЈАДАР – ЛИТИЈУМСКО-БОРНА КАТАСТРОФА”

Приказ монографије групе аутора

У издању „Академске књиге” из Новог Сада објављена је 2025. године монографија „ПРОЈЕКАТ ЈАДАР – литијумско-борна катастрофа” (уредници Вера Дондур, Радмило В. Пешић и Душица Павловић).

Монографија садржи радове угледних личности из различитих области који су својим прилозима омогућили јавности да процени да ли је у долини реке Јадар у западној Србији могуће, без штете по животну средину и без других озбиљних рђавих последица, експлоатисати и прерађивати руду јадарита што је, уз подршку државе, требало да реализује компанија „Рио Тинто” („Пројекат”). Публикација, ослоњена на домаће и међународне изворе (научне студије, правне акте и податке), систематски разматра различите аспекте Пројекта; посебан акценат у прилозима стављен је на еколошки и друштвено-политички контекст Пројекта.

Из радова објављених у монографији може се стећи целовит увид у сложеност Пројекта. Анализе еколошког и друштвено-политичког контекста Пројекта показују да је Пројекат, један од најконтроверзнијих рударско-индустријских подухвата у савременој историји Србије, технички и еколошки неизванредан, економски неисплатив за Србију, друштвено и правно неприхватљив, те да носи несагледиве ризике по природне ресурсе и здравље људи. Истакнуто је да српске власти, промо-

* Главни и одговорни уредник *Бранича*

Електронска адреса аутора: paunovic.law@eunet.rs

висањем наводно „зеленог рудника”, доводе у заблуду јавност Србије наводећи конкретне примере за то. Указано је на све недостатке података које су компанија „Рио Тинто” и власти изнели у јавности, те да никада нису приказане релевантне чињенице, што те изјаве да ће се „поштовати највиши еколошки стандарди” своди на промотивне слогане. Из монографије недвосмислено произилази да Пројекат носи несразмерно веће ризике од наводних добробити које се од њега могу очекивати.

На 535 страница, у пет поглавља, са прилозима, обрађене су теме чији наслови и аутори најбоље говоре о озбиљности, обухвату и димензијама публикације.

У Првом поглављу („Јадарит – процеси”) налази се рад проф. др Вере Дондур под насловом „Литијум и бор – не у зеленој долини планирана екстракција и прерада јадарита”. Проф. др Зоран Стевановић има прилог „О потенцијалним негативним ефектима рударења литијума и бора на животну средину и водне ресурсе на простору Јадра и Мачве”. Др Драгана Ђорђевић, научни саветник, и академик САНУ Богдан Шолаја приложили су рад под насловом „Литијум и бор за компанију ‘Рио Тинто’, а еколошки проблеми у наслеђе Србији”. „Потенцијали термонуклеарне фузије – улога литијума” је рад проф. др Шћепана С. Миљанића, а Живорад Радоњић и мр Бошко Телента написали су рад под насловом „Примена нумеричког модела за прогнозу времена и загађења ваздуха”.

Друго поглавље („Јадарит – живи свет”) садржи радове „Пројекат ‘Јадар’ – биодиверзитет подручја и последице утицаја потенцијалних рудника јадарита” проф. др Љиљане Томовић, „Токсичност литијума и бора за биљке” проф. др Зоре Дајић, те „Токсиколошки ефекти литијума и бора – шта је познато” др Мелите Косановић”.

Наслов трећег поглавља („Економски ефекти пројекта”) говори о темама којима се баве радови у том делу монографије. Група аутора (познати привредник Зоран Дракулић, научни саветник др Бошко Мијатовић, проф. др Даница Поповић и проф. др Дејан Шошкић) написала је рад под насловом „Колико би Србија добила од пројекта ‘Јадар’”. Проф. др Божо Драшковић је писао на тему „Економско-еколошки аспекти експлоатације необновљивих природних ресурса”. Прилог проф. др Радмила В. Пешића у овом поглављу је под насловом „Економско рачуноводство – недостајућа карика у ланцу доношења стратешких одлука”.

У четвртном, и најобимнијем поглављу („Јадарит – друштвени утицаји пројекта”), садржано је седам прилога. У првом, адвокати Лука

С. Ђорђевић (докторанд на Правном факултету Универзитета у Београду) и Сретен Ђорђевић прилажу рад под насловом „О правним аспектима пројекта ‘Јадар’”. Наслов рада др Ане Јаковљевић је „Правни оквир за рударење и заштиту животне средине – Србија и Европска унија”. Прилог проф. др Ратка Ристића насловљен је „Чекајући Морану и Тантоса – пројекат ‘Јадар’”. „Зелена транзиција или колонизација: будућност Србије и пројекат ‘Јадар’” је наслов прилога научног сарадника др Александра Матковића. Софија Стефановић, докторанд на Департману за социологију Универзитета у Кембриџу, Нина Ђукановић, докторанд на Универзитету у Оксфорду, и Мирко Николић, постдокторанд на Содертон универзитету у Штокхолму, написали су рад под насловом „Екстрактивизам и колонијализам: кроз историју и данас”. Проф. др Ненад М. Костић је свом раду дао наслов „Како прозрети пропаганду и презрети пропагандисте”. Тема прилога публицисте и истраживача јавног мњења Ђорђа Вукадиновића је „Пројекат отварања рудника литијума у долини Јадра у очима српског јавног мњења”.

Монографија врло аргументовано показује да остварење Пројекта отвара низ „*суштинских друштвених, економских, еколошких, правних, здравствених, културно-историјских и дружих важних питања која дубоко задиру у савремени и будући животи грађана Србије*” – како је то наведено у сажетку кључних налаза објављених радова, те да заговорници Пројекта на та питања не одговарају.

Правним питањима реализације Пројекта посвећена су два рада у монографији.

У првом раду посвећеном правним питањима („О правним аспектима пројекта ‘Јадар’”) адвокати Лука С. Ђорђевић и Сретен Ђорђевић дају свеобухватну анализу развоја и измена правног оквира у области рударства и геолошких истраживања у Србији. Аутори критички разматрају одредбе релевантних закона и подзаконских аката, те стратешких докумената, анализирају недостатке у надзору над рударским активностима и истичу упечатљиве незаконитости у поступцима издавања различитих дозвола, сагласности и одобрења. При том су посебно идентификовани механизми дерогирања јавног интереса и слабљења уставних гаранција о основним слободама и правима у корист интереса страних инвеститора; ово је приказано са више аспеката, кроз: – приказ укидања надлежности локалних самоуправа у режиму експлоатације земљишта и централизацију овлашћења државних органа и искључења јавности из поступка; те – осврт на основне елементе правног оквира у области заштите животне средине (посебно са аспекта поступака процене утицаја, где се уочава континуирани процес измена прописа у

корист инвеститора, уз умањење права јавности да на делотворан начин учествује у тим поступцима и пред надлежним органима користи адекватна правна средства ради заштите јавног интереса). У раду су обрађена и питања уставности и законитости општих и појединачних правних аката, као и квалитета одлука највиших државних органа којима се крши начело поделе власти и омогућавају противзаконите активности на реализацији Пројекта. У закључку су дате и оцене о положају грађана и институција у поступцима у којима се остварује јавни интерес, те приказују могућности за унапређење правне заштите применом правних стандарда и механизма.

У раду под насловом „Правни оквир за рударење и заштиту животне средине – Србија и Европска унија” др Ана Јаковљевић приказује разлоге за доношење одређене правне регулативе у оквиру Европске уније (Акта о критичним минералним сировинама из 2024. године), који тек треба да се примени, а који је, са становишта бројних европских невладиних организација, споран, јер није јасно како се овим документом обезбеђује заштита животне средине, јер не постоје јасно утврђени стандарди нити механизми ове заштите. У прилогу се констатује да су у Србији на снази закони који се односе на рударење и заштиту животне средине, али да је њихова примена проблематична и супротна интересима грађана и заштити животне средине. Најбољи пример, који илуструје ову тврдњу, ауторка је нашла у Бору и Мајданпеку, те у активности компаније „Рио Тинто” која следи наведени образац. Објашњење за овакав приступ у раду се приписује израженој корупцији у Србији и ауторитарном карактеру режима на власти. У закључку, у раду се констатује да би, у условима где не постоје европски стандарди, а у земљи се закони крше и изигравају на сваком кораку, отварање рудника у долини Јадра нанело несагледиве последице не само грађанима Јадра, већ и у широј заједници, док би, с друге стране, корист од оваквог пројекта имала компанија која би се бавила рударењем.

Miroslav Paunović, PhD
attorney at law from Belgrade

„THE JADAR PROJECT – A LITHIUM-BORON CATASTROPHE”
– REVIEW OF THE MONOGRAPH BY A GROUP OF AUTHORS, PUBLISHED
BY AKADEMSKA KNJIGA

Датум пријема рада: 10. фебруар 2026.

Датум прихватања рада: 19. фебруар 2025.

ТИП РАДА: ПРИКАЗ

УДК 050.8БРАНИЧ"1939"(049.32)

Владимир П. Миљевић

адвокат из Београда*

„ЈЕДНО ПОРАВЊАЊЕ ИЗ ДОБА СЛАБЕ ПИСМЕНОСТИ”

**Представљање чланка из *Бранича* број 7-8 за 1939. годину
(репринт)**

*Написао у „Браничу” бр. 7–8/39 адвокат Драгомир И. Ивковић из
Београда*

Аутор чланка нам приказује сликом и текстом како је изгледало једно вансудско поравнање из 1820. године, у време када је већина становништва у Србији била неписмена. Можда је баш та чињеница допринела да се посегне за поравнањем или поравњањем, како се тада говорило, јер су и кметови, који су вршили и судску власт, били неписмени, а спорови су се морали решавати у времену када, напомиње аутор, судске власти у правом смислу речи није било. „Кнезови народни” су уместо потписа стављали печат.

Како је највише писмених било међу трговцима који су уз то, по природи посла којим су се бавили, били прагматични, то је њима било поверено да сачињавају поравнања која по садржини и прецизности нису заостајала за онима која се данас склапају. Једина суштинска разлика у односу на данашња поравнања је у томе што није било потписа лица која се „равнају”, јер су по свој прилици били неписмени, а није стављан ни њихов ручни знак.

Репринт поравнања који је приказан делује импресивно, узимајући у обзир време када је сачињено. Краснопис и текст сведоче да је и овим временима било умних људи који су били вољни и способни да

* Члан уређивачког одбора *Бранича*

Електронска адреса аутора: advokatmiljevicvladimir@gmail.com

помогну онда када нису постојале државне институције које би биле у служби грађана.

Поравнање је поводом десетогодишњице оснивања предато (претпостављамо од стране аутора текста) Адвокатској комори у Београду.

* * *

Текст чланка из броја 7-8 1939. годину преузет је са „сајта” Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”, Београд, (<http://ubsm.bg.ac.rs/latinica/zbirka/novina/branic-1887-1941>), где су сабрана издања часописа „Бранич” од 1887. до 1941. године.

Vladimir P. Miljević

attorney at law from Belgrade

„A SETTLEMENT FROM PERIOD OF LIMITED LITERACY”
– PRESENTATION OF ARTICLE FROM *BRANIĆ* NOS. 7-8 FOR 1939
(REPRINT)

Б Р А Н И Ч

Год. XXVII

Београд, Јули — Август 1939.

Бр. 6.—7. 7

Драгомир И. Ивковић, адвокат — Београд.

Једно поравњање из доба слабе писмености.

Захваљујући чуварности наших предака у могућности смо да прикажемо један оригиналан примерак поравнања из времена од пре једног века и скоро пуне две деценије више — из 1820 године.

Поравнање је карактеристично за доба из кога је. Пре него што почнемо са излагањем његових карактеристика, да нагласимо, да је оно вансудско поравнање, ако тако смемо да се изразимо, јер је оно сачињено мимо власти, а од кметова, који су тада вршили власт, само потврђено. Огради из предњереченице има места утолико, што у доба из кога је поравнање судске власти у правом смислу речи није било, али је несумњиво да су кметови, код којих је сва власт била конзумирана, били ти који су обављали и функције судске власти, што се унеколико види и из поравнања, које ћемо приказати.

Из поравнања се види, да су трговци онога времена били ти, који су грађане делили и равнали. Ово је појмљиво. У доба слабе писмености, када су и кнезови, који су вршили власт, били неписмени, највише писмених било је међу трговцима, јер је овима због њихових послова првенствено било потребно савладати азбуку и добити нужне поуке из писмености и рачуна. Тадањи трговци махом су ово знање стицали ван границе Кнежевине Србије, што се јасно види из потписа неких сведока на поравнању, који су при своме потпису употребљавали и грчка слова поред наших. Али не указује поравнање пажњу само на то, да су трговци оног времена били писмени људи, него и умом јачи људи, пошто поравнање није само правописно добро обрађено већ је и његова садржина прецизна и концизна.

Карактеристично је у поравнању то, да се при навођењу новчане суме-гроша, јер је грош тада био новчана јединица, готово увек уз цифру означавла и новчана сума словима и то после израза: „и словом велим“ и „или“.

Иначе поравнање има готово све елементе данашњег поравнања. У њему су означена лица, која се равнају, и то личним и породичним именом. Означени су предмет и начин равнања, као и то у колико је „равногласна екземплара“ сачињено. Означено је место и датум где је и када је поравнање сачињено. Само на њему нема потписа лица, која се равнају, јер су вероватно били неписмени, а није их нико од писмених потписао, нити је стављен какав њихов ручни знак, те у том погледу одступа од данашњег поравнања.

кнезова изјавили, да су деобом задовољни „и да су се намирили“. Потврда има и датум — 27 априла 1820 год. — који је за један дан доцнији од сачињена поравнања — 26 априла. Потврда је у дну поравнања са десне стране док су са леве стране потписани сведоци и лица, која су поравнање сачинила.

Из нумере потврде—197—да се видети, да је по прилици код кнезова у Београду било просечно око два посла дневно, сем ако није био засебан деловодни протокол за сваку врсту послова, у ком би случају просечно долазило скоро по два поравнања дневно.

Да је поравнање садржајно јасно, да би оно по садржини могло у свему уз данашња поравнања да иде и да његова потврда има све оне карактеристике које смо напред навели, видеће се из текста, који смо навели на претзадњој страни.

Ми ово поравнање предајемо Адвокатској комори у Београду о десетогодишњици њеног конституисања са жељом, да оно остане у Комориној библиотеци као један леп пример, како се и у доба слабе писмености може вољом и пажњом сачинити једно поравнање, које ће се и после протеча једнога пунога века моћи равнати са поравнањима садашњег доба.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Уређивачки одобр часописа „Бранич” моли своје сараднике да текстове за објављивање достављају уважавајући следеће напомене:

I. Текстови не би требало да буду дужи од 16 страница. Страница треба да има 28 редова са око 66 словних знакова у реду, односно укупно око 29.500 знакова, фонт *Times New Roman* 12 pt.

1. Текст треба да буде писан на српском језику, ћирилицом, осим страних речи и речи на латинском језику, које се пишу латиницом и курзивом (коса слова, *Italik*).

2. Текст треба да садржи резиме (сажетак) испод наслова, са основним садржајем и резултатима рада, као и кључне речи (не више од 7 речи) на српском језику, а на крају такође резиме на једном од светских језика, са кључним речима на том језику. Резиме на српском и резиме на страном језику не треба да буду дужи од 20 редова.

3. **Наслов рада** пише се на средини, великим словима (фонт 14). **Наслови унутар рада** треба да имају следећи формат:

- *Први ниво наслова* – на средини; нумерација: римски број (на пример, I, II, III, итд.); прво слово велико, а остала мала.
- *Други ниво наслова* – на средини; нумерација: арапски број са тачком (на пример: 1, 2, 3. итд.); прво слово велико, а остала мала.
- *Трећи ниво наслова* – на средини, курзив; нумерација: мало слово азбуке са затвореном заградом [на пример: а), б), в), итд.]; прво слово велико, а остала мала.
- *Четврти ниво наслова*: на средини; нумерација: арапски број са затвореном заградом [на пример: 1), 2), 3), итд.]; прво слово велико, а остала мала.

Пример:

I. Напомене о ...

1. Основне поставке ...

а) Основни појмови ...

1) Терминологија ...

4. Име, презиме, академска титула и занимање аутора наводе се у левом углу прве странице изнад наслова; у пропратној фусноти, која се означава звездицом, наводи се организација у којој је аутор запослен и звање аутора. У пропратној фусноти треба написати и *e-mail* адресу аутора.
5. Рад се предаје у електронском облику. Уз рад треба доставити електронску адресу.
6. Уређивачки одбор задржава право да рад прилагоди јединственим стандардима уређивања и правописним правилима српског језика (односно страног језика на ком је сачињен сажетак рада).
7. Објављени и необјављени радови се не враћају.

II. Правила цитирања:

1) **Књиге** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора, наслов дела наведен курзивом, евентуално редни број издања, место издања, година издања, број стране (без додатака попут стр., ст. и сл.); уколико се наводи име издавача, пише се пре места издања.

Примери:

Марко Марковић, *Право ...*, 2. издање, Београд, 2017, 101.

John Johnson, *Law on ...*, 2nd edition, London, 2016, 101.

Када се цитира књига више аутора, њихова имена и презимена раздвајају се запетом.

Књига коју је неко лице приредило као уредник цитира се тако што се након његовог имена и презимена у загради наводи ознака „уредник“, односно одговарајућа ознака на језику на коме је књига објављена.

Код поновљеног цитата књиге наводи се прво слово имена аутора са тачком и презиме, након чега се додаје број стране.

Пример: М. Марковић, 102.

Када се цитира више књига истог аутора, код поновљеног цитирања наводи се прво слово имена са тачком и презиме, а потом се у загради ставља година издања, те број стране.

Пример: М. Марковић (2010), 202.

2) **Чланци** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора, отворени наводници, назив чланка, затворени наводници, назив часописа курзивом, број, година издања, број стране:

Примери:

Марко Марковић, „О неким питањима ...”, *Бранич*, бр. 3–4/2013, 69.
John Johnson, „Legal aspects of ...”, *Law Journal of ...*, Vol. 3, 2017, 101.

Када се цитира чланак више аутора, њихова имена и презимена се раздвајају запетом.

Чланак објављен у оквиру зборника радова или књиге, коју је неко друго лице приредило као уредник, цитира се на следећи начин: име и презиме аутора, отворени наводници, назив чланка, затворени наводници, назив зборника радова односно књиге курзивом, у загради ознака „уредник”, „редактор” и сл. (или одговарајућа ознака на страном језику – „editor” и сл.), име и презиме уредника, евентуално редни број издања, место издања, година издања, број стране.

Када се цитира један чланак одређеног аутора, код поновљеног цитирања се наводи прво слово имена аутора са тачком и презиме, а потом број стране.

Када се цитира више чланака истог аутора, код поновљеног цитирања се наводи прво слово имена са тачком, презиме, потом се у заграду ставља година издања, те број стране.

3) **Прописи** се цитирају на следећи начин: пун назив прописа, гласило у коме је пропис објављен курзивом, број гласила и година објављивања, скраћеница „чл.”, „ст.”, „тач.” и број одредбе.

Пример: Закон о ..., *Службени гласник РС*, бр. 11/2017, 10/2018, чл. 15 ст. 2.

Ако ће наведени пропис бити поново цитиран у раду, приликом првог цитирања се, после назива прописа, наводи скраћеница под којом ће се он даље наводити.

Пример: Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени листи РС*, ...

Члан, став и тачка прописа означавају се скраћеницама: „чл.”, „ст.”, „тач.”, а параграф скраћеницом „пар.”

Прописи на страном језику цитирају се на следећи начин: пун назив прописа преведен на српски језик, година доношења односно објављивања, отворена заграда, пун назив прописа на оригиналном језику курзивом, евентуално скраћеница под којим ће се пропис даље наводити, затворена заграда, скраћеница „чл.”, „ст.”, „тач.” или „пар.” и број одредбе.

4) **Извори са Интернета** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора односно организације која је припремила, назив текста, евентуално место и година објављивања, адреса Интернет странице курзивом, датум приступа страници, те број стране.

Приликом поновољеног цитирања извора са Интернета наводи се прво слово имена аутора са тачком и презиме аутороа односно назив организација која је припремила текст, назив текста и број стране.

5) Уколико се цитира податак са исте стране из истог дела као и у претходној фусноти, користи се латинична скраћеница *Ibidem*, курзивом, с тачком на крају (или реч *Исџо*).

Пример: Ibid. (или: Исџо.)

Уколико се цитира податак из истог дела као у претходној фусноти, али су различите стране, користи се латинична скраћеница *Ibid.* (или реч *Исџо*), наводи се број стране и ставља тачка на крају.

Пример: Ibid., 21. (или: Исџо, 21.)

6) Уколико се цитира текст са више страна које су тачно одређене, оне се раздвајају цртицом, после које следи тачка. Уколико се цитира текст са више страна које се не одређују тачно, после броја који означава прву наведену страну наводи се „и даље” с тачком на крају.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
347.9

БРАНИЧ : часопис за правну теорију и праксу Адвокатске
коморе Србије = Branič : Journal of Legal Theory and Practice
of the Bar Association of Serbia / главни и одговорни уредник
Мирослав Пауновић. – Н.с., год. 1, бр. 1 (јан.–март 1991)–.
– Београд : Адвокатска комора Србије, 1991– (Београд :
Службени гласник).
– 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0353–9644 = Бранич (1991)

COBISS.SR-ID 20883970
